M. FRID. CHRIST. BAVMEISTERI
AVGVSTI GYMNASII GORLICENSIS RECTORIS
ET SOCIETATIS LATINAE IENENSIS
MEMBRI HONORARII

PHILOSOPHIA DEFINITIVA

HOC EST

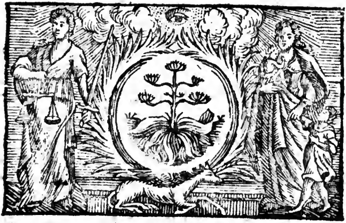
DEFINITIONES PHILOSOPHICAE

EX SYSTEMATE
LIB. BAR. A VVOLF
IN VNVM COLLECTAE SVCCINCTIS
OBSERVATIONIBVS EXEMPLISQVE
PERSPICVIS ILLVSTRATAE
ET
A NONNVLLIS EXCEPTIONIBVS VINDICATAE
ACCESSERVNT
PRAECIPVA PHILOSOPHIAE RECENTIORIS
THEOREMATA
ET
INDICES LOCVPLETISSIMI

EDITIO NOVA AVCTA ET EMENDATA

CVM. PRIV. POT. REG. POL. ET ELECT. SAX.

VITEMBERGAE
SVMTIBVS IO. IOACH. AHLFELDII.
CIƆ IƆ CC LXII

Est Conv^tus S: Aug^ni, et Xnt Florentiz.

PRAEFATIO

Tertius nunc agitur annus, ex quo Philoſophiam definitiuam edidi. Citius, quam opinatus fueram, diſtracta ſunt et uendita

huius libelli exemplaria. De noua ergo editione cogitare occoepi, idque hoc lubentius, quo noui certius, uix quicquam iuuentuti scholasticae, mihi concreditae, tam esse necessarium, quam rectam definitionum, ad Philosophiam pertinentium, intelligentiam. Si enim, qui philosophari incipiunt, definitiones perspectas sibi reddiderint, tum discendi labor erit facillimus, nec ullae incident, qui philosophaturum impediant, uel terminorum, uel positionum difficultates. Maxime uero eae a iuuenibus definitiones intelligi re-

cte,

cte, et edifci prorfus, uolo, quas typis, oblique occurrentibus, curfiuas uocant typographi, excudendas curaui. Adieci definitionibus pofitiones ex quacunque Philofophiae parte conquifitas. Sic enim uniuerfae Philofophiae quafi nucleus iuuentuti recluditur, et ii quoque, quorum intereft, Philofophiae recentioris argumenta, tanquam ἐν συνόψει et uno obtutu, perfpexiffe, apprime fibi fatisfactum effe, fatebuntur. Addo, quod fic meos, uel in demonftrando, uel in difputando, nauiter exercendi peramplam materiem fuppedita-

ditatam mihi esse, uideam. Eligo unam alteramue ex recensitis thesin. Propono alumno eam, et, ut demonstret, ueritatemque eius inuestiget, iubeo. Neque, quod credas mihi, suo destituitur successu haec demonstrandi exercitatio, maxime, si definitiones antea fuerint redditae familiariores. Quare, quanquam huius instituti utilitatem optimum quemque facile perspicere, confido, auctor tamen suasorque exstiterim omnibus iis, qui in academia ad Philosophiam incumbunt, ut nullum praeterire patiantur diem, quin theore-

ma

ma unum alterum ſumant, quod ipſi demonſtrent, tententque adeo, quid ferant humeri, quid ferre recuſent. Dici non poteſt, quam facile hoc modo muniatur uia ad ſoliditatem, quae non magis, ſine demonſtrandi artificio, locum habere poteſt, quam aedificium ſtare et firmari poterit ſine fulcris ſubſtructis. Eum praeterea, qui diſputando uires ingenii periclitari uolunt, capiunt fructum ex theorematum, ex recentiori Philoſophia deſumtorum, indice, ut habeant facile, quid impugnent, quid defendant item et confirment Sti-

li

li ubique elegantioris rationem habendam putaui, eaque omnia, quae adferri mea referebat, ita proposui, ut ubique utili dulce, dulcique utile immiscuerim. Quibus uale, Lector Beneuole, meosque conatus aequi bonique consule. Gorlici

CIↃ IↃ CC XXXVIII

Idib. April

DEFINITIONES
LOGICAE.

Cognitio historica eſt cognitio eorum, quae ſunt atque fiunt, ſiue in mundo materiali, ſiue in ſubſtantiis immaterialibus accidant. Breuius: *Cognitio hiſtorica eſt cognitio factorum.*

Sic, ſi uides Caium, plenum minarum, deque ſuae mentis ſtatu deturbatum, iracunde multa et rabioſe facere; item, ſi noſti, exiſtere in nubibus iridem, cognitio tua, quam de Caii ira, deque iride habes, eſt hiſtorica.

II. Cognitio philosophica dicitur cognitio rationis eorum, quae ſunt uel fiunt. Breuius: *Eſt cognitio cauſſarum.*

E. gr. Si non noſti modo, Caium, mente e ſede ſua quaſi excita, hic et nunc furenter iraſci, ſed rationes quoque et cauſſas habes perſpectas, ex quibus intelligi poteſt, cur adeo commoueatur animo Caius, et cur ita exardeſcat ille iracundia ac ſtomacho, te, ſcias, gaudere cognitione philoſophica irae, qua Caium incenſum uides.

III. Cognitio mathematica *eſt cognitio quantitatis rerum.*

Cum gradus sine quantitatem (*intensiuam*) irae, qua hic et nunc efferuescit Caius, determinare potes, nostique insimul quam multae quamque uiuidae iniuriarum repraesentationes debeant concurrere, si in hoc, nec alio gradu, excitari debeat ira in Caio, cognitione irae gaudes mathematica. De triplici hac cognitione, historica, philosophica, mathematica, conferri potest BÜLFINGERVS, in dissert. de hoc argumento habita 1722. Tubing.

IV. PHILOSOPHIA *est scientia possibilium quatenus esse possunt, siue, cur et quomodo sint possibilia.*

Obseru. I. Haec definitio, quam WOLFIVS primum Anno 1709. in praefatione ad elementa aërometriae proposuit, est omnino eiusmodi, ut, quamuis, regulis attemperata logicis, nihil, mea quidem sententia, habeat uitii, nihilo minus complures experta sit aduersarios, nec a paucis idemtidem impugnata legatur. Pleraeque autem, contra ipsam formatae, obiectiones profluxisse uidentur ex eo, quod multi, quid WOLFIVS per *scientiam*, quidque per *possibilia* uelit intelligi, aut non potuerunt, aut, quod propius est fidei, uoluerunt capere. Longum hic est, nec instituti nostri fert ratio, omnes percensere obiectiones, quarum nonnullae sunt eiusmodi, ut se ipsas oppido destruere uideantur, aliae uero, et in his maxime Cel. HOLLMANNI, exceptiones attentius omnino diligentiusque merentur expendi. Quae MÜLLERVS, Professor Giessensis, contra hanc definitionem monuit, ea uero, commemini, solide a CRAMERO eleganterque esse confutata in der Auflösung der Zweifel Herrn Jacob Friedrich Müllers &c. § 2. seqq. Dubia, quae Cel. HOLLMANNO contra hanc definitionem suborta sunt, in lucem prolata deprehendes in dissertationis posterioris sectione priori de uera philosophiae notione.

Obseru. II. Vt uero quae obiecta sunt, facilius refellere queas, distinctiusque hanc ipsam definitionem intelligere, sequentia obserua.

α) Cum WOLFIVS hic Philoſophiam definit, ſumit uocem *Philoſophiae generalius*, *abſtracte*, *et habitualiter* ſiue *ſubiectiue*, ut adeo, qui ex aliis notionibus diſputans contra WOLFIVM, hic nihil efficere, facile uideas.

β) Per *poſſibilia* intelligit WOLFIVS omnia ea, quae exiſtunt, et quae exiſtere poſſunt, ut adeo, cum WOLFIVS Philoſophiam per ſcientiam poſſibilium definit, nihil aliud ſibi uelit, quam quidem id: qui philoſophiam poſſidet, is eiusmodi habitum, et eiusmodi perfectionem poſſidet, ut rationem reddere queat, cur, quae exiſtunt, ita exiſtant, nec aliter, itemque ut ſciat, quomodo poſſibile ſit, ſiue, qui fieri potuerit, ut hoc illudue ad exiſtentiam peruenerit, ut hoc, nec alio, modo peruenerit.

γ) Si tibi diſplicuerit haec definitio, eam, quam dedit CICERO, retineas. Ita autem TVLLIVS: Philoſophia eſt notitia rerum diuinarum et humanarum, et cauſſarum, quibus hae continentur. Qua quidem definitione, neſcio, an quid Wolfianae poſſit eſſe ſimilius? Ecquid res diuinae et humanae aliud ſunt, quam res poſſibiles? Caue enim pro impoſſibilibus illas habeas. Quid ergo, dic ſodes, dicit CICERO aliud, quam id: Philoſophia eſt notitia poſſibilium et cauſſarum, quibus haec poſſibilia continentur, ſiue, quod idem eſt, cur et quomodo poſſibilia ſint. Aut, ſin minus haec omnia tibi probantur, dic: Philoſophia eſt ſcientia rerum rationis ſufficientis. Conf. hic KINDLERI diſſertat. *de philoſophia poſſibilium.* MÜLLERVS *de ueris et falſis philoſophis.* Item LEYSERVS in *Examine Philoſophiae Wolfianae.* Et HOLLMANNI diſſertationes *de uera philoſophiae notione.*

V. PHILOSOPHVS eſt, *qui rationem reddere poteſt eorum, quae ſunt uel eſſe poſſunt.*

VI. THEOLOGIA NATVRALIS *eſt ſcientia eorum, quae per Deum poſſibilia intelliguntur.*

Obſeru. Hanc definitionem Cel. HOLLMANNVS itidem impugnauit in diſſert. cit. p. 11. Ita ſcilicet ibi, *ipſa anima noſtra*, inquit, *et corpora omnia procul dubio ex illarum numero rerum ſunt, quae per Deum ſunt poſſibiles, adeoque et illarum doctrina omnis ad theologiam naturalem referenda, neque praeter theologiam naturalem ulla alia diſciplina iterum foret opus.* Heic ut diſtincte enodateque reſponderi queat, primum omnium, quid ſit, *per Deum poſſibile* eſſe, exponendum duco. *Per Deum poſſibilia* autem ea dicuntur, quae eſſentiae atque attributis diuinis non repugnant. Sic productio mundi eſt per Deum poſſibile quid, bonis bene et malis male facere eſt aliquid per Deum poſſibile. Haec enim omnia ſunt eiusmodi, ut cum eſſentia atque attributis diuinis minus pugnent. At concipe tibi corpora, concipe animas humanas, haec omnia eſſentiae attributisque diuinis aduerſantur. Deum enim eſſe, et ſimul corpus eſſe, repugnat ſimplicitati diuinae, Deum eſſe, et ſimul animam humanam eſſe, repugnat infinitati diuinae. Non itaque dixerim, corpora et animas humanas res eſſe *per* Deum poſſibiles, quamuis productionem corporum et animarum humanarum per Deum poſſibile quid eſſe, largiar. His probe obſeruatis, corruit, quam format Cl. HOLLMANNVS, obiectio, nec eſt, quod, hac definitione retenta, uereamur, ne ita confuſio diſciplinarum, theologiae ſc. naturalis et Phyſices aliarumque ſcientiarum, oriatur. Quae enim in phyſica et pſychologia aliisque diſciplinis philoſophicis pertractantur, ſunt quidem res a Deo poſſibiles, propterea quod, cur poſſibilia ſint, id habent ab intellectu diuino, neutiquam uero ſunt res *per* Deum poſſibiles. Per Deum uero poſſibilia ſunt e. gr. creatio, prouidentia &c. atque hinc eſt, ut hae actiones diuinae in theologia naturali pertractentur.

VII. PSYCHOLOGIA eſt ſcientia eorum, quae per animas humanas poſſibilia ſunt.

Hic

Hic mutatis mutandis, applices ea, quae ad definitionem Theologiae naturalis obferuauimus. Sic ea, quae et hic obiecta funt a Celeberrimo HOLLMANNO, facile dilui poffe crediderim.

VIII. PHYSICA eft fcientia eorum, quae per corpora poffibilia funt.

IX. LOGICA *eft fcientia dirigendi facultatem cognofcitiuam in cognofcenda ueritate.*

Per facultatem autem cognofcitiuam WOLFIVS intelligit facultatem obiecta fibi repraefentandi, fiue id confufe fiat, fiue diftincte. Quod ipfe nominat facultatem cognofcitiuam, id appellabant ueteres *intellectum*, uoce hac paullo laxius fumta. Cur autem WOLFIVS in definitione hac non adhibuerit uocem *intellectus*, eius quidem rei rationem reddimus copiofius in commentationibus noftris Logicis.

X. PHILOSOPHIA PRACTICA eft fcientia dirigendi facultatem appetitiuam (*uoluntatem*) in deligendo bono et fugiendo malo.

XI. ETHICA eft fcientia dirigendi actiones liberas in ftatu naturali, feu quatenus fui iuris eft homo, nulli alterius poteftati fubiectus.

XII. POLITICA eft fcientia dirigendi actiones in focietate ciuili feu republica.

XIII. OECONOMICA eft fcientia dirigendi actiones liberas in focietatibus minoribus, quibus etiam extra rempublicam fuiffet locus.

In *focietatum* autem *minorum* numerum referri folet focietas, quae eft maritum inter et coniugem eius, fiue *coniugalis*, item focietas inter parentes et liberos, et denique inter feruum et herum.

XIV. Ius naturae est scientia actionum bonarum et malarum.

In iure naturae, secundum Wolfium, actionum bonarum malarumue natura et indoles explicatur, in ceteris uero philosophiae practicae partibus traditur, quid faciendum fugiendumque sit, ut ita intelligas, quid sit, quod Wolfius ius naturae, aiat, in ipsa ethica, oeconomica atque politica tradi posse. Conf. *§. 68. Prolegom. Log. Lat.*

XV. Philosophia practica vniversalis est scientia affectiua practica dirigendi actiones liberas per regulas generalissimas.

Obs. I. Per *scientiam* autem *affectiuam* intelligit Wolfius eiusmodi scientiam, quae insimul afficit, quae flectit, dirigit, et determinat uoluntatem ad appetendum bonum et auersandum malum. Dici quoque poterat scientia uiua, scientia item composita, contradistincta simplici.

Obs. II. Ideo uero philosophia practica uniuersalis dicitur *practica*, quia determinare docet, ut inquit autor, facultatem Locomotiuam ad exequendum actiones internas. *Vniuersalis* autem dicitur illa philosophia practica, quia regulae generaliores atque uniuersales in eadem suppeditantur, ad quas actiones nostras, oportet, conformemus.

XVI. Technica, siue Technologia est scientia artium et operum artis, siue, est scientia eorum, quae organorum corporis, manuum potissimum opera, ab hominibus perficiuntur.

XVII. Ontologia siue Philosophia prima *est scientia entis in genere, seu quatenus ens est.*

Ontologia, siue doctrina de ente, *generatim* et *abstracte* considerata, ideo dicitur *philosophia prima*, quia

quia in ea prima omnis cognitionis nostrae fundamenta notionesque simplicissimae inculcantur. Conf. Ribovii *Praecognoscenda Ontologiae.* Plura in praelectionibus ontologicis hic monentur.

XVIII. Ars inveniendi est scientia ueritatem latentem inuestigandi.

XIX. Physica generalis est scientia eorum, quae corporibus, uel omnibus, uel diuersarum saltem specierum, competunt.

XX. Cosmologia est scientia mundi qua talis, et Cosmologia generalis sive transcendentalis est scientia mundi in genere.

XXI. Pnevmatica est scientia spirituum.

XXII. Metaphysica *est scientia entis, mundi in genere, atque spirituum.*

Ex quo intelligitur, cur Wolfivs ad Metaphysicam referat 1) Ontologiam, 2) Cosmologiam, 3) Psychologiam, eamque cum empiricam, tum rationalem, 4) Theologiam denique naturalem.

XXIII. Meteorologia est scientia meteororum, hoc est, quae in atmosphaera generantur, ut sunt pluuia, iris, fulgur, aurora borealis etc.

XXIV. Oryctologia est scientia fossilium.

Deriuatur Oryctologia a graeco uocabulo ὀρύσσω fodio et λόγος sermo.

XXV. Hydrologia est scientia aquarum. Ab ὕδωρ aqua et λόγος deduci hanc uocem, facile uides.

XXVI. Hydrographia est descriptio fontium, fluuiorum, lacuum et maris.

 XXVII.

XIV. Ivs naturae est scientia actionum bonarum et malarum.

In iure naturae, secundum Wolfivm, actionum bonarum malarumue natura et indoles explicatur, in ceteris uero philosophiae practicae partibus traditur, quid faciendum fugiendumque sit, ut ita intelligas, quid sit, quod Wolfivs ius naturae, aiat, in ipsa ethica, oeconomica atque politica tradi posse. Conf. §. *68*. *Prolegom. Log. Lat.*

XV. Philosophia practica vniversalis est scientia affectiua practica dirigendi actiones liberas per regulas generalissimas.

Obs. I. Per *scientiam* autem *affectiuam* intelligit Wolfivs eiusmodi scientiam, quae insimul afficit, quae flectit, dirigit, et determinat uoluntatem ad appetendum bonum et auersandum malum. Dici quoque poterat scientia uiua, scientia item composita, contradistincta simplici.

Obs. II. Ideo uero philosophia practica uniuersalis dicitur *practica*, quia determinare docet, ut inquit autor, facultatem Locomotiuam ad exequendum actiones internas. *Vniuersalis* autem dicitur illa philosophia practica, quia regulae generaliores atque uniuersales in eadem suppeditantur, ad quas actiones nostras, oportet, conformemus.

XVI. Technica, siue Technologia est scientia artium et operum artis, siue, est scientia eorum, quae organorum corporis, manuum potissimum opera, ab hominibus perficiuntur.

XVII. Ontologia siue Philosophia prima *est scientia entis in genere, seu quatenus ens est.*

Ontologia, siue doctrina de ente, *generatim* et *abstracte* considerata, ideo dicitur *philosophia prima*, quia

quia in ea prima omnis cognitionis nostrae fundamenta notionesque simplicissimae inculcantur. Conf. Ribovii *Praecognoscenda Ontologiae.* Plura in praelectionibus ontologicis hic monentur.

XVIII. Ars inveniendi est scientia ueritatem latentem inuestigandi.

XIX. Physica generalis est scientia eorum, quae corporibus, uel omnibus, uel diuersarum saltem specierum, competunt.

XX. Cosmologia est scientia mundi qua talis, et Cosmologia generalis sive transcendentalis est scientia mundi in genere.

XXI. Pneumatica est scientia spirituum.

XXII. Metaphysica *est scientia entis, mundi in genere, atque spirituum.*

Ex quo intelligitur, cur Wolfius ad Metaphysicam referat 1) Ontologiam, 2) Cosmologiam, 3) Psychologiam, eamque cum empiricam, tum rationalem, 4) Theologiam denique naturalem.

XXIII. Meteorologia est scientia meteororum, hoc est, quae in atmosphaera generantur, ut sunt pluuia, iris, fulgur, aurora borealis etc.

XXIV. Oryctologia est scientia fossilium.

Deriuatur Oryctologia a graeco uocabulo ὀρύσσω fodio et λόγος sermo.

XXV. Hydrologia est scientia aquarum.

Ab ὕδωρ aqua et λόγος deduci hanc uocem, facile uides.

XXVI. Hydrographia est descriptio fontium, fluuiorum, lacuum et maris.

XXVII. Phytologia est scientia uegetabilium.

Componitur haec uox ex φυτὸν planta et λόγος.

XXVIII. Botanica est herbarum descriptio, et Botanologia est illa physicae pars, quae herbarum proprietates speciales ad rationes reuocat, s. est scientia herbarum.

Ex βοτάνη herba et λόγος haec uox coagmentata est.

XXIX. Dendrologia est scientia arborum et fruticum.

A Δένδρον arbor et λόγος.

XXX. Physiologia est scientia corporis animati. Strictius: est scientia corporis humani sani.

XXXI. Pathologia physica est scientia corporis aegroti, qua talis.

XXXII. Teleologia est illa philosophiae naturalis pars, quae fines rerum explicat.

Deriuatur a τέλος finis et λόγος. Hanc teleologiam Wolfivs peculiari libro complexus est, qui inscribitur, von den Absichten der natürlichen Dinge.

XXXIII. Physica experimentalis est scientia per experimenta stabiliendi principia, unde ratio redditur eorum, quae in natura rerum fiunt.

XXXIV. Psychologia empirica est scientia stabiliendi principia per experientiam, unde ratio redditur eorum, quae in anima humana fiunt.

XXXV. Methodvs philosophica est ordo, quo in tradendis dogmatibus uti debet philosophus.

XXXVI. Methodvs mathematica est ille ordo tractandi ueritates, ubi semper ex principiis indubitatis conclusiones nexu legitime concatenato deriuantur.

XXXVII. Hypothesis philosophica est sumtio eorum, quae esse, nondum demonstrari potest, tanquam essent, rationis reddendae gratia.

Ad hypothesin itaque philosophicam requiritur α) ut sumantur quaedam et asserantur, tanquam reuera sint, quamuis nondum demonstrari queat, illa reuera adesse, β) ut illa ideo sumatur, ut ad rationem reddendam alicuius rei nobis inseruiat. Conf. Cl. Schlosseri dissertat. *de officio philosophi circa hypotheses.*

XXXVIII. Methodi philosophicae lex svprema est haec propositio: ea sunt praemittenda, per quae sequentia intelliguntur et adstruuntur.

XXXIX. Stylvs philosophicvs est genus scribendi, quo uti debet philosophus.

XL. Termini philosophici sunt nomina rerum a philosopho discretarum, sed quarum uulgo differentia non attenditur.

XLI. Verba propria sunt, quae rebus istis, de quibus adhibentur, significandis destinantur.

Conf. Illustris Bergeri praefatio differt. ipsius praemissa *de proprio dicendi genere.*

XLII. Libertas philosophandi est permissio publice proponendi suam de rebus philosophicis sententiam.

XLIII. SERVITVS PHILOSOPHANDI est coactio defendendi aliorum de rebus philosophicis sententiam, tanquam ueram, utut nobis contrarium uideatur.

Hae sunt definitiones ex discursu praeliminari WOLFII de philosophia in genere. Nunc ad ipsam philosophiam rationalem, siue Logicam nos accingemus.

XLIV. LOGICA NATVRALIS est illa naturalis dispositio, exercitio communi ad habitum deducta, dirigendi operationes mentis, seu facultatem cognoscitiuam in cognoscenda ueritate. Conf. §. *6. Prolegom. Logic.*

XLV. LOGICA NATVRALIS CONNATA est dispositio naturalis ad operationes mentis, quibus ueritas cognoscitur.

XLVI. LOGICA NATVRALIS ACQVISITA est habitus dirigendi operationes mentis in cognoscenda ueritate, ipso usu acquisitus absque regulis.

XLVII. LOGICA NATVRALIS DOCENS est notitia confusa dirigendi facultatem cognoscitiuam in ueritate cognoscenda.

XLVIII. LOGICA NATVRALIS VTENS est habitus siue ars dirigendi facultatem cognoscitiuam in cognitione ueritatis solo usu acquisitus.

XLIX. LOGICA ARTIFICIALIS DOCENS est scientia dirigendi facultatem cognoscitiuam in cognoscenda ueritate.

L. LOGICA ARTIFICIALIS VTENS est habitus siue ars dirigendi facultatem cognoscitiuam in ueritate cognoscenda.

LI. Simplex apprehensio est attentio ad rem sensui uel imaginationi praesentem, seu menti quomodocunque repraesentatam.

E. gr. Si librum quendam in tabernis conspicis, eidemque attendis, de eo uero plane non iudicas, *simpliciter* librum *apprehendere* diceris, aut si domi fueris et librum absentem tibi repraesentaueris, itidem eundem simpliciter apprehendis. In illo casu attendis ad librum sensui praesentem, in hoc attendis ad eundem imaginationi praesentem.

LII. Notio *siue* idea *est rerum in mente repraesentatio.*

Sic ideam siue notionem tibi formas libri, quem, absentem licet, tanquam praesentem tibi repraesentas. Quae I. Fr. Müllervs contra hanc definitionem monuit, confutauit Cramervs in der Auflösung der Zweifel Herrn Müllers §. 21. Distinguit Wolfivs simplicem apprehensionem a notione, alium, arbitratus, actum mentis esse, quo notio formatur seu idea producitur, alium uero, quo ad notionem formatam seu ideam productam attendimus. Conf. *Log. Lat. Part. I. Sect. I. Cap. I. §. 35.*

LIII. Voces *sunt soni articulati, quibus notiones significantur.*

Obs. I. Hic obseruari et attendi uelim discrimen, quod nonnulli uoces inter et uerba, aiunt, intercedere. Latius patere, putant, uerba, quam uoces. Hinc *uerba*, sub quibus cum ea, quae scripta sunt, tum ea, quae sono articulato proferuntur, comprehendi uolunt, ita definiunt: Verba sunt signa, articulato sono proferri possibilia, mentis nostrae conceptus indicantia. Voces itaque tantum ad sonos actu prolatos, eosque articulatos extendunt.

Obs. II. Wolfivs in *Log. Germ. Cap. II.* von dem Gebrauche der Wörter, hanc definitionem suppeditat: Die Wörter sind nichts anders, als Zeichen unserer

unserer Gedanken, daraus nemlich ein anderer dieselben erkennen kan. Quam quidem definitionem, negare non possum, esse latiorem suo definito, cum omnia quidem uerba sint signa conceptuum, non uero omnia signa conceptuum sint statim uerba, e. gr. in mutis obseruamus certa conceptuum signa, sed nulla uerba. De uocibus legi interea potest WOLFIVS *Metaph. Germ.* §. *295-315*. item GOLLINGII disput. *de Cautione philosophica circa uoces* Vitembergae hab. 1728 eiusdem dissertat. sub Praes. FEVRLINI habita, *de cognitione symbolica atque intuitiua*, 1725 Altorf.

LIV. TERMINI sunt uoces, notionem quandam significantes.

LV. TERMINVS INANIS est, qui notionem deceptricem significat.

Idea deceptrix est, si proprie et rigorose uolueris loqui, nulla idea, sed talis tantum apparet et cognoscenti imponit. Sic si nonnulli memoriam per *receptaculum* idearum definiunt, putant, cum haec uerba proferunt, aliquid se intelligere, sed reuera, his uerbis auditis, nihil cogitant. *Receptaculum* itaque in relatione ad animam, est terminus inanis.

LVI. IVDICIVM est ille actus mentis, quo aliquid a re quadam diuersum eidem tribuimus uel ab ea remouemus. Breuius: *Iudicium est connexio uel separatio idearum.*

LVII. PROPOSITIO siue ENVNCIATIO est oratio, qua alteri significamus, quid rei conueniat, uel non conueniat. Breuius: *Est iudicium uerbis expressum.*

LVIII. ORATIO *est terminorum combinatio.*

LIX. INDIVIDVVM *est quicquid sensu percipimus, siue externo, siue interno, aut imaginamur.*

Obs.

Obſ. I. Cum uero ea, quae ſenſibus percipimus, exiſtant, abſtracta enim non in ſenſus cadunt, ea uero, quae exiſtunt, ſub omnimodis et uariis circumſtantiis conſiderentur, adeoque omnimode ſint determinata, patet, cur *indiuiduum* ſ. ens *ſingulare* definiatur quoque per ens omnimode determinatum. Conf. Wolfii *Log. Lat. Part. I. Sect. I. Cap. II.* §. 74. Alii: *indiuiduum* eſt, quod non habet ſui ſimile.

Obſ. II. Sic e. gr. haec menſa, quam uides, eſt indiuiduum, et haec roſa, quae naribus et uiſui obuia eſt, eſt indiuiduum. Sunt enim in hac menſa ita iam omnia determinata, ut non plures determinationes ſiue circumſtantiae accedere queant, ſi debet manere haec menſa.

LX. Species *eſt ſimilitudo indiuiduorum.*

Sic e. gr. ſumas Caium, Petrum, Titium, Sempronium, et plura alia indiuidua, haec, deprehendes, in multis a ſe inuicem differre, in hoc uero perpetuo conuenire, obſeruabis, quod Caius, Titius, Sempronius, Petrus, homines ſint. Hinc claſſem entium, conſtituimus, cui hominis nomen imponimus, atque hinc uides, cur homo ſpeciem conſtituat.

LXI. Genus *eſt ſimilitudo ſpecierum.*

E. gr. Homines certam entium ſpeciem conſtituunt, neque minus equi, leones, lupi, canes. Sed ſi homines, equos, leones, lupos, canes, etc. tecum conſideraueris, differre quidem in quam plurimis, obſeruabis, in eo tamen conuenientiam reperies, quod omnes iſtae ſpecies uita et ſenſione gaudeant. Id, quod uiuit et ſentit, dicimus *animal,* et ſic genus conſtituimus, cui *animalis* nomen imponimus.

LXII. Genus superius eſt ſimilitudo generum.

E. gr. Animal, ſpiritus, hoc habent commune, quod exiſtant. Nouum adeo genus habes, ſub quo haec duo genera comprehenduntur, quod *entis* nomine deſignatur.

LXIII. Species infima dicitur, quae non nisi indiuidua sub se comprehendit.

E. gr. homo.

LXIV. Ratiocinatio est operatio mentis, qua ex duabus propositionibus terminum communem habentibus formatur tertia, combinando terminos, in utraque diuersos. Breuius: ratiocinari *est ex duobus iudiciis elicere tertium.*

E. gr. *O. sapiens eligit optimum,*
Deus est sapiens,

habes heic duas propositiones, habent hae propositiones terminum communem, scil. *sapiens*, si hinc formaueris tertiam propositionem hoc modo:

E. Deus eligit optimum,

combinas duos terminos, sc. terminum *Deum*, et τὸ *eligere optimum*, qui termini erant in utraque propositione diuersi. *Deus* enim erat in altera, in altera uero reperiebatur τὸ *eligere optimum.*

LXV. Ivdicivm intvitivvm est, quo enti cuidam tribuimus, quae in ipsius notione comprehensa intuemur.

E. gr. Pluuiae tribuimus humiditatem, idque propterea, quod idea, quam de pluuia nobis formamus, eam humidam et madidam nobis sistit. Hinc iudicium, *pluuia est humida s. madida, est intuitiuum.*

LXVI. Ivdicivm discvrsivvm seu dianoëticum est, quod per ratiocinium elicitur.

E. gr. Si Caium uideris ebrium, tunc ex hoc iudicio, *Caius est ebrius*, et alio, quod ope memoriae tibi succurrit, *ebrius sua ratione non utitur*, tertium elicis: *Caius ratione sua non utitur.* Hoc tertium iudicium dicimus discursiuum. Quae et hic Müllervs contra distinctionem inter iudicium intuitiuum et discursiuum monuit, ea, una cum confutatione uidebis in Crameri Auflösung der Zweifel §. 46.

LXVII.

LXVII. NOTIONES VNIVERSALES sunt notiones, quibus ea repraesentantur, quae rebus pluribus communia sunt.

E. gr. *Hominis* itemque *substantiae* notio sunt notiones uniuersales. Pluribus enim rebus siue indiuiduis commune est *τὸ esse hominem, et esse substantiam.*

LXVIII. ESSENTIALIA dicuntur ea, quae constanter insunt, quorum tamen unum per alterum non determinatur.

E. gr. Rationale esse, est aliquid homini essentiale.

LXIX. ATTRIBVTA *sunt ea, quae constanter insunt, sed per essentialia simul determinantur.*

Sic e. gr. docile esse, item moralitatis et libertatis capacitas sunt attributa hominis. α) Insunt haec homini perpetuo, β) determinantur per essentialia, u. causa per rationalitatem. Quod enim homo sit docilis, quod sit libertatis moralitatisque capax, id efficitur a rationalitate.

LXX. MODI quos scholastici ACCIDENTIA appellare solent, sunt mutabilia, quae enti insunt, nec per essentialia determinantur.

E. gr. Eruditio in homine est modus. Est enim eruditio α) mutabile quid in homine, cum possit adesse et abesse, salua hominis essentia, β) eruditio non per essentialia hominis determinatur, i. e. quod homo eruditus sit, id non necessario fluit ex ipsius essentia, siue rationalitate. Alias enim, qui non esset eruditus, non esset homo.

LXXI. PRINCIPIVM INDIVIDVATIONIS est omnimoda determinatio eorum, quae rebus insunt, siue est omnium differentiarum, siue numericae, siue specificae fuerint, complexus.

Conf.

Conf. Leibnitii disp. *de principio indiuiduationis* sub praesidio Iac. Thomas. Lips. 1663. habita, item Bülfingerus *de origine mali* §. 283. *seqq.* Omnium scilicet determinationum, et circumstantiarum complexus, per quas Caius est hic potius Caius, nec alius quispiam, constituit principium indiuiduationis, siue, stylo ueterum scholasticorum, haecceitatem.

LXXII. Differentia notionum formalis est illa, quae a modo cognoscendi desumitur.

Sic differentia notionum formalis est, cum notiones dispescuntur in claras et obscuras, et clarae rursus in distinctas et confusas, distinctae uero α) in completas, et in incompletas, β) in adaequatas, et in inadaequatas. Omnes enim hae diuisiones, quod facile uides, a modo repraesentandi desumuntur.

LXXIII. Notae *sunt rebus intrinseca, unde agnoscuntur, et a se inuicem discernuntur.*

Sic nota *spiritus* est conscientia sui rerumque extra se positarum. Est enim haec conscientia sui α) spiritui intrinsecum quid, β) hinc agnoscis, quod sit spiritus, γ) per hanc conscientiam sui spiritum a corpore discernis.

LXXIV. Notio clara *est, quae nobis notas exhibet ad rem agnoscendam, atque ab aliis discernendam sufficientes.*

E. gr. cum colorem nigrum intueris, eum oppido agnoscis, et a colore albo, ceterisque rebus discernis, hinc notionem eamque claram tibi de colore nigro formas. Sufficit enim haec idea siue notio ad colorem nigrum ab aliis rebus dignoscendum.

LXXV. Notio obscura *est, quae notas insufficientes continet, siue, quae non sufficit ad rem repraesentatam ab aliis rebus distinguendam.*

Prae-

Praesentiam perceptionum siue notionum obscurarum plurimarum in animo adstruxit BÜLFINGERVS in epistolis Amoebaeis *de Harmonia praestabilita* §. 6. *Statue te*, inquit uir acutissimus, *in medio centum oratorum, in ambitu circuli aequalibus interuallis distributorum, et uoce alta, sed aequali, sermones habentium. Percipies omnium uoces, nulla enim ratio est, cur alteram magis, quam alteram; percipias, et nihil tamen intelliges; percipies igitur obscure*, (Caii enim uocem et sermones a Titii uoce non poteris discernere.) *Fac, ut unus eorum utatur tuba stentoria, et reliqui pergant, ut antea, uel impone reliquis silentium, aut iube, ut submisse admodum loquantur, centesimus uero pergat alta, ut prius, uoce, percipies clare, quae dicet* (distinguere enim centesimi uocem ab aliorum uocibus poteris) *neque tamen in primo casu reliquorum in aures tuas actio minuitur, neque in secundo augetur actio centesimi etc.* Haec BÜLFINGERVS ad HOLLMANNVM de ideis obscuris, de quarum in animo praesentia multum disputatur, si de Harmonia praestabilita sermo instituitur.

LXXVI. TERMINVS OBSCVRVS est, cui notio obscura adhaeret, *clarus* uero *terminus* est, cui uotio clara respondet.

Eiusmodi terminorum obscurorum plena sunt nonnullorum scholasticorum scripta, item libri Boehmistici, Paracelsistici, mystici, alii, in quibus subinde occurrunt uoces, *Microcosmetor*, *Bithnimalca*, *Gasteranax*, *Rachammelca* etc. Vid. WILDII dissert. *de Lue animarum Boehmistica*, et SONNTAGIVS in *Vocabulario Pseudo-Mystico.*

LXXVII. NOTIO DISTINCTA est, si notas, qua nobis sistit, distinguere ualemus. Siue: *Notio distincta est eiusmodi repraesentatio, ut cuius non modo obiectum repraesentatum ab aliis rebus possumus discernere, sed notas quoque characteristicas,*

risticas, quibus obiectum repraesentatum ab aliis rebus dignoscatur, sigillatim nobis repraesentare, atque aliis enumerare ualemus.

E. gr. De Deo notionem distinctam tibi formas, si notas, quibus distinguitur Deus ab aliis rebus, tibi sigillatim sistis, et cum aliis interrogatus communicare potes. Si nosti scilicet, Deum esse ens independens; formas tibi de ipso ideam distinctam.

LXXVIII. NOTIO siue IDEA CONFVSA *est, si notas distinguere non possumus, siue, si obiectum repraesentatum possumus quidem ab aliis rebus discernere, non autem ualemus notas et criteria, quibus dignoscatur obiectum ab aliis, sigillatim nobis sistere.*

E. gr. Nosti colorem album a nigro discernere, itemque potes sonum unius campanae a sono alterius cuiusdam campanae distinguere. At sigillatim siste tibi notas, quibus color albus a nigro distinguatur, enumera quaeso coeco, qui inde ab utero neque nigrum ueque album uidit, notas, quibus nigrum ab albo, et album rursus a nigro differat. Nihil profecto efficies, ut adeo uideas, te confusam tibi notionem formare de colore albo et nigro. Quod idem obtinet in ceteris rebus, in sensus incurrentibus. Quae HOHEISELIVS hic monuit, uideas refutata in SCHLOSSERI dissertat. epistolica ad HOHEISELIVM *de Ideis* §. *8.* STRAEHLERVS definitionem auctoris emendare uoluit *Part. II. Exam.* §. 2. sed quo successu id uero fusius commonstrabo in commentationibus Logicis.

LXXIX. NOTIO COMPLETA *est, quae notas sufficientes exhibet ad rem in* STATV QVOLIBET *agnoscendam, et ab aliis distinguendam.*

E. gr. De Deo formas tibi notionem completam, si Deum tibi repraesentaueris tanquam spiritum independentem. Hae enim notae, quas allegas de Deo suffi-

ſufficiunt ad Deum ab omnibus aliis rebus in omni caſu, ſtatu, et tempore diſtinguendum.

LXXX. NOTIO INCOMPLETA *eſt, quae notas inſufficientes continet.*

E. gr. Notionem habes Dei incompletam, ſi has de Deo notas allegaueris, Deus eſt ſpiritus, omni corruptione liber. Notionem item de immortalitate animae incompletam formas, ſi eam collocaueris unice in perſeuerantia poſt mortem corporis. Plura enim requiri ad immortalitatem, oſtendit THVMMIGIVS in diſſertat. *de Immortalitate animae.* Notionem incompletam de homine tibi formas, ſi has de ipſo cum PLATONE enumeraueris notas: *eſt animal bipes implume.* Hae enim notae non ſufficiunt ad hominem ab omnibus aliis rebus in quouis ſtatu dignoſcendum.

LXXXI. NOTIO ABVNDANS eſt, quae plures continet notas, quam quae ad rem agnoſcendam, et ab aliis diſcernendam ſufficiunt.

Eiusmodi notiones abundantes identidem reperio in nonnullis ueterum ſyſtematibus et compendiis. Hic enim, cum definitiones lego, ita notas rei definitae coaceruari uideo, ut plura omnino adſint, quae poterant abeſſe. Huc refero quoque nonnullas Cel. RÜDIGERI definitiones.

LXXXII. NOTIO ADAEQVATA *eſt notio diſtincta in notiones diſtinctas notarum, quae eam ingrediuntur, a cognoſcente reſolubilis.* Siue NOTIO ADAEQVATA *eſt, cum notarum characteriſticarum rurſus notiones diſtinctas formo.*

E. gr. Si dixeris, *inuidia* eſt taedium ob felicitatem alterius, recenſes notas quaſdam characteriſticas de inuidia, adeoque formas tibi de inuidia notionem diſtinctam (per Def. LXXVII.) notae characteriſticae, notionem inuidiae ingredientes, ſunt *taedium* et *felicitas.* Si itaque de his notis characteriſticis rurſus

tibi formas notiones distinctas, i. e. si notas characteristicas, ideam *taedii* et *felicitatis* constituentes, sigillatim tibi sistere et enumerare uales, si nosti scilicet, quid sit taedium, quid sit felicitas, tunc de *inuidia* tibi formas notionem adaequatam.

LXXXIII. Notio inadaeqvata est, cum notarum characteristicarum nullas notiones distinctas possideo.

LXXXIV. Primvs gradvs notionis adaeqvatae est prima resolutio notionis distinctae in notiones distinctas notarum.

E. gr. Si definiueris *inuidiam* per taedium ob felicitatem alterius, tunc notionem distinctam inuidiae possides. Si hanc rationem distinctam resoluere potes in notionem distinctam notarum, i. e. si de notis, inuidiae notionem ingredientibus, quae sunt *taedium* et *felicitas*, rursus notas characteristicas enumeras, habes primum gradum adaequatae notionis.

LXXXV. Gradvs secvndvs notionis adaeqvatae est secunda resolutio notionum distinctarum notarum, quae datam notionem ingrediuntur, in notiones distinctas notarum, quae illas ulterius ingrediuntur.

E. gr. Definias *inuidiam* per taedium ob felicitatem alterius. Hic nullum adhuc habes gradum adaequatae notionis. Definias porro *taedium* per sensum imperfectionis, et *felicitatem* per statum durabilis gaudii. Hic habes primum gradum adaequatae notionis. Si porro definiueris *sensum* per repraesentationem rerum nobis praesentium et *imperfectionem* per contradictionem uariorum in uno, item si euolueris ulterius, quid sit gaudium, quid sit gaudium durabile, habes secundum gradum adaequatae notionis, et sic porro.

LXXXVI.

LXXXVI. Differentia notionvm materialis est, quae a materia earundem, seu re repraesentata desumitur.

Huc referri solent ideae rerum praesentium, et absentium, idea substantiarum et modorum, maxime uero ideae uniuersales et singulares.

LXXXVII. Notio simplex *est, quae solis notis constat.*

E. gr. Qui sibi spiritum sistit, ut substantiam intelligentem, notionem spiritus habet simplicem, si quis sibi hominem, ut hominem, repraesentat, gaudet notione simplici.

LXXXVIII. Notio complexa est, quae praeter notas alia, siue rei intrinseca, siue extrinseca complectitur.

E. gr. Si hominem sub multiplicibus circumstantiis et determinationibus omnimodis tibi sistis, si ipsum consideras, quatenus his illisue parentibus est progenitus, si ipsius patriam, uestem, studia, mores, diuitias, staturam, ponderaueris, complexa est notio. Multa enim hic occurrunt, quae ad notas, hominem constituentes, non pertinent.

LXXXIX. Terminvs simplex, seu incomplexvs est, qui notionem simplicem seu incomplexam significat.

XC. Terminvs complexvs est, qui notionem complexam significat.

E. gr. Lapis rotundus.

XCI. Notio abstracta est, quae aliquid, quod rei cuidam inest, uel adest, repraesentat absque ea re, cui inest uel adest.

E. gr. pietatis notio sistit tibi eiusmodi quid, quod alicui rei inest, non autem determinatur res siue subiectum, cui inest, uel adest.

XCII. NOTIO CONCRETA eſt, quae aliquid, quod alteri ineſt, uel adeſt, repraeſentat, ut eidem inexiſtens.

E. gr. Si ſubiectum aliquod conſideratur, ut pium, eſt notio concreta.

XCIII. TERMINVS ABSTRACTVS eſt, qui notionem abſtractam ſignificat.

E. gr. pietas.

XCIV. TERMINVS CONCRETVS eſt, qui notionem concretam ſignificat.

E. gr. pius.

XCV. NOTIO COMMVNIS eſt, quae pluribus communia exhibet.

E. gr. notio *ſubſtantiae* eſt notio communis, pluribus enim indiuiduis competit.

XCVI. NOTIO SINGVLARIS eſt, quae rem ſingularem, ſeu indiuiduum, repraeſentat.

E. gr. Notio huius mundi.

XCVII. TERMINVS COMMVNIS eſt, qui notionem communem deſignat.

E. gr. homo, uitium etc.

XCVIII. TERMINVS SINGVLARIS eſt, qui indiuiduum ſignificat.

E. gr. Paullus, Caius.

XCIX. ALTERIVS MENTEM INTELLIGIMVS, ſi audita alterius uoce, eandem in nobis notionem excitare poſſumus, quam cum ea uoce coniungit alter.

E. gr. Si Caius dixerit, *hic mundus eſt optimus*, tunc, ſi eundem conceptum cum uoce *mundi*, et cum uoce *optimi*, coniungo, quem Caius coniungit, intelligo mentem Caii. Sed fac Caium alium conceptum cum

cum uoce *mundi* et cum uoce *optimi* combinare, quam quem tu coniungis, tunc non intelligis Caii mentem. Conf. HANSCHII differt. *de eo, quod obseruandum, ut nos perfecte intelligamus.*

C. NOTIO DETERMINATA est, quae nec plures nec pauciores habet notas, quam quae rei repraesentandae sufficiunt, quae ipsi respondet.

E. gr. Si *spem* tibi repraesentaueris tanquam gaudium ob bonum futurum, determinatam de spe notionem tibi formas. Non enim plures, nec pauciores haec notio exhibet notas, quam quae ad spem requiruntur. Alias dicitur notio fixa.

CI. TERMINVS FIXVS SEV FIXI SIGNIFICATVS est, cui notio inuariata constanter respondet.

E. gr. spes, inuidia, etc.

CII. TERMINVS VAGVS est, cui non constanter inuariata respondet notio.

E. gr. terminus *sensus, ingenium, ius, intellectus, Politicus*, etc.

CIII. TERMINVS nobis dicitur FAMILIARIS, quem nos intelligere putamus, etsi ad notionem, quae eodem denotatur non attendamus.

E. gr Multi cum dicunt, hic est *un galant homme*, sc, putant, quid dicant, intelligere, cum uero interrogaueris, quid sibi uelint hac locutione, obmutescent.

CIV. SIGNIFICATVS PROPRIVS est notio, qua repraesentatur res, cui indigitandae terminus aliquis destinatur.

E. gr. *Luminis* significatus proprius est, si uoce *luminis* eiusmodi notio in te excitatur, qua per lumen intelligis eiusmodi quid, quod efficit, ut circumiecta corpora distinguere possimus. Ad hoc ipsum enim significandum destinatus est terminus *luminis.*

CV. Terminvs proprie svmi dicitur tamdiu, quamdiu eidem notio illa attribuitur, cui indigitandae destinatus est.

E. gr. Tamdiu terminus *luminis proprie sumi* dicitur, quamdiu hoc termino eiusmodi quid significatur, quod circumiecta corpora distinguere facit.

CVI. Significatus uocum in communi sermone proprius constituit id, quod uocamus vsvm loqvendi. Vsvm itaque loqvendi observat ille, qui terminis eas tribuit notiones, quibus res repraesentantur, iis in communi sermone indigitatae.

E. gr. In communi sermone sumimus *lumen* pro omni eo, quod efficit, ut circumiecta corpora distinguere queamus, usus igitur loquendi exigit, ut uoci *luminis* notionem tribuamus, qua id, quod circumiecta corpora distinguit, repraesentatur.

CVII. Receptvs terminorvm significatvs est eorum significatus in disciplinis ac arte proprius.

Haec definitio ex iis, quae iam praemissae sunt, facillime intelligitur.

CVIII. Definitio est oratio, qua significatur notio completa atque determinata, termino cuidam respondens. Breuius: *Definitio est idea distincta completa.*

E. gr. Si dixeris, *inuidia* est taedium ob felicitatem alterius, 1) notas characteristicas recenses, quibus inuidia ab aliis rebus potest discerni, adeoque habes inuidiae ideam distinctam, (per Def. LXXVII.) 2) eiusmodi notas recenses, quae sufficiunt ad inuidiam ab omnibus aliis rebus in *quouis casu* discernendam, adeoque ideam tibi formas de inuidia completam (per Def. LXXVIII.) habes itaque definitionem inuidiae accuratam. CIX.

CIX. Definitvm est ipse terminus, siue res definitione indigitata.

E. gr. In casu priori definitum erat *inuidia.*

CX. Circvlvs in definiendo est uitium, quo in definitionem admittitur terminus, cuius definitionem ingreditur definitum. Breuius: *Circulus est, cum ideam partialem rursus per ideam totalem definio.*

Si quis e. gr. *sensationes* definiret per repraesentationes rerum corpori nostro praesentium, *res* autem *corpori nostro praesentes* diceret illas, quae sub sensus cadunt, s. quod idem est, quas *sensationis* ope percipimus, committeret circulum. Hic enim idea totalis est *sensatio.* Definitum enim semper consideratur, ut totum. Ideae partiales sunt α) *repraesentatio,* β) *res corpori nostro praesentes.* Notae enim characteristicae, definitum constituentes, considerantur, ut partes. Iam uero, cum idea partialis, scil. *res corpori nostro praesens,* definiatur per ideam totalem, scil. per *sensationem*, facile uides circulum in definiendo.

CXI. Definitio realis *est, quae modum exponit, quo aliquid fieri potest.*

E. gr. Si Wolfivs cum Cartesio definit uoluptatem per sensum siue cognitionem intuitiuam perfectionis, tum definitio haec explicat modum, quo uoluptas generatur, adeoque realis est.

CXII. Definitio genetica *est, quae rei genesin seu modum, quo ea fieri potest, exponit.*

Cur dicatur genetica, ratio est in promptu. Γένεσιν enim siue originem rei tradit. Est haec definitio eadem cum reali.

CXIII. Definitio nominalis est, *per quam non patet, rem definitam esse possibilem,* siue: *Definitio nominalis est enumeratio notarum,*

quibus res definita ab omnibus aliis rebus in quouis statu discerni potest.

E. gr. Definitio *spiritus*, qua definitur per substantiam intelligentem, est nominalis. Non enim hic genesis et ortus spiritus exponitur, sed criterium aliquod distinctiuum, per quod spiritus ab aliis rebus discernitur, tantum allegatur.

CXIV. SVBIECTVM *est illud, de quo iudicatur.*

CXV. PRAEDICATVM *est illud, quod rei cuidam tribuitur, uel ab ea remouetur.*

CXVI. COPVLA *est uocula illa, quae nexum praedicati et subiecti significat.*

E. gr. Vocula EST in hac propositione: mundus *est* contingens, est copula.

CXVII. IVDICIVM AFFIRMATIVVM est notionum coniunctio.

CXVIII. IVDICIVM NEGATIVVM est notionum separatio.

CXIX. PROPOSITIO SIVE ENVNCIATIO AFFIRMATIVA est, in qua praedicatum tribuitur subiecto.

CXX. PROPOSITIO SIVE ENVNCIATIO NEGATIVA est, in qua praedicatum remouetur a suo subiecto.

E. gr. Mundus non est ens absolute necessarium.

CXXI. AFFIRMARE est praedicatum aliquod tribuere cuidam subiecto.

CXXII. NEGARE est praedicatum aliquod remouere a suo subiecto.

Hae definitiones omnes nemini non clarae esse possunt.

CXXIII. Propositio infinita est, quae speciem negatiuae habet, sed reuera affirmatiua est.

E. gr. Adam potuit *non peccare*. Adam potuit *non mori*. Quae propositiones sunt infinitae, ast uerae. Sed aliae sunt propositiones sequentes: Adam non potuit peccare, Adam non potuit mori. Quae propositiones negatiuae sunt et falsae.

CXXIV. Notio positiva est, quae constat notis realitates denotantibus.

E. gr. Corpus, substantia, homo etc. sunt notiones positiuae.

CXXV. Notio negativa est, quae a re repraesentata remouet realitates, seu earum absentiam tanquam notas rei exhibet.

E. gr. In notione τῦ *immaterialis* carentia et absentia partium, tanquam nota entis immaterialis, per quam ab aliis rebus dignoscitur, nobis sistitur. Hinc notionem τῦ *immaterialis*, uides, esse, negatiuam.

CXXVI. Propositio identica est, si subiecto et praedicato eadem respondet notio.

E. gr. Si dixeris: Anima est anima.

CXXVII. Terminvs positivvs est, qui notionem positiuam denotat.

CXXVIII. Terminvs negativvs est, qui notionem negatiuam denotat.

E. gr. immateriale.

CXXIX. Propositio categorica est, in qua praedicatum absolute, seu nulla adiecta conditione, de subiecto enunciatur.

E. gr. Sapiens eligit optimum.

CXXX. Propositio hypothetica est, in

in qua praedicatum tribuitur ſubiecto, ſub adie-ιecta conditione.

E. gr. Si Deus eſt ſapiens, eligit optimum.

CXXXI. Determinatio svbiecti eſt id, quod ſubiecto adiicitur ad determinandum eius ſtatum, in quo praedicatum ei tribui poteſt.

Si e. gr. hanc habueris propoſitionem, affectus, imperium rationis reſpuentes, hominem in exitium detrudunt. Affectus, in ſe conſiderati, non nocent, adeoque hoc praedicatum, *in exitium detrudunt*, affectibus per ſe tribui non poteſt Quare adiicitur ad ſubiectum, τὸ *reſpuere rationis imperium.* Quo ipſo determinatur ſtatus, in quo affectibus tribui poteſt, quod noceant, τὸ *reſpuere ergo imperium rationis* eſt hic determinatio ſubiecti.

CXXXII. Determinationes svbiecti aeqvivalentes ſunt, quarum una alteri, ſaluo praedicato, ſubſtitui poteſt.

Si e. gr. dixeris; Affectus *niſi diſtinctis dirigantur repraeſentationibus*, hominem in exitium detrudunt, et ſi hanc formaueris propoſitionem: Affectus, *imperium rationis reſpuentes*, detrudunt hominem in exitium, determinationes ſubiecti aequiualentes adhibes.

CXXXIII. Determinationes svbiecti non aeqvivalentes sive diversae ſunt illae, quarum una alteri, ſaluo praedicato, ſubſtitui nequit.

CXXXIV. Ivdicivm singvlare eſt, cuius ſubiectum eſt indiuiduum.

E. gr. Haec menſa, quam uides, eſt quadrata, hic mundus eſt optimus, Petrus eſt doctus etc.

CXXXV. Propositio singvlaris eſt, cuius

cuius ſubiectum eſt terminus ſingularis, ſeu indiuiduum determinatum.

Tales ſunt propoſitiones, modo allegatae.

CXXXVI. **Iudicium universale** eſt, cuius ſubiectum eſt notio communis, ſpecies nempe, uel genus, praedicatum autem conuenit ſingulis ſpeciei indiuiduis, uel ſingulis generis ſpeciebus, harumque indiuiduis, ſiue abſolute, ſiue ſub data determinatione.

E. gr. Iudicium uniuerſale habes, ſi dixeris, omnis ſubſtantia ui agendi praedita eſt, omnis homo eſt ens liberum. Subiectum enim hic eſt notio communis, nempe in illa propoſitione genus, *ſubſtantia*, in hac ſpecies, *homo*, et praedicatum in illa ſingulis generis ſpeciebus, in hac ſingulis indiuiduis competit. Poſſum enim dicere, Caius, Titius, Sempronius, ſunt entia libera. Sic itidem haec propoſitio, *omnis affectus, imperium rationis reſpuens, nocet*; eſt iudicium uniuerſale, praedicatum enim, ſub adiecta determinatione, omnibus affectus ſpeciebus conuenit.

CXXXVII. **Propositio universalis** eſt, qua ſubiecto praefigitur ſignum uniuerſalitatis.

Signum autem uniuerſalitatis in propoſitione affirmatiua eſt uox *omnis*, in propoſitione negatiua *nullus*.

CXXXVIII. **Iudicium particulare** eſt, cuius ſubiectum eſt terminus communis, ſpecies nempe uel genus, praedicatum uero non conuenit, niſi quibusdam ſpeciei uel generis indiuiduis.

E. gr. Quidam homo eſt pius.

CXXXIX. **Propositio particularis** eſt, cuius ſubiecto praefigitur ſignum particularitatis.

Signum autem particularitatis eſt uox *quidam*.

CXL.

CXL. PROPOSITIO DEFINITA est, cuius subiecto additur signum quantitatis, nempe uel uniuersalitatis, uel particularitatis, uel singularitatis.

Tales sunt propositiones, modo allatae. *Signum singularitatis* est uox *hic.*

CXLI. PROPOSITIO INDEFINITA est, cuius subiectum est terminus communis, siue absolute positus, siue cum certa determinatione, sed absque signo quantitatis.

E. gr. Spiritus est incorruptibilis.

CXLII. PROPOSITIO INDEMONSTRABILIS est, cuius subiecto conuenire, uel non conuenire praedicatum, terminis intellectis, patet.

E. gr. Bis duo faciunt quatuor, impossibile est, idem simul esse et non esse. Hae dicuntur per *terminos manifestae.*

CXLIII. DEMONSTRATIVA PROPOSITIO est, cuius subiecto conuenire, uel non conuenire praedicatum, intellectis terminis, nondum patet.

E. gr. Anima est immortalis. Obseruatio legis naturalis hominem felicem reddit etc.

CXLIV. PROPOSITIO dicitur THEORETICA, in qua aliquid, quod subiecto inest, uel adest, de eodem affirmatur uel negatur.

E. gr. Omne ens simplex caret figura.

CXLV. PROPOSITIO PRACTICA est, qua aliquid fieri posse affirmatur, uel fieri debere postulatur.

Sic e. gr. propositio practica est, qua uoluntatem emendari posse affirmatur, uel qua emendari iubetur.

CXLVI. Axioma *est propositio theoretica indemonstrabilis.*

Sic e. gr. *Impossibile est, idem simul esse et non esse,* est propositio axiomatica. Est enim 1) propositio theoretica, 2) indemonstrabilis. Ex quo patet, ueterum philosophorum prouerbia minus recte dici axiomata, cum multis illa sint exceptionibus obnoxia, et demonstratione adhuc indigeant, conf. Bülfingeri dissert. *de Axiomat. Philosoph.* Tubing. habita, item Müller. *de ueris et falsis philosophis §. 29.*

CXLVII. Postvlatvm *est propositio practica indemonstrabilis.*

E. gr. Faciendum id est, quod nos nostrumque statum, uel internum, uel externum, perfectiorem reddit.

CXLVIII. Theorema *est propositio theoretica demonstratiua.*

Sic hae propositiones: *Ens simplex oritur in instanti, anima est immortalis, Deus eligit optimum,* sunt theoremata. Sunt enim, 1) propositiones theoreticae, 2) indigent demonstratione. Cel. Syrbivs uocat *theoremata* propositiones, nude aliquid affirmantes, uel negantes, et axiomata non minus, quam postulata in eorum numerum referenda esse, opinatur. Sed quo fundamento, et quo iure, alii iudicent. Conf. eius *Philos. prima p. 102.*

CXLIX. Problema *est propositio practica demonstratiua.*

Sic propositio, qua docemur affectus recte dirigere, et generatim uoluntatem emendare, est *problema.* Alias uocatur *problema* propositio incuidens, de qua in utramque contradictionis partem cum aliqua ueritatis specie disputari potest.

CL. Corollaria, *alias consectaria, sunt propositiones, quae non multa ratiociniorum ambage ex definitionibus uel propositionibus aliis inferuntur.*

Obs.

Obſ. I. Si e. gr. hanc habueris propoſitionem, *mundus eſt contingens*, et ex ea deduxerit hanc: *E. alii mundi praeter hunc ſunt poſſibiles*, ultimam hanc propoſitionem, tanquam conſectarium, conſiderare potes.

Obſ. II. Singulis his propoſitionum generibus addi ſolent *ſcholia*, quae explicant, quae adhuc obſcura uideri poterant, uſum indicant propoſitionum et uel ex hiſtoria exemplum, uel aliud quid commemorabile adiiciunt. Annotari hic denique merentur *Lemmata*, quae dicuntur propoſitiones, ex aliena diſciplina deſumtae, et in ſubſidium adductae, ad demonſtrationem alicuius propoſitionis in diſciplina, quam tractamus, obuiae, abſoluendam. E. gr. Si theorema metaphyſicum praemittitur demonſtrationibus moralibus.

CLI. Propositiones aeqvipollentes ſunt, ſi definito praedicatur notio eidem in definitione attributa, et de hac notione definitum.

E. gr. Omnis ſapiens eligit optimum, et omnis, qui eligit optimum, eſt ſapiens, ſunt propoſitiones aequipollentes.

CLII. Converti dicitvr propositio, ſi praedicatum fiat ſubiectum, et ſubiectum praedicatum.

CLIII. Conversa dicitur propoſitio, quae per eiusmodi conuerſionem prodit.

Propoſitionis e. gr. Si Deus eſt ſapiens, eligit optimum, conuerſa eſt haec altera, ſi Deus eligit optimum, eſt ſapiens.

CLIV. Propositiones oppositae ſunt, quarum una negatur, quod altera affirmatur.

Sic e. gr. Omnis ſpiritus cogitat, omnis ſpiritus non cogitat, ſunt propoſitiones oppoſitae.

CLV.

CLV. Propositiones contradictoriae dicuntur, quibus idem ponitur ſimul eſſe et non eſſe.

E. gr. Sol lucet, et ſol non lucet.

CLVI. Propositiones contrariae ſunt, quarum una uniuerſaliter negatur, quod in altera uniuerſaliter affirmatur de eodem ſubiecto.

E. gr. Omnis ſapiens eligit optimum, nullus ſapiens eligit optimum.

CLVII. Propositiones svbcontrariae ſunt propoſitiones particulares, in quibus idem affirmatur et negatur de diuerſis inferioribus ad idem genus uel eandem ſpeciem relatis.

E. gr. *Quidam* homines eligunt optimum, *quidam* homines non eligunt optimum.

CLVIII. Propositio svbalternans eſt propoſitio particularis, in oppoſitione ad ſuam uniuerſalem, ſub qua continetur.

E. gr. Omnis ſapiens eligit optimum, et, quidam ſapiens eligit optimum.

CLIX. Svbiecto repvgnare dicuntur ea, quae, ſaluis eſſentialibus, aut attributis, uel iis, quae per modum attributorum inſunt, conſequenter definitione ſalua, ſubiecto conuenire nequeunt.

E. gr. *Ens ſimplex* ex ſua natura eſt corruptibile. Hic praedicatum *τὸ corruptibile eſſe ex ſua natura* conuenire ſubiecto non poteſt, ſalua entis ſimplicis eſſentia, ſaluisque ceteris eius attributis, adeoque *repugnat* hoc praedicatum ſubiecto.

CLX. Repvgnare hypothesi dicuntur, quae ſubiecto in data hypotheſi ſeu ob adiectam determinationem conuenire nequeunt.

E. gr. Affectus, quatenus imperium rationis admittunt, in exitium detrudunt, hic praedicatum subiecto non in se repugnat, repugnat tamen eidem, ob hypothesin seu adiectam determinationem.

CLXI. Propositiones crypticae sunt, quarum genuina forma non apparet.

Hae Propositiones dicuntur a κρύπτω, occulto, abscondo, quia in illis forma legitima occulta est.

E. gr. In quolibet ordine debet adesse similitudo uariorum. Hic latet subiectum, neque, nisi attendenti, apparet, quodnam illud sit.

CLXII. Propositiones simplices sunt, quae unum habent subiectum atque praedicatum.

E. gr. Mundus est contingens.

CLXIII. Propositiones compositae sunt, quae ex pluribus simplicibus coalescunt.

E. gr. Mundus est eiusmodi, ut et possit esse aliter, et ut finibus diuinis sit conuenientissimus. Haec propositio ex his duabus propositionibus coaluit, 1) Mundus potest esse aliter, 2) mundus finibus diuinis est conuenientissimus.

CLXIV. Propositio composita copulativa est, si subiectum et praedicatum coniunguntur, ita, ut utrique subiecto sigillatim possit tribui idem praedicatum, uel eidem subiecto possint tribui singula praedicata, aut in negatiuis ab eo remoueri.

E. gr. Spiritus et intellectu et uoluntate praeditus est, Caius et Titius gaudent libertate. In illa propositione uni subiecto singula praedicata tribui possunt, in hac utrique subiecto idem praedicatum sigillatim potest tribui.

CLXV.

CLXV. PROPOSITIO COMPOSITA DISIVNCTA eſt, ubi ex pluribus praedicatis unum tribuendum eſſe ſubiecto affirmatur, ſed quodnam eorum tribui debeat, non determinatur.

E. gr. *Aut anima eſt ſubſtantia ſimplex aut compoſita.* Hic alterutrum praedicatorum tribuendum eſſe animae affirmatur, ſed quodnam ſit ex his ipſi tribuendum, non determinatur, ſed in dubio relinquitur.

CLXVI. PROPOSITIONES DETERMINATAE ſunt, quas nec plures nec pauciores ingrediuntur uoces, quam ad iudicium determinatum ſignificandum ſufficientes.

CLXVII. IVDICIVM DETERMINATVM eſt, quod ſeruat formam a Logica praeſcriptam, nempe, ut ſubiectum repraeſentetur ſub ea notione, ut in ea contineatur ratio, cur eidem conueniat praedicatum, ſeu id, per quod determinatur praedicatum.

E. gr. Propoſitio determinata eſt, ſi dixeris, *omnis, qui ratione ſua utitur, cum praeſentibus futura connectit, Deus eſt omnipraeſens,* ex notione enim ſubiecti ſtatim colligi poteſt, cur hoc praedicatum, nec aliud competat.

CLXVIII. IVDICIVM VAGVM eſt, quod ſubiectum ita non exhibet, ut notio eius includat id, per quod praedicatum determinatur.

CLXIX. PROPOSITIO VAGA eſt, qua iudicium uagum ſignificatur.

E. gr. Propoſitio uaga eſt: *Qui neceſſitatem euentuum in ſcriptis philoſophicis ſtatuunt, Spinociſmo patrocinantur.* Vel: *Affectus ſunt eradicandi.* Multae enim hic adiiciantur, oportet, determinationes prius, quam ueritas harum propoſitionum poſſit perſpici.

CLXX. Homonymia ſiue aeqvivocatio *eſt diuerſus eiusdem uocis ſignificatus.*

CLXXI. Homonyma ſiue aeqvivoca ſunt res diuerſae eodem termino denotatae.

CLXXII. Homonymvs ſiue aeqvivocvs terminvs eſt terminus res diuerſas denotans.

E. gr. Vox *ratio* aequiuoca eſt, mox enim ſumitur pro *fundamento* alicuius rei, et tunc ſignificat omne id, ex quo intelligi poteſt, cur res aliqua potius ſit, quam non ſit, cur ſit hoc modo, et non alio mox denotat *illam mentis facultatem*, qua nexum rerum et ueritatum poſſumus diſtincte introſpicere, mox ſumitur pro *ipſa ueritatum connexione*, quo ſenſu Leibnitivs rationem, *obiectiue* ſcilicet ſumtam, definit per catenam ueritatum. De quo infra uerboſius.

CLXXIII Synonymia eſt terminorum ſiue uocum ſignificatus idem.

CLXXIV. Synonyma ſiue termini synonymici ſunt termini diuerſi eundem ſignificatum habentes.

E. gr. Affectus, affectiones, commotiones, item perturbationes animi, πάθη ſunt ſynonyma.

CLXXV. Syllogismvs eſt oratio, qua ratiocinium ſeu diſcurſus diſtincte proponitur. Breuius: *Syllogiſmus eſt ratiocinium uerbis expreſſum.*

CLXXVI. Praemissae dicuntur duae propoſitiones, ex quibus tertia formatur, combinando duos terminos in iſtis obuios.

Proponamus nobis, exempli loco, ſequentem ſyllogiſmum:

O. homo gaudet ratione,
Atqui, Caius eſt homo,
E. Caius gaudet ratione.

Pro-

Propositiones duae priores sunt praemissae, ex his enim tertia propositio, E. *Caius gaudet ratione*, formatur, et quidem ita, ut combinentur in hac tertia propositione duo termini, qui in praemissis erant diuersi. A nonnullis *sumtiones* uocantur.

CLXXVII. Conclusio uocatur propositio tertia, quae ex iis dicta ratione formatur.

E. gr. In Syllogismo adducto est haec propositio:
E. Caius gaudet ratione.

CLXXVIII. Illatio est ipsa propositionis tertiae formatio per combinationem terminorum, in duabus aliis terminum communem habentibus diuersorum.

E gr. Tertia propositio in syllogismo iam allato, E. *Caius gaudet ratione*, ex duabus prioribus seu praemissis *inferri* dicitur.

CLXXIX. Terminus medius *est terminus praemissarum communis.*

E. gr. In exemplo proposito est terminus medius *homo.* Hic enim est praemissarum terminus communis.

CLXXX. Extremi termini dicuntur termini in praemissis diuersi.

E. gr. *Caius, τὸ gaudere ratione.*

CLXXXI. Terminus maior *est terminus extremus, qui subit uicem praedicati in conclusione.*

E. gr. In nostro syllogismo est terminus maior *τὸ gaudere ratione.*

CLXXXII. Terminus minor *est terminus extremus, qui in eadem tuetur locum subiecti.*

E. gr. In Syllogismo adducto terminus minor est *Caius.* Terminus maior ideo dicitur *maior*, quia est maioris

maioris extenſionis et latitudinis, quam terminus minor. Praedicatum enim latius patet, quam ſubiectum, et τὸ *gaudere ratione* maioris eſt extenſionis, i. e. ad plura poteſt extendi et applicari, quam idea *Caii*. Terminus minor ideo dicitur minor, quia eſt minoris latitudinis et extenſionis, quam terminus maior. Subiectum tam late non patet, quam praedicatum.

CLXXXIII. Propositio maior *eſt praemiſſa, in qua terminus maior conſtruitur cum termino medio.*

E. gr. In Syllogiſmo adducto propoſitio maior eſt haec: *Omnis homo gaudet ratione,* hic enim terminus, ſcilicet τὸ *gaudere ratione*, cum termino medio, nempe uoce *hominis*, combinatur. Haec propoſitio itidem ideo dicitur *maior*, quia eſt maioris extenſionis et latitudinis, quam propoſitio minor. Sine dubio enim haec propoſitio: *O. homo gaudet ratione*, latius extendi poteſt, quam haec: *Caius eſt homo.*

CLXXXIV. Propositio minor *eſt, in qua terminus minor conſtruitur cum medio.*

E. gr. In Syllogiſmo allegato haec propoſitio eſt propoſitio minor: *Caius eſt homo.* Heic enim terminus minor, ſc. *Caius*, conſtruitur cum medio, uidelicet cum termino *hominis*. Cur dicatur haec propoſitio minor, ex dictis conſtare poteſt.

CLXXXV. Syllogismvs affirmans eſt, cuius concluſio eſt affirmans.

Talis eſt Syllogiſmus, ſupra adductus.

CLXXXVI. Syllogismvs negans eſt, cuius concluſio eſt negans.

CLXXXVII. Syllogismvs vniversalis eſt, cuius concluſio eſt uniuerſalis.

CLXXXVIII.

CLXXXVIII. SYLLOGISMVS PARTICVLARIS est, cuius conclusio est particularis.

E. gr. Omne compositum est mensurabile, quoddam ens est compositum, E. quoddam ens est mensurabile.

CLXXXIX. FIGVRA PRIMA SYLLOGISMORVM est, in qua medius terminus est subiectum propositionis maioris et praedicatum minoris.

CXC. FIGVRA SECVNDA est, in qua medius terminus est utriusque praemissae praedicatum.

CXCI. FIGVRA TERTIA est, in qua medius terminus est utriusque praemissae subiectum.

Figura autem *Syllogismorum in genere* est dispositio trium terminorum, h. e. medii cum duobus terminis conclusionis. *Quarta* denique *figura* est, ubi medius terminus in maiori est praedicatum, et in minori subiectum.

CXCII. MODI SYLLOGISMORVM sunt species syllogismorum, quae in singulis figuris per diuersitatem quantitatis uel qualitatis propositionum constituuntur.

CXCIII. DICTVM DE OMNI dicitur propositio: *Quicquid de genere uel specie omni affirmari potest, illud etiam affirmatur de quouis, sub illo genere uel specie contento.*

CXCIV. DICTVM DE NVLLO est haec propositio: *Quicquid de genere uel specie omni negatur, illud etiam de quouis, sub illo genere uel illa specie contento negari debet.*

CXCV. PROPOSITIONES PROPRIAE sunt propositiones singulares, in quibus praedicatum est subiecto singulari proprium.

E. gr. WOLFIVS Cosmologiam generalem in artis formam redegit, eamque systematico ordine proposuit.

CXCVI. PARS DEBILIOR dicitur praemissa particularis aut negatiua.

E. gr. *Quidam homo est doctus. N. mendacium est licitum.*

CXCVII. SYLLOGISMVS SIMPLEX siue CATEGORICVS est, qui ex meris propositionibus categoricis consistit.

Talis est syllogismus, supra a nobis propositus.

CXCVIII. SVBSVMI dicitur propositio minor sub maiore, si haec primo ponitur loco.

E gr. Si quis adstruxerit, *nullum inuidum esse mente tranquilla*, et alter adiecerit, *Atqui tu es inuidus*, hanc propositionem *subsumere* dicitur.

CXCIX. ASSVMI dicitur propositio maior, si minor primo loco ponitur.

E. gr. Si quis dixerit, *Caium esse inuidum*, tunc maior, *omnis inuidus ob alterius felicitatem contristatur*, dicetur *assumi*. Et inde demum infertur, *E. Caius ob felicitatem alterius contristatur.*

CC. SYLLOGISMVS CRYPTICVS est, cuius genuina forma non apparet.

E. gr. *Nullus inuidus est mente tranquilla,*
Caius inuidia corripitur et paene tabescit,
E. Fieri nequit, quin tranquillitas mentis ipsius disturbetur.

CCI. FIGVRA PERFECTA est, in qua omnes propositiones inferri possunt.

Talis est figura prima, in qua omnis quantitatis et qualitatis propositiones inferuntur.

CCII.

CCII. FIGVRA IMPERFECTA eſt, in qua non omnes inferre licet.

Tales ſunt figurae reliquae.

CCIII. SYLLOGISMVS COMPOSITVS eſt, cuius uel una uel utraque praemiſſa non eſt propoſitio categorica.

E. gr. *Si ira eſt affectus, cum odio aliorum ſemper coniunctus, ſequitur, iram eſſe affectum per ſe malum; Atqui, ira eſt affectus, cum odio aliorum ſemper coniunctus, E. ira eſt affectus per ſe malus.* Maior propoſitio heic, quod facile uides, non eſt categorica ſiue ſimplex.

CCIV. SYLLOGISMVS HYPOTHETICVS ſiue CONDITIONALIS eſt, in quo maior propoſitio eſt hypothetica.

Talis eſt Syllogiſmus, modo allatus.

CCV. ANTECEDENS in propoſitione categorica dicitur propoſitio, quae particulam conditionalem habet, ſeu quae conditionem de ſubiecto enunciat, ſub qua ipſi praedicatum tribuitur, uel ab eodem remouetur.

E. gr. In Syllogiſmo praecedenti eſt antecedens, *ira eſt affectus, cum odio aliorum ſemper coniunctus.*

CCVI. CONSEQVENS eſt propoſitio, in qua praedicatum ſubiecto ipſi tribuitur.

E. gr. In Syllogiſmo noſtro conſequens eſt haec propoſitio: *Ira eſt affectus in ſe malus.*

CCVII. PONI dicitur membrum aliquod praemiſſae, quod ita repetitur, ut in eadem habetur.

E. gr. Poni in ſyllogiſmo dato antecedens dicitur, ſi affirmamus, *Atqui, ira eſt affectus, cum odio perſonarum coniunctus.*

CCVIII. Removeri autem membrum aliquod praemiſſae dicitur, cuius contradictorium aſſeritur.

E. gr. *Si anima eſt corruptibilis, ſequitur, quod ſit ens materiale, ſed non eſt materiale*, (hic uides, contradictorium eius, quod antea aſſertur, aſſeri) *E. non eſt corruptibilis.*

CCIX. Syllogismvs disivnctivvs eſt, cuius propoſitio maior eſt disiunctiua.

E. gr. *Mundus aut eſt ens neceſſarium, aut ens contingens, ſed non eſt ens neceſſarium, E. eſt ens contingens.*

CCX. Propositio disivnctiva incompleta eſt, cum praedicata in propoſitione disiunctiua enumerata ita fuerint comparata, ut omnia ſimul a ſubiecto abeſſe poſſint.

E. gr. Si dixeris, *aut peccatum eſt ens increatum, aut creatum, ſed non eſt ens increatum, E. eſt ens creatum*, falſo hic infertur ob propoſitionem disiunctiuam incompletam.

CCXI. Entymema eſt *Syllogiſmus mutilus, cuius alterutra praemiſſa deficit.*

E gr. *Cogito, E. ſum* Maior propoſitio hic deeſt: *quicunque cogitat, ille eſt.*

CCXII. Conseqventia immediata eſt modus ratiocinandi, quo una propoſitione poſita ſimul poni alteram per rationes Logicas manifeſtum eſt.

E. gr. Conſequentia immediata eſt, ſi argumentaris: *Nullus philoſophus eſt Atheus, E. nullus, qui eſt Atheus, eſt philoſophus.*

CCXIII. Sorites categoricvs eſt iſtiusmodi Syllogiſmus, quo ex pluribus propoſitionibus categoricis, quarum ſequentis ſubiectum

ctum est praedicatum proxime antecedentis, infertur conclusio.

E. gr. *Quicunque alterum amat, ex alterius felicitate uoluptatem capit.*

Quicunque ex alterius felicitate uoluptatem capit, alterius felicitatem promouet.

Quicunque alterius felicitatem promouet, alterius gaudium promouet, (per def. felicitatis.)

Quicunque alterius gaudium promouet, alterius uoluptatem promouet, (per def. gaudii.)

Quicunque alterius uoluptatem promouet, alterius sensum perfectionis promouet, (per def. uoluptat.)

Quicunque alterius sensum perfectionis promouet, alterius quoque perfectiones promouet.

Quicunque alterius perfectiones promouet, agit id, quod legi naturae est conforme.

E. *Quicunque alterum amat, agit id, quod legi naturae est conforme.*

CCXIV. Sorites hypotheticus est Syllogismus hypotheticus, quo ex pluribus propositionibus hypotheticis, ita inter se connexis, ut antecedens proxime sequentis sit idem cum consequente antecedentis, infertur conclusio.

E. gr. *Si obligati sumus ad aliorum felicitatem promouendam, obligati quoque sumus ad id, ut ex aliorum felicitate uoluptatem capiamus, si obligati sumus ad id, ut ex aliorum felicitate uoluptatem capiamus, obligati quoque sumus ad alios amandos*, (per def. amor.) *si obligati sumus ad alios amandos, obligati quoque sumus ad id, ut aliis simus amici*, (per def. amici) *E. si obligati sumus ad aliorum felicitatem promouendam, obligati sumus quoque ad id, ut aliis simus amici.*

CCXV. Sorites in genere est Syllogismus, quo ex pluribus praemissis ita inuicem iunctis,

iunctis, ut continuo consequens antecedentis propositionis sit antecedens propositionis consequentis, infertur conclusio.

CCXVI. Sorites crypticus est Syllogismus, qui constat propositionibus crypticis, ueluti oblique uniuersalibus indefinitis, infinitis, et aliis, quae hypotheticis aequipollent.

E. gr. Vbi tibi spiritum concipis, ibi locum habeat, oportet, cogitatio, ubi cogitationi locus relinquitur, ibi non potes, quin admittas immaterialitatem, ubi immaterialitas firma stat, ibi ad incorruptibilitatem recte concludis E. ubi spiritum tibi concipis, ibi locum habet incorruptibilitas.

CCXVII. Inferiora dicuntur indiuidua respectu speciei sub qua comprehenduntur, species respectu generis, quod eas sub se continet,, et genera inferiora respectu superiorum, quaeque per modum indiuiduorum, specierum, et generum inferiorum concipiuntur, respectu eorum, quae per modum specierum, generum proximorum et generum superiorum concipimus.

Inferiora sunt e. gr. *Caius* et *Titius* respectu hominis. *Homo* et *leo* respectu animalis. *Substantia* et *accidens* respectu entis, quae etiam in Metaphysicis *inferiora entis* appellantur.

CCXVIII. Svperiora appellari solent species respectu indiuiduorum suorum, genera respectu specierum, sub iis contentarum, et genera superiora respectu inferiorum, quae comprehendunt, quaeque per modum specierum, generum proximorum, et generum superiorum concipiuntur, respectu eorum, quae per modum indiuiduorum,

rum, specierum et generum inferiorum concipiuntur.

E. gr. Animal respectu hominis et leonis, *homo* respectu *Caii* et *Titii* etc.

CCXIX. Indvctio est modus argumentandi, quo de superiori uniuersaliter infertur, quod de singulis inferioribus affirmatur uel negatur.

E. gr. Per inductionem argumentaris: *Si Dauid, si Abraham, si Isaac et Iacob sunt per fidem iustificati, nec inuentus quispiam est, qui non per fidem iustificatus, omnes homines per fidem iustificantur.*

CCXX. Indvctio completa est, si omnia inferiora recensentur.

CCXXI. Indvctio incompleta est, si quaedam inferiora deficiunt.

CCXXII. Dilemma *est syllogismus hypotheticus, cuius consequens est propositio disiunctiua et totum tollitur.*

E. gr. *Si Deus est ens limitatum, aut ratio huius limitationis est in Deo, aut extra Deum. Sed ratio huius limitationis neque est in Deo, neque extra Deum, E. Deus non est ens limitatum.*

CCXXIII. Syllogismvs categoricvs mvltiplex est syllogismus categoricus, quem ingrediuntur propositiones compositae.

E. gr. Quicunque eligit optimum, ille et potest et uult illud eligere; Atqui Deus eligit optimum, E. Deus et potest et uult optimum eligère.

Hic Syllogismus est α) *categoricus,* una enim praemissarum est categorica, nempe haec propositio: *Deus eligit optimum*, β) est Syllogismus *multiplex.* Potest enim in duos categoricos simplices resolui hoc modo:

1) *Qui-*

1) *Quicunque eligit optimum, ille potest eligere optimum, Atqui Deus eligit optimum, E. potest optimum eligere.*

2) *Quicunque eligit optimum, ille uult optimum eligere, Atqui Deus eligit optimum, E. Deus uult optimum eligere.*

CCXXIV. Syllogismvs biformis est is, quo, posita determinatione subiecti atque praedicati, sub qua praedicatum iungi potest subiecto, praedicatum subiecto tribuitur.

E. gr. *Omnis theologus, qui et pure incorrupteque docet, et pie uiuit, melior est illo theologo, qui pure incorrupteque docet, minus autem pie uiuit, Atqui Sempronius est theologus, qui pure incorrupteque docet, et simul pie uiuit, Titius uero est theologus, qui tantum pure docet, minus autem pie uiuit, E. Sempronius est melior Titio.*

CCXXV. Syllogismi dicuntur concatenari, si syllogismi antecedentis conclusio sit praemissa sequentis, uel plurium conclusiones considerantur instar notionis completae, ac formata inde enunciatio ingreditur tanquam praemissa syllogismum sequentem.

E. gr. In sequentibus syllogismis uidebis concatenationem.

Quicunque ex alterius felicitate uoluptatem capit, ille alterius felicitatem promouet, (est haec propositio axioma). *Atqui, qui alterum amat, ex alterius felicitate uoluptatem capit*, (per def. amoris) E. qui alterum amat, alterius felicitatem promouet.

2) *Quicunque alterius felicitatem promouet, ille alterius gaudium durabile promouet*, (per def. felicitatis) Atqui, qui alterum amat, alterius felicitatem promouet, (per Syllogism. I.) *E. qui alterum amat, alterius gaudium durabile promouet.*

3) *Quicunque alterius gaudium durabile promouet, alterius quoque uoluptatem promouet*, (per def. gaudii)

Atqui, qui alterum amat, alterius gaudium durabile promouet, (per Syllogism. II.) *E. qui alterum amat, alterius quoque uoluptatem promouet.*

4) *Quicunque alterius uoluptatem promouet, alterius sensum perfectionis promouet*, (per def. uoluptatis.) Atqui, qui alterum amat, alterius uoluptatem promouet, (per Syllogism. III.) *E. qui alterum amat, alterius sensum perfectionis promouet.*

5) *Quicunque alterius sensum perfectionis promouet, alterius quoque ipsas perfectiones promouet*, (est haec propos. Axioma) Atqui, qui alterum amat, alterius sensum perfectionis promouet, (per Syllog IV.) *E. qui alterum amat, alterius quoque perfectiones promouet.*

6) *Quicunque alterius perfectiones promouet, agit id, quod legi naturae est conforme*, (per def. leg. natur.) Atqui, qui alterum amat, alterius perfectiones promouet, (per Syllogism. V.) E. qui alterum amat, agit id, quod legi naturae est conforme.

Vides hic, semper conclusionem praecedentis syllogismi fieri praemissam sequentis. Conclusio primi syllogismi est hoc in exemplo minor propositio secundi, et conclusio secundi syllogismi est minor propositio tertii, et sic porro. Et hoc est *concatenare* syllogismos.

CCXXVI. Prosyllogismus est syllogismus, cuius conclusio est praemissa alterius syllogismi.

E. gr. 1) *Quicunque alterius perfectiones promouet, agit id, quod legi naturae est conforme, Atqui, qui alterum amat, alterius perfectiones promouet, E. qui alterum amat, agit id, quod legi naturae est conforme.*

Hic minorem propositionem probaturus, ita argumentaris:

2) *Quicunque alterius sensum perfectionis promouere studet, alterius quoque perfectiones promouet. Atqui, qui alterum amat, alterius sensum perfectionis promouere studet, E. qui alterum amat, alterius quoque*

que

quae perfectiones promouet, tunc facile uides, conclusionem huius syllogismi esse praemissam, scil. propositionem minorem primi syllogismi. Adeoque hic syllogismus est Prosyllogismus.

CCXXVII. Episyllogismus est syllogismus, cuius praemissa est conclusio alterius syllogismi.

Sic syllogismus primus, in exemplo antecedenti, est episyllogismus. Praemissa enim siue minor propositio illius syllogismi est conclusio subsequentis syllogismi.

CCXXVIII. Ratiocinatio polisyllogistica est series syllogismorum inter se concatenatorum.

Talis ratiocinatio est illa, quam numero CCXXV. deprehendis.

CCXXIX. Ratiocinatio mixtim composita est series quorumcunque argumentandi modorum, inter se concatenatorum.

Talis ratiocinatio Mathematicis est familiaris, ubi concatenatur immediata consequentia cum syllogismo, et syllogismus rursus cum immediata consequentia.

CCXXX. Probatio propositionis est syllogismus, aut syllogismorum inter se concatenatorum series, quibus ea ex aliis, tanquam notioribus, colligitur.

Sic cum propositio', *nihil est sine ratione sufficiente*, ex propositione notiori, sc. ex illa, *impossibile est, idem simul esse et non esse*, colligitur, *probari* ea dicitur.

CCXXXI. Probatio simplex est, quae unico syllogismo absoluitur.

E. gr. Quicunque sibi sui rerumque extra se positarum est conscius, ille existit, (est haec propositio axioma) Atqui, nos nostrum et rerum extra nos positarum nobis sumus conscii, (per sens. commun.) E. existimus.

CCXXXII.

CCXXXII. PROBATIO COMPOSITA eſt, quae pluribus inter ſe concatenatis ſyllogiſmis conſtat.

Talis eſt probatio, ſupra CCXXV. tradita, ubi hanc propoſitionem, *quicunque alterum amat, ille id agit, quod legi naturae conforme eſt,* probabamus per plures ſyllogiſmos inter ſe concatenatos.

CCXXXIII. DEMONSTRATIO eſt eiusmodi probatio, ſi in ſyllogiſmis, quos inter ſe concatenamus, non utamur praemiſſis, niſi definitionibus, experientiis indubitatis, axiomatibus et propoſitionibus iam ante demonſtratis. Breuius: *Eſt probatio principiis certis nixa.*

Eiusmodi demonſtratio eſt illa probatio, numero CCXXV. adducta, utpote quae nititur definitionibus et axiomatibus. Patet hinc, non omnem probationem eſſe demonſtrationem, quamuis omnis demonſtratio ſit probatio. Conf. WOLF. in *Lexico Mathematico*, uoce *Demonſtratio.*

CCXXXIV. VERITAS (LOGICA) eſt *conſenſus iudicii noſtri cum obiecto ſeu re repraeſentata.*

CCXXXV. PROPOSITIO VERA *eſt*, *ſi praedicatum ſubiecto abſolute, uel ſub data conditione conuenit.*

E. gr. Propoſitio haec: *Deus eſt aeternus*, uera eſt, praedicatum enim, *aeternum eſſe*, ſubiecto abſolute conuenit. Et ſi iudicaueris, quod Deus ſit aeternus, tunc adeſt conſenſus iudicii tui cum obiecto, adeoque adeſt ueritas.

CCXXXVI. FALSITAS *eſt diſſenſus iudicii noſtri ab obiecto.*

CCXXXVII. CONCEPTIBILE dicitur, cuius formari poteſt notio.

CCXXXVIII. Inconceptibile est, cuius nulla potest formari notio.

E. gr. *Theologus impius* est conceptibile quid, quia eius formari potest notio, seu menti tanquam praesens repraesentari. Sed Theologus sine omni sacrarum literarum intelligentia est inconceptibile quid, quia Theologum esse, et sacras tamen literas non nosse et intelligere, sunt ἀσύςατα, et notio hic nulla formari potest.

CCXXXIX. Criterium veritatis est propositioni intrinsecum, unde agnoscitur, eam esse ueram.

E. gr. Propositio haec: *Deus est aeternus*, uera est. Sed unde nosti, ueram illam esse? respondebis ex notione subiecti, per quam praedicatum hoc modo determinari potest et non alio.

CCXL. Criterium falsitatis est propositioni intrinsecum, unde agnoscitur, eam esse falsam.

In eo sc. criterium falsitatis consistit, quod praedicatum notioni subiecti repugnet.

CCXLI. Demonstratio ostensiva siue directa est, qua ex notione subiecti colligitur, praedicatum conuenire subiecto.

Talis est demonstratio numero CCXXV. allata, ubi ex notione subiecti, scilicet *amoris*, collegimus, τὸ *agere legi naturali conformiter* amori conuenire.

CCXLII. Demonstratio apogogica siue indirecta est, qua, posito contrario eius, quod probari debet, tanquam uero, colligitur, quod propositioni uerae uel notioni subiecti contradicit.

Obs. I. Dicitur aliás haec demonstratio *deductio ad absurdum* uel *impossibile*. E. gr. Si hanc propositionem,

tionem, *nihil ſemetipſum poteſt producere*, uelles demonſtrare, poteras illam apogogice ita demonſtrare: *ponamus, aliquid ſemetipſum producere*, (hic contrarium eius propoſitionis, quam probare uis, tanquam uerum ponis,) *tunc illud, quod ſemetipſum producit, exiſtet et non exiſtet ſimul. Exiſtet, alias enim non poſſet, ſemetipſum producere; non exiſtet, quia demum ſe producere atque ad exiſtentiam perducere debet. Cum uero abſurdum et impoſſibile ſit, aliquid ſimul exiſtere et non exiſtere, abſurdum quoque et impoſſibile eſt, aliquid ſemetipſum producere.* (Hic colligitur id, quod propoſitioni uerae contradicit) *Oppoſita itaque propoſitio uera: nihil ſemetipſum poteſt producere.*

Obſ. II. Gvndlingivs, et alii hanc demonſtrationem clarius probare ueritatem negarunt; ſed uid. Müllervs *de ueris et falſis philoſ.* §. 65. Feverlinvs *de methodo mathematica* §. 11. Weidlervs *in uindic. mathematum* §. 15.

CCXLIII. Principia demonstrandi ſunt praemiſſae ſyllogiſmorum, qui in demonſtratione concatenantur, uel ex notione ſubiecti deriuatae, uel aliunde adſcitae.

CCXLIV. Propositio dicitur nobis eſſe certa, ſi agnoſcimus, propoſitionem eſſe ueram, uel falſam. Incerta, ſi non agnoſcimus, eam eſſe ueram uel falſam.

E. gr. Ex definitione Dei intelligimus, quod ipſe ſit omnipotens, E. haec propoſitio nobis dicitur eſſe certa.

CCXLV. Reqvisita ad veritatem ſunt ea, per quae praedicatum, ſubiecto tribuendum, determinatur.

E gr. Ad inuidiam requiruntur taedium, alterius felicitas. Haec itaque ſunt requiſita ad ueritatem definiti, ſcil. inuidiae.

CCXLVI. Propositio probabilis eſt,

 ſi prae-

ſi praedicatum ſubiecto tribuitur ob rationem inſufficientem.

Sic e. gr. qui in puero aliquo ingenii uigorem, ardorem diſcendi, fidelem inſtitutionem, ſubſidiorum copiam, deprehendit, et inde iudicat, hunc puerum olim doctum et illuſtrem euaſurum, is probabiliter iudicat, cum neſciat, num diligentiam puer ſit continuaturus, num ingenii uigor, uel morbo quodam, uel languore, uel aliis cauſſis, exoleſcere poſſit cet.

CCXLVII. Probatio probabilis eſt, ſi ſyllogiſmos, qui concatenantur, ingrediuntur praemiſſae probabiles.

E. gr. Quicunque domi perpetuo ſcribit, ille diligenter literarum ſtudiis operatur, Atqui Caius etc. E.

CCXLVIII. Probatio insvfficiens eſt, ſi ſyllogiſmos, qui concatenantur, ingrediuntur praemiſſae, de quarum ueritate nondum certo conſtat, ſiue, quae nititur principiis nondum certis.

E. gr. Probatio exiſtentiae Dei, a conſenſu gentium deſumta, eſt inſufficiens, praemiſſae enim ſunt adhuc non adeo certae, quod facile uides, ſi hoc modo argumentaris: *Quodcunque omnes gentes dicunt, illud uerum eſt. Atqui, omnes gentes dicunt, exiſtere Deum, E. uerum eſt, exiſtere Deum.*

CCXLIX. Principia precaria *ſunt, quae omni ratione deſtituta ſunt, uel ſine probatione ſumuntur.*

E. gr. Si quis ſine probatione ſumeret, *omnem ſpiritum eſſe loco coextenſum*, et hac propoſitione, tanquam principio, in demonſtranda hac propoſitione: *E. omnis ſpiritus eſt extenſus*, uteretur, eum probationem principio precario ſuperſtruere, dicerem.

CCL. Opinio *eſt propoſitio inſufficienter probata.*

E. gr.

E. gr. *Datur harmonia praestabilita.* Haec enim propositio suffulta est principiis, quorum ueritas nondum certa est et ad liquidum perducta.

CCLI. Opinio probabilis est, si probatio est probabilis (conf. num. CCXLV.)

CCLII. Opinio precaria est, si probatio nititur principiis precariis (num. CCXLVII.)

CCLIII. Fides (philosophica *scil.*) *est assensus, quem praebemus propositioni, propter auctoritatem dicentis.*

E. gr. Si huic propositioni, *Iulius Caesar est confossus,* adsenseris, idque propter testimonium et auctoritatem uel Livii, uel alterius historici, fidem ipsi adhibere diceris.

CCLIV. Testis ocvlatvs est, qui narrat, quae praesens, sensu duce, assecutus est.

CCLV. Testis avritvs est, qui narrat, quae ab altero audiuit.

CCLVI. Errare *dicitur, si quis propositionem falsam pro uera habet, et* error *est assensus propositioni falsae datus.*

E. gr. Falsa est propositio: *Anima est complexus multorum punctorum,* si quis hanc propositionem pro uera habet, errat.

CCLVII. Vitivm materiae in syllogismo est falsitas praemissae, quae eundem ingreditur.

E. gr. Quicunque bona opera patrat, saluatur, Atqui, Caius bona opera patrat, E. Caius saluatur.

Syllogismus in forma est legitimus, sed maior est falsa, adeoque uitio materiae laborat.

CCLVIII. Vitium formae in syllogismo est repugnantia eius cum regulis logicis.

E. gr. *Quicquid est sui rerumque extra se positarum sibi conscium, illud existit, Atqui, haec mensa non est sibi sui rerumque extra se positarum conscia, E. haec mensa non existit.* Repugnat hic syllogismus regulae illi: *minor propositio in prima figura non debet esse negativa*, adeoque uitio formae laborat.

CCLIX. Sophisma *est syllogismus, cuius forma uitiosa crypsi tegitur.*

E. gr. Fides sine bonis operibus iustificat. Fides sine bonis operibus est res mortua, E. res mortua iustificat.

CCLX. Paralogismus est is syllogismus, cuius forma uitiosa crypsi nulla tegitur.

Talis paralogismus est ille num. CCLVII. traditus.

CCLXI. Ignoratio elenchi est ignorantia uerae contradictionis, adeoque requisitorum ad contradictionem.

Ita ignorationem elenchi committere ille solet, qui, ideo *moderamen inculpatae tutelae* defendi posse, negat, quia hoc modo contradicatur seruatori, qui malo resisti non uult, alteramque maxillam etiam offerre iubet, si alteri alapa infligatur.

CCLXII. Experiri *dicimur, quicquid ad perceptiones nostras attenti cognoscimus.*

CCLXIII. Experientia *est cognitio eorum, quae sola attentione ad perceptiones nostras patent.*

E. gr. Per experientiam cognoscimus, *aquam madefacere*, ubi non modo percipimus, aquam madefacere, sed requiritur maxime, ut simul ad hanc nostram perceptionem attendamus.

CCLXIV.

CCLXIV. VITIVM SVBREPTIONIS IN-EXPERIVNDO eſt error in experiendo commiſſus, quo nobis uidemur experiri, quod minime experimur. Breuius: *Eſt iudiciorum diſcurſiuorum cum intuitiuis confuſio.*

E. gr. Experimur, ad certas cogitationes et decretum animae ſequi determinatos motus in corpore, non uero experimur, animam uero et reali influxu motum iſtum in corpore producere, ſed id demum ex experientia inſtituta concluditur. Qui itaque experiri ſe putant, animam influxu aliquo phyſico et effectiuo producere motus in corpore, cum tamen non experiantur id ipſum, ii committunt *uitium ſubreptionis in experiundo.*

CCLXV. LIBRI HISTORICI ſunt, qui facta recenſent.

CCLXVI. VERITATES HISTORICAE ſunt propoſitiones ſingulares, ſi fuerint uerae.

CCLXVII. HISTORIAE NATVRALES ſunt libri, qui recenſent facta naturae.

CCLXVIII. HISTORIAE ARTIVM ſunt, quae deſcribunt opera artis et artes ipſas.

CCLXIX. HISTORIAE IN GENERE ſunt, quae recenſent facta hominum.

CCLXX. LIBER DOGMATICVS eſt, qui dogmata ſiue ueritates uniuerſales proponit.

Tales ſunt e. gr. libri philoſophici.

CCLXXI. LIBRI DOGMATICI HISTORICI ſunt, qui dogmata tantum recenſent, et ad ſummum argumenta, quibus probantur, indicant.

CCLXXII. LIBRI DOGMATICI SCIENTIFICI ſunt, qui dogmata demonſtrant aut probant.

CCLXXIII. DEMONSTRATIO NATVRALIS siue ORDINATA est, si propositiones eo ordine se inuicem excipiunt, quo in ratiociniorum serie, in quam demonstratio resoluta abit, continentur. In casu opposito habes INORDINATAM. Demonstrationis ordinatae exemplum iam supra suppeditatum legis.

CCLXXIV. OPVS siue SCRIPTVM COMPLETVM est, si in eo omnia traduntur, quae de argumento, quod tracto, fuere reperta.

CCLXXV. SCRIPTVM NIMIS PROLIXVM est quod plura continet, quam quae scopo auctoris inseruiunt.

Superflua uero dicuntur ea, quae, in scripto tradita, ad scopum autoris non faciunt.

CCLXXVI. LIBER PERSPICVVS est, in quo singuli termini (nisi iisdem uulgo respondeat notio confusa quidem, sed fixa tamen) definiuntur, et fixus significatus in condendis propositionibus constanter retinetur.

CCLXXVII. LIBER OBSCVRVS est, in quo terminis uagis et nondum definitis utitur autor.

Tales sunt libri Boehmiani, et nonnullorum mysticorum. Iudicari hinc potest, num recte libri philosophici Cel. WOLFII obscuritatis accusentur. Termini omnes in iis, nisi qui iam per experientiam et sensum communem satis fixi sunt, definiuntur, propositiones determinatae adhibentur, unde, quaeso, obscuritas? Caue itaque, ea obscura esse credas, quae tu non statim intelligis, quaeque tibi, minus attendenti, non adeo familiaria sunt.

CCLXXVIII.

CCLXXVIII. Scriptvm dogmaticvm vtile est, quod talia tradit, quae uel in scientiis aliis, tanquam demonstrandi principia adhiberi, uel ad casus uitae humanae commode applicari possunt.

Quo ipso patet, quid sit scriptum *inutile.*

CCLXXIX. Scriptvm scientificvm ordine conscriptvm dicitur, si unumquodque eo loco collocetur, quo sequentibus intelligendis et demonstrandis inseruit.

CCLXXX. Ordo scholae est, quo ad idem subiectum spectantia in eundem locum congeruntur, nulla habita ratione, quomodo cognitio unius dependeat a cognitione alterius.

Hoc ordine pleraque compendia metaphysica ueterum conscripta esse, nouimus.

CCLXXXI. Ordo natvralis est, quo praemittuntur, quae sequentibus intelligendis et demonstrandis inseruiunt.

Hoc ordine recentiorum philosophorum, maxime Illustr. Wolfii, scripta confecta esse, constat.

CCLXXXII. Ordo mixtvs est, cum ea quidem constanter praemittuntur, quae sequentibus intelligendis et demonstrandis inseruiunt, hoc tamen non obstante eodem in loco pertractantur ad idem subiectum spectantia, quantum regula anterior permittit. Breuius: *Est ordo naturalis cum ordine scholae coniunctus.*

CCLXXXIII. Demonstratio completa est, in qua omnia principia demonstrandi, uel explicite, uel implicite, continentur.

In casu opposito est *incompleta*. *Explicite* autem propositiones in demonstratione continentur, quae disertis uerbis enunciantur, uti in demonstratione, supra allatae. *Implicite* uero propositiones continentur in eadem, quae uel per eas, quae adsunt, uel per citationes in memoriam reuocantur. Tales sunt pleraeque demonstrationes, in scriptis Wolfianis obuiae.

CCLXXXIV. Demonstratio consvmmata est demonstratio ordinata completa. In casu opposito inconsvmmata.

CCLXXXV. Veritates inter se connexae sunt, si cognitio unius pendet a cognitione alterius.

Ita in Systemate Wolfii sunt ueritates connexae, cum subsequentes semper ex antecedentibus intelligantur.

CCLXXXVI. Circvlvs in demonstrando est uitium, quo quis ad demonstrandam propositionem aliquam utitur alia, quae independenter ab illa demonstrari nequit, siue, *cum quis propositionem A. probat per propositionem B. et propositionem B. rursus per propositionem A.*

Eiusmodi circulum committeres, si hanc propositionem *ens simplex non est figuratum*, per hanc probares, *quia ens simplex non est extensum*, interrogatus autem, *cur ens simplex non est extensum?* responderes, *quia non est figuratum*. Cl. Straehlervs, principium contradictionis a priori demonstraturus, circulum apertum commisit, de quo uideatur, Carpov. differt. *de principio rat. suffic.* §. 6. Ceterum non attinet hic, multis disquirere, num argumentum, quo exsistentia Dei ex finibus rerum probatur, circuli incusari queat. Conf. interim Wolfii commentatio *de differ. nexus fatalis et sapientis*, item Canzii *usus philosoph. Wolfianae et Leibnitianae in* *Theo-*

Theologia Tom. I. Cap. II. discursu praeliminari §. 53. et Sect. II. Cap. I. de Existentia Dei p. 115.

CCLXXXVII. Methodvs analytica est, qua ueritates ita proponuntur, prout uel inuentae fuerunt, uel minimum inueniri potuerunt.

Haec methodus in recentiorum Mathematicorum dissertationibus et schediasmatibus, quae diariis Eruditorum inseri solent, obuia est.

CCLXXXVIII. Methodvs synthetica est, qua ueritates ita proponuntur, prout una ex altera facilius intelligi et demonstrari potest.

Hac methodo utitur Wolfivs in scriptis suis philosophicis, maxime latinis.

CCLXXXIX. Methodvs mixta est, quae ex utriusque combinatione resultat.

CCXC. Compilator dicitur, qui, quae ea de re, quam sibi pertractandam sumsit, per alios libros sparsa reperit, in unum cogit, insuper habita ueritatum connexione, uel in scripto dogmatico historico, finis ac ordinis nulla habita ratione.

CCXCI. Systema *est ueritatum inter se et cum principiis suis connexarum congeries.*

CCXCII. Systematis conditor est, qui ueritates apud alios autores obuias suoque fini accommodatas elegit, et inter se connectit.

CCXCIII. Plagiarivs est, qui, quae ex aliorum scriptis hausit, uel aliunde didicit, a se inuenta esse, affirmat.

Prodiit ante aliquot annos Lipsiae dissertatio *de obligatione philosophi ad religionem,* cuius autor, dici uix potest, quam graue commiserit plagium. Quae enim

enim profert, sunt ex Sidelii disputatione, non ita multo ante Ienae habita, *de obligatione hominis ad religionem*, desumta, paucis tantum uerbis mutatis. Praeclarum uero hominem!

CCXCIV. Epitomator dicitur, qui ex scripto maiore ea selegit, quae dato fini inseruiunt, et exinde minus componit.

E. gr. Florvs est epitomator Livii.

CCXCV. Pertractatio solida est, quae regulis methodi ad amussim respondet.

CCXCVI. Pertractatio svperficiaria est, quae ab iisdem aberrat.

CCXCVII. Aeqvvs in interpretando dicitur, qui uerbis auctoris non alium tribuit sensum, quam quem iisdem conuenire, demonstrare, aut, ubi minime erroneus fuerit, probabiliter adstruere ualet.

CCXCVIII. Iniqvvs in interpretando dicitur, qui uerbis auctoris tribuit sensum erroneum, quem, iisdem conuenire, demonstrare nequit.

Si, quid sit iniquitas in interpretando, distinctius nosse uis, euoluas nonnullorum aduersariorum Wolfii scripta, miraberis ipsorum aequitatem (scil.) in interpretando.

Interpretatio (generatim spectata) est actus mentis, iudicans ex legitimis principiis de sensu sermonis, uel signi, ab alio prolati.

CCXCIX. Convincere *dicimur alterum, dum efficimus, ut propositio ipsi certa euadat.*

Hinc *conuicti* dicimur, cum propositio aliqua nobis certa est.

CCC.

CCC. Persvasio (*passiue sumta*) *est assensus, qui praebetur propositioni nondum sufficienter explicatae ac probatae.*

CCCI. Praecipitantia in iudicando est actus assentiendi propositioni nondum sufficienter probatae ac explicatae.

CCCII. Rationes assensvs intrinsecae sunt, quae ex notione subiecti desumtae sunt.

CCCIII. Rationes assensvs extrinsecae sunt, quae aliunde petuntur.

Sic, si huic propositioni, *Deus est summe intelligens*, assensum praebueris, idque ideo, quia natura et indoles subiecti, scil. Dei, te ad assensum illum mouet, ratio intrinseca adest. Si uero hanc propositionem pro uera habueris, quia alii id ipsum affirmant, tunc assentiris ob *rationem extrinsecam.*

CCCIV. Praeivdicivm *est iudicium erroneum per praecipitantiam latum.*

E. gr. Si quis iudicaret, religionem Romanensium esse optimam, α) quia sit antiquissima, β) quia pars maxima Christianorum ipsi dedita sit, γ) quia homines non ad securitatem perducat, tunc praeiudicio illo occupatum esse, dicerem. Iudicat enim per praecipitantiam, quia ob rationes plane insufficientes huic propositioni assentitur: Religio Romanensium est optima.

CCCV. Praeivdicivm avtoritatis est iudicium, quo uera esse statuimus, quae ab altero affirmantur, uel falsa, quae ab eodem negantur, propterea, quod nobis constet, ipsum eadem affirmare, uel negare.

CCCVI. Praeivdicivm nimiae confiden-

FIDENTIAE est iudicium erroneum de uiribus propriis ad ueritatem cognoscendam sufficientibus.

CCCVII. REFVTARE ALTERVM *idem est, ac demonstrare falsitatem propositionis, quam alter pro uera habet.*

Conf. RIEBOVII differt. *de Controuersiis eruditorum generatim spectatis.* Helmstadii 1727. hab.

CCCVIII. ALTERVM IMPVGNARE *dicitur, qui insufficienter probat falsitatem propositionis, quam alter pro uera habet.*

CCCIX. REFVTATIO DIRECTA siue OSTENSIVA est, quae nititur demonstratione directa siue ostensiua.

CCCX. REFVTATIO INDIRECTA siue APOGOGICA est, quae absoluitur demonstratione indirecta siue apogogica.

Conferas ea, quae supra num. CCXLI. et LII. dicta sunt.

CCCXI. REFVTATIO A PRIORI est, si demonstratio falsitatis est a priori, si a posteriori, dicitur REFVTATIO A POSTERIORI.

Demonstratio autem a *priori* est, quae nititur definitionibus et axiomatibus, tanquam suis principiis. *Demonstratio* autem a *posteriori* est, quae nititur experientiis indubitatis.

CCCXII. LOGOMACHIA *est impugnatio propositionis, cui respondentem notionem ueram agnoscit impugnans, sed quam ipse aliis uerbis exprimit.*

Si quis e. gr. impugnat hanc propositionem: datur *nexus in hoc uniuerso,* et tamen concedit, *omnes euentus habere suas caussas efficientes et finales,* quod ipsum *nexus*

nexus appellatur, eius impugnatio eſt logomachia. Conf. Werenfels. *de Logomachiis.*

CCCXIII. Consequentia eſt propoſitio falſa, quae ex alia, quae pro uera uenditatur, infertur.

Sumit Wolfius uocem *conſequentiae* hic paullo ſtrictius, pro iis ſcilicet ridiculis et periculoſis conſequentiis, quas alter, animo nocendi, format et cumulat.

CCCXIV. Consequentiarii dicuntur, qui conſequentiis alio fine utuntur, quam animo refutandi.

Conf. Hollmanni diſſertat. *de Iure conſequentiarum.*

CCCXV. Argumentum ab invidia ductum *uocantur rationes, quibus in aliorum placita odium concitatur, quo opprimantur.*

Legi hic et expendi meretur Clerici diſſertatio *de argumento theologico ab inuidia ducto*, nuper admodum a pereruditο quodam Academiae noſtrae Magiſtro ſeparatim edita, et ſuccinctis obſeruationibus collocupletata.

CCCXVI. Persecutor eſt, qui ſub praetextu ueritatis defendendae diſſentientes in diſcrimen famae, fortunae, immo uitae adducere conatur.

CCCXVII. Defendere sese (nempe in certamine erudito) nihil eſt aliud, quam demonſtrare, nos ab altero non fuiſſe refutatos.

CCCXVIII. Tentamen defensionis eſt, ſi quis inſufficienter probat, propoſitionem, quam pro uera uel probabili habet, ab altero non fuiſſe refutatam.

CCCXIX.

CCCXIX. Scripta polemica ſiue eristica ſunt, quibus errores refutantur, aliorumque ſententiae impugnatae uel defenduntur, uel earum defenſio tentatur.

CCCXX. Scripta apologetica uocantur, quibus continentur definitiones aduerſus imputationes errorum ridiculorum et periculoſorum, nec non aduerſus perſecutores.

CCCXXI. Dispvtatio *eſt mutua propoſitionis alicuius impugnatio ac defenſio in loco publico facta.*

CCCXXII. Thesis eſt propoſitio ad diſputandum propoſita.

CCCXXIII. Opponens eſt, qui theſin impugnat uel refutat.

CCCXXIV. Respondens eſt, qui theſin contra impugnationem defendit.

CCCXXV. Praeses eſt, qui partes reſpondentis ſuſcipit.

CCCXXVI. Propositio restricta eſt, in qua determinatio ſufficiens ſubiecti adeſt.

E. gr. *Homo, qua corpus, eſt corruptibilis.* Determinatio autem illa ſubiecti *reſtrictio* appellari ſolet.

CCCXXVII. Propositio irrestricta ſiue restringenda dicitur propoſitio, in qua ſubiecti, uel praedicati notio non ſufficienter determinatur.

E. gr. *Quae rara, ſunt cara*, eſt propoſitio irreſtricta, quia in omni caſu uera non eſt, adeoque indiget reſtrictione.

CCCXXVIII.

CCCXXVIII. Propositio limitata est, si determinatio subiecti, ui cuius praedicatum eidem competit, sit uel aliqua eius pars, uel modus.

CCCXXIX. Distingvere respondens dicitur, cum ipse praemissam syllogismi uel restringit, uel limitat, h. e. determinationem omissam supplet, sub qua praedicatum subiecto conuenit.

CCCXXX. Docere *est rerum, alteri incognitarum, notitiam uerbis, uiua uoce prolatis, eius animo ingenerare.*

DEFINITIONES ONTOLOGICAE.

CCCXXXI.

Ontologia natvralis est complexus notionum confusarum, terminis abstractis, quibus generalia de ente iudicia exprimimus, respondentium, communi facultatum mentis usu acquisitarum.

Quid sit *Ontologia in genere*, indicat Definitio XVII. Sic ui ontologiae naturalis nouimus confuse, quid sit spatium, tempus, ordo etc.

CCCXXXII. Ontologia artificialis est distincta explicatio ontologiae naturalis.

CCCXXXIII. Principivm contradictionis *dicitur haec propositio: Fieri non potest, ut idem simul sit et non sit.*

Vid. BÜLFINGERUS *Diluc. Sect. II. Cap. III.* Demonstrare conatus est STRAEHLERUS hoc principium a priori, in *Differt. I. de Existentia Dei §. 321.* sed quo successu, ostendit Clar. CARPOVIUS in *dissertat. de principio rationis suffic. §. VI.* et MÜLLERUS im demasquirten Philosopho §. 3.

CCCXXXIV. CONTRADICERE *aliquis sibimet ipse dicitur, si idem simul esse et non esse pronunciat.*

CCCXXXV. CONTRADICTIO *est simultanea eiusdem affirmatio et negatio.*

E. gr. Contradictio est, si affirmas, *mundi euentus esse per caussas efficientes et finales inter se connexos*, et simul negas, *mundi euentus per caussas efficientes et finales esse connexos.*

CCCXXXVI. RATIO SUFFICIENS *est id, unde intelligitur, cur aliquid fit.*

E. gr. Si cera, soli exposita, liquefit, ratio sufficiens liquefactionis est calor solis. Ex praesentia enim caloris solis intelligitur, cur cera potius liquefiat, quam non dura maneat.

CCCXXXVII. NIHILUM est, cui nulla respondet notio.

In Metaphysica germanica §. 28. WOLFIUS definit *nihil* per id quicquid nec est, nec esse potest, siue, quod idem est, quicquid impossibile est. Quae definitio eadem est cum praesenti. Quicquid enim impossibile et contradictorium est, id cogitari nequit, adeoque ipsi nulla respondet notio.

CCCXXXVIII. ALIQUID est, cui aliqua notio respondet.

CCCXXXIX. PRINCIPIUM RATIONIS SUFFICIENTIS *est propositio: Nihil est sine ratione sufficiente, cur potius sit, quam non sit.*

De

De hoc principio, recentiori aetate a permultis in controuerſiam uocato, uideantur BÜLFINGERVS *Diluc. Sect. I. Cap. III.* item STRAEHLERVS in *tract. de ſenſu atque uſu principii rationis ſuff.* HAGMEIERI *Diſſert. de Princ. Rat. ſuff.* et CARPOV. in *Diſp. de Principio Rat. ſuff.* et HAGEN. in *Comment. de Methodo mathematica p. 13.* ubi nouam huius principii demonſtrationem concinnare uoluit, quam tamen uberius examinare, non eſt huius loci. Quae LANGIVS, aliique contra hoc principium monuerunt, dudum confutata ſunt.

CCCXL. IMPOSSIBILE *eſt, quicquid contradictionem inuoluit.*

CCCXLI POSSIBILE *eſt, quod nullam contradictionem inuoluit.*

Obſeru. I. Sumitur τὸ *poſſibile* a WOLFIO latius pro omni ſcil. eo, quod exiſtit et exiſtere poteſt. Quo ſenſu non contradiſtinguitur τῷ *actuali*, ſed τῷ *impoſſibili.* Conf. KINDLER. *de philoſophia poſſibilium.*

Obſeru. II. Caue hanc definitionem cum nonnullis ideo improbes, quod negatiua eſt. Conſtat enim ex regulis Logicis, quod definitiones negatiuae locum habere queant, ſi alterutrum contradictoriorum poſitiue fuerit definitum, et unum contradictorie oppoſitum negetur de altero. Quam quidem regulam facile applicabis, ſi noſti, poſſibile atque impoſſibile ſibi opponi tanquam contradictoria. Conf. SCHLOSSERI *diſſert. de Cautione philoſ. circa definitiones §. 32. ſeqq.* HAGEN. *de Methodo mathematica p. 260.*

Obſeru. III. Suppeditatur a nonnullis τοῦ poſſibilis definitio poſitiua. *Poſſibile* definiunt per id, cuius exiſtentiae praeſtandae ſufficiunt uires alicuius rei exiſtentis. Conf. BÜLFINGER. in *Diluc. §. 8. ſeqq.* item in *tract. de origine mali §. 126. ſeqq.* SCHLOSSERI *diſſert. epiſtolica ad Hoheiſelium de Ideis §. 9. ſeqq.* et FROBESIVS in *Commentar. de Philoſophiae indole et fatis.*

CCCXLII. INDETERMINATVM *est, de quo nihil adhuc affirmari potest, etsi de eo quid affirmari posse non repugnet.*

Sic *uoluntas* nostra ratione appetitionis uel auersationis actualis consideratur, ut *indeterminatum quid.* Nondum enim de uoluntate, sic spectatur ut facultas mentis, affirmatur, quod appetat bonum, aut malum auersetur, quamuis eiusmodi quid accedentibus aliis circumstantiis, affirmari non repugnet.

CCCXLIII. NOTIO IMAGINARIA est, qua ob quandam similitudinem fingitur, quod non est, ut per imaginem quandam ueluti oculis praesens sistere queamus, quod in eos non incurrit.

E. gr. In Logica notio syllogismi imaginaria est, si eum nobis imaginamur tanquam aedificium. Quae enim ad aedificium pertinent, ea ad syllogismum transferimus. Requirit aedificium α) fundamentum, cui superstruatur, ita quoque syllogismus. β) Materiam, ex qua conficiatur, postulat aedificium, ita etiam syllogismus. γ) Materiae coagmentationem et dispositionem aptam, sic quoque syllogismus. δ) Requirit denique aedificium regulas, ad quas exstruatur. Pari modo syllogismus etc.

CCCXLIV. NOTIO REALIS est, quae omne fictitium excludit.

CCCXLV. DETERMINATVM *est, de quo aliquid affirmare debet.*

Obseru. I. Sic conceptus *spiritus* determinatus est, cum α) affirmas, quod sit ens simplex, β) intellectu gaudeat, γ) uoluntate praedita sit.

Obseru. II. Vt distinctam τῆ determinati et indeterminati notionem acquiras, expende, quae huc adponam, uerba BÜLFINGERI in *Dilucid.* §. 82. *Pensitatis casibus,* inquit uir acutus, *quibus aliquid determinatum dicitur uel indeterminatum, deprehendo in prioribus rem ita esse comparatam, ut una proposi-*

tionum

tionum de ea re contradictoriarum uera sit, et altera sit falsa. In posterioribus, id non adesse (deprehendo.) An Titius est diues? dic: Titius est diues, non est diues. Altera propositio est uera, altera est falsa. An homo est diues? dic: homo est diues, homo non est diues: Non est altera uera, et altera falsa; potest utraque esse falsa, et utraque uera prout subiectum homo uel uniuersaliter sumitur, uel particulariter pro his, aut illis. Prioris dicitur determinata ueritas, posterioris indeterminata.

CCCXLVI. Determinari C dicitur per B, si de ipso A affirmatur B, atque ideo de eodem quoque affirmari debet C.

E. gr. Si de anima affirmatur, quod sit ens simplex, de eadem quoque affirmari debet, quod sit incorruptibilis. *Incorruptibilitas* adeo animae determinatur per *simplicitatem* animae. Canzius in *Tom. II. Tract. de Vsu philos.* Leibn. in *Theol. p. 354. id nos*, inquit, *determinamus, quod, quomodo ab aliis rebus distinctum sit, accurate explicamus*, conf. Bülfinger. *Diluc.* §. *82. seqq.* et *tract. de Orig. mali* §. *180.*

CCCXLVII. Determinantia dicuntur ea, per quae determinantur alia. Determinata uero sunt, quae per alia determinantur.

CCCXLVIII. Determinationes sunt ea, quae in aliquo subiecto certo respectu determinata sumuntur.

E. gr. *Spiritus* determinationem absoluunt 1) *simplicitas*, 2) *intellectus*, 3) *uoluntas.*

CCCXLIX. Ens *dicitur, quod existere potest*, siue, *cui existentia non repugnat.*

Wolfius in *Metaphysic. germanica* §. *16.* definit ens per id, quod est possibile, siue iam actu existat, siue non. Quae definitio non diuersa est a praesenti, qua ens, quatenus cum actuale, tum potentiale, sub

se comprehendit, explicatur. Quicquid enim existit, etiam existere potest, ut adeo non habeas, quod putes, Wolfivm hic tantum ens in potentia definire. Conf. Straehleri Prüfung §. 4. seqq. & Müllervs im demasquirten Philosopho §. 8.

CCCL. Non ens *dicitur*, *quod existere nequit*, *consequenter*, *cui existentia repugnat.*

CCCLI. Ens fictvm dicitur id, cui existentiam non repugnare sumimus, ut ut reuera eidem repugnet.

E. gr. Respublica coecorum.

CCCLII. Ens imaginarivm est, quod notione imaginaria exhibetur.

Ita memoria, cum concipitur ut idearum receptaculum, est ens imaginarium. De notione imaginaria uid. *Defin. CCCXLIII.*

CCCLIII. Entia externa sunt illa entia, quae ab alio ente dato diuersa sunt.

CCCLIV. Essentia *est id*, *quod primum de ente concipitur*, *et in quo ratio continetur sufficiens*, *cur cetera uel actu insint*, *uel inesse possint.*

E. gr. *Rationalitas* est essentia hominis, 1) quia nihil prius in homine, quatenus homo est, concipi potest, 2) quia ex rationalitate reliqua omnia fluunt, quae homini, ut homini, constanter insunt.

CCCLV. Existentia seu actvalitas *est complementum possibilitatis.*

Complementum autem *possibilitatis* dicitur id, quod possibile potest habere praeter possibilitatem suam. Bülfingervs definit existentiam §. 270. *Diluc.* per illum essentiae statum, quo apta est ad agendum uel patiendum. Quae definitio idem dicit, quod Wolfii. Cum enim complementum possibilitatis sit id, quod possibile potest habere praeter possibilitatem suam,

ſuam, poſſibile autem praeter poſſibilitatem ſuam poſſit habere ſtatum, quo aptum eſt ad agendum uel patiendum, ſiue exiſtentiam, apparet, ſtatum illum ſiue exiſtentiam eſſe complementum poſſibilitatis. Conf. MÜLLERI bemaſquirter Philoſoph §. 7. ex STRAEHLERI *Differt. I. de Exiſtentia Dei* §. 32.

CCCLVI. ENS ACTVALE *eſt ens, quod exiſtit.*

CCCLVII. ENS POTENTIALE *eſt, quod ad alia exiſtentia relatum in iis habere poteſt rationem ſufficientem exiſtentiae ſuae.*

Accipe exemplum a WOLFIO prolatum: *Arbor,* inquit, *in ſemine deliteſcens, quatenus per entia alia exiſtentia ad actum deduci poteſt, eſt ens potentiale.* Conf. ipſe WOLF. *Ontol. Lat. p.143. et 144.*

CCCLVIII. ENS IN POTENTIA PROXIMA dicitur, ſi ens potentiale rationem ſufficientem exiſtentiae ſuae habet in entibus actualibus.

E. gr. Arbor, latens in ſemine foecundo, eſt ens in potentia proxima. Conf. WOLF. *Ontol. p. 145.*

CCCLIX. ENS IN POTENTIA REMOTA dicitur, ſi ens potentiale rationem ſufficientem exiſtentiae ſuae in entibus potentialibus habet.

E. gr. Munus eccleſiaſticum Caii, adhuc in cunis uagientis.

CCCLX. AFFECTIONES ENTIS *ſunt quaeuis ipſius praedicata, ſiue ea enti intrinſeca, ſiue extrinſeca fuerint.*

CCCLXI. EADEM dicuntur, quae ſibi inuicem ſubſtitui poſſunt, ſaluo quocunque praedicato, quod uni eorum uel abſolute, uel data ſub conditione, conuenit. Siue: EADEM *ſunt, quorum quodlibet continet omne id, quod eſt in altero.*

Sumas duo pondera, quorum unum loco alterius substitui potest, ita, ut substitutione facta, nulla eueniat mutatio, tunc habebis pondera eadem. Quae STRAEHLERVS et hic monuit, refutauit MÜLLERVS im demasquirten Philosoph §. 9.

CCCLXII. NVMERO IDEM est, quod de se ipso affirmari potest in singulari, seu, quod bis existere repugnat.

E. gr. Indiuidua, Paullus, Titius etc.

CCCLXIII. DIVERSA sunt, quae sibi inuicem substitui nequeunt, saluo omni praedicato, quod uni eorum uel absolute, uel sub data conditione, tribuitur.

CCCLXIV. NVMERO DIVERSA sunt, quorum unum de altero affirmari nequit, seu quorum unumquodque propriam sibi habet existentiam.

E. gr. *Titius* et *Sempronius* considerantur ut personae duae. Vnde patet, Titium non dici posse Sempronium, et Sempronium non Titium. Quo ipso intelligitur, Titium esse a Sempronio, et Sempronium a Titio diuersum, et quidem numero.

CCCLXV. SIMILIA sunt, in quibus ea eadem sunt, per quae a se inuicem discerni debebant. Siue: SIMILIA *sunt, quae easdem habent notas characteristicas.*

CCCLXVI. SIMILITVDO est identitas eorum, per quae entia a se inuicem discerni debebant. Siue: *est identias notarum characteristicarum.*

Sic in duobus libris deprehendis similitudinem, si notae characteristicae, e. gr. ligatura, forma etc. quibus alter ab altero libro debebat discerni, fuerint eaedem.

CCCLXVII. Eandem essentiam habent, quae eandem definitionem geneticam habent. Siue: A et B eandem essentiam habent, si modus, quo fieri posse concipitur A, conuenit in B.

CCCLXVIII. Similem essentiam habere dicuntur A et B, si essentialium, per quae determinatur A, quantitates eandem ad se inuicem rationem habent, quam habent essentialium iisdem respondentium quantitates, per quae determinatur B.

CCCLXIX. Diversam essentiam habent, quae definitionem geneticam diuersam habent: siue, A et B diuersam habere dicuntur essentiam, si modus, quo fieri posse concipitur A, non conuenit in B.

CCCLXX. Dissimilem essentiam habent A et B, si essentialium, per quae determinatur A, quantitates diuersam ad se inuicem habent rationem, quam quantitates essentialium iisdem respondentium, per quae determinatur B.

CCCLXXI. Similitudo entium essentialis est, quae per similitudinem essentialium inest, siue quae in similitudine essentialium, et eorum, quae per essentialia determinantur, consistit.

E. gr. In Caio et Titio datur similitudo essentialis, in eo enim sunt similes, quod uterque ratione praeditus sit.

CCCLXXII. Similitudo accidentalis entium est, quae non consistit in similitudine essentialium, sed quae aliunde iis superaccedit.

E. gr. Similitudo ratione facierum et morum.

CCCLXXIII. DISSIMILIA ſunt, in quibus ea diuerſa ſunt, per quae a ſe inuicem diſcerni debent, ſiue: *in quibus notae characteriſticae ſunt diuerſae.* DISSIMILITVDO *hinc eſt diuerſitas notarum characteriſticarum.*

CCCLXXIV. ENS OMNIMODE DETERMINATVM dicitur, in quo nihil concipitur indeterminatum, quo nondum determinato cetera, quae inſunt actu eſſe nequeunt.

Huc referimus omne id, quod exiſtit, uel actu eſt.

CCCLXXV. ENS VNIVERSALE eſt, quod omnimode determinatum non eſt, ſiue: quod tantummodo continet determinationes intrinſecas communes pluribus ſingularibus, excluſis iis, quae in indiuiduis diuerſae ſunt.

E. gr. *Spiritus*, ut ſpiritus, eſt ens uniuerſale, item homo, quatenus non conſideratur ut hoc uel illud indiuiduum.

CCCLXXVI. DETERMINATIONES GENERICAE ſunt illae, quae notionem generis ingrediuntur.

E. gr. In notione *animalis*, quod genus eſt hominis, continetur, quod uiuat et ſentiat. *Vita* itaque et *ſenſio* ſunt determinationes genericae.

CCCLXXVII. DETERMINATIONES SPECIFICAE ſunt, quae notionem ſpeciei ingrediuntur.

E. gr. Determinatio hominis eſt *rationalitas.*

CCCLXXVIII. DETERMINATIONES COMMVNES ſunt, quae indiuiduis et ſpeciebus, uel ſpeciebus et generi, uel generibus inferioribus et generi ſuperiori, ſimul inſunt, ſeu: quae ſimul

inſunt

insunt inferioribus et superiori, sub quo continentur.

E. gr. *Viuere* et *sentire* sunt determinationes communes, insunt enim speciebus, e. gr. homini et bruto etc. et generi, scil. animali.

CCCLXXIX. DETERMINATIONES PROPRIAE sunt, quae inferioribus tantum insunt, non autem superiori, sub quo eadem continentur.

E. gr. Determinationes indiuiduorum, ueluti, haec statura, aetas, sexus, etc.

CCCLXXX. DIFFERENTIA NVMERICA sunt determinationes indiuiduis propriae.

CCCLXXXI. DIFFERENTIA SPECIFICA *sunt reterminationes, speciebus propriae.*

E. gr. *Rationalitas* est differentia specifica hominis.

CCCLXXXII. RES est id, quod est aliquid. Quid uero sit *aliquid*, uide in *Def. CCCXXXVIII.*

CCCLXXIII. OPPOSITA *sunt, quorum unum inuoluit negationem alterius.*

E. gr. Limitatum esse, et non limitatum esse.

CCCLXXXIV. PRIVATIO *est defectus alicuius realitatis, quae esse poterat.*

E. gr. Notitia est realitas, quae homini inesse poterat. Defectus adeo notitiae, siue ignorantia, est priuatio.

CCCLXXXV. ENS PRIVATIVVM dicitur defectus realitatis, instar entis consideratus.

F. gr. *Mors* est priuatio, cum uera illa priuatio siue ille defectus uitae per modum entis consideretur, mors dicitur ens priuatiuum.

CCCLXXXVI. ENS POSITIVVM dicitur, quod est aliquid.

Res

Res et ens positiuum sunt unum idemque. Quid uero *res* sit, quid sit *aliquid*, docent *Def. CCCLXXXII. et CCCLXXXIII.*

CCCLXXXVII. Privative opposita sunt ens positiuum, et, quod ei respondet, priuatiuum.

E. gr. *imago Dei, et peccatum.*

CCCLXXXVIII. Necessarivm *est, cuius oppositum est impossibile, siue contradictionum inuoluit.*

Sic e. gr. existentia Dei est necessaria, quia oppositum existentiae, scil. *non existentia* est impossibilis, et inuoluit contradictionem, Deum non existere. De definitione τῦ necessarii uid. Thümmigivs in *Dissertat. de genuina et completa necessarii notione,* Cassellis hab. 1724. Bülfinger. *Diluc. Sect. I. Cap. II.* §. 42. item in *Tract. de Origine mali* §. 151.

CCCLXXXIX. Vnicvm *dicitur id, cui simile non datur, uel quod sui simile non habet.*

E. gr. Deus hoc modo est unicus.

CCCXC. Mvtabilitas est possibilitas substitutionis alterius pro eo, quod est, uel accessionis eius, quod non est, ceteris, quae sunt, manentibus iisdem.

E. gr. Si homo fuerit pius, impius fieri potest. Quatenus itaque impietas pietati succedere potest, eatenus pietas mutabile quid est, et homo ipse mutari potest. Mutabilitas igitur pietatis atque hominis in eo deprehenditur, quod, ceteris, quae homini insunt, saluis, pietati substitui potest impietas.

CCCXCI. Immvtabilitas est impossibilitas substitutionis alterius pro eo, quod simul est, uel accessionis eius, quod non est, ceteris, quae simul sunt manentibus iisdem.

Hinc

Hinc homo, quatenus gaudet rationalitate immutabilis est. Fieri enim non potest, ut homo, rationalitate salua, sit brutum.

CCCXCII. Contingens *est, cuius oppositum nullam inuoluit contradictionem, siue, quod aliter esse potest.*

Contingens recte definiri negatiue, ex iis patet, quae ad definitionem τῦ *possibilis p. 61.* annotauimus, e. gr. mundus est contingens, poterat enim non esse, poterat etiam alio modo esse.

CCCXCIII. Absolute necessarium *est id, cuius* in se, *siue absolute spectati, oppositum impossibile est.*

E. gr. Existentia Dei est absolute necessaria.

CCCXCIV. Hypothetice necessarium *est illud, cuius oppositum non nisi in hypothesi data, seu* sub data quadam conditione, *impossibile est.*

Sic e. gr. quando pluit, necessarium est, terram madefieri, sed sub hac tantum conditione id necessarium est, si pluit.

CCCXCV. Ens necessarium est, cuius existentia est absolute necessaria, siue: quod rationem sufficientem existentiae suae in essentia sua habet.

E. gr. Deus.

CCCXCVI. Ens contingens *est, quod existentiae rationem sufficientem in essentia sua non habet,* siue: *quod rationem suae existentiae extra se in ente alio, aut in ente a se diuerso, habet.*

E. gr. Mundus.

CCCXCVII. Vnitas entis (metaphysica) *est inseparabilitas eorum, per quae ens determinatur.* Ita

Ita e. gr. haec menſa eſt unum quid, quatenus ea, per quae haec menſa determinatur, i. e. per quae efficitur, ut haec menſa ſit haec menſa, nec alia, ita ſunt coniuncta, ut, quamdiu menſa haec debet manere haec menſa, ſeparari nequeant.

CCCXCVIII. Mvlta ſunt A, B, C et D, ſi A ſit unum, B ſit unum, C ſit unum, D ſit unum, nec tamen A, B, C et D ſint idem.

CCCXCIX. Nvmervs vvlgaris ſeu rationalis integer eſt unitatum multitudo. Nvmervs autem in genere eſt id, quod ad unitatem eam habet relationem, quam recta quaedam data ad rectam datam aliam habere poteſt.

CCCC. Totvm *eſt unum, quod idem eſt cum multis.* Partes *uero* totivs *ſunt multa, quae ſimul ſumta idem ſunt cum uno.*

E. gr. Conſidera corpus humanum. Pedes, manus, truncus et caput ſimul ſumta conſtituunt corpus humanum, quod unum eſt, corpus uero humanum idem eſt cum manu, pede, trunco et capite ſimul ſumtis. Vnde corpus humanum eſt totum. Conf. Mülleri bemaſquirten Philoſ. §. 13.

CCCCI. Qvantitas *eſt diſcrimen internum ſimilium, h. e. quo ſimilia, ſalua ſimilitudine intrinſece differre poſſunt.*

Straehleri contra hanc definitionem monita uide in Mülleri bemaſqu. Philoſ. p. 35. Conf. Clar. Frobesii *Specimen Math. I.* ubi notionem quantitatis diſtincte enoluit, item Cel. Hasivs in *Diſſert. de Notione quantit.* Vitemb. 1732. hab.

CCCCII. Aeqvalia *ſunt, quae ſalua quantitate ſibi mutuo ſubſtitui poſſunt, ſiue, quod idem eſt,*

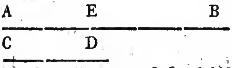
eſt, quae eandem habent quantitatem. INAEQVALIA *ſunt, quorum unum alteri, ſalua quantitate, ſubſtitui nequit, ſiue, quae diuerſam habent quantitatem.*

Hinc *aequalitas*, in abſtracto, eſt quantitatis identitas, et *inaequalitas* quantitatis diuerſitas.

CCCCIII. MAIVS eſt, cuius pars alteri toti aequalis eſt.

CCCCIV. MINVS eſt, quod (TANQVAM TOTVM) parti alterius aequale eſt.

Sumas e. gr. has duas lineas, quarum altera altera maior eſt.

Hinc linea AB eſt ſine dubio maior linea CD. Ratio, quia pars lineae AB; (quam partem AE uocabimus) eſt aequalis, quod uides clariſſime, toti lineae CD. Sic contra ea linea CD eſt minor, quam linea AB, quia linea CD, tanquam totum, aequalis eſt parti lineae AB.

CCCCV. PARS ALIQVOTA eſt, quae aliquoties repetita toti ſit aequalis.

CCCCVI. PARS ALIQVANTA eſt, quae aliquoties repetita uel maior ſit toto, uel eodem minor eſt, ſeu quae repetita aliquoties toti aequalis fieri nequit.

CCCCVII. QVANTITATES HOMOGENEAE ſunt, quarum una aliquoties ſumta alteram ſuperare poteſt.

CCCCVIII. QVANTITATES HETEROGENEAE ſunt, quarum una aliquoties ſumta alteram ſuperare nequit.

Exempla e Matheſi deſumta deprehendes in WOLFII *Ontol. Lat. p. 281.*

CCCCIX.

CCCCIX. Dvplex dicitur B ipsius A, si eidem A bis sumto fuerit aequale. Triplex, sit ter sumto fuerit aequale. Et sic porro.

CCCCX. Dimidivm alterius dicitur, quod bis sumtum alteri sit aequale.

CCCCXI. Nvmervs determinatvs est, qui refertur ad unitatem datam. Nvmervs uero indeterminatvs est, qui refertur ad unitatem uagam, pro qua assumi potest, quodcunque uisum fuerit.

CCCCXII. Avgeri dicitur, quod homogeneo adiecto efficitur maius.

CCCCXIII. Imminvi dicitur, quod homogeneo ab eodem ablato efficitur minus.

CCCCXIV. Magnitvdo est multitudo partium, totum constituentium.

CCCCXV. Magnitvdo determinata est, si numerus partium assignari potest. Indeterminata est, si numerus partium non est assignabilis.

CCCCXVI. Magnvm *dicitur, quod plures partes habet respectu alterius.* Parvvm, *quod pauciores habet respectu alterius totius.*

CCCCXVII. Metiri magnitvdinem *dicimur, si magnitudinem aliquam pro unitate assumimus, et alterius magnitudinis rationem ad eam determinamus.* Mensvra *dicitur magnitudo, quae pro unitate assumitur,* mensvratvm *autem est magnitudo altera, cuius ad mensuram ratio inuestigatur.*

CCCCXVIII.

CCCCXVIII. Qvalitas *est determinatio rei intrinseca, quae sine alio assumto intelligi potest.*

Hac ex definitione patescit, quomodo a quantitate differat qualitas. Quantitatem sine alio assumto intelligere non possumus, quod ex eo manifestum est, quod, cum notionem quantitatis, ope uerborum alterius, animo ingenerare uis, id fieri nequeat alia ratione, quam ubi aliam quantitatem assumis, et ad huius rationem eam, cuius notionem cum altero communicare uis, exigis. Qualitatis uero notio ita animo ingeneratur, ut, quamuis confusa sit, tamen solis uerbis queat rursus produci. Sic e. gr. licet de eo, quod amarum est, non nisi formemus nobis confusam ideam, nihilo secius, si alteri dixerimus, nos amarum cibum nobiscum sumsisse, intelliget, qualis ille sit, idque sine alio dato cibo uel potu, ad quem cibus gustatus referri debeat. Amaritudo itaque, quae cibo inest, est eius qualitas. Hinc in oppositione ad qualitatem definit Wolfivs §. 453. *Ontol. quantitatem* per determinationem intrinsecam, quae tantum dari sine alio autem assumto intelligi nequit.

CCCCXIX. Qvalitates primitivae sunt, quibus aliae priores in ente concipi nequeunt, unde ratio reddi possit, cur eidem insint.

E. gr. Rationalitas in homine.

CCCCXX. Qvalitates derivativae sunt, quarum reddi potest ratio ex qualitatibus aliis, quae simul insunt, cur ipsaemet uel actu insint, uel inesse possint.

E. gr. Pietas, eruditio.

CCCCXXI. Congrventia est aequalitas similium.

Sic e. gr. duo libri congruunt sibi inuicem, si et eiusdem fuerint quantitatis, et ceterae quoque notae characteristicae fuerint eaedem.

CCCCXXII. TERMINVS *siue* LIMES *est id, ultra quod nihil amplius in re concipere licet ad eandem pertinens.*

CCCCXXIII. ORDO *est similitudo obuia in modo, quo res iuxta se inuicem collocantur, uel se inuicem consequuntur.*

Obseru. I. Hanc definitionem, quae cum Celeb. WALCHII definitione in *Lexico philosoph.* sub tit. Ordnung tradita, fere eadem est, intelliges plenius, si ad casum specialem, in quo ordo deprehenditur, attenderis. Sic in bibliotheca, quod exemplum, definitioni illustrandae perquam accommodatum, ab ipso WOLFIO, legimus, adhibitum, uarii libri sibi inuicem coëxistunt. Si in modo, quo iuxta se inuicem collocantur, similitudinem obseruamus, i. e. si ita ipsos reperimus dispositos, ut ii, qui eiusdem sunt argumenti, item, qui eiusdem sunt formae, eiusdem denique ligaturae, eodem loco reponantur, ordinis, in disponendis libris, rationem habitam fuisse, dicimus.

Obs. II. RÜDIGERVS in der Gegenmeynung von dem Wesen der Seele und des Geistes *p. 128. et seqq.* nonnulla contra hanc definitionem monuit, α) phrasin, quam WOLFIVS in *Metaphysic. german.* hac in definitione adhibuit, neben einander erfolgen, falsi perstringit. Quam tamen loquendi formulam, unico exemplo processionis alicuius, defendere liceret, nisi rem, hac loquendi formula indicatam, potius respicere debere philosophum, existimarem. Illud neben einander folgen optime a WOLFIO latine per *collocari iuxta se inuicem*, expressum est. β) Putat RÜDIGERVS, in eo omnia sibi esse similia, quod sint entia, adeoque nullam esse posse confusionem in mundo. Nulla, fateor, *absolute talis* confusio locum habere potest. Si entia sibi coexistentia uel succedentia in eo sunt similia, quod sint entia, hoc respectu adest ordo, quamuis multis aliis respectibus possit adesse summa confusio. γ) Confundere WOLFIVM, putat

uir

uir celeberrimus, ordinem cum successione uel subordinatione. Also, inquit, wenn ich hinter einander stelle, und zwar ohne eine gewisse Distanz zu beobachten, ein Dintenfaß, eine Tobacks-Pfeiffe, ein Paßglaß, eine Stange Siegellack, einen Korck-Stöpsel, und den Terentium, (elegans profecto combinatio!) so wird niemand sagen können, daß dieses eine Ordnung sey, es müßte aber eine seyn nach des Herrn A. Definition. Denn es wird vielerley zusammen genommen, als eines betrachtet, und findet sich darinnen, wie es auf einander erfolget, etwas ähnliches, nemlich es sind alles solida, auch arte facta. Resp. Et hoc respectu in iis rebus, quae ibi succedere finguntur, adest ordo, quatenus omnes sunt opera artis. Regulas ordinis RÜDIGERUS ante oculos non habuisse uidetur.* Constat, quo plures adfuerint regulae ordinis, eo maior est ordo, quo uero pauciores regulae, eo minor ordo. Potest hinc in una eademque re adesse ordo, et eodem tempore confusio, diuerso tamen respectu. Sic dispositio librorum in bibliotheca potest esse ordinata, si formam librorum externam figuram respexeris, quamuis adsit summa simul confusio, si materiarum habeatur ratio. Eodem modo in iis, quae per fictionem Rüdigerianam iuxta se inuicem collocantur aut sibi succedunt, adest ordo, quatenus α) in eo similia sunt, quod sint entia, β) quod sint entia composita, γ) quod sint arte facta, quem ordinem uocamus internum, quamuis aliis respectibus adsit confusio, conf. de ordine WOLF. in *Annotat. ad Metaphysic.* §. 43. *sqq.* et HAGEN. *de Method. Mathem. p.* 18. *seqq.*

CCCCXXIV. REGULA *est propositio enuncians determinationem rationi conformem.* Clarius: *Regula est propositio, iuxta quam actiones determinantur, uel institui debent.*

WOLFIUS in *Philosoph. morali german.* §. 146. inquit: Eine Regul ist ein Satz, darnach man sich in seinem Thun und Lassen richtet. Sic haec proposi-

tio: *Minor propositio in prima figura semper sit affirmans*, est regula, quia secundum hanc propositionem in ratiocinando nos conformare debemus.

CCCCXXV. Defectus est determinatio regulae contraria.

E. gr. Regulae styli exigunt, ut stylus sit perspicuus, si itaque adfuerit in stylo determinatio huic regulae contraria, i. e. si obscuritas adest, defectus in stylo comparet.

CCCCXXVI. Confusio *siue* inordinatio (die Unordnung) *est dissimilitudo obuia in modo, quo res iuxta se inuicem collocantur, uel se inuicem consequuntur.*

E gr. Si libros ita collocatos uides in bibliotheca, ut, cum ratione materiarum, tum ratione formae, nulla appareat similitudo, adest confusio.

CCCCXXVII. Veritas (transcendentalis siue metaphysica) *est ordo eorum, quae enti conueniunt.*

Obseru. I. Haec definitio ueritatis Metaphysicae conuenit cum illa Metaphysicorum communi, qua *ueritatem transcendentalem* explicant *per habitudinem entis ad debitam essentiam*, siue per eiusmodi affectionem, qua res habet, quae ipsius essentiae et naturae debentur. *Res enim,* sunt uerba Cl. Schlosseri in *dissert. epistolica* ad Hoheisel. de *Ideis p. 23. tum habet essentiam debitam, si is ibi obseruatur ordo, ut principio rationis sufficientis omnia conformiter fiant, atque adeo secundum hanc similitudinem, omnia ordine suo ex natura entis sequantur, ita, ut ex conceptu quodam primario concipere possis attributa reliqua, et modorum etiam adsit ratio in aliis, quippe rebus extra essentialibus.*

Obseru. II. Obiecit Cel. Hoheiselius, 1) in somnio etiam res satis bono ordine sisti. *Resp.* in somnio, quatenus est operatio imaginationis, conceditur, sed hoc respectu somnium actum nanciscitur,

in

in somnio uero *materialiter* considerato, negatur. Namque in rebus, de quibus somnio non adest nexus, non adest ordo, ita, ut unum ex altero secund. Princ. rat. suff. possit explicari. Conf. Wolf. *Metaphysic. Germ. 142. et 143.* 2) Obiicit Hoheiselius, etiam illum, qui cum iudicio mentitur, ordinem seruare posse exactissime. *Resp.* confunditur hic ueritas ethica cum metaphysica. De illa non est sermo. 3) Excipit idem, dari propositiones uerissimas, in quibus tamen nullus obseruetur ordo. *Resp.* confunditur hic ueritas logica cum metaphysica. Conf. Schlosser. in *citat. Dissertat. p. 22. sqq.* Straehleri *Dissertat. I. de Existentia Dei p. 4.* et ipsius Examen philosophiae Wolf. §. 85. Mülleri des masquirter Philosophus *p. 166.* et Wolfius ipse in *Annotat. ad Metaphys. p. 73.*

CCCCXXVIII. Ens verum est, in quo datur ueritas.

Videri poterat haec definitio esse synonymica, at legitima illa est et bona. Constat enim ex regulis logicis, quod si coniugatum siue synonymia in antecedentibus fuerit explicata, eiusmodi definitio formari possit. Iam uero cum Wolfius §. antecedenti defininerit, quid sit *ueritas,* facile uides, hanc definitionem non esse identicam.

CCCCXXIX. Perfectio *est consensus in uarietate, seu, est consensus plurium a se inuicem differentium in uno.* Consensus *est tendentia ad idem aliquod obtinendum.*

Obseru. I. Consideres e. gr. uitam studiosi, in academia commorantis. Complectitur haec multas actiones liberas, adeoque uaria. Finis et scopus, siue unum illud, ad quod actiones studiosi, in academia degentis, tendere debent, est eruditio et pietas. Si itaque omnes actiones studiosi ita inter se consentiunt, et totus complexus actionum eo tendit, ut eruditio et pietas obtineatur, tunc, propter hunc

 consen-

consensum actionum studiosi ad finem praestiturum tribuimus ipsius uitae academicae perfectionem. Aliis exemplis, a corpore, a republica etc. desumtis, haec perfectionis definitio, multarum profecto conclusionum veracissima, illustrari potest. Vides interim ad omnem perfectionem requiri 1) uaria, 2) consensum uariorum, 3) finem et scopum, ad quem ista uaria collineent.

Obseru. II. Multa contra hanc definitionem monuerunt LANGIVS, STRAEHLERVS, alii. Nunc latiorem illam esse suo definito, clamitant, nunc eodem angustiorem. Obiicit Vener. LANGIVS in der Entdeckung *p. 374.* secundum hanc definitionem etiam uitae hominis Epicuraei et dissoluti posse tribui perfectionem. Cum enim homo ἄσωτος singulis diei horis certum uoluptatis genus eligat, idque uitae genus dies noctesque ad uitae usque finem continuet, consensus adest et uniformitas actionum. Annon haec est, secundum definitionem WOLFII perfectio? Hinc non tam meis, quam BÜLFINGERI uerbis respondebo. *Falleretur*, inquit uir profunde doctus, *qui perfectum diceret statum hominis per omnem uitam scelesti, quia consentiunt actiones. Primo enim nec omnes consentiunt, quaerit enim felicitatem, et agit felicitati etiam temporali externae et internae, (h. e. conseruationi 1) opum, siue facultatum externarum, tum 2) corporis et 3) culturae atque 4) tranquillitati mentis) contraria. Num ille consensus est? Tum uero dissentiunt acta et destinatio hominis diuina etiam naturaliter cognoscibilis, et ex nostris praecipue dogmatibus facile demonstrabilis. Dissentiunt porro ipsius actiones et salus atque commodum societatis. Dissentit denique status praesens a futuro. Egregia scilicet perfectio!* Conf. Diluc. *p. 124.*

Obseru. III. STRAEHLERVS in *Exam. Metaphys. WOLF. Part. I. §. 87.* et in *Disp. I. de Existentia Dei §. 60.* putat, WOLFIVM *pulchritudinis* conceptum cum notione *perfectionis* confundere. At nulla hic confusio apparet. Ipse WOLFIVS in *Element. Lat. Architect. ciuil. §. 9.* distinctum *pulchritudinis* conceptum forma-

formauit. Ad pulchritudinem requiritur non modo 1) ut adſint uaria, 2) ut adſit uarietatis συμμετρία et conſenſus, ſed maxime quoque 3) requiritur, ut ille uariorum conſenſus *ſenſibus percipiatur.* Vt adeo *pulchritudo* nihil aliud ſit, quam perfectio ſenſibus percepta. Conf. de *Pulchritudine* CROUSAZ *in traite du beau.* Idem Illuſtr. BERGER de *Naturali pulchritudine orationis.* BVDDEVS in *Commentat. de Eo, quod pulchrum eſt in Theolog.* et REVSCHII *Diſp. de Eo, quod pulchrum eſt in eloquentia.* Ien. 1724. β) Putat STRAEHLERVS, ſecundum hanc definitionem in Deo nullas dari perfectiones, quia in ipſo non dentur uaria, adeoque nullus uariorum conſenſus. *Reſp.* Non dantur uaria *extenſa* in Deo, non dantur in ipſo partes extra partes, neque WOLFIVM eiusmodi uaria in data definitione uelle intelligi, probari poteſt. At annon in Deo concipi poſſunt *plura*, et annon in ipſo, ſecundum noſtrum concipiendi modum, uaria adſunt, quae, ob meliorem ordinem, a nobis diſcernuntur? Quae quidem plura in Deo, e. gr. iuſtitia et bonitas, ſapientia et omnipotentia, optime inter ſe conſentiunt, qui conſenſus perfectionem in Deo praeſtat. Conf. *de Perfectione* BVLFINGER. *Diluc.* §. 122. idem eiuſdem *Tract. de Orig. mal.* §. 8. SCHLOSSER. in *Diſp. de Caut. phil. circa defin.* §. 25. et Generoſiſſimi Dn. DE STEINWEHR, philoſophi accutiſſimi et ſolide docti, *Theſ. de Perfectione.*

CCCCXXX. IMPERFECTIO *eſt diſſenſus in uarietate, ſiue, eſt diſſenſus plurium a ſe diſſentientium in uno.* DISSENSVS *uero eſt contrarietas tendentium ad commune aliquod obtinendum.*

E. gr. Vitae academicae ſtudioſi tribuimus imperfectionem, ſi ſtudioſus eiusmodi actiones ſuſpicit, quae fini ipſius et ſcopo, qui eſt eruditio et pietas, adverſantur. Si Caius quotidie commeſſatur, in utramque aurem ſtertit, pro libris chartulas luſorias tractat, imperfectionem adeſſe uides. Conf. AVCTORES *modo excitati.*

CCCCXXXI. RATIO DETERMINANS PERFECTIONIS est ratio illa generalis, per quam intelligitur, cur ea, quae perfecto insunt, ita se potius habeant, quam aliter.

E. gr. Ratio determinans perfectionis uitae academicae Caii est finis uitae academicae, scilicet eruditio. Si enim ex Caio quaesiueris, cur in academia libros potius, quam alia ludicra, tractet, cur plus olei, quam uini, consumat, cur nusquam, nisi in museo, et in doctoris auditorio, compareat, respondebit, quia eruditus euadere percupio. Atque hinc intelliges, cur has potius, quam alias, actiones suscipiat Caius. Eruditio itaque est ratio determinans perfectionis uitae academicae Caii. Alias haec ratio determinans perfectionis uocatur quoque *regula s. principium perfectionis.*

CCCCXXXII. PERFECTIO SIMPLEX est, si ratio determinans perfectionis fuerit unica. PERFECTIO uero COMPOSITA est, si rationes determinantes fuerint plures.

E. gr. Si studiosus ita tantum actiones suas instituit, ut eruditionem acquirat, *perfectio* uitae academicae ipsius est *simplex*, sin autem simul actiones eo diriguntur, ut probitas morum et elegantia obtineatur, perfectio adest composita.

CCCCXXXIII. PERFECTIO PRIMARIA dicitur, quae a ratione determinante primaria pendet, seu per eam intelligitur, SECVNDARIA uero est, quae per rationem determinantem secundariam intelligitur.

E. gr. Si partes aedificii ita fuerint coagmentatae, ut ipsum aedificium inhabitantes ab iniuriis tempestatis defendat, habes *perfectionem aedificii primariam*, si uero insimul per aptam partium coagmentationem obtinetur commodus prospectus, itemque delectatio innocens domini inhabitantis, perfectio adest secundaria.

CCCCXXXIV. REGULAE PERFECTIONIS dicuntur COLLIDI, si plures regulae, ex diuersis rationibus perfectionis compositae fluentes, sibi mutuo repugnant.

Sic e. gr. si aedificium ita fuerit exstructum, ut ab iniuria tempestatis defendat quidem inhabitantes, amoenus uero simul prospectus obtineri nequeat, regulae perfectionis aedificii colliduntur.

CCCCXXXV. EXCEPTIO est determinatio regulae contraria, ob regularum simul obseruandarum collisionem facta.

Fac, e. gr. mercatoris nauim, mercibus et multis onustam opibus, procellis hinc inde iactari, ipsiusque adeo mercatoris uitam in discrimen adduci. Quid tunc mercator? Nouit regulam iuris naturae *uitam tuam conserua.* Sed nouit quoque alteram: *opes tuas saluas seruato.* Si itaque, maris exagitatus aestu, uitam, sine opum iactura, seruari non posse uidet, oppido in mare proiicit, quibus oppleta est nauis, merces, tantummodo ut uitam seruet. Exceptionem hic facit a regula posteriori, cum ipsius actiones et determinationes huic regulae: *conserua tuas opes,* plane sint contrariae, idque ob regularum simul obseruandarum collisionem.

CCCCXXXVI. DEFECTUS APPARENS est, qui euitari non potest. DEFECTUS autem VERUS est, qui euitari potest.

Exemplum defectus apparentis habes in mercatore, qui merces proiicit in mare, et exceptionem facit ab hac regula: *conserua tuas opes.*

CCCCXXXVII. MAGNITUDO PERFECTIONIS est multitudo conuenientium determinationum entis cum regulis, per quas perfectio explicatur.

Sic e. gr. si partes aedificii inter se ita consenserint,

 ut

ut 1) aedificium dominum ſuum a tempeſtatis iniuriis defendat, 2) commodum exhibeat proſpectum, 3) ob συμμετρίαν ſuam et aptam coagmentationem omnibus delectationem afferat, et quae alia hic adferri poſſunt, tunc multitudinem perfectionis habebis.

CCCCXXXVIII. Perfectio essentialis eſt, quae continetur conſenſu determinationum eſſentialium.

CCCCXXXIX. Perfectio accidentalis eſt, quae facit conſenſum determinationum accidentalium cum eſſentialibus.

E. gr Omne ens debet gaudere perfectione eſſentiali, debet enim habere eſſentiam ſibi debitam, adeoque etiam determinationes eſſentiales. Exemplum perfectionis accidentalis eſt uita ſtudioſi academica, in qua actiones eiusdem cum fine ipſius conſentiunt.

CCCCXL. Ens compositum *eſt, quod ex pluribus a ſe inuicem diſtinctis partibus conſtat.*

Talia entia ſunt omnia ea, quae ſub ſenſus cadunt.

CCCCXLI. Ex nihilo oriri quid dicitur, ſi exiſtere incipit, cum nihil ante eius actum eſſet.

CCCCXLII. Annihilari ens dicitur, ſi quod exiſtit, ita exiſtere deſinit, ut nihil de eius amplius actu ſuperſit.

CCCCXLIII. Oriri simpliciter *dicitur, quod exiſtere incipit, cum antea non exiſteret.*

CCCCXLIV. Interiri simpliciter *dicitur, quod exiſtere deſinit, cum antea exiſteret.*

CCCCXLV. Extra nos aliqvid repraesentamvs, ſi id percipimus, tanquam a nobis diuerſum.

CCCCXLVI. Extra se invicem repraesentamus ea, quae tanquam a ſe inuicem diſtincta percipimus.

CCCCXLVII. Intra nos repraesentamus id, quod percipimus, tanquam tale, quod in numero determinationum eſt, notionem noſtri conſtituentium.

CCCCXLVIII. Intra rem repraesentamus ea, quae agnoſcimus, eſſe in numero determinationum, notionem entis conſtituentium.

CCCCXLIX. Extensio *eſt multorum, extra ſe inuicem exiſtentium, coëxiſtentia, in uno.*

CCCCL. Continuum compositum dicitur, ſi in compoſito partes eo ordine iuxta ſe inuicem collocentur, ut aliae inter ipſas ordine alio interponi abſolute impoſſibile ſit.

Sic uia dicitur continua a termino A uſque ad alterum B, ſi nullis foſſis, riuis, agris, pratis interſecetur.

CCCCLI. Interruptum dicitur, ſi partes in compoſito eo ordine iuxta ſe inuicem collocentur, ut aliae inter ipſas ordine alio interponantur, uel interponi poſſint.

Exemplum, a uia deſumtum, rem manifeſtam reddit. Si hinc inde foſſae, riui, agri, prata interiecta compareant, uia dicitur interrupta.

CCCCLII. Contigua appellantur, quorum ſuperficies ſe mutuo contingunt, ita, ut ipſa duo maneant, minime autem unum efficiant extenſum.

E. gr.

E. gr. duo globi, quorum unus alterum tangit, dicuntur contigui.

CCCCLIII. Pars actualis est, quae suis propriis terminis continetur. Possibilis uero, cui termini pro arbitrio constitui possunt.

In corpore humano partes sunt actuales, quia unaquaeque propriam sibi habet figuram, sed in massa plumbi partes nonnisi possibiles sunt, cum figuram iis pro lubitu tribuere possimus, easdem a se inuicem separantes.

CCCCLIV. Distare a se invicem dicuntur, si inter duo extensa A et B extensum tertium actu interpositum est, uel saltem iis immotis interponi potest. Distantia est linea breuissima inter duo contenta.

In serie e. gr. hominum sex, primus a sexto distat, quia inter primum et sextum secundus, tertius, quartus et quintus actu interponuntur.

CCCCLV. Vniri dicuntur, si A et B sunt duo, ex iis tamen fiat unum.

CCCCLVI. Cohaerere inter se dicuntur A, B, C, si A, B, C, ita iungantur, ut simul quidem unum ens compositum constituant, ipsamet tamen plura maneant.

CCCCLVII. Simultanea siue coexistentia dicuntur A, B, C, D, si, dum A existit, etiam B, C, D, existunt.

E. gr. Coelum et terra sunt simultanea.

CCCCLVIII. Successiva dicuntur A, B, C, si, dum A, existit, B, non existit, ipso autem A, existere desinente, B, existere incipit, et similiter, si, dum B, existit, C, non existit, ipso autem B, existere desinente, C, existere incipit, ac ita porro.

Sic,

Sic, si hac hora scribis, altera legis, tertia meditaris, actiones istae dicuntur successiuae.

CCCCLIX. Ens permanens dicitur, cuius determinationes essentiales sunt simultaneae.

CCCCLX. Ens svccessivvm appellatur, cuius determinationes essentiales sunt successiuae.

E. gr. Corpus humanum est ens permanens, omnes enim partes, ex quibus illud coagmentatum est, existunt simul. Vita autem academica est ens successiuum, componitur enim illa ex partibus successiuis, quarum una sequitur alteram.

CCCCLXI. Tempvs *est ordo successiuorum in serie continua.*

Quae et hic Straehlervs in examine suo contra notionem hanc monuit, confutauit Müllervs im Bedenken Philos. §. 62.

CCCCLXII. Dvrare dicitur ens A, si coexistit successiuis in continua serie a, b, c, etc. Dvratio itaque est existentia, qua rebus pluribus successiuis quid coëxistit.

CCCCLXIII. Tempvs praesens est, quod designatur per existentiam rei actu existentis.

CCCCLXIV. Tempvs praeteritvm est, quod designatur per existentias rerum, quae existere desierunt, seu ab actu in statum possibilitatis reciderunt.

CCCCLXV. Tempvs fvtvrvm est, quod designatur per existentias rerum exstiturarum, quae ut potentia in actum traducenda considerantur.

CCCCLXVI. Spativm *est ordo simultaneorum, quatenus scilicet coëxistunt.*

Hanc

Hanc definitionem perpulchre demonstratam legas in Wolf. *Ontolog. Lat.* §. 590. *Spatii* ideam mente nostra concipimus, simul ac res, quae coëxistunt, extra nos atque extra se inuicem constitutas nobis repraesentamus. Conf. Straehler in der Prüfung §. 21. *seqq.* et Müller im demasqu. Philos. §. 32. conf. Cel. Hollmann. in *Metaph. edit. nouiss.* §. 124. *seqq.*

CCCCLXVII. Extensvm vniforme dicitur, in quo non dantur, nisi numero differentia. Difforme est, in quo dantur, quae intrinsece differunt, seu inter se dissimilia sunt.

E. gr. In plumbo supponitur extensio uniformis, in corpore humano difformis.

CCCCLXVIII. Locvs est determinatus modus, quo A simultaneis B, C, D, etc. coëxistit. Conf. Müller. im demasquirten Philos. §. 23.

CCCCLXIX. Sitvs est ordo simultaneorum non continuorum seu interruptorum, quatenus coëxistunt.

E. gr. Si sunt plures homines in conclaui quodam, quos omnes simul uides, et sumimus unum eorum, tanquam primum, tribuimus unicuique situm respectu illius, quatenus eidem non est continuus.

CCCCLXX. Figvra *est limes extensi.*

Consideres mensam, tanquam extensum quid. Ipsa non est in infinitum extensa, sed extensio suis limitibus est circumscripta. Atque hi limites constituunt figuram mensae, qui si uariantur, uariatur ipsa figura.

CCCCLXXI. Propiora dicuntur, quorum minor est distantia. Remotiora sunt, quorum distantia maior est.

CCCCLXXII.

CCCCLXXII. Compositvm divisibile *est, si pars una compositi existere possit, etiamsi altera annihilari ponatur.*

CCCCLXXIII. Motvs *est continua loci mutatio.*

CCCCLXXIV. Qvies *est perseuerantia in eodem loco.*

CCCCLXXV. Mobile dicitur illud coëxistentium, quod mouetur.

CCCCLXXVI. Spativm mobilis est linea, quam mobile instar puncti consideratum toto illo tempore describit, quo motus durat.

CCCCLXXVII. Mobile dicitur celerivs moveri, quod minore temporis interuallo spatium percurrit. Tardivs autem movetvr, quod maiore temporis interuallo idem spatium percurrit.

CCCCLXXVIII. Celeritas est id, quo mobile aptum redditur ad datum spatium dato tempore percurrendum.

CCCCLXXIX. Motvs aeqvabilis dicitur, si idem mobile eodem tempore spatium aequale absoluit. Si uero mobile temporibus aequalibus spatia inaequalia percurrit, dicitur motvs inaeqvabilis.

Hae quidem definitiones sunt eiusmodi, ut exemplis non indigeant, cum earum ueritas coram optime commonstrari queat, interim, de motu, quae omni aetate disputata sunt, uberius enarrata, leges in Walchii *Lex philos.* sub tit. Bewegung.

CCCCLXXX. Ens simplex *est, quod partibus caret.*

CCCCLXXXI.

CCCCLXXXI. Motus intestinus est, quo ea, quae sunt in ente aliquo, situm suum erga se inuicem mutant.

E. gr. Sanguis intra hominem mouetur siue homo quiescat, siue ipse moueatur. Motus ille respectu totius hominis est intestinus.

CCCCLXXXII. Producere sive facere aliquid idem est, ac eidem existentiam impertiri.

CCCCLXXXIII. Ex nihilo producere idem est ac existentiam impertiri ei, quod ex nihilo oriri debebat.

CCCCLXXXIV. Instans (quatenus contradistinguitur successiuo) *est, quod praeteriti, praesentis ac futuri expers est.* Ortus *itaque* instantaneus *est, qui non fit in tempore.*

Sic in instanti omnes oriuntur spiritus finiti, propterea, quod in ipsorum ortu partes non ita successiue combinari possunt, uti in entibus compositis. Spiritus enim, cum sint entia simplicia, destitui partibus, palam est.

CCCCLXXXV. Modificatio rei est uariatio modorum, siue successio modi unius in locum alterius, a se diuersi.

Sic pietas, eruditio, diuitiae, paupertas etc. sunt modificationes hominis.

CCCCLXXXVI. Status *est determinatio mutabilium.*

Sic cum eruditus est homo et uirtuosus, in alio uersare statu dicitur, quam ille, qui ignarus omnium rerum et uitiosus est. Eruditio et uirtus sunt in homine mutabilia quaedam, possunt adesse et abesse. Si uero adsunt, mutabilia illa determinata

sunt,

ſunt, dum enim adſunt, impoſſibile eſt, ut ſimul non adſint, adeoque ad eſſentia eruditionis et pietatis certum hominis ſtatum conſtituunt.

CCCCLXXXVII. Status rei internus eſt, qui conſtituitur mutabilibus intrinſecis, nempe modis ſ. accidentibus.

Talis ſtatus eſt, cum quis eſt uirtuoſus.

CCCCLXXXVIII. Status rei externus eſt, qui conſtituitur mutabilibus extrinſecis, e. gr. ſtatus, quo quis eſt diues.

CCCCLXXXIX. Subiectum *eſt ens quatenus conſideratur, ut habens eſſentiam, et praeter eam aliorum capax eſt.*

Dicitur alias *ſubiectum inhaeſionis ſ. metaphyſicum*, quale eſt homo, reſpectu eruditionis et uirtutis.

CCCCXC. Adiuncta *dicuntur illa, quae eſſentiam conſequuntur, ſiue ſint attributa, ſiue modi.*

CCCCXCI. Actio *eſt mutatio ſtatus, cuius ratio continetur in ſubiecto, quod eundem mutat.*

Obſeru. I. Dum librum ſumo, illumque a capite uſque ad calcem peruoluo, *agere* quid dicor. Accidit enim in me mutatio. Debet, ui principii rat. ſuff. huius mutationis ratio adeſſe. Illa uero ratio cum in me ipſo contineatur, (non enim mutatio, dum librum ſumo et euoluo, ab alio in me producitur, ſed ipſe memet ad librum ſumendum et euoluendum determino, id quod ſenſu communi condoceor,) facile uides, in hoc caſu, ideo me dici aliquid *agere*, quia 1) mutatio adeſt, 2) quia ratio huius mutationis in me ipſo tanquam ſubiecto mutato, eſt. Vt adeo intelligatur, hanc definitionem ad caſus ſpeciales optime poſſe applicari.

Obseru. II. Contra hanc definitionem nonnulla ab iis, qui Wolfii philosophiam impugnarunt, obiecta memini. 1) Hanc definitionem putant esse angustiorem suo definito. Cum enim Deo adscribamus actionem, in Deo autem non deprehendatur mutatio, sequitur, quod haec definitio actionis applicari nequeat ad actiones Dei, adeoque angustior sit suo definito. *Resp.* 1) quamuis nulla adsit in Deo mutatio reuera talis, concipi tamen nulla actio potest in Deo sine mutatione. 2) Hanc definitionem, uti ceteras ontologicas reliquas, ad entia finita tantum uoluit extensam Wolfius, idque ideo, quia in ontologia nondum demonstrata est existentia entis alicuius infiniti, id quod Wolfius subinde passimque monuit, e. gr. §. *34. et 39. Annotat. Metaphys.*

CCCCXCII. Passio *est mutatio status, cuius ratio continetur extra subiectum quod statum suum mutat.*

Si e. gr. fungum comprimis, in fungo accidit mutatio, debet ratio mutationis huius adesse, illa est non in fungo compresso, sed extra fungum. E. uides, hic fungum aliquid *pati.*

CCCCXCIII. Potentia activa siue facultas *est possibilitas agendi.* Potentia passiva *est possibilitas patiendi.*

CCCCXCIV. Vis *est id, quod in se continet rationem sufficientem actualitatis actionis, seu, est conatus uel nisus continuus agendi.*

Probe hinc distinguenda est uis a mera possibilitate agendi siue facultate. Ex ui constanter sequitur actio, nisi eidem resistatur, quod exemplo arcus tensi clarius fit, ex mera autem facultate non item. Conf. *Acta erudit. Ann. 1694. p. 112.* item Bülfingeri *Dilucidat. p. 243. §. 252.* Hanschii *Principia philos. Leibnitianae p. 32. et 154.*

CCCCXCV. IMPEDIMENTVM *est id, quod in se continet rationem, cur aliquid non existat, cuius existentiae ratio sufficiens ponebatur.*

E. gr. Ignauia continet rationem, cur eruditio in Caio non ad existentiam perueniat, hinc dicitur impedimentum eruditionis.

CCCCXCVI. ACTIO SIMPLEX est, quae in alias resolui nequit. ACTIO uero COMPOSITA est, quae in alias simpliciores, uel easdem, uel diuersas, resolui potest.

CCCCXCVII. GRADVS *est discrimen internum qualitatum earundem.*

Sic cognitio rei in duobus subiectis eadem qualitas est, sed differre in iisdem nequit nisi gradu. Conf. CARPOVII *Dissert. de Gradatione uirtutum moralium,* Ienae 1733. habita.

CCCCXCVIII. INTENSIO siue INTENSITAS est graduum multitudo.

CCCCXCIX. DETERMINATIONES CONSTANTES sunt, quae semper eaedem manent, dum aliae interea, siue continuo, siue per interualla mutantur. E. gr. uis repraesentatiua in anima.

D. DETERMINATIONES VARIABILES sunt, quae mutari possunt, siue continuo, siue per interualla aliis manentibus semper, hoc est, quamdiu ens durat, iisdem.

E. gr. Scientia in homine.

DI. MODIFICABILE dicitur, quod successiue aliarum determinationum intrinsecarum capax est.

Cera modificabilis est, quatenus nunc fieri potest mollis, nunc dura.

DII. Perdvrabile dicitur subiectum, quod per aliquod tempus durare aptum est.

E. gr. Anima est perdurabile quid, quatenus easdem retinet facultates.

DIII. Svbstantia est *subiectum perdurabile et modificabile.*

Hanc definitionem *substantiae* itidem auctor ad res tantum finitas uoluit extensam, id quod de definitionibus omnibus in ontologia obseruari debet. Leibnitivs definit *substantiam* per ens, quod principium mutationum in se continet. Conf. Hanschii *Princ. Philos. Leibn. p. 31.* et *Acta Erud.* an. 1694. *p. 110.* Ipse quoque Wolfivs substantiam ita definit in *Metaphysic. §. 114.* his usus uerbis: Eine Substanz ist dasjenige, welches die Quelle seiner Veränderungen in sich hat. Contra quam definitionem, quae excipit Straehlervs, confutauit Müllervs im bemasqu. Philos §. 75.

DIV. Accidens (praedicamentale) *est, quod modificabile non est.*

DV. Accidentia intrinseca sunt, quae sunt determinationes intrinsecae, subiecto inexistentes.

DVI. Svbstantia composita est substantiarum simplicium aggregatum. Svbstantia autem simplex est proprie substantia, quam num. DIII. definiuimus.

DVII. Infinitvm (in Mathesi) est, *in quo nulli assignari possunt limites, ultra quos augeri amplius nequeat.*

DVIII. Finitvm dicimvs in Mathesi, cui assignari possunt termini, unde incipit, et ubi desinit.

DIX.

DIX. Infinite parvum est, cui nullus assignari potest limes, ultra quem imminui amplius nequit.

DX. Ens finitum *est ens, in quo omnia simul inesse nequeunt, quae eidem actu inesse possunt.*

DXI. Modi analogum est, cuius oppositum enti infinito absolute non repugnat, quod tamen rationem sufficientem in eodem non agnoscit, cur actu unquam insit.

DXII. Per eminentiam ens esse dicitur, quod proprie loquendo non est, ubi tamen quid habet in se, quod uicem eius supplet, quod proprie eidem tribui repugnat.

Ita et infinitum est per eminentiam modificabile, id quod Wolfius demonstrauit § *846.*

DXIII. Ens unum A dicitur dependens ab altero B, quatenus eius, quod ipsi A inexistit, ratio in hoc altero B continetur.

DXIV. Ens A dicitur independens ab alio B, quatenus eius, quid ipsi tribuitur, ratio extra ipsum in alio B non continetur.

Definitio clarior reddetur exemplo mundi, tanquam entis a Deo dependentis, et summi numinis, tanquam entis plane independentis.

DXV. Relatio dicitur, id, quod rei absolute non conuenit, sed dum demum intelligitur, quando ad alterum refertur.

Referri autem ens A ad alterum B dicitur, si entis duo A et B simul consideramus, atque ea, quae ipsis in se spectatis seu absolute conueniunt, perpendentes porro inquirimus, an inter ea, quae ipsi B conueniunt absolute, quidpiam, occurrat, per quod

 aliquid

aliquid de A intelligi poſſit, quod abſque eo intelligi non poterat, adeoque non niſi praeſuppoſito B.

DXVI. Relata dicuntur entia, quae ad ſe inuicem referuntur. Fundamentum relationis eſt ratio relationis, ſeu id, unde intelligitur, relationem adeſſe.

E gr. *Pater* et *Filius* ſunt relata, et fundamentum relationis eſt *generatio.*

DXVII. A dicitur antiquum, ſi A interuallo temporis longiori, ueluti aliquot ſeculorum, B praeceſſit. B autem dicitur recens ſiue nouum.

DXVIII. Subiectum relationis dicitur unum relatorum, quod ad alterum refertur. Terminus autem relationis dicitur alterum, ad quod aliud refertur. Correlata ſunt duo relata, quorum unum alterius terminus eſſe poteſt.

DXIX. Principium *dicitur id, quod in ſe continet rationem alterius.*

Sic, cur haec propoſitio ſit uera: *nihil eſt ſine ratione ſufficiente*, rationem in ſe continet haec propoſitio: *Impoſſibile eſt, idem ſimul eſſe et non eſſe.* E. haec propoſitio eſt principium huius propoſitionis: *nihil eſt ſine ratione ſufficiente.*

DXX. Principiatum *eſt, quod rationem ſui in altero habet.*

DXXI. Principium essendi *dicitur, cum principium continet rationem poſſibilitatis alterius.*

DXXII. Principium *autem* fiendi *appellatur, ſi rationem actualitatis alterius in ſe continet.*

DXXIII.

DXXIII. PRINCIPIVM COGNOSCENDI *est propositio, per quam intelligitur ueritas propositionis alterius.*

Exemplum luculentum dedimus *Def. 519.*

DXXIV. PRINCIPIVM INTERNVM est, quod in principiato exiſtit.

Tale eſt principium eſſendi.

DXXV. PRINCIPIVM EXTERNVM eſt, quod extra principiatum exiſtit.

Faber lignarius reſpectu domus.

DXXVI. CAVSSA *eſt principium, a quo exiſtentia, ſiue actualitas entis alterius ab ipſo diuerſi dependet, tum quatenus exiſtit, tum quatenus tale exiſtit.*

DXXVII. CAVSSATVM dicitur principiatum, cuius exiſtentia ſiue actualitas ab ente altero, a ſe diuerſo, dependet, tum quatenus ipſum exiſtit, tum quatenus tale exiſtit.

DXXVIII. CAVSSALITAS eſt ratio illa in cauſſa contenta, cur cauſſatum uel ſimpliciter exiſtat, uel tale exiſtat.

DXXIX. CONCAVSSAE ſunt, ſi plures fuerint cauſſae eiuſdem cauſſati, h. e. ſi exiſtentia alicuius rei, uel ſimpliciter, uel ut talis conſideratae, a rebus pluribus aliis dependet.

Ita architectus et materia ſunt concauſſae aedificii.

DXXX. CAVSSA EFFICIENS SOLITARIA eſt, ſi effectus dati cauſſa efficiens non niſi unica fuerit.

DXXXI. Cavssa efficiens principalis est, si actio caussae efficientis proficiscitur a ui, quae iidem inest, nec in ipsa actione aliunde pendet.

DXXXII. Cavssa efficiens instrvmentalis dicitur, si actio proficiscitur a ui aliunde pendente.

DXXXIII. Instrvmentvm est ens, quod potentia agendi instructum, sed ui agendi destituitur ad effectum requisita.

DXXXIV. Cavssae dicuntur svbordinatae, si caussa proxima et remota a se inuicem dependent in caussalitate sua.

DXXXV. Cavssa efficiens svfficiens est, quae continet rationem sufficientem effectus alicuius dati. Insvfficiens ea est, quae rationem effectus dati insufficientem continet.

DXXXVI. Effectvs continvvs cavssae dicitur, si inter eum et caussae actionem nulla alia caussa principalis interponitur.

DXXXVII. Cavssa efficiens immediata est caussa, cui effectus continuus est. Cavssa uero efficiens mediata appellatur, cui effectus non est continuus.

DXXXVIII. Cavssa administra dici solet ens illud actiuum, quo caussa efficiens principalis per modum instrumenti utitur.

DXXXIX. Cavssae efficientes eivsdem ordinis sunt, quae eandem habent definitionem.

DXL. Cavssae sociae sunt caussae efficientes plures eiusdem ordinis, constituentes caussam efficientem sufficientem.

DXLI. Cavssa socia dicitur avxiliaris, quae supplet defectum uirium ceterarum, uel alterius principalis.

DXLII. Effectvs plenvs dicitur, qui a tota actione caussae efficientis pendet. Partialis uero effectvs est, qui non solus ab eadem actione caussae efficientis pendet.

DXLIII. Effectvs remotvs dicitur, qui, mediante alia caussa, principali, uel pluribus mediantibus, a caussa efficiente pendet.

DXLIV. Effectvs proximvs est, qui a caussa proxima, nulla alia caussa principali interueniente proficiscitur.

DXLV. Finis siue cavssa finalis est id, propter quod caussa efficiens agit.

DXLVI. Medivm uocatur, quicquid rationem continet, cur finis actum consequatur.

DXLVII. Cavssae impvlsivae sunt rationes, uoluntatem determinantes, ut propter hunc finem agere uelimus.

DXLVIII. Cavssa impvlsiva interna uocatur, si rationes istae in agente continentur. externa, si eadem a rebus externis desumuntur.

DXLIX. Finis principalis est, propter quem quis ita agit, ut, si nullum alium sibi propositum haberet, ob hunc solum ageret.

DL. Finis secundarius siue minus principalis est, propter quem quis ita agit, ut si non praeterea alium sibi propositum haberet, non ageret.

DLI. Finis proximus dicitur, qui, nullo alio mediante, intenditur. Remotus finis est, qui non, nisi alio uel aliis mediantibus, obtinetur.

DLII. Finis ultimus est, in quem tandem ceteri omnes resoluuntur, seu propter quem sunt ceteri omnes.

DLIII. Finis intermedius est, qui inter duos alios in serie sibi inuicem subordinatos interiacet.

DLIV. Forma sive caussa formalis sunt determinationes essentiales.

DLV. Materia est illud, quod determinatur in ente composito, seu ex quo constat ens compositum.

DLVI. Obiectum sive materia circa quam est ens, in quo actiones agentis terminantur.

DLVII. Signum est ens, ex quo alterius praesentia, uel aduentus, uel praeteritio colligitur, siue est id, cuius idea excitat ideam alterius.

DLVIII. Signatum est id, cuius uel praesentia, uel aduentus, uel praeteritio ex altero colligitur.

DLIX. Signum demonstrativum dicitur, cuius signatum est praesens.

DLX.

DLX. Signvm prognosticvm eſt, cuius ſignatum futurum eſt. Signvm rememorativvm eſt, cuius ſignatum praeteritum eſt.

DLXI. Signa natvralia dicuntur, ſi ſignificatus ratio in ipſis rerum notionibus continetur.

DLXII. Signa artificialia ſunt, quorum uis ſignificandi pendet ab arbitrio entis cuiusdam intelligentis, e. gr. hominum.

DLXIII. Signa primitiva ſunt, quae ab aliis ſignis, ſe prioribus, ortum non trahunt. Signa uero derivativa ſunt, quae ab aliis ſignis, ſe prioribus, ortum trahunt.

DEFINITIONES COSMOLOGICAE.

DLXIV.

COSMOLOGIA GENERALIS SCIENTIFICA est, quae theoriam generalem de mundo ex Ontologiae principiis demonstrat.

DLXV. COSMOLOGIA GENERALIS EXPERIMENTALIS est, quae theoriam in scientifica stabilitam uel stabiliendam ex obseruationibus elicit.

Quid sit Cosmologia, generatim spectata, uid. in *Defin. Logicis*, statim sub initium.

DLXVI. CONNECTI *ea inter se dicuntur, quorum unum continet rationem sufficientem coëxistentiae uel successionis alterius.*

DLXVII. INCONNEXA autem sunt, quorum unum non continet rationem sufficientem coëxistentiae uel successionis alterius.

Sic e. gr. uita tua academica, bene ordinateque acta, et futura felicitas sunt connexa, ratione successionis, cum uita academica, bene instructa, contineat rationem sufficientem futurae felicitatis. Hinc intelligis, quid sit *nexus*. *Nexus* scilicet est mutua rerum ad se inuicem relatio, qua altera sufficientem alterius rationem continet. Conf. hic WOLF. in commentat. luculenta *de differentia sapientis rerum nexus et fatalis p. 67.* et in monito ad commentat. *p. 14.* it. BÜLF. in *Dilucid.* §. *143.*

DLXVIII. MVNDVS *est series entium finitorum tam simultaneorum, quam successiuorum, inter se connexorum.*

Obs.

Obſ. I. Poterit haec definitio uel ideo nemini eſſe obſcura, quia in ipſa nullus terminus occurrit, niſi qui iam in antecedentibus §§. ſyſtematis Wolfiani ſit ſufficienter definitus. Complectitur Auctor uoce *mundi* omnes res creatas, tum quae ſimul extiterunt, et nunc ſimul exiſtunt, tum quae ſe inuicem ſequuntur, et plane conuenit cum LEIBNITIO, qui *Part. I. §. 8. Theodic.* inquit: **Ich nenne eine Welt den ganzen Zuſammenhang und Begrif aller exiſtirenden erſchaffenen Dinge.**

Obſ. II. Quae contra definitionem hanc excepta ſunt a WOLFII aduerſariis, potiſſimum huc redeunt 1) aiunt, cauſſarum, cum efficientis, tum finalis, nullam fieri in hac definitione mentionem. *Reſp.* Neque id in definitione philoſophica, quae principium demonſtrandi eſſe debet, ſemper opus eſt. Sufficit, ſi cauſſa efficiens et finalis, ex definitione data, nexu legitimo deduci poſſunt. Conf SCHLOSSERI diſſertat. *de caut. philoſoph. circa definitiones §. 21.* 2) obiiciunt, hanc definitionem eſſe eiusmodi, ut etiam ab atheo admitti queat, propterea, quod non adiectum ſit, a quo mundus ortus ſit. Sed hic belliſſime Clar. SCHLOSSERVS: *Bonum eſt et utile ueritati, ſi principia, ex quibus demonſtratur, tam manifeſta ponantur, quae nec infringere poteſt aduerſarius. Sufficit, ſi pro aduerſariis inde legitime concludere non licet, et praeſtat omnino, ſi contra eoſdem argumentari inde poſſis. Admittat ergo definitionem, quicunque uolet. Non enim neceſſum puto, ut omnes errores habeant communes, qui forte in definitione nominali conſentiunt.* 3) excipiunt, definitionem hanc eſſe latiorem ſuo definito, cum dari poſſit ſeries plurium globulorum, qui ſunt entia finita, ſe inuicem excipientium, et connexorum, quae tamen ſeries non dicatur mundus. *Reſp.* Res eſt in uado. WOLFIVS indefinite ponit uoces: *entium finitorum*, ſub quibus non aliqua tantum entia, ſed omnia omnino uult intelligi. Series uero globulorum non eſt ſeries omnium entium finitorum. Conf. LANGII **und der Theolog. Facultät**

zu Halle Anmerkungen über Wolfens *Metaphyſ. C. II.* Langivs item in der Entdeckung *p. 58.* Feverlinvs in *Specim. Coſmolog. §. 2.* Bülfinger. in *Dilucidat.* et in tract. *de origine mali §. 51.*

DLXIX. Mvndvs adspectabilis appellatur mundus hic, qui exiſtit.

DLXX. Machina eſt ens compoſitum, cuius mutationes modo compoſitionis conuenienter, beneficio motus, conſequuntur. Siue: Machina *eſt eiusmodi ens compoſitum, cuius mutationes e ſtructura per regulas motus conſequuntur.*

E. gr. Molendinum et horologium ſunt machinae. Omnes enim mutationes, cum in molendino, tum in horologio, obuenientes, ita conſequuntur, ut earum ratio ſemper in ſtructura lateat. Quaeſitus enim, cur in molendino non tales eueniant mutationes, quales in horologio, reſpondebis, quia ſtructura molendini a ſtructura horologii plane diuerſa eſt. Conf. Richteri diſſert. *de Machina et Spiritu*, Lipſ. hab.

DLXXI. Observabilia dicimus, quae ſenſu percipi poſſunt, ſiue nudo, ſiue armato. Inobservabilia appellamus ea, quae ne armato quidem ſenſu, nedum nudo percipere valemus.

DLXXII. Progressvs in infinitvm eſt ſeries rerum contingentium indeterminata, in qua nec primum datur, nec ultimum.

DLXXIII. Progressvs in infinitvm rectilinevs eſt, in quo a termino quocunque in eodem aſſumto continuo receditur.

DLXXIV. Progressvs in infinitvm circvlaris eſt, in quo ad terminum, a quo receditur, rurſus cauſſae rerum reſtituuntur.

DLXXV.

DLXXV. CASVS PVRVS dicitur actualitas siue existentia, destituta ratione sufficiente.

Cum uero nihil sit sine ratione sufficiente, intelligis, casum purum esse impossibile quid.

DLXXVI. VERITATEM DETERMINATAM habere dicitur id, de quo alteram contradictionis partem affirmari, alteram negari oportet.

Ita ueritas determinata est, quod actu scribas. Falsa enim est propositio contradictoria, quod, dum scribis, non scribas.

DLXXVII. NECESSITAS PHYSICA SIVE NATVRALIS est species illa necessitatis hypotheticae, quae a constitutione uniuersi et caussarum serie, seu a praesente rerum ordine pendet.

DLXXVIII. INTRINSECE POSSIBILE est, quod in se spectatum contradictionem nullam inuoluit.

DLXXIX. EXTRINSECE POSSIBILE est, quod determinatam caussam in mundo adspectabili habet.

DLXXX. CORPORA *dicuntur entia composita, ex quibus tanquam partibus componitur mundus.*

DLXXXI. VIS INERTIAE siue VIS PASSIVA est principium resistentiae motus in corporibus.

Omne corpus ui inertiae s. resistendi esse praeditum; primus ex experientia cognouisse dicitur KEPLERVS. Cur e. gr. massam plumbi non ita mouere potes, ut plumam? Annon sentis uim resistendi in plumbo?

DLXXXII. VIS MOTRIX dicitur uis actiua corporum, siue est principium mutationum in corporibus, quatenus nempe sine ui motrice nulla accideret in extenso mutatio.

DLXXXIII.

DLXXXIII. MATERIA est extensum, ui inertiae praeditum.

DLXXXIV. NATVRA *est uis corporum actiua, agendi patiendiue potentiae ac ui inertiae iuncta.*

Distinguit itaque WOLFIVS naturam ab essentia corporis, quam quippe ponit in modo compositionis. In anima uero natura atque essentia unum idemque est.

DLXXXV. DIRECTIO MOBILIS dicitur linea recta, iuxta quam in dato momento progreditur, uel progredi nititur mobile, quatenus ea positione datur.

DLXXXVI. TERMINVS A QVO dicitur locus, a quo mobile recedere conatur.

DLXXXVII. TERMINVS AD QVEM dicitur locus, ad quem mobile accedere conatur.

DLXXXVIII. ELEMENTA *dicuntur principium internum corporum irresolubile in alia siue primum.*

Elementa (Metaphysica) corporum putat WOLFIVS esse substantias simplices siue monades, de quibus, recentiori aetate ultro citroque disputatum esse, constat. Conf. BÜLFINGER. in *Dilucidat. Sect. I. Cap. I.* HANSCHIVS in *Princip. Philos. Leibnit. p. 64.* CREILINGIVS in duabus dissertat. quibus principia philosoph. Leibnit. examinauit, Tubing. 1722. hab. p. 4. LANGHANSIVS in differt. *Dubia circa monades Leibnit. quatenus ipsae pro elementis corporum uenditantur.* ANDALA in differt. *de quatuor fictis entium simplicium speciebus*, pluresque alii, quos citatos uide in FROBESII *Delin. System. Wolf. p. 21.* in *System. Metaphys. delineat.* et *p. 49.*

DLXXXIX. ATOMVS NATVRAE dicitur, quod in se indiuisibile, adeoque partibus destituitur, in quas resolui possit.

DXC.

DXC. Atomus materialis est, quod in se diuisibile, sed cui diuidendo non sufficiunt aliquae caussae, in rerum natura existentes.

DXCI. Qualitas occulta dicitur ea, quae sufficiente ratione destituitur, cur subiecto insit; uel saltem inesse possit.

Talis qualitas occulta est figura atomi materialis, id quod demonstratum dedit Wolf. in *Cosmol. Lat. pag.* 149.

DXCII. Punctum zenonicum dicitur ens simplex, quod praeter carentiam partium nullam aliam determinationem intrinsecam admittit.

Appellatur punctum a Zenone propterea, quod *Zenoni* tribui soleat ea sententia, quasi rerum elementa sint puncta, in quibus praeter partium carentiam nihil concipere liceat. Vid. Wolf. *Cosmol. Lat.*

DXCIII. Phaenomenon dicitur, quicquid sensui obuium confuse percipitur.

DXCIV. Corpuscula dicuntur entia composita per se inobseruabilia, siue adeo exilia, ut omnem uisum effugiant.

DXCV. Corpuscula primitiva sunt, in quibus nulla compositionis ratio assignari potest, praeterquam in elementis.

DXCVI. Corpuscula derivativa sunt, quae rationem compositionis in aliis se minoribus agnoscunt.

DXCVII. Philosophia corpuscularis dicitur, quae phaenomenorum rationem a corpusculis desumit.

DXCVIII. Principia mechanica appellantur figura, magnitudo siue moles, motus et situs.

DXCIX. PRINCIPIA PHYSICA dicimus phaenomena, quatenus reddendis rationibus aliorum phaenomenorum inseruiunt.

DC. QVALITATES MECHANICAE sunt, quae immediate per principia mechanica sunt explicabiles.

DCI. QVALITATES PHYSICAE sunt, quae per principia physica explicabiles sunt.

DCII. QVALITATES MIXTAE sunt, quae partim per principia mechanica, partim per physica explicabiles sunt, seu quarum ratio partim per mechanica, partim per physica principia redditur.

DCIII. PRINCIPIVM INDISCERNIBILIVM, (*Leibnitianum*) *absoluitur hac propositione: Impossibile est, existere in hoc uniuerso duas res prorsus sibi mutuo similes*, siue, *non dantur duo indiuidua, quae non nisi numero differunt.*

Obseru. Huius principii ueritatem primum LEIBNITIVS ex principio rat. suff. distincte eruit, et utiliter applicauit. Facit hoc principium ad stupendam rerum uarietatem cognoscendam, itemque ad intellectus diuini immensitatem considerandam, unitatem Dei demonstrandam, ad cultum denique diuinum nos perducit. Vid. hic ipse LEIBNITIVS in *Epistolis.* Merkwürdige Streitschriften. Conf. BÜLFING. in *Diluc.* §. 94. WOLF. *Annotat.* §. 207. HANSCHII *Princip. philos. Leibnit. Theorem. XIX.* CANTZIVS in *usu phil. Leibnit.* et WOLF. in *Theolog. p.* 156.

DCIV. MASSA SIMILARIS dicitur, quae componitur ex corpusculis non nisi numero differentibus.

Massas similares in rerum natura non dari, eleganter ex principio indiscernibilium demonstrat WOLF. *Cosmolog. Lat.* §. 250.

DCV. Massa dissimilaris appellatur, quae componitur ex corpuſculis diſſimilibus.

DCVI. Misceri materiae duae A et B dicuntur, quae, in particulas, exiles admodum, diuiſae, corpuſcula gignunt ex combinatione duarum uel plurium particularum pro numero miſcibilium reſultantia, ex quibus deinde componitur maſſa quaedam, a materiis mixtis differens qualitatibus.

DCVII. Commisceri autem dicuntur ea, quorum particulae, in quas diuiſa ſunt, ſe mutuo tangunt.

Wolfius diſtinguit, ut uides, mixtionem a commixtione, idque non ſine ratione. Exemplum ex ipſo Wolfio deſumere potes §. 252. *Coſmol. Lat.*

DCVIII. Miscibilia dicuntur materiae, quae miſcentur.

DCIX. Corpvscvla mixta dicuntur corpuſcula, quae ex combinatione particularum miſcibilium prodeunt.

DCX. Corpvs autem mixtvm appellatur, quod ex his corpuſculis componitur.

DCXI. Perfecte mixtvm dicitur, ſi in corpuſculis mixti ſingulis, uel in quauis parte mixti eadem ſit miſcibilium proportio, quae in toto mixto.

DCXII. Imperfecte mixtvm eſt, ſi in data qualibet mixti portione, uel in ſingulis mixti corpuſculis non eadem fuerit proportio, quam in toto mixto.

DCXIII. Mixtvm dicitur solvi, ſi miſcibilium particulae a ſe inuicem ſegregentur, ut non amplius mixti corpuſcula conſtituant.

Ita puluis pyrius folueretur, fi particulae nitri a particulis fulphuris et carbonum, ac particulae fulphuris a particulis carbonum feparentur, ut non amplius mixtum conftituerent.

DCXIV. Solvtio immediata dicitur, qua mifcibile foluitur in fua mifcibilia. Solvtio mediata uocatur, qua particulae mifcibilium foluuntur in particulas mifcibilium, ex quibus ipfae conftant.

Exemplum folutionis immediatae eft, dum puluis pyrius accenfus foluitur in flammam, quae per auram difpergitur. Solutio mediata eft, dum auri faber argentum a cupro feparat, cui permixtum fuerat. uid. *Cofmol.* §. 276.

DCXV. Corpvs dicitur organicvm, quod ui compofitionis fuae ad peculiarem quandam actionem aptum eft.

E. gr. Oculus.

DCXVI. Corpvs organicvm simplex eft, quod ex nullis aliis partibus organicis componitur. Organicvm compositvm eft, cuius partes funt organicae.

DCXVII. Strvctvra eft compofitio corporis organici.

Sic oculi compofitionem ftructuram appellamus.

DCXVIII. Cohaesio corporum uel corpufculorum eft iftiusmodi coëxiftentia, ui cuius unum absque altero moueri nequit.

Sic partes globi plumbei cohaerent, fieri enim non poteft, ut pars una globi moueatur, nifi fimul moueantur ceterae omnes.

DCXIX. Firmivs cohaerere dicuntur corpora A et B, quam C et D, fi maior requiratur

tur uis ad illa a se inuicem separanda, quam ad haec a se inuicem diuellenda requiritur.

DCXX. PHAENOMENON SVBSTANTIATVM dicitur, quod substantiae instar apparet.

DCXXI. REGVLAE MOTVS *dicuntur illae regulae, iuxta quas uis motrix in conflictu corporum modificatur.*

DCXXII. LEGES MOTVS appellantur principia generalia regularum motus.

DCXXIII. REACTIO dicitur actio patientis in agens.

E. gr. dum lapidem, alteri extremo funis alligatum, trahis, lapis te uicissim trahit. Dum tu trahis lapidem, in lapidem agis, et lapis a te patitur. Quare cum lapis te uicissim trahit, adeoque in te agit, a quo patitur, actio eius dicitur reactio.

DCXXIV. ACTIO dicitur CONTRARIA actioni alterius corporis, quae fit per contrariam directionem.

Vnde uides, reactionem esse actioni contrariam.

DCXXV. ACTIO IN DISTANS dicitur, quae absque corporum contactu fieri ponitur.

Talis esse dicitur actio magnetis in ferrum, propterea, quod putarunt ueteres, ferrum trahi a magnete sine contactu corporum.

DCXXVI. CONFLICTVS CORPORVM dicitur eorum status, quo in se inuicem agunt et reagunt.

E gr. si duo globi occurrant sibi mutuo pari celeritate, agunt et reagunt.

DCXXVII. Corpus unum dicitur INCVRRERE IN alterum, si uel in quiescens, uel motum ad eandem partem impingit.

DCXXVIII. Corpus unum dicitur OCCVRRERE alteri, si ambo moueantur in partes contrarias, et in se inuicem impingant.

DCXXIX. Corpus unum IMPINGIT in alterum DIRECTE, si linea directionis impingentis transit per centrum grauitatis alterius, in quod impingit.

Hinc, ui oppositorum, intelligis, quid sit *indirecte impingere.*

DCXXX. DIRECTE INCVRRERE corpus dicitur, si corpus unum, in alterum incurrens, directe impingit.

DCXXXI. CORPORA DIRECTE sibi mutuo OCCVRRERE dicuntur, si corpora in se inuicem directe impingunt, dum sibi mutuo occurrunt.

DCXXXII. IMPELLERE corpus unum dicitur alterum, si ita mouet, ut ipsum libere progrediatur, siue illud post conflictum quiescat, siue moueri pergat.

DCXXXIII. PROGREDI dicitur corpus, si motum in linea, siue recta, siue curua, ita continuet, ut a termino, unde motus inchoatur, seu in quo tempore dato haeret, continuo longius distet.

DCXXXIV. CORPVS dicitur RETROGREDI, si uel in linea recta, uel in linea curua ita mouetur, ut, cum antea distantiae a termino dato continuo crescerent, seu maiores fierent, nunc eaedem iterum decrescant, seu continuo minores euadant.

DCXXXV.

DCXXXV. Corpus trudere dicimur, ſi continua actione mouentis moueatur cum eodem eadem celeritate uerſus eandem partem, ita tamen ut mobile praecedat mouens.

DCXXXVI. Corpus trahere dicimur, ſi continua actione mouentis moueatur cum eodem eadem celeritate uerſus eandem partem, ita tamen, ut mobile ſequatur, mouens praecedat.

Has definitiones perquam facili negotio intelliges, ſi ad caſus ſpecialiores attenderis, in quibus dicimur *trahere*, *trudere*, etc. corpora.

DCXXXVII. Corpus dicitur descendere, ſi, dum mouetur, ad tellurem, uel aliud corpus mundi totale continuo accedit propius.

DCXXXVIII. Corpus dicitur ascendere, ſi, dum mouetur, a tellure continuo magis magisque recedit, uel etiam ab alio quocunque corpore mundi, totali continuo diſtantia eius augetur.

DCXXXIX. Gyrari ſiue rotari dicitur corpus, ſi circa lineam quieſcentem ita mouetur, ut quodlibet punctum extra eam aſſumtum circuli peripheriam deſcribat.

Motus rotationis dicitur etiam *motus uertiginis*.

DCXL. Corpus rotundum dicitur volutari, ſi, dum progreditur, ſimul rotatur.

DCXLI. Vehi dicitur corpus A corpore B, ſi ad motum B mouetur, quia ipſi uel incluſum, uel affixum eſt, uel quomodocunque adhaeret.

Ita homo uehitur curru, in quo ſedet, dum mouetur, quia currus mouetur.

DCXLII. Vis mortua sive elementaris dicitur, quae in solo conatu ad motum subsistit.

Eiusmodi uis mortua est grauitas, quamdiu graue ex filo suspensum descendere nititur, descendere tamen actu nequit.

DCXLIII. Vis viva dicitur, quae cum motu locali coniuncta, et ad motum localem porro producendum tendit.

Eiusmodi uis uiua est in graui cadente, ubi iam aliquem celeritatis gradum acquisiuit.

DCXLIV. Vis primitiva est, quae omni corpori per se inest, seu cuius non alia datur ratio, praeterquam in elementis.

Leibnitius *uim primitiuam* in Actis Erud. Anno 1695. p. 146. definit per eam, quae per se corpori inest.

DCXLV. Vis derivativa est, quae per modificationem uis primitiuae resultat.

Sic uis deriuatiua est, quae a puluere pyrio globo ex tormento explodendo imprimitur.

DCXLVI. Corpus elasticum est, quod actu uel alia quacunque ratione compressum, cessante ictu uel actione comprimentis, in statum pristinum restituitur.

Tale corpus est aër, fungus, item ensis, qui compressus incuruatur, sed cessante compressione in figuram pristinam resilit.

DCXLVII. Vis elastica *est nisus ille, quo compressa a ui comprimente liberata, in statum pristinum restituuntur.*

Talem nisum, in statum pristinum se restituendi, satis manifesto uides, cum uel fungum, uel gladium compresseris.

DCXLVIII.

DCXLVIII. CORPVS PERFECTE DVRVM est, quod ab ictu figuram non mutat, e. gr. Lapis.

DCXLIX. CORPVS MOLLE dicitur, quod ab ictu figuram mutat, sed ui propria in eandem non rursus restituitur.

Exemplum habes in globulo ex argilla non prorsus exsiccata confecto, qui, si ictum senserit, figuram mutat, nec ui propria, uti corpora elastica, in eandem restituitur.

DCL. IMPETVM habere dicitur corpus in motu actuali, quatenus massa ipsius, siue materia cohaerens, dato celeritatis gradu mouetur.

Maior hinc *impetus* dicitur, quando maiore celeritate mouetur, *minor* autem, si idem corpus minore celeritate fertur.

DCLI. NATVRA VNIVERSA seu NATVRA SIMPLICITER dicta est principium mutationum in mundo eidem intrinsecum.

Vox naturae diuerso modo accipitur a philosophis, de quo uid. SCHELHAMMER. *de Natura sibi et medic. uindicata Lib. I. Cap. I.* Verdrieß in *Physic. p. 5. et 6.* Auctoris definitio est communi loquendi usui admodum conformis. Alii, quod idem est, definiunt eam per principium actuosum, s. per uim actiuam cuiusque rei. Conf. HANSCHII *Princ. phil. Leibn. p. 51.* it. KOEHLERI dissertat. *de Natura humana morali.*

DCLII. NATVRALE IN GENERE *dicitur, cuius ratio in essentia et natura entis continetur.*

Sic τὸ *concoquere* est stomacho naturale. Quaesitus enim, cur stomachus concoquat, rationem reddes ex eius structura sine modo compositionis, et eiusdem ui actiua, diuinitus sibi insita.

DCLIII. NATVRALE IN MVNDO ADSPECTABILI MATERIALI est, cuius ratio in essentia et natura corporum continetur.

Sic *τὸ urere* est igni naturale, quia ratio ustionis redditur ex structura et ui actiua ignis.

DCLIV. Svpernatvrale *siue* miracvlvm *est*, *cuius ratio sufficiens in essentia et natura entis non continetur.*

Obs. I. Si ignis non adurit corpora, aduersus uim ipsius non munita, quae ab eodem naturaliter consumuntur, effectus hic dicitur supernaturalis siue miraculosus. Respectu autem corporum in hoc mundo adspectabili et ipsius mundi *supernaturale* appellatur, cuius ratio sufficiens in essentia et natura corporum non continetur.

Obs. II. De Spinozae, Clarckii, Malebranchii, Vanini, Lockii definitionibus uideatur Bülfing. in *Diluc.* §. 212. Ceterum hanc definitionem Wolfii improbarunt nonnulli ideo, quod mentio nulla *caussae efficientis et finalis* miraculorum fiat. Sed obseruari hic debebat id, quod iam supra de definitione mundi submonuimus, non opus esse, ut in definitione philosophica caussae efficientis fiat mentio, modo ipsa ex definitione, facili nexu, deduci possit. Id quod, qua hanc definitionem, feliciter praestiterunt cum Wolfivs, tum Bülfinger, ille in *Cosmol. Lat.* §. 524. hic in *Dilucid.* §. 216. *seqq.* De miraculis uid. Hollmann. *Comment. de Miraculis*, Frf. 1727. 8. item Verpoortenivs in *Dissert. recentius controuersa circa doctrinam de miraculis*, Gedan. hab. 1732. - Walchii Lex. sub tit. Wunder.

DCLV. Ordo natvrae est ille ordo, quem natura in agendo obseruat.

Hinc dicimus fieri secundum ordinem naturae, quod naturaliter fieri obseruamus.

DCLVI. Contra natvrae ordinem fieri dicitur, quod ordini naturae contrariatur, seu, eodem saluo, fieri nequit.

Ita, quod Bileami asina articulato sono loquebatur, erat contra ordinem naturae.

DCLVII. Secundum naturae ordinem fieri dicitur, quod ordini naturae conuenit, seu, eodem stante, fieri debet.

DCLVIII. Cursus naturae *appellatur consecutio euentuum, essentiis corporum atque naturae eorum conformis.*

DEFINITIONES PSYCHOLOGICAE.

DCLIX.

Anima *est ens illud, quod in nobis sibi sui et aliarum rerum extra nos conscium est.*

Obseru. I. Hac definitione, quae nominalis est, Wolfius characteres quosdam indicare et suppeditare uoluit, quibus anima nostra ab aliis rebus queat dignosci. Definitio autem, qua, quid sit anima, plenius indigitabitur, infra in Psychologia rationali occurret. Hic tantum Auctor paucis, quid per uocem *Animae* sibi uelit, indicat, ut intelligat lector, de quo sibi sermo sit.

Obseru. II. Obiectiones, contra notionem animae Wolfianam, infra, cum definitio plenior suppeditabitur, recensebuntur atque diluentur.

DCLX. Cogitare *dicimur, quando nobis conscii sumus eorum, quae in nobis contingunt, et quae nobis tanquam extra nos, repraesentantur.* Cogitatio *igitur est actus animae, quo sibi sui rerumque extra se aliarum conscia est.*

Hanc acceptionem uocis *cogitationis* usui loquendi esse conformem, uberius probat Wolfius *psycholog. empir.* §. 23. Constat enim, quando nobis nihili conscii sumus, ut in somno, tunc nos dicere, nos non cogi-

cogitasse de hoc illoue obiecto. Discedit itaque hic WOLFIVS ab his, qui cogitationes ad omnes mentis humanae mutationes, etiam eas, quarum sibi conscia non est, extensas uolunt. Conf. KOEHLER. in Comment. vom Licht der Natur, Monadolog. Leibn. annexa.

DCLXI. PERCIPERE MENS dicitur, quando sibi obiectum aliquod repraesentat. PERCEPTIO itaque est actus mentis, quo obiectum quodcunque sibi repraesentat.

DCLXII. APPERCEPTIO MENTIS est actus, quo mens perceptionis suae sibi conscia est.

Vocabulum hoc a LEIBNITIO adhibitum, idem exprimit, quod Cartesianorum conscientia (Logica.) Sic, dum audis Musicam, eam percipere diceris, sed *appercipis*, dum tibi conscius es, te percipere Musicam. Conf. HANSCHII *Princ. Leibn. Philos. p. 3. et 4. et p. 35.*

DCLXIII. FACVLTATES ANIMAE dicuntur potentiae actiuae animae.

Quid sit facultas in genere, supra exposuimus.

DCLXIV. LVMEN ANIMAE dicitur claritas perceptionum.

Conf. KOEHLERI *Comment. de Lumine naturae.*

DCLXV. ILLVMINARI dicitur ANIMA, quatenus acquirit facultatem, res clare percipiendi, ut sibi conscia sit eius, quod percipit, atque ea, quae percipit, probe a se inuicem distinguat.

E. gr. Cum in obiecto aliquo, uel philosophico, uel theologico, uel alio quocunque plura quotidie distinguimus, atque clariores in dies acquirimus ideas, dicere solemus: Es geht mir ein Licht auf in dieser Sache, ich bekomme Licht in dieser oder jener Sache.

DCLXVI. TENEBRAE IN ANIMA dicuntur obscuritas atque defectus perceptionum.

Quid

Quid sit obscura, quid clara, quidue distincta perceptio siue repraesentatio, in definitionibus logicis, statim sub initium, dictum est.

DCLXVII. Perceptio partialis est, quae in perceptione rei alterius contenta est.

DCLXVIII. Perceptio composita dicitur, quae ex pluribus partialibus constat.

E. gr. Cum humanum corpus percipimus, truncum, caput, pedes, manus, percipimus. Humani igitur corporis perceptio est composita, perceptiones trunci, capitis, pedum, etc. sunt partiales.

DCLXIX. Perceptio totalis appellatur ea, quae complectitur eas omnes (perceptiones,) quas dato aliquo momento simul habemus.

E. gr. Si pratum cum omnibus suis floribus contueor, habeo perceptionem totalem.

DCLXX. Cognoscere rem est eius notionem uel ideam sibi acquirere.

DCLXXI. Cognitio *est actio animae, qua notionem uel ideam rei sibi acquirit.*

DCLXXII. Pars inferior facultatis cognoscendi dicitur, qua ideas et notiones obscuras atque confusas nobis comparamus.

Huc referimus sensationes, imaginationem, memoriam etc.

DCLXXIII. Pars superior facultatis cognoscendi est, qua ideas et notiones distinctas acquirimus.

Huc referuntur intellectus, ratio, facultas abstrahendi, attendendi, reflectendi, comparandi etc.

DCLXXIV. Corpus illud dicimus nostrum,

STRVM, a quo dependent perceptiones rerum materialium in mundo adspectabili, quas habemus.

BÜLFINGERVS in *Dilucid.* §. 243. hos duos characteres *corporis nostri* suppeditat. 1) Illud corpus nostrum dici, ait, pro cuius situ, et relatione perceptiones et repraesentationes fiunt. 2) In quo deprehendimus, fieri mutationes ad imperium uoluntatis nostrae.

DCLXXV. CORPORA in mundo adspectabili NOBIS PRAESENTIA dicuntur, quae mutationem corpori nostro inducere ualent, nisi scilicet ullum superaccedat obstaculum accidentale.

Sic mensa mihi est praesens, cum ipsa mutationem in organis meis sensoriis, sc. in organo uisus, producit.

DCLXXVI. CORPVS *aliquod dicitur* PRAESENS *in aliquo loco*, *si intra terminos consistit*, *quibus locum istum definimus.*

E. gr. Conclaue terminatur parietibus, quidquid itaque intra horum ambitum continetur, in conclaui praesens est.

DCLXXVII. ABSENS dicitur, quod praesens non est.

Obs. I. Ridebis definitionem, cum quod negatiua, tum quod identica est. Sed caue rideas, et te turpiter des. Negatiua est, quia alteruter terminorum immediate et contradictorie oppositorum negatiue definiri potest, id quod supra iam monitum a nobis est. Synonymica ideo non est, quia, quid *praesens* sit, iam antea est definitum.

Obs. II. Intelligis hinc quoque, quid sit *absens* in dato quodam loco, si intra terminos istos non consistit, quibus locum istum definimus.

DCLXXVIII. SENSATIONES *sunt perceptiones*, *quarum ratio continetur in mutationibus*, *in organis corporis nostri*, *qua talibus*, *contingentibus.*

Obs.

Obſ. I. Wolfivs eodem loco *ſenſationem* ita quoque definit, eſt perceptio, per mutationem, quae fit in organo aliquo corporis noſtri, qua tali, intelligibili modo explicabilis. Breuius et fortaſſe etiam clarius ita quoque poterat definiri: *Senſatio* eſt perceptio ſ. repraeſentatio rerum, corpori noſtro praeſentium.

Obſ. II. Ad omnem ſenſationem requiruntur duo momenta, *phyſicum* alterum, alterum *pneumaticum*. Illud in eo conſiſtit, quod in omni ſenſatione debeat mutatio in aliquo organo corporis noſtri euenire. Hoc requirit, ut, quoties quid ſentimus, toties etiam adſit repraeſentatio in anima, quae mutationi, in organis ſenſoriis factae, conformis eſt. Conf. Wolf. in *annot.* § *65. ſeqq.* Bülfing. *Dilucid. Sect. III. Cap. II.* §. *246.*

DCLXXIX. Organon sensorivm appellatur organon ſeu pars organica corporis, in cuius mutationibus continentur rationes perceptionum rerum materialium in mundo adſpectabili.

Talia organa ſunt oculus, naſus, auris, lingua, fibrillae neruеae.

DCLXXX. Facvltas sentiendi ſeu sensvs eſt facultas percipiendi obiecta externa, mutationem organis ſenſoriis qua talibus inducentia, conuenienter mutationi in organo factae.

Cur adiiciat Wolfivs, *qua talibus*, rationem hanc reddit. *Poſſunt*, inquit, *accidere organo ſenſorio a cauſſis extrinſecis mutationes, quae a ſtructura organica minime pendent*, ueluti ſi oculo uulnus infligitur, uel idem contunditur. Conf. *Pſychol. Emp. p. 38.*

DCLXXXI. Facvltas videndi ſeu visvs eſt facultas, percipiendi obiecta, conuenienter mutationi, ui luminis in oculo factae.

DCLXXXII.

DCLXXXII. FACVLTAS AVDIENDI siue AVDITVS est facultas percipiendi sonum conuenienter mutationi per eundem in aure factae.

DCLXXXIII. FACVLTAS OLFACIENDI seu OLFACTVS est facultas percipiendi odores rerum conuenienter mutationi, ui effluuiorum a corporibus odoriferis exhalatorum in naribus factae.

DCLXXXIV. FACVLTAS GVSTANDI siue GVSTVS est facultas, percipiendi sapores, conuenienter mutationi, quam obiecta sapida, dentibus comminuta in lingua producunt.

DCLXXXV. FACVLTAS TANGENDI siue TACTVS est facultas, percipiendi qualitates et quantitates corporum, conuenientes mutationi, quam per contactum corporis nostri in eodem producunt.

DCLXXXVI. SENSATIO una FORTIOR dicitur ALTERA, quae maiorem claritatis gradum habet, seu cuius nobis magis conscii sumus, quam alterius.

E. gr. Cum loqueris cum Caio in conclaui tuo, interea uero tympana pulsantes praetereunt conclaue, nihil eius, quod loqueris, Caius audiet, quia sensatio tympanorum fortior est, magisque organon auditus afficit, quam quidem sermo, quem cum Caio confers.

DCLXXXVII. SENSATIO una DEBILIOR est altera, quae minorem charitatis gradum habet, seu cuius nobis minus conscii sumus, quam alterius.

Ita, cum, sole splendente, lucem in conclaui accenderis, minor est claritas in lumine lampadis, quam luminis solaris.

DCLXXXVIII.

DCLXXXVIII. Obiectvm sensibile dicitur, quod ſenſu percipi poteſt, ſeu, quod in organo ſenſorio aliquo efficere poteſt mutationem, per quam eadem in mente reſpondens perceptio explicari poteſt.

DCLXXXIX. Regvlae perceptionvm dicuntur, quas anima obſeruat in percipiendo.

DCXC. Regvlae sensationvm ſunt, iuxta quas ſenſationes in anima explicari poſſunt.

Tales ſunt hae propoſitiones: *Senſatio fortior obfuſcat debiliorem. Si obiectum ſenſibile in organum ſenſorium rite conſtitutum agit, neceſſario ſentimus etc.*

DCXCI. Facvltas imaginandi ſeu imaginatio *eſt facultas, reproducendi perceptiones rerum ſenſibilium abſentium, ſiue, eſt facultas, reproducendi ſenſationes iam olim habitas.*

Si e. gr. muſicam, heri uel nudius tertius, uel aliquos iam ante dies, perceptam ruſus tibi repraeſentas tanquam praeſentem, operatio eſt phantaſiae ſiue imaginationis.

DCXCII. Phantasma dicitur idea ab imaginatione producta.

E. gr. muſica, heri uel nudius tertius audita.

DCXCIII. Ideae sensvales appellantur, quae ui ſenſationis in anima exiſtunt, ſiue quae iam actu inſunt, quia iam illa in organo ſenſorio mutatio accidit.

E. gr. Si ſonum campanae percipis, idea ſoni eſt, quia, in aurem illapſus mutationem quandam organo auditus inducit

DCXCIV. Regvlae imaginandi *uel* imaginationis *item* phantasmatvm dicuntur,

cuntur, per quas phantaſmata explicari poſſunt, *ſeu*, quas anima in imaginando obſeruat, *aut*, *quod perinde eſt*, iuxta quas phantaſmata oriuntur.

DCXCV. Lex imaginationis *ſiue* phantasmatvm dicitur principium generale regularum ſenſationum.

Lex imaginationis, ſecundum quam imaginatio operatur, abſoluitur hac propoſitione: *Si qua ſemel percepimus et unius perceptio denuo producitur, imaginatio producit et perceptionem alterius.* Fac, te audire duos colloquentes de certa quadam urbe, fac uero porro, te multas aerumnas multaque perpeſſum eſſe mala in hac ipſa urbe. Mox, audito urbis nomine, imaginatio producet omnes illas, quas ibi exantlaſti, calamitates. *Conf.* Bvddevs *in inſtitut. theol. moral. part. I. Cap. I. Sect. 5.* VVvcherer *diſſ. de Connexione idearum.* Lockivs *de intellectu humano.*

DCXCVI. Somniare dicimur, ſi per tractum aliquem temporis, nonniſi res abſentes percipientes, nullius praeſentis nobis conſcii ſumus, ſeu quando res in ſomno appercipimus.

DCXCVII. Somnivm (svbiective acceptvm) eſt ſtatus ille mentis, quo nonniſi res abſentes clare percipimus, ſeu earum nobis conſcii ſumus.

Sumitur ſomnium quoque *obiectiue*, pro iis rebus, quae in ſomnio ſibi ſuccedunt, atque hoc reſpectu ſomnium contraſtinximus ſupra ueritati metaphyſicae.

DCXCVIII. Somnivm simplex dicitur, quod in eadem ſerie phantaſmatum continuatur. Somnivm uero compositvm appellatur, quod in diuerſis ſpeciebus phantaſmatum continuatur.

DCXCIX.

DCXCIX. Clarvm somnivm eſt, quando agnoſcimus, quid ſomniemus. Obscvrvm uero somnivm eſt, quando, quid ſomniemus, non ſatis agnoſcimus, etſi actus percipiendi nobis conſcii ſimus.

DCC. Divisio phantasmatvm eſt ſeparatio perceptionum partialium a compoſita.

E. gr. Cum ignem tibi imaginaris, nec tamen calorem ſimul tibi repraeſentas, cum caput Caii tibi, ope imaginationis, ſiſtis, a ceteris uero partibus corporis ipſius abſtrahis, diceris *phantaſma diuidere.*

DCCI. Compositio phantasmatvm eſt combinatio perceptionum partialium ad conſtituendam unam compoſitam.

E. gr. alas et cornua percepiſti, corpus quoque humanum percepiſti. Si itaque has partiales perceptiones ita combinaueris, ut unum compoſitum, ſcilicet corpus humanum alatum et cornutum, conſtituatur, diceris *phantaſmata componere.*

DCCII. Facvltas fingendi eſt facultas phantaſmatum, diuiſione ac compoſitione producendi phantaſma rei, ſenſu nunquam perceptae.

Sic fingis, cum tibi hominem alarum repraeſentas, corpus enim humanum et alas; tanquam perceptiones partiales, coniungis, et inde oritur phantaſma rei ſenſu nunquam perceptae. Num enim unquam uidiſti hominem alatum uel cornutum? *Conf.* Koehleri *diſſert. de fictionibus heuriſticis, Ien. hab.*

DCCIII. Significatvs hieroglyphicvs appellatur, quo res quaedam ad denotandam aliam transfertur.

Sic Comenivs in orbe picto, cum animam pingere non poſſet, ad artem hieroglyphicam confugit, et condidit phantaſma, cui ſignificatum hieroglyphicum indidit. Animam enim repraeſentat per pun-

cta in talem figuram dispofita, qualem exhibet umbra corporis humani.

DCCIV. FIGVRAE HIEROGLYPHICAE appellantur, quas phantafmata, fignificatum hieroglyphicum habentia, repraefentant.

Talis figura eft illa imago animae, per quam puncta hoc pacto difponuntur.

DCCV. NOTAE IRRESOLVBILES appellantur eae, quae a cognofcente in alias fimpliciores non amplius refoluuntur, fiue, quod in fe tales fint, fiue, quod cognofcens eas amplius refoluere non poffit. NOTAE RESOLVBILES funt, quae a cognofcente ulterius refolui poffunt aut debent.

Sic fi definiueris, quid fit *triftitia*, et eam explicaueris per taedium infigne ob malum praefens, tunc ideam triftitiae in fuas notas refoluis. Si porro ideas partiales, e. gr. *taedium*, *malum* etc. definiueris, easdemque notas, ideam triftitiae conftituentes, in alias fimpliciores nofti refoluere, habes adhuc *notas refolubiles*. Si uero eousque in refoluendis notis perueneris, ut nihil amplius diftinguere ualeas, notasque et conceptus habeas, qui per experientiam fixi funt, perque fenfum communem determinati, ita, ut in analyfi ulterius progredi nequeas, adfunt *notae irrefolubiles*.

DCCVI. FIGMENTVM eft phantafma, quod fictum repraefentat.

Exemplum adeo figmenti praebet homo cornutus et alatus.

DCCVII. IDEAM REPRODVCTAM RECOGNOSCERE dicimur, quando nobis confcii fumus, nos eam iam antea habuiffe.

E. gr. occurrit nobis flos peregrinus, iam ante nifus. Dum eum afpicimus, confcii nobis fumus, nos eum iam ante uidiffe. Atque hoc in cafu ideam floris reproductam recognofcimus.

DCCVIII

DCCVIII. MEMORIA *est facultas, ideas reproductas (consequenter et res per eas repraesentatas) recognoscendi.*

Definitio haec, communi loquendi usu fundata, sine dubio melior est, illa ueterum, qua memoriam explicabant *per receptaculum idearum*, in quo conduntur, et unde, rerum usu exigente, denuo promuntur. Plerumque autem confunditur imaginatio cum memoria, cum definitur memoria per facultatem, ideas iam olim habitas reproducendi. Aliud enim est ideas reproducere, aliud uero ideas reproductas recognoscere. Quae autem in se, tanquam diuersa, repraesentantur, debent quoque diuersis terminis enunciari.

DCCIX. MEMORIAE MANDARE dicimur illud, cujus ideam reproducendi facilitatem nobis comparamus.

DCCX. MEMORIA RETINERE dicimur id, cuius ideam reproductam recognoscendi facilitatem conseruamus.

DCCXI. CITO MEMORIAE QVID MANDARE dicitur, qui minus diuturna contemplatione obiecti paucioribusque actibus iteratis id facit, quatenus actus pauciores, ceteris paribus, minus temporis spatium exigunt.

DCCXII. FACILE QVID MEMORIAE MANDARE dicitur, qui paucioribus iteratis actibus id facit, uel etiam minus diuturna obiecti contemplatione, quatenus ea pauciores operationes mentis continet.

DCCXIII. DIV MEMORIA QVID RETINERE dicitur, qui ideam eius reproducere et reproductam adhuc recognoscere ualet, etiamsi longo tempore eandem non reproduxerit.

DCCXIV. Bonam memoriam habere dicitur, qui cito et facile quid eidem mandat, diuque retinet.

DCCXV. Magnam memoriam habere dicitur, qui multarum rerum ideas reproducere, et reproductas recognoscere, longam quoque rerum seriem memoria retinere ualet.

DCCXVI. Imaginatio dicitur extendi, si plures ideas simul producere, et per longum temporis spatium productas conseruare apta redditur.

DCCXVII. Artificium memoriae dicimus actionem, qua quid aptum efficitur, ad idearum reproductionem et recognitionem iuuandam, quo per se eandem iuuare non poterat.

Ita si nobis imaginamur uerba quaedam ianuae adscripta. Hoc ipso afficimus, ut, conspecta ianua, uerborum istorum idea in nobis reproducatur, et reproducta recognoscatur.

DCCXVIII. Ars mnemonica sive ars memoriae dicitur ars, memoriam extendendi artificiisque iuuandi.

De arte mnemonica s. memoratiua Conf. Paschivs *de inuentis nouis et antiquis*, et VValchii *Lexic. Philos. Tit.* Gedächtniß-Kunst.

DCCXIX. Memoria natvralis dicitur, quae homini absque ulla exercitatione praeuia et ullis artificiis inest. Memoria acqvisita appellatur, quae praeuia exercitatione et artificiorum ope in nobis datur.

Hnc pertinet quoque artificiosa, quae non nisi artificiorum ope in nobis datur.

DCCXX. Memoria *dicitur* labi, si ideam repro-

reproductam habemus pro eadem, quam ante nos habuisse conscii nobis sumus, etsi immutata fuerit, seu corrupta.

DCCXXI. MEMORIA NOS FALLERE dicitur, quatenus in caussa est, ut diuersa habeamus pro iisdem.

DCCXXII. MEMORIA hinc dicitur LABILIS, quatenus fieri potest, ut labatur.

DCCXXIII. OBLIVIO est IMPOTENTIA, *ideas reproductas recognoscendi.*

DCCXXIV. IDEA REI, QVAE PERCIPITVR, SOCIA dicitur, idea tota composita, quae ui ideae rei, quae iam percipitur, ab imaginatione producitur.

Fac, tibi occurrere CAIVM in auditorio, quem ante uideras in conuiuio, fac porro, ope imaginationis, produci ideam CAII, tanquam saltantis et rixantis cum SEMPRONIO in conuiuio, una cum urbe, domo, in qua conuiuium apparatum erat, aliisque circumstantiis, et partialibus conuiuii: dicimus ideam totam compositam ex ideis urbis, aedis, in qua conuiuium erat instructum, aliarumque rerum, in conuiuio praesentium, *ideam sociam* CAII, quatenus iam in collegio ipsum uidemus.

DCCXXV. REI MEMINISSE dicimur, quando ideam eius reproductam recognoscere ualemus, consequenter nobis conscii sumus, nos eam iam antea habuisse.

E. gr. Occurrit tibi CAIVS in nundinis Lipsiensibus, et narrat tibi, quod tecum aliquot annos in academia uixerit, et ad singulares quoque circumstantias prouocat. Si horum, quae narrat CAIVS, tibi conscius fueris, quod ita olim euenerint, te omnium probe *meministi* eorum, quae narrantur a CAIO. Reproducit scilicet CAIVS ideas rerum, iam antea fa-

ctarum, quas tum, cum fierent, percepisti. Dum tibi conscius es, te illa olim percepisse, ideas reproductas recognoscis. Dicis itaque, te eorum *meminisse*, quia ideam eorum reproductam adhuc recognoscis.

DCCXXVI. Rei non meminisse dicimur, quando nobis uidemur eam antehac nondum percepisse.

DCCXXVII. Rei obliti dicimur, quando nobis conscii sumus, nos ideam eius percepisse, eam uero nunc reproducere non possumus.

DCCXXVIII. Reminiscentia (recordatio) *dicitur facultas*, *perceptiones praeteritas mediate reproducendi et recognoscendi.*

Meministi, te Caivm, quem iam in nundinis Lipsiensibus uides, in academia uidisse, idque meministi tunc, cum te Caivs huius rei admonet. Vides, mediante narratione Caii ideam illius reproduci.

DCCXXIX. Attentio *est facultas efficiendi, ut in perceptione composita partialis una maiorem claritatem ceteris habeat*, siue attentio *est facultas efficiendi*, *ut unius rei magis nobis simus conscii*, *quam alterius.*

E. gr. Dum uerbis oratoris declamantis attendis, deprehendis, te illius sermonis et uerborum magis conscium esse, quam alterius cuiusdam rei, cuius aeque tibi poteras eodem tempore esse conscius. Conf. Hilligeri differt. de attentionis subsidiis, falso et merito suspectis. Vitemb. habit.

DCCXXX. Reflexio *est successiua ad plures perceptiones partiales attentio.* Facvltas reflectendi est facultas ad ea, quae in re percepta insunt, successiue attendendi.

E gr. Si machinam, antea non uisam, percipis, in eaque mentem tuam defigis, diceris ad eam attendere.

dere. Si uero ad minima etiam omnesque eius partes successiue attendis, ut omnes rotulas mente tua consideres, quae in illa machina deprehenduntur, diceris super illis partialibus *reflectere.* Conf. RAMI differtat de reflexione. Vitemb. habit.

DCCXXXI. ACTVS REFLEXI dicuntur omnes animae actiones, quae reflexionem ingrediuntur.

DCCXXXII. VOCABVLA *sunt uoces articulatae, quibus res perceptas aut perceptiones nostras indigitamus.*

DCCXXXIII. INTELLECTVS *est facultas, res distincte repraesentandi.*

Vocem *intellectus* ueteres latius sumebant, sed VVOLFIVS hanc uocem, ratione usus loquendi habita, arctioribus circumscripsit limitibus, sub eaque distinctas tantum repraesentationes comprehendi uoluit. Caussas huius rei adduxit *in Metaphys. Germ* §. 276.

DCCXXXIV. ENVNCIARE id dicimur, si quid uocabulis indigitare ualemus. ENVNCIABILE dicitur, quod uerbis indigitari potest.

DCCXXXV. ABSTRAHERE *ea dicimur, si ea, quae in perceptione distinguuntur, tanquam a re percepta seiuncta intuemur.*

DCCXXXVI. FACVLTAS ABSTRAHENDI est facultas mentis nostrae, ea, quae rei perceptae insunt, tanquam ab eadem seiuncta spectandi.

E. gr. Cum CAIVM consideras, potes ipsum considerare tantum, qua staturam suam, nec consideras eodem tempore eius genus, eruditionem etc. Hoc in casu diceris *abstrahere* a CAII genere, eruditione etc. *Conf.* HERZOGII *differt. de arte abstrahendi.* Ien. 1733. hab.

DCCXXXVII. COGNITIO INTVITIVA *dicitur, quae ipso idearum intuitu absoluitur.* INTVITIVE autem REM COGNOSCERE dicimur, quatenus ideae eius, quam habemus, nobis sumus conscii.

E. gr. Dum aedificium praesens intueris, tibique insimul conscius eorum, quae in eodem, uno obtutu, comprehendis, intuitiuam aedificii habes cognitionem.

DCCXXXVIII. COGNITIO SYMBOLICA dicitur, si cognitio nostra terminatur actu, quo uerbis tantum enunciamus, quae in ideis continentur, uel aliis signis eadem repraesentamus, ideas autem ipsas uerbis aut aliis signis indigitatas non intuemur.

E. gr. Habes cognitionem symbolicam irae, si cogitas, ipsam esse affectum taediosum, ex iniuriae, ab aliis illatae, repraesentatione ortum. *Conf.* FEVERLINI *disputat. de cognitione symbol. et intuitiua. Et* BÜLFING. *dilucidat.* §. *280.*

DCCXXXIX. ARS CHARACTERISTICA appellatur ea, quae explicat signorum in rebus aut earundem perceptionibus denotandis usum.

Hanc artem in desideratis adhuc esse monuit VVOLFIVS, §. *965.* Ontol.

DCCXL. ARS CHARACTERISTICA COMBINATORIA (a Leibnitio etiam uocata SPECIOSA GENERALIS) est ars illa, quae docet signa ad inueniendum utilia, et modum eadem combinandi, eorundemque combinationem certa lege uariandi.

DCCXLI. CALCVLVS IN GENERE est inuentio alicuius signi seu characteris deriuatiui ex aliis

aliis siue primitiuis, siue deriuatiuis per continuam aequiualentium substitutionem.

DCCXLII. Lingva vniversalis dicitur, quam omnes omnium linguarum gentes intelligere possunt.

DCCXLIII. Scriptvra vniversalis est, quam omnes omnium linguarum gentes intelligere possunt.

DCCXLIV. Lingva philosophica dicitur, in qua uocabula significatum essentialem habent.

DCCXLV. Vocabvla essentialiter significantia sunt signa deriuatiua notionum distinctarum, minimum definitionum.

DCCXLVI. Intellectvs *dicitur* pvrvs, *si notioni rei, quam habet, nihil confusi admiscetur nihilque obscuri.* Non pvrvs *dicitur, si notioni rei insunt, quae confuse aut prorsus obscure percipiuntur.*

Conf. Loescheri *dissert. de intellectu puro.*

DCCXLVII. Cognitio vniversalis dicitur, quae constat notionibus uniuersalibus.

DCCXLVIII. Cognitio singvlaris dicitur, quae constat notionibus indiuiduorum.

DCCXLIX. Cognitio particvlaris dicitur, quae notionibus particularibus constat.

DCCL. Notio autem particvlaris est, qua ea repraesentantur, quae quibusdam indiuiduis, ad idem genus uel eandem speciem referendis, communia sunt.

DCCLI. Acvmen (Scharffsinnigkeit) *est facultas, in uno obiecto multa distinguendi.*

Obs. I.

Obs. I. Cel. WALCHIVS in Lex. phil. tit. Scharfsinnigkeit definit acumen h. m. Scharfsinnigkeit, inquit, ist diejenige Vollkommenheit des Iudicii, kraft deren man den Zusammenhang der Wahrheiten einsehen und erkennen kann. Sed hanc animae perfectionem uocat WOLFIVS *rationem*, idque iure meritoque, ut postea uidebimus. Praesentem autem WOLFII definitionem usui loquendi esse conformem, uel ex eo uides, quod iis acutum tribuamus uisum, qui ope oculorum, in obiectis, quae uident, multa distinguere possunt. Hinc in anima deprehenditur tum demum acumen, si multa in obiecto repraesentato distinguere ualet.

Obs. II. Cel. WALCHIVS, in definitione WOLFIANA; putat, non tam essentiam, quam fundamentum acuminis, allegari. Resp. 1) Verum id est, si notio acuminis, quam Cel. WALCHIVS sibi format, retineatur. At, rectius et usui loquendi conuenientius definiri acumen a WOLFIO, iam submonui. 2.) Fac quoque, in hac definitione acuminis fundamentum et caussas allegari, essentiam autem intrinsecam reticeri, quid inde? Num ideo definitionem falsam pronunciabimus? Non puto. Dantur enim definitiones genericae et caussales.

DCCLII. ANALYSIS NOTIONVM dicitur, qua notio rei resoluitur in notiones eorum, quae ipsas ingrediuntur, et notiones horum singulae denuo in alias simpliciores, ac ita porro.

Quae de *analysi notionum* sciri hic merentur, repeti possunt ex iis, quae supra de ideis inadaequatis dicta sunt in definitionibus Log.

DCCLIII. PROFVNDITAS INTELLECTVS *dicitur facultas, notiones distinctas in alias simpliciores continuo resoluendi, prouti scilicet analysis notionum requirit.*

S. R. WALCHIVS in Lex. tit. Tiefsinnigkeit ita hanc profunditatem definit: Die Tiefsinnigkeit ist diejenige Voll-

Vollkommenheit oder Geschicklichkeit des menschlichen Verstandes, sonderlich des iudicii, wenn man aus einer Wahrheit viele andere folgern und erkennen kan. Sed hanc perfectionem rectius uocari *soliditatem*, suo loco monebitur.

DCCLIV. Definitio rei convenire dicitur, si eidem insunt singulae notae, definitionem ingredientes.

DCCLV. Status praesens dicitur gravidus futuri, quatenus ex eo, et ui eius, futurus sequitur. Status praesens dicitur impraegnari a praeterito quatenus, mediante praeterito, aptus efficitur, ut inde sequi possit futurus, seu: quatenus, accedente praeterito, ex eo sequitur futurus.

Has locutiones ideo exposuit Wolfius, ut intelligi possit, quid sibi uelit, cum hae loquendi formulae ad animam transferuntur.

DCCLVI. Natura nobis inesse dicitur, quicquid menti sine praeuio exercitio inexistit.

DCCLVII. Acquiri dicitur id, quod non inexistit, nisi praeuio exercitio.

Sic facultas edendi, bibendi, est homini naturaralis, et ars saltandi non est naturalis, sed acquiritur.

DCCLVIII. Dispositio *est possibilitas acquirendi potentiam agendi uel patiendi.*

Sic nobis inest dispositio naturalis ad saltandum, quia potentiam saltandi acquirere possumus. Si haec dispositio natura inest, dicitur naturalis.

DCCLIX. Difficulter agere dicitur, qui actiones simplices ad compositam requisitas non nisi tarde ac interiectis moris edere potest.

E. gr. Si quis scribere uelit, singulas literas delineare debet, et in una eademque litera plures ductus pennae

pennae necessarii sunt. Sunt adeo tot actus simplices seu minus compositi, quot literae delineandae, ad scripturam requisiti, et in singulis literis delineandis tot distinguntur etius magis simplices, quot ductu diuersi in una litera obseruantur. *Difficulter* adeo scribit, qui tarde literas depingit, et inter singularum literarum delineationes a scribendo tantisper cessat, ut mora intercedat, qua non scribatur. Conf. Wolf. Psych. empir. §. 427.

DCCLX. Promptitudo agendi *est, qua quis actiones simplices, ad compositam requisitas, cito nec ullis inter eas interiectis morulis producere potest.*

Ita scribit *prompte*, qui sine mora non modo singulas literas, uerum etiam integras uoces et totam earum seriem scribit.

DCCLXI. Habitus *est promptitudo agendi.*

DCCLXII. Dispositio (*habitui contradistincta*) *est difficultas agendi.*

DCCLXIII. A posteriori *dicimur* cognosere *id, quod experiundo addiscimus.*

DCCLXIV. A priori *dicimur* cognoscere *id, quod ratiocinando nobis innotescit.*

DCCLXV. Soliditas intellectus *est habitus, distincte raciocinia concatenandi.*

Quid uero sit *ratiocinia concatenare*, id iam in definitionibus Logicis dictum est. Definitio Wolfii cum Walchii definitione exacte conuenit, cum hic in Lex. tit. Gründlichkeit, inquit: Wer geschickt ist, aus richtigen Grundsätzen wohl zu schliessen, und wieder diese Schlüsse mit den Principiis zu connectiren, und also den Grund der Folgerung zeiget, den nennet man einen gründlichen Mann.

DCCLXVI. Distincte raciocinatur, qui successiue singula iudicia format, prout ratiocinium ingrediuntur.

DCCLXVII. Solida doctrina (gründliche

liche Gelehrsamkeit) *dicitur, quae constat propositionibus sufficienter probatis seu demonstratis, adeoque et sufficienter explicatis.*

DCCLXVIII. Observatio est experientia, quae uersatur circa facta naturae, sine opera nostra contingentia.

Cl. Hagen in libro de *Methodo mathematica* hanc obseruationis suppeditat definitionem. *Est propositio, sistens mutationem, in mundo obuiam, ad cuius ortum nihil contulit attendentis opera. Ita,* inquit porro, *sine mea etiam actione fit, ut hyeme nonnunquam tonitru oriatur: obseruatio autem eiusdem consistit in enarratione antecedentis tempestatis, solito calidioris, annotatione temporis, quo contigit, u. gr. uespertini post solis occasum, descriptione loci, plagae nimirum occidentalis, determinatione durationis, concomitantium et subsequentium.* Conf. tract. cit. *p. 114.* seqq.

DCCLXIX. Ars observandi est, qua ueritates ex obseruationibus eruuntur.

DCCLXX. Ars experimentandi est, qua ex exprimentis ueritates eruuntur.

DCCLXXI. Artificia hevristica dicuntur regulae, quibus mens apta efficitur, per principia, ipsi perspecta, ueritatem incognitam eruendi, quam, solo ratiocinandi habitu adiuta, per ea eruere non potest.

DCCLXXII. Principivm redvctionis *appello artificium, quo obiectum aliquod, de quo quid quaeritur, reduco ad aliud, notionem quandam communem habens, ut ea, quae de hoc nobis innotuere, ui notionis communis ad aliud quoque applicari possint.*

Principium reductionis, quod a Wolfio germanice uocatur der Grund der Verkehrung, Metaphys. Germ. *§. 364.* breuius ita quoque potest definiri: *Prin-*

Principium reductionis est regula, ui cuius incognitum quoddam mutamus in aequipollens cognitum. Permutamus autem incognitum in cognitum propter similitudinem et relationem, quae est inter cognitum et incognitum. Prostant uero permulta exempla in philosophia, ubi ueritates hoc modo sunt inuentae. Quo spectat, quando integra societas spectatur, ut persona indiuidua, et sic officia societatis demonstrantur ex iure naturae singulorum. Pertinet huc etiam, quando iubemur ita considerare in philosophia morali inimicum, quasi nos non laesisset. Plura uide in diss. Cel. KOEHLERI de fictionibus heuristicis. Ien. 1724. hab.

DCCLXXIII. ARS INVENIENDI GENERALIS est, quae circa quodlibet obiectum uersatur. ARS uero INVENIENDI SPECIALIS est quae circa quoddam determinatum obiectum uersatur.

DCCLXXIV. INGENIVM (Wiz) *uocatur facilitas obseruandi rerum similitudines.*

DCCLXXV. INGENIOSVS (sinnreich) *est, qui ingenio pollet, id est, qui similitudines rerum facile obseruat.*

Vox ingenii sumitur α) *latius* pro complexu omnium mentis humanae facultatum. β) *strictius* pro facultate, comparationes rerum facile et feliciter detegendi. – Atque hoc sensu sumit WOLFIVS, cum praesentem *ingenii* suppeditat definitionem. Quam quidem notionem *ingenii* usui loquendi esse conformem, id uero perquam facili negotio commonstrari potest. Constat, poetis prae ceteris tribui ingenium, idque ideo, quia, tropica dicendi ratione usi, allegoriis frequentius et metaphoras, quae in similitudine rerum fundantur, adhibent. *Conf. ipse* WOLF. *Psychol. Lat.* §. 477. Alii ita ingenium definiunt: *ingenium* est facultas, possibilitates pro arbitratu combinandi. *Conf.* WALCH. *Lexic. phil. sub Tit Ingenium.*

DCCLXXVI.

DCCLXXVI. IMAGINATIO VIVAX est, qua phantasmata adeo clara producuntur, ut tibi probe conscius sis eorum, quae in iisdem continentur.

DCCLXXVII. RATIO (die Vernunft) *est facultas, nexum ueritatum uniuersalium intuendi seu perspiciendi.*

Obs. I. Minus probari hanc *rationis* definitionem, nonnullis, uel ideo non miror, quod noui, citius mille horologia inter se conuenire posse, quam consentiant philosophi in determinandi notione *rationis*, ad quam tamen omnes tanquam ad cognitionis suae principium, prouocant. Ex omnibus tamen philosophorum definitionibus, quas de ratione suppeditant, optima uidetur WOLFII, quae quippe usui loquendi apprime conformis est, id quod comprobat WOLFIVS Psychol. empir. Lat. §. 484.

Obs. II. LEIBNITIVS in discurs. de conformitate rationis ac fidei, Theodiceae promissio §. 23. definit *rationem per catenam ueritatum*. Sed sumit hic uocem *rationis obiectiue*, pro ueritatibus connexis. WOLFIVS autem definit rationem subiectiue, quatenus est facultas mentis humanae, nexum ueritatum uniuersalium distincte perspiciendi.

Obs. III. Cel. WALCHIVS putat in Lexico philos. sub tit. Vernunft, hanc WOLFII definitionem nimis arctis circumscribi limitibus, Plures enim dari operationes, ait, quae rationem pertineant, quam solam nexus rerum percipientiam. At facilis est responsio. Aut illae plures operationes ex definitione nostra explicantur, aut alias supponunt facultates. Vellem, allegatae fuissent operationes plures, quae ex nostra definitione excludantur. Vid. interim de rationis definitione CANTZIVS *in usu philos. Leibn. in Theologia T. I. Cap. I. §. 4. seqq.*

DCCLXXVIII. RATIONI CONFORME

siue CONSENTANEVM est, quod cum ueritatibus cognitis seu propositionibus uniuersalibus ueris connectitur.

E. gr. Haec propositio, *anima est incorruptibilis*, connectitur cum haec propositione: *anima est ens simplex*, fluit enim illa propositio ex hac propositione, E. propositio: *anima est incorruptibilis*, est rationi consentanea.

DCCLXXIX. RATIONI CONTRARIVM est, quod ueritatibus uniuersalibus contradicit.

DCCLXXX. RATIO PVRA est, si in ratiocinando non admittimus, nisi definitiones ac propositiones a priori cognitas.

DCCLXXXI. RATIO autem PVRA NON EST, si in ratiocinando praeterea admittuntur, quae a posteriori cognoscuntur.

DCCLXXXII. CONNVBIVM RATIONIS ET EXPERIENTIAE dicitur concursus rationis et experientiae in cognoscendo.

DCCLXXXIII. EMPIRICI dicuntur HOMINES IN ACTIONIBVS SVIS, qui secundum experientiam actiones suas moderantur.

DCCLXXXIV. RATIONALES autem dicuntur ESSE IN SVIS ACTIONIBVS, qui secundum rationem easdem moderantur.

DCCLXXXV. EXSPECTATIO CASVVM SIMILIVM *est modus, dirigendi actiones per olim facta in casu simili.*

Conferri hic potest *dissertat. mea de fallaci casuum similium exspectatione*, Vitemb. 1732. hab. Haec ipsa casuum similium exspectatio est id, quod alias a philosophis *analogum rationis* dici solet.

DCCLXXXVI. VOLVPTAS (das Vergnügen) *est intuitis seu cognitio intuitiua perfectionis.*

Hanc

Hanc definitionem, quam WOLFIVS cum CARTESIO communem habet, quamque usui loquendi conformem esse demonstrat, impugnat iidem WALCHIVS ex hoc capite, quia hac definitione, non *quid sit uoluptas*, sed unde oriatur illa, explicetur. At dudum monuerunt alii, hanc definitionem esse *geneticam*, siue *realem*, qua tradi debet modus possibilitatis, siue ortus et genesis alicuius rei. Quales definitiones, tantum abest, ut improbari debeant, ut potius ipsae maximum in philosophicis usum nobis praebeant; *uid.* WALCHII *Lexicon sub tit.* Iust. STRAEHLERI *Exam. Part. II. §. 81. seqq collato* MÜLLERO im demonst. Philos. *ad h. l.* addatur *Feuerl. Specim. III. psychol. § 5. 6.* conf. disput. mea de obligatione naturali ad amorem erga inimicos §. 21.

DCCLXXXVII. VOLVPTAS VERA est, quae ex uera perfectione oritur. APPARENS uero, quae oritur ex apparenti.

DCCLXXXVIII. TAEDIVM *est intuitus seu cognitio intuitiua imperfectionis.*

Obs. I. Sic si senseris tuas imperfectiones, e. gr. si crassam adhuc in multis rebus deprehenderis in te ignorantiam, taedium in te suborietur. Est itidem haec definitio genetica.

Obs. II. Hic annotari uelim adhuc differentiam inter *uoluptatem simplicem et mixtam.* Illa oritur ex sensu unius tantum perfectionis, haec ex simultanea plurium perfectionum repraesentatione. Idem teneto de taedio.

DCCLXXXIX. VOLVPTAS dicitur PRAEDOMINARI, si tanta fuerit, ut taedium, si quod adfuerit, non appercipiatur.

DCCXC. DOLOR (*corporis scilicet*) *est solutio continui in corpore.*

Est haec definitio itidem genetica, id quod ideo notes, quia Cel. WALCHII exceptio hoc modo corruit.

DCCXCI. PLACERE *dicitur nobis id*, *ex quo uoluptatem capimus*. DISPLICERE uero dicitur id, ex quo taedium percipitur.

DCCXCII. PVLCHRVM *dicitur id*, *quod placet*.

DCCXCIII. DEFORME dicitur id, quod displicet.

DCCXCIV. PVLCHRITVDO est rei aptitudo producendi in nobis uoluptatem, siue: *est perfectio*, *sensibus percepta*.

Conf. ea, quae in Ontologicis ad definitionem *perfectionis* monuimus.

DCCXCV. PVLCHRITVDO VERA est, quae ex perfectione uera oritur. PVLCHRITVDO APPARENS est, quae oritur ex apparente.

DCCXCVI. DEFORMITAS REI est aptitudo, in nobis taedium producendi, siue: est imperfectio, sensibus percepta.

DCCXCVII. VOLVPTATES SENSVVM, siue, DELECTATIONES SENSVALES dicuntur, quae ex sensationibus ortum trahunt.

DCCXCVIII. BONVM *est*, *quicquid nos*, *nostrumque statum perficit*.

Medicina e. gr. bonum quid est, quatenus statum corporis perficit, i. e. illud sanum reddit, et sanum conseruat.

DCCXCIX. BONVM INTERNVM est, quod statum internum perficit.

DCCC. BONVM VERVM est, quod reuera nos, statumque nostrum perficit. BONVM autem APPARENS est, quod nos statumque nostrum tantummodo perficere uidetur.

DCCCI.

DCCCI. MALUM *est, quicquid nos, statumque nostrum imperfectiores reddit.* Si statum internum imperfectiorem reddit, dicitur MALVM INTERNVM, EXTERNVM, si statum externum imperfectiorem reddit.

Intelligis quoque hinc, quid sit malum uerum et apparens.

DCCCII. Ex A SEQVITVR B PER SE, si in A ratio sufficiens continetur, cur inde sequatur B.

DCCCIII. Ex A SEQVITVR B PER ACCIDENS, si in A non continetur ratio sufficiens, cur inde sequatur B, sed potius in alio, quod eidem aliunde superaccedit, non tamen necessario.

DCCCIV. APPETITVS IN GENERE *est inclinatio animae ad obiectum, pro ratione boni in eadem percepti.*

Poterat hic nonnullos uox Metaphorica, *inclinatio* offendere, cum proprie animae nulla unquam tribui possit inclinatio. At si, quid WOLFIVS intelligi uelit per inclinationem in relatione ad animam, noueris, nihil, quod improbes, habebis. Est scilicet *inclinatio respectu animae, conatus nouas sensationes habendi. Reclinatio autem est conatus sensationes impediendi.*

DCCCV. APPETITVS SENSITIVVS *dicitur, qui oritur ex idea boni confusa.*

Sic cum in ludo grata multa senseris, appetitu sensitiuo rapieris posthac ad ludum, quem tibi, tanquam bonum quid, confuse repraesentas.

DCCCVI. AVERSATIO IN GENERE *est reclinatio animae ab obiecto, pro ratione mali, in eodem percepti.*

DCCCVII. AVERSATIO SENSITIVA *est, quae oritur ex idea mali confusa.*

Sic e. gr. Si CAIVS medicamentum amarum gustauerit, tunc auersabitur illud. Quae auersatio est sensitiua, ex repraesentationibus sensualibus orta.

DCCCVIII. FACVLTATIS APPETITIVAE PARS INFERIOR est appetitus sensitiuus cum auersatione sensitiua.

DCCCIX. INDIFFERENTES esse dicimur, si nec appetimus, nec auersamur obiectum cognitum.

E. gr. Si CAIVS, qui Theologiae operam dat, in tabernam librariam ingressus fuerit, ibique deprehenderit librum chymicum, indifferens erit, eum nec appetat illum librum, nec auersetur.

DCCCX. AFFECTVS *sunt actus animae, quibus quid uehementer appetit uel auersatur, uel sunt actus uehementiores appetitus sensitiui et auersationis sensitiuae.* Vid. *differtat. nostra de statu seruitut. moralis*, Vitemb. 1733. habita §. 39.

DCCCXI. AFFECTVS IVCVNDI sunt, qui in appetendo consistunt, siue, qui cum magno uoluptatis gradu coniunguntur.

Talis affectus est affectus gaudii, item affectus acquiscentiae in semet ipso.

DCCCXII. AFFECTVS MOLESTI sunt, qui in auersando consistunt, seu cum insigni taedii gradu coniunguntur.

Talis est affectus poenitentiae, metus, terroris etc.

DCCCXIII. AFFECTVS MIXTI sunt, qui ex iucundis et molestis constant, seu in quibus uoluptas ac taedium inuicem permiscentur.

Qualis est affectus amoris, item irae.

DCCCXIV.

DCCCXIV. GAVDIVM *dicitur uoluptatum insigne praedominium.*

Fac, Caium comperire, sibi spartam honorificam et lautam a superioribus, post diuturnam exspectationem, collatam esse, fac porro, eo temporis articulo, quo se dignitati admotum comperit contristari ob iudicia sinistra, a SEMPRONIO de ipso lata, tunc, ob collatam dignitatem, tanta perfundetur uoluptate, ut omnis taedii obliuiscatur. In quo casu praedominari uides uoluptatem, eoque *gaudere* tunc dicitur Caius.

DCCCXV. TRISTITIA est *praedominium insigne taedii.* Siue genetice ita definire tristitiam poteras: Est affectus, qui in nobis oritur ex opinione rei praesentis, quam nobis confuse, tanquam magnum malum, repraesentamus.

DCCCXVI. AMOR *est dispositio animae ad percipiendum uoluptatem ex alterius felicitate.*

Est haec definitio eiusmodi, ut multis conclusionibus sit foecundissima, id quod demonstraui in *Dissertat. de obligatione naturali ad amorem erga inimicos* §. 38. Cur uero WOLFIVS utatur uoce *dispositionis*, eius quidem rei rationem reddit in *Psychol. Lat. empir.* §. 633. *Fert*, inquit, *usus loquendi, ut ipsam dispositionem amoris nomine indigitemus, cum amorem tribuamus illi, qui non actu commouetur, nisi ubi sentit alterius felicitatem.* VVOLFIVS §. 649. realem adhuc sine geneticam amoris definitionem tradit, cum amorem, ratione ortus sui consideratum, ita definit: *Amor* est affectus, qui oritur ex eo, quod quid in altero obseruamus, quod nobis placet.

DCCCXVII. FELICITAS *est status ille, quo uoluptas uera perdurat.*

Definimus hic *felicitatem ueram*, et qualis esse debet, ad differentiam apparentis, quae est status, quo quis uoluptate apparente fruitur.

DCCCXVIII. Infelicitas *est status, quo taedia perdurant.*

DCCCXIX. Odium *est dispositio animae ad uoluptatem percipiendam ex alterius infelicitate.*

Definitio haec est nominalis. Realiter siue genetice odium ita definiri potest: *Odium* est affectus, qui oritur ex eo, quod quid in altero obseruamus, quod nobis displicet, seu: si quid in altero nobis repraesentamus, tanquam malum, praesertim respectu nostri.

DCCCXX. Commiseratio *est tristitia, ex alterius infelicitate percepta.*

Cum, Titium graui conflictari morbo, percipis, et ideo contristaris, *commiseratione* tangi diceris. *Commiserationis* definitio realis siue genetica haec est: Commiseratio est affectus, qui oritur, si alterum indignum iudicamus malo, quo affligitur.

DCCCXXI. Invidia *est tristitia ex alterius felicitate percepta.*

Sic, cum Caivs percipit Titivm, quem odit, peramplam spartam esse consecutum, contristabitur ob eius felicitatem. Quo in casu Caivs dicitur corripi inuidia. *Inuidia* genetice et realiter ita definitur: Est affectus, qui oritur, si alterum indignum iudicamus bono, quo potitur uel fruitur. Conf. *de hoc affectu* Bvrgmanni *dissertat. de inuidentia eruditorum licita.*

DCCCXXII. Irrisio *est gaudium, ex eo perceptum, quod opinione nostra alteri uitio uerti potest, uel famam eius quomodocunque laedit.*

Genetice et realiter *irrisio* ita definitur: *Irrisio* est affectus, qui oritur ex eo, quod alterum in-dignum

dignum existimamus, quae opinione nostra famam eius laedunt, aut ei quomodocunque aduersantur.

DCCCXXIII. Risus nascitur ex iis, quae nostra opinione absurda sunt.

DCCCXXIV. Acqviescentia *in se ipso est gaudium ob bonum, quod patrauimus.*

DCCCXXV. Poenitentia *est tristitia ex eo, quod a nobis male, uel minus recte factum existimamus, orta, uel saltem taedium inde perceptum.* Breuius: Poenitentia *est tristitia ob malum, quod patrauimus.*

DCCCXXVI. Gloria (die Ruhmbegierde) *est gaudium, quod percipitur ex aliorum de nobis nostrisque benigno iudicio.*

DCCCXXVII. Pudor *est tristitia, quae percipitur ex sinistro aliorum de nobis nostrisque iudicio.*

Definitio realis siue genetica pudoris haec est: *Pudor* est affectus, qui oritur, si mala, quae fecimus, uel a nobis fiunt, aliis innotescere, ac ab iis agnosci, nobis repraesentamus.

DCCCXXVIII. Gratitudo seu animus gratus *est amor benefactoris ob beneficia.*

Gratitudo, ut uirtus, considerata, ad philosophiam moralem pertinet. In psychologicis consideratur illa, ut amoris quaedam species, adeoque ut affectus. Definitio realis siue genetica gratitudinis haec est: est affectus, qui oritur, si beneficium, ab altero in nos collatum, quatenus id alter in nos contulit, placet.

DCCCXXIX. Favor *est amor alterius ob bonum, quod ipsi tanquam singulare consideramus, inprimis ob mores ac habitus animae nobis acceptos.*

DCCCXXX. Spes *est uoluptas ex bono obtinendo (siue futuro) percepta.*

DCCCXXXI. FIDVCIA *est insignior gradus spei.*

Spei definitio realis sequens est: *Spes* est affectus, qui oritur, si quod bonum nobis repraesentamus, tanquam obtentu possibile. *Fiducia* uero est affectus qui oritur, si bonum aliquod nobis repraesentamus, tanquam obtentu admodum facile.

DCCCXXXII. CVPIDITAS est praegustus uoluptatis, uel gaudii ex bono absente, quod nobis praesens esse mallemus.

E. gr. Si uides librum, qui tibi placet, tibique insimul repraesentas uoluptatem, ex hoc libro percipiendam, mox affectu fereris in librum, qui affectus dicitur *cupiditas.*

DCCCXXXIII. FVGA MALI uel FVGA simpliciter est praegustus taedii, uel tristitiae, ex malo absente percipiendae, si nobis praesens fieret.

E. gr. Si medicamentum oblatum ingratum Titio est, tunc TITIVS taedium praesentit, quod inde percepturus esset, si medicamentum secum sumeret, hinc medicamentum fugit.

DCCCXXXIV. METVS *est taedium ex malo aduenturo perceptum.*

DCCCXXXV. DESPERATIO est tristitia ex opinione mali aduentantis, praesertim intolerabilis uisi, percepta, siue: *est tristitia intolerabilis super malo imminente.*

Metus definitio realis est haec: *Metus* est affectus, qui oritur, si quod malum nobis tanquam euentu possibile repraesentamus. Distinguit WOLFIVS *metum* a *timore*, et *timorem* uocat taedium ex malo appropinquante, uel ex opinione mali appropinquantis ortum. *Desperatio* genetice ita definitur: est affectus, qui oritur, si nobis malum repraesentamus, tanquam ineuitabile, inprimis, ubi simul idem nobis repraesentamus, tanquam intolerabile.

DCCCXXXVI.

DCCCXXXVI. TERROR *est nimia tristitia ex aduentu mali improuiso orta.*

DCCCXXXVII. VACILLATIO *siue* FLVCTVATIO *animi est alternatio uoluntatis atque taedii super bono, quod, an obtentu possibile sit, reperire non possumus.*

Definitio realis haec est: *Fluctuatio animi* est affectus, qui oritur ex ignorantia mediorum, uel electionis aut executionis eorundem. E. gr. offertur munus, multae autem adhuc adsunt difficultates ex parte altera, quae metum in Caio excitant, ex parte autem altera rationes comparent, quae spem rursus excitant in Caio, fore, ut obtineat munus. Hoc in casu, quo inter spem et metum uersatur Caius, tribuitur Caio fluctatio animi.

DCCCXXXVIII. HORROR *est metus, qui oritur ex repraesentatione mali, tamquam ingentis.*

DCCCXXXIX. PVSILLANIMITAS *est tristitia, orta ex difficultate boni, quod cupimus, obtinendi.*

DCCCXL. ANIMOSITAS *est praedominium cupiditatis ac spei uincentis metum, ex difficultate boni obtinendi ortum.*

Definitio genetica siue realis animositatis sequens est: *Animositas* est affectus, qui oritur, si difficultates obtinendi boni, quod cupimus, perpendentibus uideantur superabiles, aut superatu non prorsus impossibiles.

DCCCXLI. DESIDERIVM *est taedium ex mora boni uenturi, quod speratur, perceptum.*

DCCCXLII. HILARITAS *est gaudium, ortum ex eo, quod malum sit praeteritum.*

E. gr. Cum liberatus fueris magno morbo, dicis: Ich bin recht froh, daß die Krankheit vorüber. Hoc gaudium,

gaudium; ex malo finito ortum, dicit WOLFIVS *hilaritatem*.

DCCCXLIII. FASTIDIVM *est taedium, perceptum ex eo, ex quo ante uoluptatem percipiebamus.*

DCCCXLIV. IRA *est taedium insigne, ortum ex iniuria, nobis uel aliis illata, coniunctum cum odio eius, qui eam intulit.*

WOLFIVS notionem irae ita determinat, ut ad eam constituendam requirat *odium personae*. Ex quo infertur, iram semper esse affectum per se malum. *Conf. elegans dissertat.* Cl. SCHLOSSERI *de morali aestimatione irae. Vitemb.* 1721. *habit.*

DCCCXLV. CVPIDITAS VINDICTAE est cupiditas mali alterius, propterea quod ipsum consideramus, tanquam caussam mali, nobis praesentis. Siue: est cupiditas, malum malo compensandi.

DCCCXLVI. INDIGNATIO (das Böse seyn) est affectus, qui oritur, si taedium quidem percipimus ex iniuria, nobis ab altero illata, a uindictae tamen cupiditatae alienum habemus animum.

DCCCXLVII. APPETITVS RATIONALIS (*uoluntas stricte sic dicta*) *est inclinatio animae ad obiectum, orta ex distincta boni repraesentatione.*

DCCCXLVIII. AVERSATIO RATIONALIS (NOLVNTAS) est reclinatio animae ab obiecto, orta ex distincta mali repraesentatione.

DCCCXLIX. VOLITIO est ipse actus uolendi.

DCCCL. NOLITIO est ipse actus nolendi.

Hic

Hic opponuntur nolitio uoluntati, ut actus potentiae, siue facultati. Voluntas enim, ut potentia spectata, est facultas appetendi bonum.

DCCCLI. MOTIVVM *est ratio sufficiens actuum uolitionis et nolitionis.*

Ingressus e. gr. in tabernam librariam, hunc potius cupis et appetis librum, quam alium quemcunque. Debet adesse ratio suff. ex qua intelligi et explicari queat, cur hunc potius appetas librum, nec potius alium. Si scilicet multa commoda, ex libro cupito in te redundatura, tibi repraesentas, tunc repraesentatio commodorum est *motiuum*.

DCCCLII. REGVLAE APPETITVS dicuntur, quas anima obseruat in appetendo.

DCCCLIII. LEX APPETITVS dicitur principium generale regularum appetitus.

Lex autem appetitus est haec propositio: Quicquid nobis repraesentamus, tanquam bonum quoad nos id appetimus.

DCCCLIV. REGVLAE AVERSATIONIS sunt, quas anima obseruat in auersando.

DCCCLV. LEX AVERSATIONIS est principium generale regularum auersationis.

Lex autem auersationis est haec propositio: *Quicquid* nobis repraesentamus, tanquam malum, quoad nos, id auersamur.

DCCCLVI. CONSENSVS APPETITVS SENSITIVI RATIONALIS est sententia utriusque ad idem obiectum.

DCCCLVII. APPETITVS FORTIS dicitur, si appetitione nos non facile dimoueri patimur.

DCCCLVIII. CONSENSVS AVERSATIONIS RATIONALIS ET SENSITIVAE est, si uersatur circa idem obiectum.

DCCCLIX.

DCCCLIX. Motiva completa sunt, si omnes rationes expendimus, ob quas obiectum, ad appetendum uel auersandum propositum, iudicatur uel bonum uel malum. Si aliquas tantum expendimus, dicuntur *motiua incompleta*.

DCCCLX. Volvntas antecedens est appetitus rationalis, qui oritur ex motiuis incompletis. Volvntas conseqvens est, qui oritur ex motiuis completis.

E. gr. Si quis, ob coeli serenitatem, sanitatisque conseruationem iter meditatur Lipsiam, tunc uult illud ipsum iter ob rationes et motiua dicta. Cum autem negotia, quae adhuc expedienda sunt, et quibus obrutus est, expendit, iter suscipere non uult, sed potius domi commorari. *Antecedens* hic oritur *uoluntas*, nondum ponderatis omnibus circumstantiis particularibus, adeoque ex motiuo incompleto: *consequens* uero nascitur, spectatis circumstantiis particularibus, adeoque ex motiuis completis.

DCCCLXI. Consvetvdo agendi *dicitur habitus agendi ex determinatione praeterita*, seu ea, quae fit ui motiuorum praeteritornm, quatenus confuse perceptorum memoriam habemus.

Exemplum consuetudinis istiusmodi est, cum quis singulis horis matutinis uinum adustum bibit, quod iam saepius secum sumsit. Hic, qui consuetudine agendi ad bibendum determinatur, non inquirit, num potus ille salutaris sit, an perniciosus. Sed tantum bibit, quia saepius iam bibit, et quia iucunditatem eius uini olim persensit, nunc autem istius iucunditatis, olim perceptae, confuse et saepe quoque obscure recordatur.

DCCCLXII. Volvntatem cogere idem est, ac ui quadam externa animam determinare ad appetendum uel auersandum.

DCCCLXIII. Noluntatem cogere idem eſt, ac ui quadam externa eam adigere ad nolendum.

DCCCLXIV. Spontaneitas *eſt principium, ſeſe ad agendum determinandi, intrinſecum.*

Sic, cum, miſſo ſtudio theologico, ad iurisprudentiam te confers, *ſponte* ſtudium iuris amplecti diceris, quia te ipſum ad hoc ſtudium excolendum determinas.

DCCCLXV. Actiones dicuntur spontaneae, quatenus per principium ſibi intrinſecum, ſine principio determinandi extrinſeco, agens easdem determinat.

Talis actio eſt, cum te determinas ad iurisprudentiam. Eiusmodi actiones competunt etiam brutis.

DCCCLXVI. Motus corporis voluntarii ſunt, qui pendent a uoluntate animae. Involuntarii appellantur, qui ab eadem non pendent.

Ita pedum motus eſt motus uoluntarius, palpitatio cordis eſt modus inuoluntarius.

DCCCLXVII. Lubenter facere dicimur, quando facimus, quod nobis placet. Minus lubenter facere dicimur, quando facimus, quod in ſe ſpectatum nobis diſplicet.

DCCCLXVIII. Animae libertas eſt *facultas, ex pluribus poſſibilibus ſponte eligendi, quod ipſi placet, cum ad nullum eorum per eſſentiam determinata ſit.*

De hac libertatis notione legi poſſunt Cl. Schlosseri *theſes de genuina libertatis notione.* VVagneri *tract.* von der Freyheit. Bülfingeri dilucidat. §. 301.

DCCCLXIX.

DCCCLXIX. Indifferentia exercitii appellatur ille status animae, quo ipsa indifferens est ad agendum, uel non agendum.

DCCCLXX. Regimen corporis est facultas, ex pluribus motibus uoluntariis, per structuram corporis possibilibus, libere determinandi eum, qui actum consequi debet.

Hactenus definitiones, ex Psychologia empirica desumtae. Nunc sequuntur definitiones ex Psychologia rationali.

DCCCLXXI. Monistae (philosophi) dicuntur illi philosophi, qui unum tantummodo substantiae genus admittunt.

Dicuntur a μόνος, solus, unicus. Tales sunt, qui, uel nonnisi corpora, uel nonnisi spiritus existere affirmant.

DCCCLXXII. Materialistae dicuntur philosophi, qui tantummodo entia materialia, siue corpora existere, affirmant.

Inter hos Materialistas referuntur Hobbesius et Cowardus.

DCCCLXXIII. Idealistae dicuntur, qui nonnisi idealem corporum in animabus nostris existentiam concedunt.

Inter idealistas nomen suum recentius professus est Georgius Berckely, Collegii Trinitatis, quod Dublini in Hibernia est, Socius, in tribus Dialogis, anglicano idiomate conscriptis, de immaterialitate realissimae, immediata Prouidentia Numinis, et realitate animae, et perfectione cognitionis humanae. Londini A. 1713 in 8. *Conf.* Pfaffius in *orat. de Egoismo*; et Schlosserus im Sendschreiben an die philos. Gesellschaft zu Wittenberg vom idealismo, Hanov. 1730. 4.

DCCCLXXIV.

DCCCLXXIV, EGOISTAE sunt, qui non nisi sui, quatenus nempe animae sunt, existentiam realem admittunt.

DCCCLXXV. DVALISTAE sunt, qui et substantiarum materialium et immaterialium existentiam admittunt, h. e. et corporibus realem extra ideas animarum existentiam concedunt, et animarum immaterialitatem defendunt.

DCCCLXXVI. DOGMATICI sunt, qui ueritates uniuersales defendunt, seu quid affirmant uel negant in uniuersali.

DCCCLXXVII. SCEPTICI sunt, qui metu erroris committendi ueritates uniuersales insuper habent, seu nihil affirmant, nihil negant in uniuersali.

DCCCLXXVIII. IMAGO IN GENERE est repraesentatio quaelibet compositi.

DCCCLXXIX. IMAGO MATERIALIS est repraesentatio compositi in composito. IMAGO IMMATERIALIS est repraesentatio compositi in simplici.

DCCCLXXX. PICTVRAE sunt repraesentationes compositi in superficie.

DCCCLXXXI. SCVLPTVRAE sunt repraesentationes in solido.

DCCCLXXXII. SPECIES IMPRESSA est motus ab obiecto sensibili organo impressus.

DCCCLXXXIII. IDEA MATERIALIS est motus, inde ab obiecto sensibili ad cerebrum propagatus.

DCCCLXXXIV. ANIMA dicitur INTVERI

IDEAM VNIVERSI, quatenus nonnulla, quae eidem insunt, clare percipit.

DCCCLXXXV. PERCEPTIONES ORDINATAE appellantur, quae repraesentant res constanti ordine sibi inuicem succedentes. INORDINATAE dicuntur, quae repraesentant res, nullo ordine se inuicem consequentes.

DCCCLXXXVI. CAMPVS PERCEPTIONVM dicitur multitudo perceptionum simultanearum.

DCCCLXXXVII. SENSVS ACVI dicuntur, si efficitur, ut clare aut distincte percipiat, quae antea obscure uel confuse percipiebat.

Hinc uides, uel maxime per telescopia et microscopia acui uisum, cum, ope illorum, ea, quae antea distingui non poterant, distinguere liceat.

DCCCLXXXVIII. MEMORIA SENSITIVA (ANIMALIS) est facultas, ideas reproductas et res, per eas repraesentatas, confuse recognoscendi. INTELLECTVALIS uero est facultas, ideas reproductas distincte recognoscendi.

Illam homo cum brutis habet communem, haec uero homini nonnisi propria est.

DCCCLXXXIX. MEMORIA LAEDI dicitur, quando ad functiones suas, seu ad eliciendum actum inepta redditur.

DCCCXC. RATIOCINIA PRIMITIVA appellantur, quae ex aliis se prioribus ortum minime ducunt, seu, quae in alia simpliciora resolui non possunt. DERIVATIVA uero sunt, quae in alia simpliciora resolui possunt.

Ad

Ad ratiocinia primitiua pertinent syllogismi categorici, ad deriuatiua refertur sorites, utpote qui ex pluribus syllogismis in unum contractis constat.

DCCCXCI. Imbecillitas ivdicii est impotentia iudicandi ex defectu notionum uniuersalium, ad iudicia discursiua requisitarum.

DCCCXCII. Vsvs rationis est potentia actus eliciendi, ad intuitum nexus ueritatum uniuersalium necessarios.

Auctor autem hic intelligit potentiam proximam, qua anima actus illos elicere potest, quando uoluerit, et quando occasio ita tulerit. Ipsa autem ratio, tanquam facultas spectata, nobis inest per potentiam remotam, ita ut eidem quidem non repugnent actus, ad intuitum nexus ueritatum uniuersalium requisiti, non tamen eosdem elicere possit, nisi aliae praecedant animae modificationes,

DCCCXCIII. Theoria est ueritatum uniuersalium complexus.

Sic theoriam legis habet, cui ueritates uniuersales de eadem sunt cognitae.

DCCCXCIV. Perceptionem praevidere dicimur, quatenus nobis conscii sumus, nos eam habere posse.

Si nouerimus, amicum, qui per aliquod tempus absens fuerit, iam factum fuisse reducem, nobis conscii sumus, nos eum adire, et colloquia cum ipso miscere posse.

DCCCXCV. Systemata explicandi commercivm inter animam et corpvs dicuntur hypotheses philosophorum, quas excogitarunt ad rationem reddendam commercii, inter animam et corpus intercedentis.

Cum uero tres potissimum hypotheses in medium protulerint, tria quoque systemata dantur explicandi com-

commercium inter animam et corpus. Alterum est systema influxus physici siue Aristotelicum, alterum systema caussarum occasionalium siue Cartesianum, alterum systema harmoniae praestabilitate siue Leibnitianum.

DCCCXCVI. Harmonia mentis et corporis appellatur explicabilitas perceptionum animae, per mutationes in corpore contingentes et motuum uoluntariorum in corpore per uolitiones ac nolitiones animae, uel etiam appetitiones atque auersationes eiusdem.

Obs. I. Explicabilitas uero ista consistit in hoc, quod ex iis, quae in corpore contingunt, intelligatur, cur tales iam sint animae perceptiones, ex appetitionibus uero ac auersationibus sensitiuis siue rationalibus, cur istiusmodi iam in corpore fiant motus spontanei uel uoluntarii.

Obs. II. Sic e. gr. si rationem reddere potes, qui fiat, ut, cum uis huc nec illuc pedem mouere, pes moueatur ad decretum animae huc nec potius illuc, explicas harmoniam mentis et corporis.

DCCCXCVII. Physice influere dicitur substantia una in alteram, si quaedam realitas, quae inerat uni substantiae, transfertur in alteram, cui ante non inerat,

Talis influxus statuitur in motu duorum globulorum. Cum enim globulus A in globulum B quiescentem incurrit eundemque mouet, post conflictum globulus A minorem uim habet, quam ante eundem et globulus B, qui in quiete ui istiusmodi destitutus erat, post conflictum aliquam accipit.

DCCCXCVIII. Corpus nostrum organicum physice influere dicitur in animam, quatenus ex corpore quaedam in animam transfertur realitas, quae, cum ante corpori inesset, nunc insit animae.

DCCCXCIX.

DCCCXCIX. Anima physice influere dicitur in corpus, quando in idem transfert quandam realitatem, quae ante non inerat.

DCCCC. Systema influxus physici dicitur, *quo commercium inter mentem et corpus explicatur per influxum physicum corporis in animam, et animae in corpus, seu, quod perinde est, per actionem corporis in animam, qua corpus in animam influit, et per actionem animae in corpus, qua anima in corpus influit.*

Plures de hoc systemate commentati sunt, legi tamen prae ceteris possunt *Verdries in commentat. de aequilibrio mentis et corp. 1726.* Giess *Cel.* Gottsched *in uindic. Syftem. influx. phys.* R. Andala *in diss. de unione mentis et corpor. physica, non metaphys. Halae recus. 1724.* Bülfinger *in dilucidat. §. 321. seqq.*

DCCCCI. Influxionista dicitur, qui systema influxus physici defendit.

Tales sunt Aristotelico scholastici, et nonnulli nostrae aetatis philosophi. Non uero totum genus humanum systema illud semper defendisse dicendum est, ut Vener. Langius existimat. Cartesiani enim sine dubio quoque ad genus humanum pertinent.

DCCCCII. Systema caussarum occasionalium *dicitur, quo commercium inter mentem et corpus explicatur per modificationes harmonicas immediate a Deo factas, seu per uoluntatem Dei generalem et certis legibus liberrime adstrictam.*

Hoc systema, quod etiam *systema assistentiae* alias appellatur, defenderunt Cartesiani, nominatim Malebranchius, *de la* Forge, et recentiori aetate Sturmius. *Conf.* Bülfinger *in dilucidat. §. 321. seqq.* Gottsched *in diss. 2. uindic. Systema influx.* Elswich. *in diss. recentiores de anima controu. Vit. 1727.*

DCCCCIII. Caussae occasionales di-

cuntur, quae ui agendi propria destituuntur, Deo tamen agendi occasionem praebent.

DCCCCIV. Occasionalista dicitur, qui systemate caussarum occasionalium in explicando commercio, inter animam et corpus intercedente, utitur, tum etiam, qui corpora in motus communicatione ac conseruatione instar caussarum occasionalium considerat.

DCCCCV. Systema harmoniae praestabilitae *dicitur, quo commercium animae et corporis explicatur per seriem perceptionum atque appetitionum in anima, et seriem motuum in corpore, quae per naturam animae ac corporis harmonicae sunt, seu consentiunt.*

Systema hoc quoque dicitur *Leibnitianum*, propterea, quod a Leibnitio primum inuentum est, et et ab ipso in Journal des Savans cum eruditis fuit communicatum Anno 1695. pag. 444. Hoc systema Leibnitianum, ab exteris et domesticis eruditis impugnatum, postea Wolfius 1720. in Metaphys. Germ §. 765. proposuit, et tanquam probabile assumsit. Hunc secutus Bülfingervs, idem systema explicauit et defendit *in commentat. hypothet. de Harmonia animi et corpor. humani maxime praestabilita, anno 1723. edit.* item in dilucidat. §. 121. seqq. et in epist. Amoeb. Post Bülfingervm complures alios huic systemati subscripsisse, constat. E. gr. Thümmigivs, Marqvardt *in differt. de Harm. praestab. Regiom. 1722.* Hanschivs *in princip. philos.* Leibn. *Frf. 1728. 4.* Riebovivs in der fernern Erläuterung. Anonymvs, (*quem* Müllervm *alii, alii alium esse, dicunt*) *in commentat. de Deo, anima etc.*

Qui uero systema hoc impugnarunt, numero plures sunt. Praecipui inter exteros sunt Fvcherivs, Bailivs, Lamivs, Tournemine, Nevvton, Clarck.

Clarck. Inter nostros uero eruditos, praeter Lancivm et Bvddevm, systema hoc impugnarunt, Wycherer *in duabus dissertat. de Harmonia mentis et corpor. humani stabilimento orbato 1724.* Hollmann *in dissertat. III. de Harm. praest. Vit. et Gotting. hab it. Auct. scripti:* Die mit ihr selbst streitende Harmonia der neuen Weltweisen, zu Erläuterung der unter ihnen über die sogenannte Harmoniam praestabilitam waltenden Streitigkeiten entworfen 1724. Conf. Walch, Lex tit. Harmonie zwischen Seel und Leib.

DCCCCVI. Harmonista dicitur, qui systemate harmoniae praestabilitae utitur in explicando commercio, inter animam atque corpus intercedente, tum etiam in motuum communicatione ac conseruatione.

Tales Harmonistae plerumque putantur esse illi, qui Wolfiano systemati fauent. At experientia docuit, exemplo Cel. Gottschedii aliorumque, Wolfii aliquem systema legitimo nexu posse defendere, et nihilo minus Harmoniam praestabilitam reiicere.

DCCCCVII. Spiritvs *est substantia intellectu et uoluntate praedita.*

Non itaque synonyma sunt *Spiritus* et ens simplex, cum ad notionem spiritus completam plura requirantur, quam sola immaterialitas. Id quod obseruare debuissent, qui, cum Wolfivs, omnia composita constare ex entibus simplicibus asseueret, ipsi imputant, se, omnia corpora ex spiritibus coagmentata esse, affirmare. Ridicule profecto!

DCCCCVIII. Spiritvs perfectissimvs est, *qui intellectu perfectissimo et uoluntate perfectissima gaudet.*

DCCCCIX. Intellectvs perfectissimvs *dicitur, qui omnia possibilia sibi repraesentat distincte.*

Bülfingervs in dilucidat. §. 273. et alii adhuc requirunt ad notionem intellectus perfectissimi, ut omnia possibilia distincte et NB. *actu simultaneo*, *non successiue*, sibi repraesentet.

DCCCCX. Volvntas perfectissima dicitur, quae non appetit, nisi optimum.

DCCCCXI. Corrvmpi dicitur, quod dissolutione in partes dissoluitur. Corrvptibile dicitur, quod ita interire potest. Incorrvptibile est, quod corrumpi nequit.

DCCCCXII. Sapientia est scientia, actionibus liberis fines, naturae suae conuenientes, praescribendi, et media ad eos ducentia eligendi, finesque particulares ita sibi inuicem subordinandi, ut propriores fiant media remotiorum. Siue, est scientia cum finibus optimis connectendi media optima, uel, quod idem est: *est scientia*, *subordinandi sibi fines et media*.

Leibnitivs definit *sapientiam* per scientiam felicitatis, *Conf.* Bülfinger *in tr. de Origine mali* §. 212. seqq. et in dilucidat. §. 441. item Syrbii schediasma de definitione sapientiae. Ien. 1707. edit.

DCCCCXIII. Finis optimvs dicitur, qui agenti ex asse conuenit, hoc est, qui ceteris praeferendus agnoscitur, ubi ad omnes determinationes, quae agenti insunt, uel extrinsecus superaccedunt, respexeris.

DCCCCXIV. Ex asse dicitur agens consequi finem, si ui mediorum ad actum perducantur ea omnia, quibus (sc. finis) constituitur.

DCCCCXV. Creatio *est productio ex nihilo*, *seu non praeexistente*.

Formale creationis, inquit Bülfingervs, *illud est*,

illud, quod loco nihili a caussa efficiente praestatur aliquid; quod agens, infinita praeditum uirtute, illi, quod de sese nihil esset, existentiam a sua distinctam largitur; ubi igitur realitatem existentiae ab alio habet id, quod ex sese nullam haberet existentiam. Conf. diluc. §. *189* et sequentes. *Item Canz in usu philos. Leibnit. in Theol. in Loc. de creatione.*

DCCCCXVI. CREATIANI appellantur, qui ortum animae per creationem defendunt.

Tales Creatiani, praeter complures Patres, et Scholasticos medii aeui, fuerunt posteriori tempore, STAHLIVS, ZEISOLDVS, cuius controuersiae, hac de re cum SPERLINGIO agitatae, satis notae sunt, CALIXTVS, HORNEIVS, DREIERVS, ZEIDLERVS, alii, uid. ELSWICH. *recentiores de anima controuersiae. §. 29. pag. 46. seqq.*

DCCCCXVII. PROPAGATIO ANIMAE PER TRADVCEM est generatio animae, a parentibus facta, siue est animae ex corpulentis seminibus ortus.

DCCCCXVIII. TRADVCIANI dicuntur, qui propagationem animae per traducem defendunt.

Inter *Traducianos* referuntur, praeter *Tertullianum* aliosque plures Patres, multi theologi philosophique recentiorum temporum, e. gr. THVMMIGIVS, DORSCHEVS, CALOVIVS, HILDEBRANDVS, MEISNERVS, SENNERTVS, SPERLINGIVS, alii, uid. cit. disp. de ELSVVICH.

DCCCCXIX. MORS *est status corporis, quo organa ipsius in uniuersum omnia a functionibus suis plenarie cessant.*

Haec notio *mortis* experientiae, itemque usui loquendi admodum conueniens. Quae de exilio mortis Leibnitiano recentius disputata sunt, uideri possunt in HANSCHII *princ. philos. Leibn. pag. 170. et*

BÜLFINGERI *dilucid.* §. *366. et 367. et exercit. meis acad. et schol. p. 94. Conf.* PFAFFII *Sched.* de morta naturali.

DCCCCXX. IMMORTALITAS ANIMAE *est potentia perseuerandi a morte corporis in statu perceptionum distinctarum et conseruandi memoriam sui.*

Tria WOLFIVS ad notionem completam immortalitatis constituendam requirit, α) *perseuerantiam post mortem corporis, siue indestructibilitatem*, β) *statum perceptionum distinctarum*, γ) *statum personalitatis*, siue eiusmodi statum, quo anima uitae praeteritae conscia sibi et memor sit, eam ad se pertinere. *Vid.* THVMMIGII *dissertat. de immortalitate animae ex intima eius natura demonstrata.* Si plures, qui de immortalitate animae commentati sunt, conferre lubet, euoluas *Fabricium in delectu argumentorum, et syllabo scriptorum, qui ueritatem religionis Christianae asseruerunt, Cap.* 18. §. 425.

DCCCCXXI. PERSONA dicitur ens, quod memoriam sui conseruat, hoc est, meminit, se esse idem illud ens, quod ante in hoc uel illo fuit statu.

Veteres *personam* definiebant *per suppositum intellectu praeditum, suppositum autem dicebant substantiam singularem, completam, incommunicabilem, non aliunde sustentatam, Conf.* HEBENSTREITII *Philos. prim. pag.* 255. WOLFIVS suam cum ueterum definitione conciliare conatus est in *Psychol. lat. rat. pag.* 660.

DCCCCXXII. BRVTA PERFECTIORA sunt, quibus quinque sunt organa sensoria. BRVTA uero IMPERFECTIORA sunt, quibus pauciora.

Ita animalia imperfectiora sunt ostreae, cochleae, muscae, formicae, et insecta alia.

DEFI-

DEFINITIONES. THEOLOGIAE NATVRALIS.

Ens a se *dicitur, quod existentiae suae rationem in se ipso habet, i. e. quod per essentiam suam determinatur ad existendum.*

DCCCCXXIV. Devs est ens a se, in quo continetur ratio sufficiens existentiae contingentium h. e. mundi, elementorum atque animarum, siue quod idem est, *Deus est illud ens, quod est caussa huius mundi.*

Obs. I. Est haec definitio nominalis, quam Wolfivs de Deo tradit. Definitionem enim realem de Deo dari posse, ipse negat in Logic. §. 47. Cap. I. Recenset itaque Wolfivs aliquas tantum notas characteristicas, (omnes enim numerare non opus est,) quibus Deus ab omnibus aliis rebus queat discerni.

Obs. II. Contra hanc definitionem, qua Wolfivs per Deum id ens a se intelligit, quod, a mundo distinctum, est caussa mundi, Langivs nonnulla monuit, quae uero, dici uix potest, quam cito in fumum abeant, si recte expendantur. α) obiicit uir acutus, cadere quoque hanc definitionem in animam humanam, *Conf. Anatome Systém.* Wolfiani *pag.* 73. Sed resp. Quis unquam affirmauit, aut affirmare poterit, animam esse substantiam, in qua contineatur existentiae uniuersi ratio? In anima hominis ratio quidem deprehenditur, cur hoc nec alio modo repraesentetur, non uero in eadem continetur ratio, cur mundus existat. β) Putat Venerabil. Langivs, ex his uerbis, *Deus est ens a se, in quo continetur ratio existentiae huius mundi*, nondum colligi posse, Wolfivm Deum pro caussa efficiente huius mundi habere,

At,

At, ni graue fuerit, euoluat Vir reuerendus §. 29. Metaphysic. Wolf. Hic VVolfivs ita: Die Ursach ist ein Ding, welches den Grund von einem andern in sich enthält. Iam uero Deus est ens, quod continet rationem sufficientem existentiae huius mundi, (per def. Dei) E. quid clarius esse potest, quam VVolfivm definitione sua indicare, se Deum pro caussa huius mundi habere. *Conf.* Bülfinger *diluc.* §. 440. γ) VVolfiana definitione, pergit uir S. R. ne uerbulo quidem commemorari intellectum, libertatem, prouidentiam, benignitatem, et reliqua Dei attributa. Resp. Neque id opus est in definitione philosophica. Ex characteribus allegatis, si cetera attributa legitimo nexu deduci possunt, optima est definitio, etiam si unicum tantum, quo definitum ab aliis rebus potest dignosci, criterium allegauerit. Neque uero negari cetera attributa Dei, putandum est, quia reticentur in definitione. Abstrahentium enim, quod aiunt philosophi, non est mendacium.

Obseru. III. Aliam adhuc definitionem Dei suppeditat VVolfivs, quam pluribus exceptionibus fuisse expositam constat. Scilicet *in ratione praelect. Wolfianarum pag.* 159. et 160. hac utitur definitione: *Deus* est substantia, quae uniuersa possibilia unico actu distincte, aut si mauis, adaequate, sibi repraesentat. Et in metaphys. Germ. §. 1069. Gott ist das Wesen, welches alle Welten, die möglich sind, auf einmal in der allergrößten Deutlichkeit sich vorstellet.

Contra hanc definitionem Dei, quam VVolfivs ex §§. antecedentibus deductam sibi format, itidem, cum uener. Langivs, tum b. Bvddevs, permulta exceperunt, quorum praecipua huc redeunt. α) Obiiciunt, si Deus est substantia, et substantia, iudice quidem VVolfio, in Metaphys. §. 114. est id, quod continet suarum mutationum rationem in semet ipso, sequi, putant, ut Deus sit mutationibus obnoxius. Respondet hic VVolfivs in der nöthigen Zugabe zu den Anmerkungen pag. 102. seqq. locutum se esse in

Meta-

Metaphyſ. de ſubſtantiis finitis, non de infinita, quam ipſe affirmet, nullis mutationibus eſſe expoſitam. Subſtantiae itaque uocem, alio ſenſu, ad ſignificandum Numen transferri, per ſe patet. *Talia ſunt praedicata etc.*

β) Non ſola, putant aduerſarii, omnium poſſibilium diſtincta repraeſentatione eſſentiam et completam Dei notionem conſtitui, ceteras quoque Dei uirtutes in definitione eius eſſe enumerandas. Reſp. Non excludit hac definitione VVOLFIVS cetera Dei attributa, ſed ex eadem deduci uult et demonſtrari. Id quod etiam feliciter praeſtiterunt BÜLFINGER in dilucid. §. 422. ſqq. et Riebouius in der fernern Erläuterung. *Cap. 5.*

γ) Ex hac definitione difficulter admodum, uel plane non demonſtrari poſſe prouidentiam diuinam exiſtimant. Nullam enim eſſe conſequentiam, aiunt: Deus repraeſentat omnes mundos, E. praeſentem curat, fouet, ſuſtentat. Non ſequitur, fateor, immediate prouidentia Dei exinde, ſequitur tamen aliis propoſitionibus accedentibus. Conf. hic CANZIVS *in uſu philoſ. Leibn. in Theologia Tom. I. Cap I. de Deo §. 3.* ubi controuerſiae huius logicae progreſſum uidebis, *item Riebou. §. 160.* der fernern Erläuterung, *et* BÜLFING. *loc citatis.* Plures obiectiones leges in Zweif Bedenken des Herrn BVDDEI, *item in Anatome Langiana Syſtem Metaphyſici Wolfiani Cap. de Deo.* Conferri poſſunt M. DRAGHEIMII *diſput. duae de Definitione Dei Wolfiana, Roſtoch 1724. habit.* In quibus diſputationibus, ut uerum fatear, nihil prolatum uideo, niſi quod ſemel iterumque ac tertio a uener. LANGIO et BVDDEO monitum erat. Poterat ita bonus ille DRAGHEIMIVS opera haec ſuperſedere, et acumen ſuum in aliis rebus demonſtrare. Ex charta enim in papyrum res transſcribere, parum uidetur eſſe glorioſum.

Obſ. III. Ceterum ſi definitiones VVOLFII, de Deo ſuppeditatae, minus tibi placuerint, dic: *Deus* eſt

eſt Spiritus independens. Dic: *Deus* eſt ens perfectiſſimum. Definitiones enim nominales ſunt arbitrariae.

DCCCCXXV. INTELLECTVS DIVINVS *eſt diſtincta eademqae ſimultanea omnium poſſibilium repraeſentatio.*

Intellectum diuinum non conſiderare debemus α) ut *facultatem* et potentiam repraeſentandi, ſed ut actum, β) Debemus illum conſiderare non ut actum ſucceſſiuum, ſed ut ſimultaneum, cum Deus, ob infinitatem ſuam, omnia ſibi repraeſentet unico actu et ſimul *Conf. Riebou.* in der Erläuterung, *p. 244.*

DCCCCXXVI. SCIENTIA DEI MEDIA eſt, qua cognoſcit Deus ea, quae ſub conditione, nunquam implenda, poſſibilia ſunt.

DCCCCXXVII. PRAESCIENTIA DEI eſt, qua diſtincte cognoſcit ea, quae nobis futura dicuntur.

Conf. KROMAYERI *docta diſſert. de diuina contingentium praeſcientia, contra* STEPH. VITVM 1727. *Jen. hab.*

DCCCCXXVIII. OMNISCIENTIA DEI eſt actus, quo ipſe cum omnia poſſibilia, an, quando, et cur fieri poſſint actualia, tum etiam omnia actu exiſtentia adaequate nouit.

DCCCCXXIX. QVALITAS OCCVLTA dicitur, quicquid ſua natura incomprehenſibile eſt, et cuius proin nulla fingi poteſt ratio, niſi uoluntas diuina.

DCCCCXXX. FORTVNA *eſt inopinatus cauſſarum, nobis haud praeuiſarum, concurſus.*

Clericus putat *in arte Critica Part. I. Sect. I. C. 9.* §. 3. uocem fortunae eſſe uocem mente caſſam. At alii iam iam, quinam conceptus cum hac uoce combinari

binari debeat, demonſtrarunt, *Conf.* Rivini *diſſert. de prouidentia diuina Lipſ. habit.*

DCCCCXXXI. Revelatio *eſt uoluntatis diuinae ſupernaturalis et miraculoſa manifeſtatio.*

Rivinvs *in diſſertat. de reuelatione diuina Lipſ.* 1729. habit. illam definit: *Reuelatio diuina eſt doctrina, a Deo ipſo ſpeciali modo hominibus tradita et uiris ſanctis litteris conſignata, quae homines de ſummo bono inſtruit, mediaque ipſis ſufficientia rationique incognita, ſuppeditat, quibus ſummae compotes fieri queant felicitatis* §. 24. *uid.* Golling. *diſp. de neceſſitate et criteriis reuelation. Altorf.* 1733. *hab. item* Lang. *Iun. diſſert. de neceſſit. reuelat. eodem anno hab. Halae.*

DCCCCXXXII. Omnipotentia *Dei eſt illa perfectio, qua omnia poſſibilia poteſt ad actum deducere.*

DCCCCXXXIII. Maiestas sev gloria divina *eſt perfectionum diuinarum omnium complexus.*

DCCCCXXXIV. Creatvra dicitur ens, quod per diuinam uirtutem exiſtentiam conſequitur.

DCCCCXXXV. Providentia divina eſt continuata quaedam eius, quod in uniuerſo perdurabile eſt, conſeruatio.

Bülfingervs definit *prauidentiam* §. 467. diluc. per curam, quam Deus gerit, rerum ſemel conditarum. Conf. Cantz. in uſu philoſ. in Theol. T. I. Cap. 3.

DCCCCXXXVI. Bonitas sev benignitas *ſumma eſt pronitas in Deo, bonum quoduis poſſibile creaturis impertiendi.*

Conf. hic. Bülfinger. §. 439. item Leibn. in Theodic.

DCCCCXXXVII.

DCCCCXXXVII. Infinitas sev immensitas est simultanea et perpetua perfectionum seu uirtutum omnium possessio.

De infinitate Dei *uid. Cantz. l. c. et Wideburgi* dissertat. demonstrat mathem. infinitatis Dei Ien. 1729. Infinitum recentioribus rectius definitur per ens, quod habet omnes realitates possibiles, quam quod nullos habet terminos, quae erat ueterum definitio. uid. Bülf. dil. §. 407.

DCCCCXXXVIII. Sanctitas dei consistit in exclusione omnium perfectionum.

Sanctus itaque Intellectus Dei dici potest, quatenus in ipsum cadit nulla confusio, nulla obscuritas sancta uoluntas, quatenus nulla in ipsam cadit appetitio mali uel boni appparentis. *uid. hic.* Hoeferi *disputat. de genuina notione sanctitatis Dei anno 1729. habit.* Vitemb. et Cantzivvs p. 160. seqq.

DCCCCXXXIX. Omnipraesentia dei *consistit in eo, quod ipse omnia sciat, et omnia in omnibus operetur.*

Vid. hic Cantzivs *in usu phil. in Theol. T. I. in loc. de Christo. p. 310. seqq.*

DCCCCXL. Ivstitia perfectissima, qua Deus gaudet, *est benignitas summa secundum sapientiae perfectissimae leges temperata siue administrata.*

α) Itaque requirit VVolfivs ad iustitiam *bonitatem*, quae tribuit unicuique. β) Sapientiam, quae ostendit, quid sit illud, quod tribuere liceat, aut negare oporteat pro rei conuenientia. Haec definitio, quam foecunda sit consectariis, et quam commode in casibus specialibus applicari queat, ostendit praeclare cum Bülfingervs §. 445. diluc. et Canzivs *in usu Philos. Leibn. in Theol p. 342. 374. et 425.* ubi, felici plane successu, definitionem praesentem VVolfii cum communi illa definitione: *est constans*

et

et perpetua uoluntas suum cuique tribuendi ; conciliat, commonstrato insimul eiusdem usu, obiectionibusque neruose confutatis.

DCCCCXLI. Aseitas est independentia existentiae ab ente alio.

Barbarus quidem hic terminus est, receptus tamen est in Theologia naturali, reique, quam indicare debet, exprimendae satis sufficiens.

DCCCCXLII. Aeternitas dicitur existentia, nec initium, nec finem habens. Aeternvm uero illud appellatur, quod nec initium, nec finem habet existendi.

DCCCCXLIII. Ens primvm dicitur, ante quod non extitit aliud. Ens vltimvm uero appellatur, post quod non exister aliud

DCCCCXLIV. Incomprehensibile dicitur, cuius modum, quo est, uel fieri potest, nobis minime repraesentare ualemus. Comprehensibile uero uocamus, cuius modum, quo est, uel fieri potest, nobis clare et distincte repraesentare ualemus.

DCCCCXLV. Scientia simplicis intelligentiae in Deo est, qua Deus res tantummodo cognoscit, ut possibiles.

DCCCCXLVI. Scientia visionis est, qua Deus ab aeterno cognoscit, quae in tempore futura sunt.

DCCCCXLVII. Malvm metaphysicvm dicitur, quod per essentiam et naturam suam rem imperfectiorem reddere censetur, quam foret, si abesset, adeoque malvm metaphysicvm consistit in limitatione.

Quod quidem malum metaphyficum, ut uocat LEIBNITIVS et WOLFIVS, non poteft a creatura feparari, fcilicet, ut fine limitatione creatura nulla effe poteft.

DCCCCXLVIII. MALVM PHYSICVM uocatur, quod ftatum mundi, quoad affectus naturales, imperfectiorem reddere cenfetur, quam foret, fi alii effent.

DCCCCXLIX. MALVM MORALE appellatur, quod inhaeret actionibus liberis hominum, feu ob quod eaedem dicuntur uitiofae.

DCCCCL. VOLVNTAS dicitur IMPERSCRVTABILIS, fi motiua eiusdem nobis non fuerint penitus perfpecta, nec eadem certo prorfus cognofcere ualeamus.

DCCCCLI. SIBI IPSI SVFFICIENTISSIMVS dicitur, qui nulla prorfus re extra fe quomodocunque indiget.

DCCCCLII. SVPRA RATIONEM ESSE dicitur, quod ex principiis rationis eft indemonftrabile; CONTRA RATIONEM uero effe dicitur, quod principiis rationis repugnat.

DCCCCLIII. MYSTERIVM dicitur id omne, quod eft fupra rationem.

DCCCCLIV. ECSTASIS dicitur is hominis ftatus, in quo fenfus ac motus uoluntarii prorfus ceffant, folis uitalibus fuperftitibus, et homo infolita fibi audire ac uidere faepe uidetur.

DCCCCLV. VISIO dicitur repraefentatio uiuida rerum, qualis a fenfu fieri folet, ui imaginationis facta, fiue in ecftafi, fiue uigilantibus.

Vifionem WOLFIVS in naturalem et fupernaturalem diuidit. Illam uocat, quae per naturam imaginationis

tionis explicari poteſt. Viſio ſupernaturalis eſt, quae per naturam imaginationis explicari non poteſt.

DCCCCLVI. Decretvm eſt determinatio uoluntatis ad aliquid agendum, uel non agendum.

DCCCCLVII. Consvltatio eſt actus intellectus, quo diſquiritur, quid ſit agendum, quid non agendum.

DCCCCLVIII. Consvltationem uero ſiue consilivm dei dicimus actum intellectus diuini, quo, quid agendorum optimum ſit, certo iudicio definit, ſiue ſumma certitudine intuetur.

DCCCCLIX Propositvm eſt actus uoluntatis, quo determinatur executio decreti.

DCCCCLX. Permittere dicimur, quod cum ab alio neque fieri, neque non fieri uelimus, quo minus idem fiat, impedire uolumus.

DCCCCLXI. Gloria dei dicitur complexus attributorum diuinorum, quatenus a creatura rationali agnoſcitur. Gloriam ergo ſuam manifestare dicitur devs, quatenus perfectionem ſuam abſolute ſummam, aut, ſi mauis, attributa ſua hominibus reuelat. Homo autem dicitur promovere gloriam divinam, quatenus uerbis et factis teſtatur, ſe agnoſcere perfectionem dei abſolute ſummam.

DCCCCLXII. Frvstra qvid facere dicimur, quod uel nullo ſine facimus, uel quod finem, quem intendimus, conſequendo minime ſufficit.

DCCCCLXIII. Creator mvndi dicitur, qui hunc mundum adſpectabilem ex nihilo produxit.

DCCCCLXIV. Conservatio est actio, qua rebus creatis datur, ut in esse suo perseuerent.

DCCCCLXV. Ens vnum dicitur concvrrere ad actionem entis alterivs, quatenus in actione eius continetur aliquid rationis, cur agat alterum.

DCCCCLXVI. Gvbernatio est directio actionum ad certum finem.

DCCCCLXVII. Providentia dei est decretum Dei de conseruatione et gubernatione rerum omnium in hoc uniuerso, et concursu ad earundem actiones.

DCCCCLXVIII. Moralitas est differentia actionum liberarum, quoad rectitudinem.

DCCCCLXIX. Ius est facultas agendi moralis.

DCCCCLXX. Proprietas est ius disponendi de ipsa substantia rei pro arbitrio suo. Proprietarivs uero uocatur, qui proprietatem rei habet.

DCCCCLXXI. Frvctvs dicuntur res, ex rebus aliis quomodocunque prouenientes.

DCCCCLXXII. Ius vtendi est facultas moralis disponendi de quolibet rei usu pro arbitrio suo.

DCCCCLXXIII. Ius frvendi est facultas disponendi de fructibus rei pro arbitrio suo.

DCCCCLXXIV. Dominivm dicitur ius pro arbitrio suo disponendi de ipsa rei substantia, eius usu et fructu.

Dominium a Wolfio *in plenum* et *minus plenum* diuiditur. *Dominium plenum* dicitur, quod proprietatem omnem, ac ius utendi atque fruendi omne prorsus illimitatum, continet. Dominium uero *minus plenum* est

eſt, quando proprietas cum iure utendi ac fruendi ſine omni prorſus limitatione ac reſtrictione nobis non competit.

DCCCCLXXV. DOMINVS rei dicitur, cui competit dominium, ſiue, quicquid ita ſubiectum eſt uoluntati noſtrae, ut nemini illius rationem reddere teneamur, illius dicimur DOMINI. SERVVS uero dicitur, qui eſt in dominio alterius.

DCCCCLXXVI. CONSILIVM DARE dicitur, qui ſignificat, quid ſibi uideatur, ut fiat. SVADERE dicitur, qui ſignificat, quid fieri uelit, in alterius tamen arbitrio relinquens, quid facere uelit.

DCCCCLXXVII. IVBERE dicitur, qui ſignificat, quid fieri uelit, in alterius arbitrio non relinquens, quid facere uelit.

Ex his intelligi nunc poteſt, quid ſit conſilium. *Conſilium* eſt ſignificatio eius, quid danti uideatur, ut fiat. *Suaſio* eſt ſignificatio uoluntatis ſuae de eo, quod fieri debet, ita tamen, ut in arbitrio alterius relinquatur, quid facere uelit. *Iuſſus* uero eſt ſignificatio uoluntatis ſuae de eo, quod ab altero fieri debet, ita, ut in arbitrio ipſius non relinquatur, quid facere uelit.

DCCCCLXXVIII. PRAECEPTVM eſt iuſſus, alterum obligans.

DCCCCLXXIX. DISSVASIO eſt ſignificatio uoluntatis noſtrae de facto alterius, in arbitrio alterius relinquens, num idem omittere uelit.

DCCCCLXXX. VETATIO eſt ſignificatio uoluntatis noſtrae de facto alterius, in arbitrio alterius non relinquens, num idem omittere uelit.

DEFINITIONES EX PHILOSOPHIA MORALI.

DCCCCLXXXI.

ACTIONES NATVRALES uocantur, quas ipsa hominis natura, citra eius deliberationem determinat.

Talis actio est repraesentatio simplex in anima. Quae enim cum sequatur ex ui repraesentatiua animae, uel nobis etiam inuitis, dubium non est, quin illa repraesentatio simplex per naturam animae, etiam citra nostram deliberationem, determinetur. Talis quoque actio est concoctio stomachi, utpote quae ex stomachi structura et ui eius insita prouenit, etiam citra nostram deliberationem.

DCCCCLXXXII. ACTIONES LIBERAE appellantur, quaecunque per liberam hominis uoluntatem siue deliberationem determinantur.

Quemadmodum uero actio per naturam nostram determinatur, cum ratio sufficiens, cur actio adsit, et cur haec praecise, nec alia, sequatur actio, in ipsa natura hominis, siue in ui actiua intrinseca, uel animae uel corporis, latet; ita actio per liberam hominis uoluntatem siue deliberationem determinatur, cum ratio sufficiens, cur actio sequatur, cur haec potius, quam alia committatur, reperitur in libera hominis uoluntate. Sic actio libera est, scholas philosophicas frequentare, alios conuiciis proscindere etc. Haec enim omnia ex libera nostra uoluntate originem suam repetunt.

DCCCCLXXXIII. ACTIONES BONAE uel HONESTAE uocantur, quaecunque hominem eiusdemque statum perfectiorem reddunt.

DCCCC

DCCCCLXXXIV. ACTIONES MALE VEL TVRPES sunt, quae hominem eiusdemque statum corrumpunt, seu imperfectiorem reddunt.

Actio autem nos nostrumque statum perfectiorem reddere dicitur, si cum fine, ad quem nos conditi sumus, consentit, eidemque obtinendo accommodata est. Actio autem nos nostrumque statum imperfectiorem reddere dicitur, si fini, ad quem tendere debebat, minus est conueniens. Atqui uero finis, ad quem condidit nos supremum Numen, est felicitas. Proinde *actio bona seu honesta* est, quae felicitatem nostram promouet, et *actio mala* erit, quae felicitatem nostram destruit.

DCCCCLXXXV. INTRINSECA actionum liberarum MORALITAS siue earundem INTRINSECA HONESTAS ATQVE TVRPITVDO consistit in eo, quod aliae actiones per se et per suam naturam sint bonae, siue felicitatem nostram promoueant; aliae uero per se et suam naturam sint malae, siue felicitatem destruant.

Obseru. I. Dicitur haec intrinseca actionum liberarum moralitas quoque *obiectiua*, quia scilicet ratio turpitudinis et honestatis ex ipsa obiecti indole petitur. Sic, si quaesiueris, cur auaritia sit actio turpis, et amor proximi sit actio honesta, tunc moralitatis obiectiuae defensores rationem ex obiecto ipso, scilicet ex actionis natura repetunt.

Obs. II. Non attinet hic, commemorare omnes eos, qui moralitatem intrinsecam uel defenderunt, uel reiecerunt. Legi autem hic potest S. R. WALCHIVS *in Lexic. Philosoph. sub Tit. Moralitas.* BVCKY *de moralitate actionum intrinseca Lips. 1732. item* CANTZIVS *in usu Philos.* LEIBN. *et* WOLF. *in Theologia T. I. p. 445. seqq.*

DCCCCLXXXVI. OBLIGATIO est connexio motiuorum cum actionibus.

Obseru. I. Cum hanc definitionem, sciam, compluribus minus probari, id nunc agam, ut α) eam paucis expli-

cem et illustrem, β) eiusdem conuenientiam cum aliis obligationis definitionibus demonstrem, γ) obiectiones potiores commemorem et reuellam.

Obseru. II. Quid sint *motiua*, quid sit *nexus*, siue *connexio*, id uero, non est, quod multis exponam, cum haec iam exposita et definita meminerim in metaphysicis. Connectere autem motiua cum actionibus alterius est nihil aliud, quam repraesentare alteri et proponere uel bona, uel mala, commoda, uel incommoda, per quae alter uel ad actionem incitetur et determinetur, uel ab actione deterreatur et retardetur. h. gr. Cum Deus Adamum et Euam, primos generis humani satores, condidisset, ipsis proponebat legem, qua ab arbore quadam definita fructus decerpere prohibebantur. Subiungebat legi Deus statim comminationem mortis, tanquam motiuum, per quod ab actione prohibita reuocantur. Atque per connexionem huius motiui cum actione Adami fugienda obligabat Deus Adamum ad actionem illam quouis modo deuitandam. Sic Magistratus homines ad omittendum furtum obligat, cum ipsis certam huius uitii poenam constituit.

Obseru. III. Contra hanc definitionem, noui, permulta esse monita, quae, quanti sint momenti, paucis dispiciemus. α) Obiicitur, in hac definitione abesse ideam Dei, tanquam superioris, quae abesse non possit. Respondent hic nonnulli pro WOLFIO, recte id affirmari de obligatione externa. Cum uero WOLFIVS obligationem *generalius* definiuerit, ita, ut, cum externam, tum intrinsecam, hac ipsa definitione comprehenderit, mirum non esse, ipsum definitionem suam ita adornasse. Est autem illa, de qua modo dictum, intrinseca obligatio nihil aliud, quam illa obligatio, quae ex actionis suscipiendae indole petitur. Constat scilicet, quamlibet actionem liberam consequentias, uel bonas, uel malas, secum habere coniunctas, per quas quidem actionum consecutiones, tanquam motiua, homo uel ad actionem inuitetur, uel ab eadem deterreatur.

β) Obiicitur: Secundum hanc definitionem par parem, amicum amicus poterit obligare. Cum enim amicus

cus cum alterius amici actionibus motiua connectere queat, et par pari multas proferre possis rationes, cur haec illaue actio sit suscipienda, obligationem, secundum WOLFIVM, adesse scito. *Resp.* Obligatio hic adest imperfecta. Plures obiectiones uideas in *Doctissimi Treueri notis ad* PVFENDORF. *lib. de off. H. et Ciu. p. 13. et 54. conf.* CANTZ. *in usu Philos. in Theol. Tom. 1. §. 458. seqq.*

Obs. IV. Sin minus haec definitio tibi placuerit, dic cum Cel. *Syrbio:* obligatio est necessitas moralis ad agendum uel omittendum, in genere ad praestandum aliquid; uel cum magnifico nostro HASSENIO: obligatio est necessitas moralis, praestandi id, quod mutuo consensu fuit placitum, in Synops. p. 375. pos. 142. Quae tamen definitio est specialis, et tantum de obligatione pacti intelligenda; generalis autem habetur in cit. Synops. p. 64. pos. 91. et p. 170. pos. 42.

Obs. V. *Cl.* KOEHLERVS *in peculiari dissertat. de obligatione morali Ien. 1723. habita* hanc obligationis notionem WOLFIANAM distincte euoluit, eandemque cum THOMASII definitione conciliat, qui obligationem in metu periculi et spe lucri quaerit. *conf. Fundament. I. N. et G. L. I. c. 4. §. 60.* De obligatione *uid.* WALCH. *in Lexico sub Tit.* Verbindlichkeit, *item* ADELVNG *in dissertat. de uerae obligationis natura et usu.*

DCCCCLXXXVII. LEX est regula, iuxta quam actiones liberas determinare obligamur.

Obseru. I. Contra hanc definitionem uel hoc unicum excipi poterat, quod in ea uocabulum adhibeatur Metaphoricum, sc. uox *regulae.* Sed constat ex regulis Logicis, uocabula metaphorica tum posse adhiberi in definiendo, cum antea uocabulum fuerit determinatum et a sensu ambiguo liberatum. Iam uero, cum WOLFIVS in Metaphys. definiuerit regulam per propositionem, quae uel faciendum quid dictitat, uel fugiendum praecipit, intelligitur, uocem hanc optime hic adhiberi posse.

Obseru. II Alii definiunt *legem* per decretum superioris obligans inferiorem, *conf.* CANTZ. *in usu Philos. in*

Theol. p. 435. *Item Cel.* HASSENII *synopf. philos. moral. p. 168. seqq.*

DCCCCLXXXVIII. Lex divina est, quae obligandi uim suam habet a Deo.

DCCCCLXXXIX. Lex hvmana est, quaecunque obligandi uim suam habet ab homine.

Obseru. Lex uarias suas sortitur denominationes pro uario obligationis principio.

DCCCCXC. Actio moraliter bona dicitur actio legi conformis.

DCCCCXCI. Actio moraliter mala est actio legi difformis.

Obseru. I. Hae definitiones non sunt discrepantes ab illis, cum *actiones bonae* definiuntur per eas, quae nos nostrumque statum perficiunt, es *actiones malae* per illas, quae nos nostrumque statum imperfectiores reddunt. Cum enim lex id omne iubeat, quod nos nostrumque statum perficit, et id omne prohibeat, quod nos nostrumque statum imperfectiorem reddit, dubitari non potest, legi id conforme esse, quod nos perfectiores reddit, et id legi difforme esse, quod nos nostrumque statum imperfectiorem reddit.

Obseru. II. Hinc intelligis, quid sit *bonitas moralis*. Consistit haec in conformitate actionum cum lege; *turpitudo* autem *moralis* consistit in difformitate.

DCCCCXCII. Praemivm dicitur bonum, quod cum actione connectit legislator, tanquam motiuum eam committendi, uel omittendi.

Sic cum princeps, literatum incrementis consulturus, conuocat eruditos, eosdemque iubet, ut, certamine quasi facto, speciminibus propalam edendis, literarum auctus promoueant, eique, qui optimum exhibet praestantissimumque eruditionis specimen, certam pecuniae summam elargitur, tunc illa pecuniae summa dicitur praemium eruditionis.

ditionis. Est enim ea, 1.) bonum quid, 2.) cum actione et studio eruditi hoc bonum connectit princeps, tanquam legislator, 3.) ideo connectit, ut hoc ipso bono incitetur eruditus ad plura et praestantiora in posterum specimina edenda, siue, ut stilo utar philosophico, ut hoc ipsum bonum sit motiuum, literas in reliquum uirtutemque feruentissime consectandi.

DCCCCXCIII. Praemivm natvrale est bonum cum actione necessario connexum.

Sic gaudium animi innocensque uoluptas sunt praemium naturale uirtutis, et scientiae. Est enim cum uirtutis studio, naturali et indiuulso nexu, coniuncta uoluptas animi innocens, et a nemine, quisquis hic, cuiasue fuerit, disturbanda.

DCCCCXCIV. Praemivm positivvm est bonum connexum cum actione libera ex legislatoris uoluntate.

Tale est praemium certa pecuniae summa, erudito pro operis suis et scientiarum cultura a principe donata,

DCCCCXCV. Poena est malum, quod cum actione connectit legislator, tanquam motiuum omittendi uel committendi.

Grotivs definit poenam per malum passionis propter malum actionis. Celeb. autem hassenivs, plenius, et, ut uerum dicam, clarius quoque definit poenam in *synops. p. 691.* Est coërcitio, seu ultio delicti, a superiore, aut magistratu, ius puniendi habente, certi inflictione mali, ob ciuitatis salutem, ac laedentis laesique utilitatem, rite facta.

DCCCCXCVI. Poena natvralis est malum cum actione necessario connexum.

Talis poena est crapula, ex ebrietatis uitio contracta, item morsus conscientiae, et turbulentus mentis status ex scelerum commissione oriundus.

DCCCCXCVII.

DCCCCXCVII. Poena positiva est malum, quod connectitur cum actione libera ex legislatoris uoluntate.

Talis poena est patibulum cum furto ex legislatoris uoluntate libera connexum.

DCCCCXCVIII. Virtus est habitus actiones suas legi naturali conformiter dirigendi.

Obseru. Magnif. HASSEN uirtutem ita definit: *Est serium et constans propositum ac studium, uoluntati diuinae in omnibus obsequendi* *conf. synops.* p. 142. Quam quidem definitionem, credo cum nostra, facili negotio, conciliari posse. Virtus autem et officium maxime differunt: id quod palam fiet, cum, quid sit *officium*, a nobis explicabitur.

DCCCCXCIX. Vitium est habitus, actiones suas ratione contraria dirigendi, quam lege naturali praescribitur.

M. Infirmitas naturalis est impotentia naturalis, actiones suas ad legem naturalem, tanquam normam, dirigendi.

MI. Impotentia autem naturalis dicitur, cui tollendae pro rerum nostrarum statu non sumus pares.

MII. Virtus philosophica est, quae nititur non nisi motiuis, ab intrinseca actionum honestate et turpitudine petitis.

Cum e. gr. CAIUS liberalis est erga pauperes, ideo tantum, quia existimationem suam laedi per auaritiam, putat, uel quia, liberalitatem ad commodum publicum facere nouit, tunc ista liberalitas est adhuc uirtus philosophica. *uid.* CARPOVII *differtat. de gradatione uirtutum moralium 1733. Ien. habit.*

M III.

MIII. Svmmvm bonvm siue beatitvdo (Philosophica nempe, seu naturalis) est perpetuus siue non impeditus ad maiores perfectiones progressus.

Cum ob finitudinem nostram omnes et summas perfectiones obtinere nequeamus, hominis esse, patet, continuo progredi ad maiores perfectiones. Atque hoc secundum wolfivm summum bonum est, quod quidem in hac uita obtineri potest.

MIV. Svmmvm malvm in hac uita est continuus progressus ad maiores in dies imperfectiones.

MV. Felicitas est status durabilis siue constantis laetitiae.

Per statum autem durabilis gaudii intelligimus statum eiusmodi gaudii, quod non degenerat in taedium. Tale gaudium est illud, quod ex uirtutis studio percipitur. Non definitur hic felicitas ficta et apparens, sed uera.

MVI. Infelicitas est status durabilis taedii.

MVII. Conscientia est iudicium de actionum nostrarum moralitate, honestate ac turpitudine.

MVIII. Conscientia recta dicitur, si iudicium de actionis moralitate uerum est.

MIX. Conscientia erronea, si iudicium falsum fuerit de actionis moralitate.

E. gr. Cum quis iudicauerit, periurium esse contra regulas iusti et honesti, gaudet conscientia recta; si uero quis opinatus fuerit, periurium esse nonnunquam licitum quid et iustum, conscientiam illi tribuimus erroneam.

MX.

MX. Conscientia certa uocatur, si certum uel euidens est de actione moralitate iudicium.

MXI. Conscientia probabilis est, si probabile est iudicium de actionis honestate uel turpitudine.

Plebeii homines persaepe secundum conscientiam probabilem agunt. Cum rusticus uidet, ipsum pastorem se inebriare, cum uidet, uerbi diuini ministrum chartas lusorias identidem tractare, probabile ipsi est, ebrietatem non adeo enorme esse uitium, licitumue quid esse, tempus chartularum luso fallere, quia ipse pastor haec omnia sine multa tergiuersatione agat. Pastoris enim uitam pro norma actionum suarum habet.

MXII. Conscientia dubia est, si dubium atque anceps est de actionum moralitate iudicium.

Cum e. gr. quis dubitat, num licitum sit, saltare, cum determinate nescit, uel honestatem, uel turpitudinem salta ionis, conscientiam ipsi dubiam tribuimus.

MXIII. Conscientiae scrupulus nihil est aliud, quam ratio, quae dubiam reddit actionis nostrae rectitudinem.

Si e. gr. quis dubitaret, num liceat moderamen inculpatae tutelae adhibere, idque ideo, quia secundum Christi effatum, malo resistere non debeamus, tunc scrupulo conscientiae uexaretur.

MXIV. Conscientia antecedens est iudicium de moralitate actionis nondum patratae.

MXV. Conscientia consequens est iudicium de actionibus iam patratis

MXVI

MXVI. Conscientia theoretica eſt, cum iudicium noſtrum de actionis moralitate eſt theoreticum.

Iudicium autem noſtrum eſt theoreticum, ſi iudicamus tantummodo, num actio bona uel mala ſit.

MXVII. Conscientia practica eſt, cum iudicium de actione eſt practicum.

Practicum autem eſt *iudicium*, cum iudicamus, quod actio ſit uel patranda, uel omittenda.

MXVIII. Conscientia theoretice-practica eſt, ſi iudicium practicum fertur, nondum ſpectatis ſingularibus circumſtantiis.

MXIX. Conscientia practice-practica eſt, ſi iudicium practicum fertur, circumſtantiis ſingularibus probe conſideratis.

Sic ſi iudicaueris, neminem eſſe uulnerandum, nondum autem perſpexeris ſingulares quasdam circumſtantias, quae, in moderamine inculpatae tutelae, concurrunt, tunc conſcientia illa eſt 1) *practica*, quia iudicat, actionem quandam eſſe non ſuſcipiendam, 2) eſt *theoretice-practica*, quia iudicatur, nondum conſideratis omnibus ſingularibus circumſtantiis. Si uero indicaueris, nonnunquam alterum eſſe uulnerandum, ſi ſcilicet omnes ſingulares circumſtantias probe perſpexeris, tunc iudicium tuum eſt conſcientia *practice-practica*, (ein überwiegendes Gewiſſen.)

MXX. Conscientia practice-practica dicitur completa (ein wichtiges Gewiſſen,) ſi omines attenduntur circumſtantiae, incompleta autem, ſi aliquae tantum attenduntur circumſtantiae.

MXXI. Concsientia libera eſt, cum mens iudicium fert, affectuum impetu liberata.

Serva

SERVA est, cum iudicamus, affectuum impetu turbati.

Cum e. g. iudicaueris, comessationes esse fini non contrarias, sensuum dulcedine delinitus ita iudicas, adeoque serua adest conscientia. Si uero iudicas, omne uitium esse perniciosum, tunc conscientia libera est.

MXXII. HOMO INCONSCIENTIOSVS, seu NVLLIVS CONSCIENTIAE est, quisquis contra conscientiam practice-practicam agit, propterea, quod serua est.

Fac e. gr. iudicem aliquem, fide iurisiurandi interposita, pollicitum esse principi suo, se deprecaturum omnes largitiones; fac, ipsum porro considerare attentius periurii turpitudinem et incommoda; fac, ipsum nihilominus, considerata licet iurisiurandi religione, perpensisque fidei sublestae damnis, corrumpi se pati largitionibus, idque ideo, quia pecuniae splendore praestrictus, sensibus, quam rationi, magis obsequitur, tunc iudicem hominem nullius conscientiae dixerim. Agit enim 1) contra conscientiam practice-practicam, i. e. agit contra iudicium suum, quod, perpensis omnibus circumstantiis, de turpitudine actionis committendae ferebat. 2) Agit secundum conscientiam seruam, dum, sensuum blanditiis deceptus, seponit tantisper rationis iussa et imperium

MXXIII. CONSCIENTIOSVS ille uocatur, qui agit secundum conscientiam liberam.

Cum quis scilicet ducem rationem sequitur, nec turbulento affectuum concursu se in agendo determinari patitur, eo ipso iam conscientiosum illum dixerim.

MXXIV. EXCVSATIO CONSCIENTIAE est consensus conscientiae consequentis cum antecedente.

MXXV.

MXXV. ACCVSATIO CONSCIENTIAE est diuersitas, siue dissensus conscientiae consequentis atque antecedentis.

Cum iudex, sacramenti oblitus, largitionibus se patitur corrumpi, tunc ante actionem turpem, siue ante donorum acceptationem, eam iudicabit, sensuum seruitute determinatus, ut bonam, alias non susciperet; post accepta uero dona, ratione quasi reuiuiscente, actionem patratam habebit pro turpissima. Quo ipso conscientia ipsum accusat.

MXXVI. MORSVS CONSCIENTIAE est taedium, ex dissensu conscientiae antecedentis et consequentis ortum.

CAIVS, TITII librum pretiosum suffuraturus, hanc libri ablationem bonam iudicat, post actionem patratam actionis perspicit turpitudinem, et actionem patratam pro mala habet. Ex quo insigne in ipso orietur taedium. Atque ita morsu conscientiae discruciatur.

MXXVII. SOMNVS CONSCIENTIAE est defectus conscientiae antecedentis et consequentis hominis, ex consuetudine agentis.

Cum e. gr. CAIVS neque, quid agendum sit, perpendit, neque, actione iam perpetrata, quid actum sit, considerat, soporosam ipsi conscientiam tribuimus.

MXXVIII. EVIGILARE CONSCIENTIA dicitur, cum, ob taedium ex actionibus patratis subortum, ad agnoscendam actionum patratarum prauitatem adigimur.

MXXIX. SOPIRE CONSCIENTIAM dicimus, cum cogitationes nostras dirigimus ad ea, quae actionibus suspectis qualemcunque rectitudinis speciem conciliant.

Cum iudex, largitionibus inhians, cogitat, se pauperem esse, alios quoque largitionibus se corrumpi pati; itemque periurii crimen posse remitti, cet. tum, ita cogitando pedetentim conscientiam sopit.

MXXX. TRANQVILLITAS CONSCIENTIAE est immunitas a taedio, quod ex prauis actionibus subnasci potest.

MXXXI. INQVIETVDO CONSCIENTIAE est sensus scrupulorum conscientiae.

MXXXII. CVSTODIA CONSCIENTIAE est cura de rectitudine et certitudine conscientiae.

Custodire hinc *conscientiam* ille dicitur, qui de conscientia recta et certa solicitus est.

MXXXIII. CONTRA CONSCIENTIAM (wider besser Wissen und Gewissen) agunt, qui contra conscientiam practicepracticam agunt, i. e. qui, quamuis actionem aliquam ut malam sub omnibus singularibus circumstantiis iudicent, nihilominus eam suscipiunt, et u. u.

MXXXIV. SAPIENS AC BENE ORDINATA VITAE RATIO est consensio actionum, siue finium intermediorum ac singularium ad perfectionem, siue beatitudinem hominis.

MXXXV. STVLTA MINVSQVE ORDINATA VITAE RATIO est actionum humanarum, siue finum singularium ad perfectionem, siue beatitudinem obtinendam dissensio.

Stultus hinc est, qui media eligit fini contraria.

MXXXVI. COGNITIO VIVA dicitur, quae efficaciter hominis animum ad agendum impellit.

MXXXVII.

MXXXVII. Cognitio mortva est, quae non fit motiuum uoluntatis, siue quae non ad agendum hominis uoluntatem impellit.

MXXXVIII. Ceremoniae sunt signa eorum, quorum meminisse in propositi executione nos oportet.

Conf. de ceremoniis et maxime de hac definitione eiusque consectariis CANTZ. in usu philosoph. WOLF. in theol. in cap. de Lege.

MXXXIX. Dominivm in semetipsvm uel in sensus, imaginationem et adfectus, est animi uis quaedam a seruitute morali sese uindicandi in libertatem.

MXL. Servitvs moralis est dominium sensuum, phantasiae atque adfectuum.

Conf. hic differtat. nostra de statu seruitutis moralis, Vitemb. 1733.

MXLI. Pvgna cvpiditatvm est rationis atque adpetitus sensitiui in actionum liberarum censura contrarietas.

Conf. Magnif. HASSENII differtat. de pugna appetitus sens. et rat.

MXLII. Victoria moralis est exstinctio uel remotio cupiditatum siue adpetitus sensitiui, et quidem per libera rationis pronuntiata.

MXLIII. Dominvs svi ipsivs est, quisquis ratione sua uincere adpetitum sensitiuum seu cupiditatis impetum potest.

LXLIV. Philosophia moralis characteristica, sive ars, hominvm ani-

MOS COGNOSCENDI, eſt habitus, principia, ſiue generales regulas, quibus homines in diiudicanda actionum moralitate utuntur, explorandi.

MXLV. SIMVLATIO aſt actionis internae atque externae diſſenſus.

MXLVI. SINCERITAS eſt actionis externae cum interna conſenſus.

De ſimulatione uid. M. TROSIEN diſput. ſub praeſid. Magnifici HASSEN. habit de Moralitate ſimulationis.

MXLVII. PHYSIOGNOMIA eſt ars cognoſcendi hominis animum ex habitu et conformatione corporis, praeſertim ex faciei lineamentis.

MXLVIII. GESTVS uultus, uocis, atque artuum corporis LIBERI ſunt, quicunque naturalibus hominis propenſionibus conformes exiſtunt.

MXLIX. GESTVS COACTI (MINVS NATVRALES, ADFECTATI) ſunt, quicunqne naturalibus hominis propenſionibus contrarii exiſtunt.

ML. STATVS HOMINIS NATVRALIS eſt, in quo actiones arbitratu ſuo determinat, nullo ſuperiore his in terriis libertatem eius determinante.

Talis ſtatus eſt eorum, qui, naufragio in inſulas delati, ſoli uiuunt ſine magiſtratu. Talis ſtatus eſt Monarcharum, a nullo ſuperiore in his terris dependentium.

MLI. STATVS HOMINIS CIVILIS eſt, in quo actiones ſuas ex alterius, qui libertatem eius limitat, arbitratu dirigere tenetur.

MLII.

MLII. OFFICIVM est actio ad legem determinata, quatenus ad eam ita determinandam obligamur.

MLIII. OFFICIVM ERGA DEVM uocatur, cuius motiua sunt attributa diuina.

Sic si confidis in Deo, propterea, quod nosti, ipsum posse, ipsum uelle suppetias tibi ferre, officium quoddam obseruas erga eum. Ad hanc enim actionem, scil. ad fiduciam in Deo, te mouet repraesentatio omnipotentiae immensaeque benignitatis diuinae. Motiua itaque huius actionis sunt attributa diuina.

MLIV IN NOSTRA POTESTATE dicuntur esse ea, quaecunque per uires nostras obtineri, uel et declinari a nobis possunt.

Sic in nostra potestate est, aliorum laudibus et famae obtrectare Id enim est eiusmodi, ut nostris uiribus deuitari queat.

MLV. PRVDENTIA est habitus, subsidia, sapienter excogitata, promte exsequendi.

MLVI. ARS est habitus, per mentis aut corporis uires efficiendi ea, quae solius naturae beneficio, (uel absque studio nostro) effici nequeunt.

Sic e. gr. Si CAIVS artem eleganter saltandi callet, tunc gaudet habitu per corporis uires producendi ea, quae solius naturae beneficio, siue sine studio et sine actibus, crebrius repetitis, nunquam effecisset.

MLVII. OFFICIA ERGA VOLVNTATEM sunt illae actiones, quas perficere homo, respectu uoluntatis, tenetur.

MLVIII. OFFICIA ERGA CORPVS sunt eiusmodi actiones, quas perficere, respectu corporis nostri, per naturae legem tenemur.

MLIX. Sanitas est is corporis status, quo membra singula natiuis functionibus suis expediendis sunt accommodata, et inter se consentiunt.

MLX. Morbus est is corporis status, quo ad decenter expediendas functiones suas inepta sunt corporis membra.

MLXI. Vigor sive elegantia corporis est iste status, quo posituris, et commotionibus, quas animi et corporis perfectio naturalis flagitat, corpus aptum est et accommodatum.

MLXII. Temperantia est uirtus dirigens cibi ac potus usus legibus sanitatis conuenienter.

MLXIII. Intemperantia est habitus, cibi ac potus usum non nisi ad uoluptatem attemperandi.

MLXIV. Voluptuosus nuncupatur, qui bonum ac malum sensuum uoluptate uel taedio metitur.

MLXV. Ebrietas est uitium, in capiendo potu modum ita excedens, ut functiones capitis turbentur.

MLXVI. Opes sive facultates (zeitliches Vermögen) uocantur apparatus earum rerum, quibus homini ad expediendas uitae necessitates, oblectationem ac decus opus est.

MLXVII. Opulentia (Ueberfluß, grosser Reichthum) est istiusmodi opum copia, quae maior est, quam ad necessitates ac decentiam requiritur.

MLXVIII.

MLXVIII. Lautitia (reichliches gutes Auskommen) est istiusmodi opum copia, quae cum ad expediendas uitae necessitates, tum ad seruandum uitae decus, sufficit.

MLXIX. Sufficientia (nöthiges Auskommen) est opum copia, uitae necessitatibus expedientibus sufficiens.

MLXX. Paupertas est defectus aliquis opum.

MLXXI. Labores sunt istiusmodi hominis actiones, quae ad acquirendas opes, seu ad uitae sustentationem, sunt accommodatae.

MLXXII. Somnolentia sive pigritia est temeraria laboris intermissio.

MLXXIII. Otium (Muße) est immunitas a labore, (ordinario scil.)

MLXXIV. Avaritia est cupiditas, plura acquirendi, quam quae et ad uitam honeste transigendam requiruntur, et, pro conditione nostra acquiri possunt.

MLXXV. Αὐτάρκεια, Sufficientia (Vergnüglichkeit) est iusta earum opum cupidisas, quae ad uitae necessitatem ac decentiam sufficiunt.

MLXXVI. Incuria (Sorglosigkeit) est iusto minor opes acquirendi cupiditas.

Differunt itaque αὐτάρκεια et incuria toto coelo, cum adsint diuersae notae characteristicae.

MLXXVII. Parsimonia est prudentia moderandi expensa.

MLXXVIII. PRODIGALITAS est stultitia in expensis nimiis.

MLXXIX. TENACITAS (Kargheit) est studium iusto minus, quam sat est ac decet, expendendi.

MLXXX. SORDITIES (Filzigkeit) est insignis gradus tenacitatis.

MLXXXI. LAVS est enumeratio perfectionis, qua quis gaudet, et LAVDARE ALTERVM nihil est aliud, quam alterius enumerare perfectiones.

De hac laudis definitione, et eius consectariis, egi copiosius in dissertat. *Num propria laus semper sordeat?* Vitemberg. 1734. habita.

MLXXXII. Κενοδοξία seu VANAE GLORIAE STVDIVM (Ehrgeiz) est iusto maior eius honoris cupiditas, quem neque promeremur, neque pro circumstantiarum conditione, adipisci possumus.

MLXXXIII. GLORIAE STVDIVM (Ehrliebe) est cupiditas eius honoris, quem actionibus, seu uirtutibus nostris promeremur, siue, est animi propensio ad honores promeritos.

MLXXXIV. HVMILITAS SIVE ANIMVS ABIECTVS (Niederträchtigkeit) est defectus honestae ambitionis.

MLXXXV. HONOR nihil est aliud, quam iudicium aliorum de nostra perfectione.

Perfectio autem dicitur *nostra*, quae nostris uiribus et nostro studio fuit acquisita.

MLXXXVI. DEDECVS est nihil aliud, quam iudicium aliorum de nostra imperfectione.

MLXXXVII.

MLXXXVII. IGNOMINA VEL OPPROBRIVM (Beschimpfung) est actio, cuius motiuum est alterius imperfectio.

MLXXXVIII. VITVPERATIO SIVE CENSVRA est enarratio imperfectionum alterius.

MLXXXIX. CONVICIA sunt uocabula, quibus alterius imperfectiones designamus.

MXC. CALVMNIA SIVE CRIMINATIO est falsum de alterius imperfectione pronuntiatum.

MXCI. ARROGANTIA (Hochmuth) est uitium, plura sibi tribuendi, quam decet.

MXCII. MODESTIA (Demuth) est uirtus, tantum sibi tribuendi, quantum decet.

MXCIII. CONTEMTVS SVI est uitium, minus sibi tribuendi, quam decet.

MXCIV. PATIENTIA est uirtus, moderandi tristitiam in aduersitatibus, siue, est tranquillitas in aduersis.

MXCV. ANIMOSITAS (die Herzhaftigkeit est moderatio metus circa imminens periculum.

MXCVI. METICVLOSITAS est nimia procliuitas ad metum circa imminens periculum.

MXCVII, AVDACIA (Verwegenheit) est immunitas ab omni metu circa instans periculum.

MXCVIII. GLORIAM DEI ILLVSTRARE dicimur, si eiusmodi actiones suscipimus, quarum motiua sunt perfectiones diuinae, seu ex quibus

cognosci et intelligi potest, nos Deum habere pro ente perfectissimo.

MXCIX. Pietas est habitus, actiones suas ad diuini Numinis gloriam dirigendi.

Pius itaque erit, qui eiusmodi actiones suscipit, quarum motiua sunt perfectiones diuinae. Sic cum ideo quis tranquillus et patiens est in aduersis, quia nouit, Deum et uelle et posse iuuare, pium ille esse, dicimus.

MC. Gloria dei est admiranda eius maiestas, rebus atque actionibus, itemque iudiciis nostris, expressa.

MCI. Obscvratio gloriae divinae consistit in actione, cuius motiuum est erronea de diuina maiestate opinio.

Sic si quis, in omne uitiorum genus effusus, petulantius peccat, propterea, quod sibi persuadet, Deum non omnia adeo rigorose punire, gloriam Dei obscurat, cum actionibus suis declaret, se Deum non habere pro ente perfectissimo.

MCII. Blasphemia est oratio, qua Deo tribuimus uitia uel imperfectiones.

MCIII. Timor dei est solicitudo, fugiendi eas actiones, quas Dei uoluntati, aut perfectionibus, contrarias esse nouimus.

MCIV. Metvs servilis est solicitudo, fugiendi malas actiones, propter diuinam, quae coniuncta esse cum illis uidetur, poenam.

MCV. Filialis dei timor est, cum malum fugimus ideo, quia Deum amamus, illumque laedi nefas putamus.

MCVI.

MCVI. Reverentia dei est solicitudo quaecunque data occasione uenerationem eius declarandi.

MCVII. Veneratio dei consistit in conuictione de diuina maiestate uel praestantia.

MCVIII. Invocatio dei est intimum siue serium desiderium istiusmodi beneficiorum, quae exspectare ab eodem, per ipsius perfectiones, licet.

MCIX. Precatio siue adoratio est significatio externa inuocationis Dei internae.

MCX. Gratus erga deum animus est amor erga Deum, tanquam benefactorem nostrum.

MCXI. Gratiarum actio est oratio, qua gratum Deo animum declaramus.

MCXII. Cultus dei externus est complexus illarum actionum externarum, quae, Dei caussa, siue ad significandam Numinis uenerationem, suscipiuntur.

MCXIII. Cultus autem dei internus sunt cogitationes, uenerationi Numinis accommodatae.

MCXIV. Cultus dei in genere est obseruatio officiorum, Deo debitorum.

MCXV. Amicus est persona, quae nos amat, siue, quod idem est, quae promta semper est ad capiendam ex nostra felicitate uoluptatem.

MCXVI. Inimicus est persona, quae nos odit, siue, quae promta est ad uoluptatem capiendam ex nostra infelicitate.

MCXVII. Svberbia (insolentia Hoffarth) est uitium, quo nosmet ipsos temere super alios efferimus.

MCXVIII. Fastvs (Stolz) est superbia, actionibus siue signis externis declarata.

MCXIX. Contemtvs aliorvm est actio, qua significamus, nos parum aut nihil, aliis tribuere.

MCXX. Modestia (Bescheidenheit) est uirtus uel habitus, suos cuique honores tribuendi.

MCXXI. Comitas est uirtus, qua in actionibus singulis uoluptatem aliquam, ex alterius perfectione perceptam, significamus.

MCXXII. Hvmanitas est uirtus, in actionibus singulis sincerum erga alios amorem demonstrandi.

MCXXIII. Laedere alios est nihil aliud, quam eiusmodi actiones suscipere, quae officiis erga alios sunt contrariae.

MCXXIV. Damnvm est istiusmodi malum, quod ex laesione nascitur.

MCXXV. Ingratitvdo siue animvs ingratvs est odium aduersus benefactorem.

MCXXVI. Beneficiorvm immemor (unerkenntlich) dicitur ille, quisquis parum, aut nihil amoris erga benefactorem ostendit.

MCXXVII. Mansvetvdo est promtitudo ignoscendi iis, qui nos offenderunt.

MCXXVIII. Ignoscere aliis nihil est aliud, quam alios ita considerare ac si nos non laesissent.

MCXXIX.

MCXXIX. Vindicta est cupiditas, offensoribus nocendi, uel aegre faciendi.

MCXXX. Moderamen inculpatae tutelae est defensio corporis ac uitae ab hostium uiolentia.

Conf. hic *differt.* 2. roesleri *de iure uiolentae defensionis Tubing. hab.* 1721.

MCXXXI. Magnanimitas seu generositas, (Großmuth) est firmum atque constans propositum, hostibus non tantum non nocendi, sed quoque quauis occasione benefaciendi.

MCXXXII. Crudelitas est insatiabilis uindictae cupiditas.

NCXXXIII. Pax est iste hominum status, quo nemo alium aperte offendit.

MCXXXIV. Bellum est ille hominum status, quo alter alterum offendit, siue est status personarum, ui certantium.

MCXXXV. Communio bonorum est facultas multorum uel omnium unam eandemque rem ad usus proprios adhibendi.

MCXXXVI. Dominium siue possessio est ius unius, uel quarundam modo personarum, utendi re aliqua pro suis usibus, siue dominium est, cum rem aliquam ita possidemus, ut alter ab eiusdem usu et possessione excludatur.

MCXXXVII. Dominus uocatur, quisquis rei alicuius habet dominium.

MCXXXVIII.

MCXXXVIII. Tvrbatio dominii eſt offenſio aliorum quoad dominium.

MCXXXIX. Fvrtvm eſt ablatio rei alienae, inſcio atque inuito domino, lucri faciendi cauſſa.

MCXL. Merces eſt operarum pretium.

MCXLI. Pretivm eſt quantitas rerum moralis, iuxta quam earum ad ſe inuicem ratio determinanda.

MCXLII. Pecvnia eſt communis menſura pretiorum, quae ſtatuuntur rebus, ad uitae neceſſitatem, commoditatem et iucunditatem neceſſariis.

MCXLIII. Emtio, venditio, eſt ſpecies contractus, qua quis pro determinata, mutuo conſenſu, pecuniae quantitate, transfert rei ſuae dominium in alterum.

MCXLIV. Locatio dicitur, ſi quis rei ſuae uſum, uel etiam operam ſuam, pro certa mercede alteri concedit.

MCXLV. Donare alteri quid dicimur, ſi gratis in alterum transferimus rei noſtrae dominium.

MCXLVI. Eleemosyna dicitur donum, quod confertur in egentem ad uitae neceſſitatem.

MCXLVII. Mendicvs dicitur, qui eleemoſynas petit.

MCXLVIII.

MCXLVIII. Depositvm dicitur res in custodiam nobis tradita.

MCXLIX. Mendacivm uocatur eiusmodi falsiloquium, quod ad alterius damnum dolose directum est.

MCL. Falsíloqvivm autem est quilibet sermo a mente alienus.

MCLI. Veracitas est uirtus uel habitus uerum dicendi, quoties id ipsum naturae legi congruum est.

MCLII. Taciturnitas est habitus celandi ueritatem, quoties eadem cum damno est coniuncta.

MCLIII. Contestationes sunt eiusmodi uoces, quibus sinceritatem nostram declaramus.

MCLIV. Sinceritas est uirtus seu habitus agendi dicendique ea, quae menti nostrae sunt consentanea.

MCLV. Ivramentvm est contestatio, qua Deum, tanquam testem ac uindicem, inuocamus.

Cel. hassen in Synops. p. 344. satis apte perque bene iusiurandum ita definit: *Iuramentum* est nihil aliud, quam prouocatio uindictae diuinae, sub conditione mendacii, aut perfidiae, iustam ob causam legitime facta.

MCLVI. Perivrivm est iuramentum, pro mendacio confirmando praestitum.

MCLVII.

MCLVII. Maledicere alteri dicimur, si uerbis significamus, nos uelle, ut alteri male sit.

MCLVIII. Pacta sunt promissiones mutuae, siue, pactum est consensus plurium in unum placitum.

MCLIX. Contractus sunt pacta, quae circa dominii translationem uersantur.

MCLX. Promissio dicitur oratio, qua alteri significamus, nos in eius gratiam quidpiam esse facturos, uel omissuros.

MCLXI. Latrocinium uocatur ablatio rei alienae, conscio quidem, sed inuito domino.

MCLXII. Fravs est actio, qua aliis, consciis quidem, sed falsis tamen rationibus ad assensum adductis, res suas auferimus.

Obseru. Hae sunt fere definitiones morales, quas cum deprehenderim per se euidentes, satisque faciles, multas obseruationes adiiciendas esse, non putaui.

DEFINITIONES POLITICAE.

MCLXIII.

Societas est pactum aliquod, ad communem felicitatem coniunctis uiribus promouendam institutum.

Cantzivs in positionibus de *uocatione Ministrorum ecclesiae* ita definit societatem: *societas* est coniunctio plurium hominum, qui uiribus et uoluntatibus unitis ad certum finem contendunt.

MCLXIV. Salvs societatis est non impedita boni communis per coniunctas sociorum uires promotio.

MCLXV. Societas conivgialis est societas simplex inter maritum et foeminam siue coniuges, ad procreandam atque educandam sobolem instituta.

MCLXVI. Castitas est uirtus determinans appetitum uenereum legi naturali conformiter.

MCLXVII. Fornicatio est coitus, solius uoluptatis gratia cum persona soluta celebratus.

MCLXVIII. Advlterivm est coitus cum maritata.

MCLXIX. Libido est cupiditas ex coitu uoluptatem capiendi.

MCLXX. Salax dicitur, qui ex tactu uenereo nimiam sentit uoluptatem, qua impellitur ad actus legi naturali contrarios.

MCLXXI. SODOMIA est coitus hominis cum brutis.

MCLXXII. PAEDERASTIA (Knabenschänderey) est coitus maris cum mare.

MCLXXIII. PVDICVS (Züchtig) dicitur ille, qui se abstinet ab eiusmodi actionibus, quae ad libidinem et aestum incitant. IMPVDICVS uero est, qui eiusmodi actiones suscipit, quae ad aestum uenereum et libidinem inflammant.

MCLXXIV. POLYANDRIA est societas inter foeminam unam et plures mares POLYGAMIA est societas inter marem unum el plures foeminas.

MCLXXV. SPONSALIA sunt mutuum promissum de societate coniugiali ineunda, s. de nuptiis contrahendis.

MCLXXVI. CONCVBINATVS est, cum mas praeter foeminam suam plures sibi adiungit, coitus libidinosi caussa.

MCLXXVII. MVTVVM AVDITORIVM est continuum mutuae sinceraeque amicitiae uel humanitatis inter coniuges studium.

MCLXXVIII. SOCIETAS PATERNA est societas simplex, quae parentes inter ac liberos uiget horum educandorum gratia.

MCLXXIX. SVSTENTATIO, quam debent parentes liberis, in eo consistit, ut ea a parentibus praestantur liberis felicitatis subsidia, quibus parandis horum uires adhuc impares existunt.

MCLXXX.

MCLXXX. Gubernatio, qua consulunt parentes liberis, in eo consistit, ut adsit prudens et solicita earum actionum, quae liberis ad felicitatem necessariae sunt, moderatio.

MCLXXXI. Ludus est actio temporis fallendi caussa suscepta.

MCLXXXII. Patria potestas est ius, quo gaudent parentes, actiones liberorum pro arbitratu suo determinandi

MCLXXXIII. Maiorennes dicuntur liberi, si a patria potestate fuerint immunes.

MCLXXXIV. Minorennes dicuntur liberi, si adhuc sunt sub patria potestate.

MCLXXXV. Obedientia est promtitudo imperata exsequendi.

MCLXXXVI. Reverentia, quam habent liberi erga parentes, consistit in solicitudine illa, qua cauent, ne quid praesentibus parentibus, suscipiant, quod ipsis displiceat.

MCLXXXVII. Tutores dicuntur personae, quae, post parentum mortem, in educandis liberis, parentum uicem subeunt.

MCLXXXVIII. Pupilli dicuntur liberi, qui sunt sub tutorum potestate.

MCLXXXIX. Societas herilis est societas simplex herum inter et seruum, eum in finem instituta, ut hic pro mercede seu necessariis sustentationis subsidiis operas suas illi praestet.

MCXC. Servus dicitur, qui hero operas suas locat.

MCXCI. Svbiectvs alter alteri dicitur, ſi uoluntas ipſius a uoluntate alterius determinatur.

MCXCII. Mancipivm dicitur ſeruus proprius.

MCXCIII. Domvs eſt ſocietas quaedam, ex una pluribusue ſocietatibus ſimplicioribus coagmentata.

MCXCIV. Respvblica eſt ſocietas quaedam, ex compluribus domibus ſeu familiis, ad communem ſalutem, coniunctis uiribus promouendam tuendamque tranquillitatem, inſtituta.

MCXCV. Magistratvs ſiue imperantes dicuntur, qui in republica de rebus, ad ſalutem et tranquillatem communem ſpectantibus, praecipiunt.

MCXCVI. Svediti ſiue parentes ſunt, qui ad exſequenda magiſtratus iuſſa ſunt obſtricti.

MCXCVII. Monarchia eſt forma imperii, qua unus de rebus, ad ſalutem et tranquillitatem communem ſpectantibus uel libere, uel minus libere, praecipit.

MCXCVIII. Tyrannis eſt, cum perſona imperans contra ſalutem et tranquillitatem communem ſtudio et data opera praecipit, ſuae tantum utilitati intentus.

MCXCIX. Aristocratia eſt forma imperii, qua uno plures de ſalute et tranquillitate communi praecipiunt.

MCC.

MCC. Oligarchia eſt, cum plures perſonae contra ſalutem publicam agunt, et tantum propriam utilitatem intendunt.

MCCI. Politia eſt imperii forma, qua populus uniuerſus de rebus, ad ſalutem et tranquillitatem publicam ſpectantibus, ſtatuit.

MCCII. Democratia eſt ſtatus, quo plebs, utilitati ſuae tantum intenta, negligit ſalutem et tranquillitatem reipublicae.

MCCIII. Scholae dicuntur ſocietates docentium et diſcentium, in quibus in rerum ſalutarium cognitione inſtituuntur.

MCCIV. Academiae dicuntur ſocietates, in quibus ſcientiae ſublimiores, artes, itemque exercitia corporis docentur.

MCCV. Academiae scientiarvm dicuntur illae ſocietates, in quibus, coniunctis uiribus, incrementa ſcientiarum et artium promouentur.

MCCVI. Templa ſunt aedificia publica, quae, cultus Dei publici cauſſa, exſtruuntur.

MCCVII. Aedificia autem pvblica dicuntur illae aedes, quae in republica ad communem uſum adhibentur.

MCCVIII. Honestas externa eſt conuenientia actionum externarum cum lege naturae.

MCCIX. Religio eſt cultus Dei.

MCCX. Dvellvm est decertatio duarum personarum, qua iniurias illatas armis letiferis uindicare student.

MCCXI. Nosocomia sunt aedificia publica, in quibus aegroti pauperes curantur et fouentur.

MCCXII. Scriptvm famosvm, quod uocant pasquillum, est eiusmodi scriptum, quod, tecto nomine, in alterius contumeliam editur.

Cel. noster HASSENIVS in Synops. p. 312. pos. 116. pasquillum ita definit: est scriptum, quo graue aliquod et famosum crimen, (ut adulterium, furtum, latrocinium, uel scortum) dolo malo alteri obiicitur.

MCCXIII. Leges civiles sunt normae, secundum quas in republica actiones nostras instituere obligamur.

MCCXIV. Potestas dicitur libertas, iussa promulgandi.

MCCXV. Svmma potestas (souveraineté) est potestas illimitata.

MCCXVI. Leges fvndamentales sunt regulae, quibus potestatis atque potentiae limitationes continentur.

MCCXVII. Thesavrarivs est, qui pecunias, in usum publicum exactas, recipit et erogat.

MCCXVIII. Dvx belli est persona, a cuius nutu pendet miles, ipse autem a iussu imperantis,

rantis, ad leges quasdam fundamentales ſtatus attemperato.

MCCXIX. Ius denominandi eſt poteſtas, collegio conceſſa, ut, ſi munus quod uacet, nominent perſonas duas, uel tres, dignas ipſorum iudicio, quae eidem admoueantur.

MCCXX. Tribunal appellationum eſt ſummum illud tribunal, quo iudici ſuperiori, qui de cauſſis grauioribus ius dicit, examinare et reformare licet ſententiam, ab inferiori latam, ſi pars alterutra litigantium in ea acquieſcere nolit.

MCCXXI. Appellatio eſt illa prouocatio ab iudice inferiori ad ſuperiorem ob latam ab iſto ſententiam.

MCCXXII. Homagium eſt iuramentum, quod praeſtant ſubditi imperanti, ad imperium euecto.

MCCXXIII. Tribunal quoddam criminale summum eſt, ad quod mittenda ſunt acta inquiſitionis, ita, ut ſententia lata exſecutioni demandari nequeat, niſi ab eodem, ſummi imperantis nomine, confirmata.

MCCXXIV. Confrontatio eſt, cum teſtes, praeſente reo, teſtimonium deponunt, et eius aſſenſum urgent, ſi ſcilicet neget pertinaciter reus, quae conſenſu teſtium iuratorum confirmantur.

MCCXXV. Consiliarii sunt personae, quorum consilio in rebus decernendis summus imperans utitur.

MCCXXVI. Foedera sunt pacta de coniungendis uiribus aduersus hostem alterutrius partis.

MCCXXVII. Eleemosynaria sunt aedificia publica, quibus eleemosynarii consulunt egestati stipem emendicantium.

MCCXXVIII. Ergastula sunt aedificia publica, in quibus ad labores ui compelluntur maleferiati, donec ad saniorem mentem redeant.

MCCXXIX. Aerarium publicum est, ex quo pecunia mutuo datur modicas usuras soluturis.

MCCXXX. Homicidium dolosum est actio, qua quis mortem alteri infert, cum eam, uel minorem laesionem, intenderet.

MCCXXXI. Homicidium casuale est actio, qua quis, nulla sui culpa, praeter intentionem, alteri mortem infert.

DEFI-

DEFINITIONES PHYSICAE.

MCCXXXII.

PORI CORPORVM dicuntur interstitia, uacua ab ea materia, ex qua constant corpora.

MCCXXXIII. CORPVS ABSOLVTE DVRVM dicitur, quod caret interstitiis, ab ea materia uacuis, ex qua constat.

MCCXXXIV. CORPVS RARVM dicitur, si interstitia in sensus incurrunt CORPVS autem DENSVM dicitur, si interstitiola fuerint rariora et exilia.

MCCXXXV. CORPVS POROSVM dicitur, si materia cohaerens corporis apparet densa, sed interstitiis seu poris admodum patulis distincta.

MCCXXXVI. CORPVS DVRVM est, si particulae corporis difficulter cedunt tactui, ut difficilis earum ab inuicem sit separatio.

MCCXXXVII. CORPVS TENVE dicitur si moleculae corporis in sensum incurrentes fuerint ualde exiguae.

MCCXXXVIII. CORPVS VERO CRASSVM dicitur, si moleculae fuerint maiores.

MCCXXXIX. CORPVS ASPERVM est, si in superficie corporis moleculae quaedam eminent ultra intermedias.

MCCXL. CORPVS LAEVE est, si molecularum superficies, in corporis superficie sitarum, continuae apparent.

MCCXLI. Corpvs flvidvm dicitur, si ea fuerit materiae uariabilis et interlabentis quantitas, ut materiae constantis particulae a mutuo contactu diuellantur.

MCCXLII. Corpvs molle dicitur, si particulae corporis facile cedunt tactui, et facilis earum sit ab inuicem separatio.

MCCXLIII. Calor consistit in motu peculiaris cuiusdam fluidi subtilis, ex uno corpore in aliud transeuntis.

MCCXLIV. Corpvs calidvm dicitur, quod manu nostra calidius, calorem contingenti impertitur.

MCCXLV. Corpvs frigidvm dicitur, qoud,minus calidum,a contingente calorem recipit.

MCCXLVI. Gravitas corporum est illa corporum affectio, qua illa uersus centrum terrae tendunt.

MCCXLVII. Stellae fixae dicuntur illae stellae, quae eandem constanter a se inuicem distantiam seruant.

MCCXLVIII. Planetae dicuntur stellae, quae ab occasu uersus ortum ad alias aliasque progrediuntur.

MCCXLIX. Aether dicitur illa materia, quae uehiculo luminis inseruit.

MCCL. Ventvs appellatur aëris motus, quem nubium motus et uela atque aplustra nauium produnt.

MCCLI. Tempestates appellantur mutationes atmosphaerae sensu perceptibiles.

MCCLII.

MCCLII. Tempestates statae sunt, si stato tempore redeunt.

Diuiduntur hae tempestates in uerem, aestatem, auctumnum, et hiemem.

MCCLIII. Meteora dicuntur, quae in atmosphaera nostra genita in conspectum ueniunt.

MCCLIV. Nebula est congeries uaporum cassiorum in uicinia collectorum.

MCCLV. Nubes sunt uaporum congeries in sublimi collectorum.

MCCLVI. Nubes pluvia seu gravis dicitur, quae uaporibus crassioribus, in guttulas confluentibus, uel guttulis, ex uaporum conglaciatorum in aquam resolutione ortis constant.

MCCLVII. Imber dicitur, si aër fuerit laeuis uel guttae maiores et plures una formentur.

MCCLVIII. Nimbus est, si impetus uenti sistatur simul, ut integra nubes, ueluti uno impetu, descendat.

MCCLIX. Grando sunt grana glacialia.

MCCLX. Terrae motus est illae naturae effectus, cum terra tremit in superficie, imo ualide concutitur, ut aedificia superstructa similem tremorem concipiant, imo subinde prorsus concidant.

MCCLXI. Masticatio est ille actus animantis, quo cibus, ore assumtus, dentibus incisoriis dissecatur in frusta, molaribus autem comminuitur, saliua affluente permixtus.

MCCLXII. Circulatio sanguinis est continuus ille motus sanguinis, quo sanguis ex pulmone ad cor per uenam pulmonalem redit, et sini-

stro

ſtro cordis uentriculo infuſus, motu cordis in arteriam magnam exprimitur, per cuius ramos ad omnes corporis partes defertur, unde per ramos uenarum redit in uenam cauam, dextro cordis uentriculo iterum infundendus.

MCCLXIII. Systole vocatur motus iſte, quo cor conſtringitur.

MCCLXIV. Diastole eſt motus, quo cor dilatatur.

MCCLXV. Pulsus cordis dititur motus cordis per arterias continuatus.

MCCLXVI. Vita dicitur is ſtatus, quo functionibus animalibus, ueluti nutritioni, ſenſationi et motibus, locus eſt.

Obſeru. Non dubito, quin plures adhuc in Phyſicis ſuppetant definitiones, quae annotari mereantur. Cum uero inſtituto meo minus conſentaneum ſit, plures, quam in Thümmigii inſtitutionibus philoſ. Wolf. deprehenduntur, definitiones adferre, egoque praeterea totam hanc philoſophiam definitiuam ea lege cum publico communicauerim, ut definitiones, in addiſcenda philoſophia uel maxime neceſſariae, i. e Logicae, Metaphyſicae, atque morales, auditoribus meis redderentur familiares, excuſatius peccaſſe mihi uideor, quod iuſto breuior in adducendis definitionibus phyſicis fuerim. Cuius intereſt, plures noſſe definitiones phyſicas, uel Verdriesii Phyſicam euoluat, uel Loescheri Phyſicam Theoreticam et Experimentalem compendioſam adeat, uel alios in ſubſidium adhibeat.

Praeterea complures definitiones Phyſicae iam allegatae et explicatae ſunt in Coſmologia, ubi generalia principia Phyſices fuerunt adducta. Adeas itaque, L. B, Coſmologicas definitiones p. 108. ſeqq. iam exhibitas, ubi, quae hic in Phyſicis deſiderari poſſe uidentur, reperies.

PRAE-

PRAECIPUA
THEOREMATA
PHILOSOPHIAE
RECENTIORIS.

POSITIONES LOGICAE.

Cognitio historica ope ſenſuum acquiritur.

Cognitio hiſtorica eſt infimus cognitionis humanae gradus.

Cognitio hiſtorica eſt fundamentum cognitionis philoſophicae.

Cognitio ergo hiſtorica non eſt philoſophaturo contemnenda, ſed ipſi cetera aſſerta ſunt ſuperſtruenda.

Nulla res, quaecunque etiam fuerit, eſt eiusmodi, quin eiusdem cognitio philoſophica dari poſſit.

Qui cognitione philoſophica inſtructus eſt, non ipſas modo res uel ueritates cognoſcat, oportet, ſed ueritatem quoque rerumque nexum perſpicere debet.

Ad acquirendam cognitionem philoſophicam non ſoli ſufficiunt ſenſus, ſed recta requiritur ratio.

Qui ueritates cognoſcit philoſophice, easdem demonſtrare nouit.

Qui de aliqua re philoſophatur, eius rei, de qua philoſophatur, rationes et cauſſas debet noſſe.

Cum philoſophica cognitione cognitio mathematica eſt coniungenda, ubi ſummae, quae datur, certitudini ſtudueris.

In

In Philoſophia reddenda eſt ratio, cur poſſibilia actum conſequi poſſint.

Philoſophia et cognitio philoſophica differunt a ſe inuicem, et philoſophia recte dicitur habitus cognitionis philoſophicae.

Non ille ſtatim uocandus eſt philoſophus, qui huius alteriusque obiecti cognitione philoſophica gaudet.

Philoſophus debet habitu aſſerta ſua demonſtrandi eſſe inſtructus.

Philoſophus gaudeat neceſſe eſt ſcientia.

Philoſophus aſſerta ſua certis et indubitatis principiis ſuperſtruere debet.

Is in tradendis ueritatibus, uel etiam in cogitando, ordo eſt philoſopho obſeruandus, ut principia certa et indubitata praemittantur et praefulciantur, et ex his nexu legitimo cetera aſſerta deducantur.

In ordine, quo philoſophus in tradendis ueritatibus utitur, ea ſunt praemittenda, per quae ſequentia intelliguntur.

Ordo, quo philoſophus in dogmatibus tradendis uti debet, requirit, ut nullus admittatur terminus, niſi qui accurata definitione fuerit iam ante explicatus.

Philoſophus uti debet methodo mathematica.

Methodi mathematicae leges ſunt, ut α) nulli termini uagi et indeterminati adhibeantur, ſed nonniſi illi, qui per definitiones legitimas ſunt determinati. β) Vt principia certa praeſtruantur, ex iisque concluſiones rite et demonſtratiue deducantur

cantur. (γ) Vt praemittantur ea, unde cetera intelliguntur et demonſtrantur.

Quae ſunt methodi mathematicae leges, eaedem ſunt methodi philoſophicae, ut adeo methodus mathematica et philoſophica ſint una eademque methodus.

In ſtylo philoſophico uel maxime eſt ratio habenda perſpicuitatis.

In ſtylo philoſophico cuilibet uoci et cuilibet phraſi conſtans ſignificatus eſt tribuendus.

Omnis ornatus, qui ſermonis perſpicuitati officit, ex ſtylo philoſophico eſt proſcribendus.

Philoſopho, qui methodo utitur philoſophica, concedenda eſt libertas philoſophandi.

Sine libertate philoſophandi nulla dantur aut expectari poſſunt incrementa ſcientiarum.

Philoſophia eſt uel theoretica ſiue contemplatiua, uel practica.

Philoſophia theoretica uel circa res, ex materia concretas, uel circa res, ab eadem ſeiunctas, uerſatur.

In diſciplinarum pertractatione primo omnium loco pertractanda eſt Logica.

Metaphyſica, ſiue philoſophia prima, eſt praemittenda et Phyſicae et Philoſophiae morali.

Datur omnino Logica naturalis.

Qui Logica utuntur naturali in cognoſcendo uero, regulis quibusdam dirigantur, neceſſe eſt.

Ii, qui ſecundum Logicam naturalem actiones ſuas inſtruunt, regulas, ſecundum quas iudicant aut ratiocinantur, non diſtincte perſpiciunt.

Illi, qui ſola Logica naturali ſunt contenti, ſaepiſſime labi et errare poſſunt.

Logica naturalis recte appellatur Logicae artificialis diſtincta explicatio ſiue explicata effigies.

Logica artificialis a naturali non differt eſſentialiter.

Logica artificialis multum antecellit Logicae naturali.

In Logica naturali regulae deduci debent ex natura mentis humanae, eiusque modo agendi.

Eruditorum nemo poteſt ſola Logica naturali eſſe contentus, ſed illi adiungat adhuc Logicam artificialem.

Logica artificialis optime ita pertractatur, ut diſpeſcatur in partem theoreticam et practicam.

Non ſine ratione, et ueteres, et recentiores ita tractant Logicam theoreticam, ut eam ſecundum tres mentis operationes diſponant.

Omnis idea eſt uel clara uel obſcura.

Ad claram ideam ſiue notionem alicuius rei obtinendam requiritur uſus ſenſuum, cum attentione coniunctus.

Hoc clarior euadit idea, quo pluribus ſenſibus rem quampiam perceperis.

Idea obſcura fit clara, ope attentionis.

Cum nobis eſt idea de aliqua re obſcura, cauendum eſt, ne alteri quoque ſtatim eſſe obſcuram ideam eiusdem rei exiſtimemus.

Ideae clarae, neglecta attentione, fiunt obſcurae.

Idea clara recte diuiditur in ideam diſtinctam et confuſam.

Cum

Cum de aliquo obiecto habueris ideam distinctam, tum de notis, istud obiectum constituentibus, habebis ideam claram.

Cum de obiecto aliquo habueris ideam confusam, tum de notis, obiectum istud constituentibus, habebis ideam obscuram.

Attentio ad ideas distinctas acquirendas uel inprimis facit.

Si distinctam alicuius rei ideam habueris, tum illam poteris cum aliis per uoces communicare.

Criterium notiones confusae est, cum eam per uoces cum aliis communicare non possumus.

Quicquid nobis sensibus repraesentamus, id confuse nobis repraesentamus, et recte affirmatur, repraesentationes sensuales, qua tales, esse confusas.

Si cum altero debet communicari idea confusa, obiectum, cuius habetur idea confusa, alterius sensibus obiiciatur, siue ostendatur, necesse est.

Lumen mentis humanae consistit in statu clararum et distinctarum idearum.

Crescente cognitione rerum clara et distincta, crescit lumen mentis.

Idea distincta recte diuiditur in completam et in incompletam.

Recte porro idea distincta distinguitur in adaequatam et in inadaequatam.

Idea adaequata oritur ex idea distincta notarum characteristicarum.

De omnibus rebus ideas adaequatas formare nobis non possumus.

In analysi notionum non possumus in infinitum progredi.

Indiuiduum omnimode eſt determinatum.

Idea indiuidualis ſiſtit nobis nimis multas circumſtantias, omnimodasque determinationes.

Notiones ſpecierum et generum ſunt notiones uniuerſales.

Notiones ſpecierum et generum formantur abſtractione.

Notiones fiunt uniuerſales ex ſingularibus, mediante abſtractione.

Genera et ſpecies non exiſtunt, niſi in indiuiduis.

Omnibus indiuiduis ſiue ſingularibus inſunt uniuerſalia.

Indiuidua ſunt fundamenta generis et ſpeciei.

Plus eſt indiuiduis, quam eſt in ſpecie.

Plus eſt in ſpecie, quam in genere.

A determinata ſpecie non concludi debet ad genus.

Genus cum ſua ſpecie non poteſt reciprocari.

Non omne id, quod repugnat ſpeciei, ideo repugnat generi, id uero, quod repugnat generi, repugnat quoque ſpeciei.

Ideae omnes formantur uel per ſenſationem, uel per abſtractionem, uel per arbitrariam combinationem.

Ideae meliorantur potiſſimum attentione.

Deteriorantur ideae, neglecta repetitione et attentione.

Voces ſunt ſigna conceptuum arbitraria.

Cum ad alios uerba facimus, tum ideo uoces adhibemus, ut alii, cum quibus loquimur, nos intelligant.

Cum

Cum qualibet uoce debet conceptus esse coniunctus.

Ex scholis philosophorum sunt proscribendae uoces, mente cassae, siue termini notionem deceptricem significantes.

Terminis obscuris in explicandis animi sensibus philosophus uti non debet.

Cauendum est, ne sub una uoce comprehendamus plures uno conceptus.

Philosopho sunt euitandae uoces uagae et indeterminatae, sed non nisi adhibenda uocabula fixi significatus.

Termini aequiuoci sunt ex scholis philosophorum proscribendi.

Caueat philosophus, ne terminis impropriis et metaphoricis utatur in exprimendis animi cogitationibus.

Philosophus in adhibendis terminis semper debet respicere ad usum loquendi, nec a recepto uocum significatu recedere.

In definitione debent recenseri notae characteristicae, definitum ab aliis rebus discernentes.

Non omnium rerum ideae, quas hominum capit intellectus, definitione possunt ab hominibus declarari.

Non autem qualescunque notae in definitione recenseri debent, sed tales, quae sufficiunt ad rem definitam ab omnibus aliis rebus in omni casu, in omni statu et tempore, discernendam.

Notae in definitione recensitae non debent aliis rebus, praeter definitum, competere.

Notae conueniant omnibus ac singulis uel speciebus, uel indiuiduis, sub definito, comprehensis.

Definitio non debet esse latior, neque angustior suo definito.

Definitio debet esse adaequata suo definito.

Definitio debet cum definito reciprocari, siue debet esse reciproca.

Definitio et definitum sunt reuera eadem.

Cui conuenit definitio, eidem quoque conuenit definitum.

Definitionem non debent ingredi modi siue accidentia.

In definitione debent recenseri essentialia siue attributa rei definitae.

In definitionibus uti debemus terminis claris.

Atque adeo definitiones non debent esse obscurae.

Definitiones non debent esse obscurae, sed perspicuae.

Ad perspicuitatem definitionum multum confert, si termini, definitionem ingredientes, prius definiantur et rite determinentur.

Definitio non debet idem per idem explicare.

Definitio non debet esse synonymica.

Definitum non ingredi debet definitionem.

Cauendum est, ne termini, qui definitionem ingrediuntur, definiantur rursus per ipsum definitum.

Circulus in definiendo solicite est euitandus.

In definitionibus non uti debemus terminis uagis, indeterminatis et impropriis siue metaphoricis, sed utendum est terminis propriis et fixis.

In definitionibus formandis debemus terminos adhibere in recepto significatu

In definitionibus abſtinendum eſt a terminis, qui negationem inferunt.

In accurata definitione genus et differentia ſpecifica requiritur.

Definitiones nominales ſunt arbitrariae.

Omnia finita poſſunt definiri realiter.

Realis definitio de Deo dari nequit

Ad realem definitionem condendam requiritur, ut cauſſas obiecti inquiramus, ut, quid earum quaelibet ad hoc producendum contulerit, diſpiciamus.

Membra diuidentia, ſimul ſumta, debent eſſe adaequata diuiſo, i. e. diuiſum nec plus, nec minus complectatur, quam omnia membra diuidentia ſimul.

Membra diuidentia ſibi repugnent, nec unum eorum debet continere alterum.

Diuiſio nihil contineat obſcuritatis, adeoque termini euitentur, nihil ſignificantes.

Tot membra diuidentia conſtituantur, quot ipſa rei diuiſae natura ſuppeditat.

Diuiſio non faciat ſaltum, et cauendum maxime eſt, ne, ſi membra contradictorie oppoſita opponantur, deinceps loco termini negatiui ſubſtituantur terminus poſitiuus, non perfecte aequipollens.

In omni iudicio debet adeſſe res, de qua aliquid affirmatur, uel negatur, et debet quoque adeſſe aliquid, quod affirmatur et negatur, i. e. ſubiectum et praedicatum.

Praeter subiectum et praedicatum in omni quoque propositione debet adesse copula.

Vniuersalitas propositionis minus recte cognoscitur ex signo uniuersalitatis praeposito.

Propositiones indefinitae in communi sermone aequipollent uniuersalibus.

Non plures ideae ad omne ratiocinium requiruntur, quam tres, et tria tantum iudicia adesse debent.

Omnis syllogismus tot constare debet terminis atque propositionibus, quot ratiocinium notionibus atque iudiciis constat.

Syllogismus nec plures nec pauciores debet continere terminos, quam tres.

Omnis syllogismus tribus constare debet propositionibus.

Quatuor tantum figurae syllogismi possibiles sunt.

Medius terminus nunquam debet ingredi conclusionem.

Ex puris particularibus nihil sequitur.

Ex puris negantibus nihil sequitur.

Non sit plus uel minus in conclusione, quam fuit in praemissis

Conclusio sequi debet partem suam debiliorem, i.e. si una praemissa fuerit uel particularis, uel negatiua, tunc conclusio quoque debet esse particularis uel negatiua.

In prima figura maior propositio semper debet esse uniuersalis.

Propositio minor in prima figura non debet esse negatiua, sed affirmatiua.

Cum

Cum conclusio in prima figura uniuersaliter affirmat, tum utraque praemissarum uniuersaliter affirmans esse debet.

Quoties in prima figura conclusio fuerit uniuersaliter negans, maior propositio debet esse uniuersalier negans, minor uero uniuersaliter affirmans.

Cum in prima figura conclusionem particularem, eamque affirmantem, habueris, tunc maior propositio debet esse uniuersalis, et quidem affirmans, minor uero affirmet particulariter.

Quoties in prima figura conclusio fuerit particularis, et quidem negans, toties maior propositio debet esse negatiua, et quidem uniuersaliter, et minor propositio debet esse particulariter affirmans.

In secunda figura maior propositio semper debet esse uniuersalis, et conclusio semper sit negatiua.

In tertia figura minor semper sit affirmans, et conclusio sit particularis.

Prima figura omnibus conclusionibus, cuiuscunque sint qualitatis aut quantitatis, inferendis sufficit.

Prima figura pro perfectissima merito habetur, et reliquis omnibus multum praestat.

Si in enthymemate praemissa et conclusio idem habuerint subiectum, tunc deest maior propositio. Si uero praemissa et conclusio unum idemque habuerint praedicatum, tum deest minor propositio.

Triplex datur syllogismus compositus, conditionalis siue hypotheticus, disiunctiuus, et copulatiuus.

Ad ſpurias minusque legitimas ſyllogiſmi hypothetici figuras merito referimus, quando argumentamur a remotione antecedentis ad remotionem conſequentis.

Spurius idem modus concludendi in ſyllogiſmis hypotheticis eſt, cum argumentamur a poſitione conſequentis ad poſitionem antecedentis.

Inductio recte diuiditur in completam et in incompletam.

In Sorite omnes propoſitiones, quae inter primam et ultimam reperiuntur, ſint uniuerſales.

Omnes praemiſſae in Sorite debent eſſe affirmatiuae, ultima autem poteſt eſſe negatiua.

Veritas in iudiciis uoſtris reperitur, cum ideas, quae combinandae ſunt, combinamus, et illas ideas, quae ſeparari debent, a ſe disiungimus.

Ad propoſitionem ueram requiritur, ut praedicatum non repugnet ſubiecto.

In omni ratiocinatione ex praemiſſis ueris non poteſt non legitime fluere uera concluſio.

Quicunque errat, affirmanda negat, et neganda affirmat.

Praeiudiciorum origo et prima incunabula ſunt quaerenda in corrupto intellectu.

Qui praeiudicia euitare uult, tamdiu iudicium ſuum ſuſpendere debet, donec ueritatis rationes intrinſecas intimius et diſtinctius perſpiciat.

Dubitatio ad quoduis praeiudicium euitandum apprime utilis eſt.

Vna eademque propoſitio uni poteſt eſſe certa, alteri incerta.

Nos

Nos ea tantum, quae exiſtunt, experimur, nec, niſi indiuidua et ſingularia pro obiecto habet experientia.

Omnis ille, qui, theſin quampiam probaturus, ad experientiam prouocat, debet caſum quendam ſingularem et factum in indiuiduo allegare.

Illud, cuius nullam formamus notionem, per experientiam conſtare nequit.

Omnis experientia diſpeſcitur in externam et internam, item in uulgarem et artificialem.

Senſus, poſitis omnibus ad ſentiendum requiſitis, nos non fallunt.

Qui ſenſibus recte uti uult, eosdemque ita adhibere, ut ipſis ſua conſtet certitudo, illius organa ſenſoria ita comparata ſint, ut nullo uitio uel morbo laborent.

Ne mens, ſecundum ſenſus iudicans, fallatur, ea, quae ſentimus, attentius paullo contemplari debemus.

Qui in iudicio, ad ſenſus formato, non uult falli, ad tot ſenſus rem redigat perceptam, ad quot redigi poteſt.

Si iudicium, quod ſenſibus ſtat, fallere non debet, opus eſt, ut iuſta adſit diſtantia organorum ſenſoriorum et obiectorum.

Circa experientiam id maxime cauendum eſt, ne uitium ſubreptionis committamus.

Quascunque notiones nobis, ope experientiae, formamus immediate, ſunt non niſi indiuiduales.

Quae per experientiam formantur, iudicia non niſi ſunt ſingularia.

Notiones

Notiones distinctae uniuersales siue definitiones per experientiam formantur, si, quod in pluribus casibus indiuiduis perpetuo idem est, retinetur, ea uero, quae mutabilia sunt, reiiciuntur.

Propositiones, ex experientia legitime formatae, sunt certae.

Definitiones legitimae itidem pro certis propositionibus haberi debent.

Axiomata et postulata certae sunt propositiones.

Duo fontes sunt certitudinis, alter experientia, alter ratio siue demonstratio.

Inter principia demonstrandi merito referuntur experientiae, definitiones, axiomata et postulata.

Syllogismorum usus in demonstrando est indispensabilis.

Circulus in demonstrando est solicite euitandus.

Quaecunque propositio est legitime demonstrata, illa est certo uera.

Qui omnia requisita ad ueritatem adesse nouit, is ueritatem certo cognoscat, oportet.

Hoc probabilior est propositio, quo plura requisita ad ueritatem adsunt, ob quae praedicatum subiecto tribuitur.

Omne probabile debet esse possibile, non omne possibile probabile.

Discrimen, quod inter demonstratiuum siue apodicticum syllogismum, et syllogismum probabilem siue dialecticum intercedit, non in forma, sed in materia quaerendum est.

Propositio, quae nobis probabiliter uera est, potest esse falsa.

Proba-

Probabilius eſt teſtimonium uiri prudentis, et iudicandi maturitate gaudentis, quam hominis ſimplicis et rudis, ſi res narrantur, quae attentionem requirunt.

Cum facta narrantur, quae non niſi uſum ſenſuum, nec multam adeo attentionem requirunt, teſtimonium hominis plebeii et rudis eandem meretur fidem, quam eruditi cuiusdam et prudentis uiri, quin imo nonnunquam maiorem, ſi ſcilicet et affectus ſuſpicio adſit, et partium ſtudium metuitur.

Teſti, quem partium ſtudio occupatum eſſe, ex nonnullis circumſtantiis colligimus, parum fidei haberi debet; contra teſti, quem, neutrarum partium eſſe, ex narrationis circumſtantiis concludimus, maior habenda eſt fides.

Auctoritas teſtis oculati potior eſt teſtimonio teſtis auriti, illique ſemper tutius creditur, tam huic.

Quod teſtes coaeui narrant, probabilius iudicatur, quam quod homines, qui multo poſt uixerunt, referunt.

Si idem, quod teſtis coaeuus narrat, plures eodem modo, iisdemque circumſtantiis, narrant, tum probabilitati teſtimonii nihil accedere poteſt.

Si factum narratur, in quo circumſtantiae occurrunt, ſibi inuicem repugnantes, tum nulla adeſt probabilitas.

Si factum inſolitum et mirabile narratur, probabilius eſt teſtimonium, cum plures idem narrant, quam ſi pauciores

Quae hiſtorice narrantur, tutius creduntur, quam quae oratorie aut poëtice.

Qui

Qui ſenſum ſcriptoris interpretando eruere uult, is calleat linguam, qua ſcriptor mentem ſuam explicauit.

In interpretando probe attendendum eſt ad ſcriptoris affectum, ſectam, munus, aetatem, ſcopum, etc.

Auctorem, quem interpretari uolumus, diiudicemus ex notionibus domeſticis, atque adeo caueamus, ne ex notionibut noſtris de ſcriptorum ſermone iudicemus.

Neque cum amore, neque cum odio perſonali, aut praeiudiciis quibuscunque, ad interpretationem accedamus.

In interpretando antecedentia et conſequentia ſolicite ſunt conferenda, nec extra contextum uerba ſcriptoris ſunt conſideranda.

Loca auctoris parallela ſunt conferenda ſtudioſius.

Senſui literali et proprio tamdiu inhaerendum, quamdiu ſenſus literalis cum circumſtantiis textus eonuenit.

Benignior et ſanior interpretatio eſt praeferenda odioſae.

Alia opinio eſt probabilis, alia improbabilis.

Omnis opinio eſt mutabilis.

Opinio probabilis poteſt eſſe ſaepe falſa.

Omnis ille, qui legitime meditari cupit, id agat, ut cognitiones ſuas bonae methodi requiſitis conuenienter inſtituat.

Qui legitime et feliciter meditari uolunt, plures debent habere perſpectas ueritates.

Qui feliciter meditari uult, adferat prae ceteris

ris omnibus attentionem, et animum a praeiudiciis liberum.

Qui meditari uult, debet ante omnia de principiis, quibus ceteras ueritates superstruat, esse solicitus.

Ad meditationem praecipue requiritur, ut rem illam, de qua meditamur, accurate definiamus, singulosque terminos rite determinemus.

Libri sunt uel dogmatici, uel historici.

Lecturus et diiudicaturus alicuius scriptum, eosdem conceptus cum uerbis auctoris coniungat, necesse est.

Qui de ordine libri dogmatici iudicare uult, uideat inprimis, num legitimae experientiae, definitiones et axiomata, tanquam principia demonstrandi indubitata, praemittantur.

Qui de soliditate scripti dogmatici iudicare uult, attendat, num omnia sint rigorose, et secundum regulas Logicas, demonstrata.

Scriptum scientificum dogmaticum systematice conscribi debet.

Qui alterum uult docere, dono perspicuitatis gaudeat.

Ille demum docere debet, qui rem, quam docet, distincte intelligit.

Docens singulos terminos accurate definiat, neque in uocibus uagis acquiescat.

Docens bonae methodi leges exacte sequatur.

Docens propositiones omnes in suam thesin et hypothesin resoluat, et demonstrationum, ab aliis allatarum analysin instituat.

Docens instructus sit dono docendi, i. e. expedite

dite, promte, et cum ſuauitate aliqua, ſenſa animi exprimat.

Doqens id agat, ut, quos docet, de ueritatibus certos reddat.

Docens habitu demonſtrandi et ratiocinia ſua concatenandi, debet eſſe inſtructus.

Soliditas eſt palmaria uirtus docentis.

Docens in docendo id intendere debet, ut alios, quos docet, de ueritate uel falſitate propoſitionis conuincat.

Conuincimus alios uel a priori, ſiue per demonſtrationem, uel a poſteriori, ſiue per experientiam.

Conuictio a priori eſt uel oſtenſiua uel apogogica.

Qui alterum conuincere uult, ille id agere debet, ut explicet propoſitionem, de qua conuictio debet inſtitui.

Qui conuincendus eſt, debet in demonſtrationibus eſſe uerſatus.

Qui conuinci uult, debet attentionem adferre.

Cauendum eſt, ne eius, quem de ueritate uel falſitate propoſitionis conuincere uolumus, attentionem turbemus.

Nos non debemus illum, quem conuincere allaboramus, turbulentis affectibus implere.

Fugienda ſunt conuicia et omnia ſcommata, ſi alterum conuincere nitimur.

Quicunque alterum refutare uult, ille debet demonſtrare falſitatem propoſitionis, quam alter pro uera habet.

Propoſitio uera non poteſt refutari.

Propo-

Propositio, quae legitime demonstrata est, non potest refutari.

Quicunque propositionem suam legitime demonstrauit, contrariam refutauit.

Si alter, quem confutare uis, incommoda usus fuerit distinctione, admoneri poterit, ut dictionem corrigat.

Directe refutaturus alterum, ostendat modum, quo alter in errorem inciderit, specialiusque indicet errorem, aut in principiis, aut in modo concludendi, commissum.

In refutando a consequentiis periculosis, quae non animo refutandi, sed nocendi, formantur, est abstinendum.

Consequentiarii in refutando stolidissime agunt.

Argumentum, ab inuidia ductum, in confutando neutiquam est adhibendum.

Si propositio aliqua reuera refutata est, tum defensio nullum potest habere locum, quamuis defensio tentari possit.

Si propositio aliqua reuera demonstrata est, eademque ab aliis impugnatur, non opus est, ut eam multis defendas, cum certum sit, eam refutari non posse.

Si sensus uerborum uindicandus est, satis te defendisti, si, quid tibi uelis per uerba, demonstraueris. Si notionem, quam cum uerbis tuis coniungis, pertinaciter reiicit aduersarius, aut malitiose uerba in alium sensum detorquet, non amplius opus est defensione.

Si impugnans uel principia erronea, uel modum argumentandi falsum, tibi uult imputare, in

defenſione opus eſt, ut, principia tua legitima eſſe commonſtres, itemque, ut uitium formae, per iguorantiam regularum Logicarum, imputari tibi doceas.

Si impugnans conſequentiam, ex tuis aſſertis elicitam, habuerit pro abſurda, tum in defenſione demonſtrandum eſt, aut conſequentiam eſſe legitimam, aut ſaltem ex tuis aſſertis non fluere.

Contra impugnantem, qui iniuriis potius et conuiciis, quam argumentis, militat, non opus eſt defenſione.

Qui diſputant, debent ſemper in terminis contradictoriis uerſari.

Qui diſputare de argumento aliquo uolunt, argumentum, de quo diſputatur, probe intelligant.

Diſputaturi linguam calleant, et praeſentis ſint animi.

Diſputaturi ab affectibus uacui ſint.

Diſputaturi conueniant in notionibus ſubiecti et praedicati.

Diſputandi methodi uariae ſunt, quibus tamen omnibus methodus ſyllogiſtica merito praefertur.

POSITIONES
METAPHYSICAE
EX ONTOLOGIA.

Propoſitiones in ontologia debent demonſtrari.

In ontologia tractantur notiones uniuerſaliſſimae, et propoſitiones communiſſimae.

In ontologia ueritates ſunt ita connectendae, ut

ut principia certa et indubitata praemittantur, et ex his cetera afferta deducantur.

Veritates ontologicae funt methodo mathematica proponendae.

In ontologia nullus terminus, nifi definitus, adhiberi debet.

Ontologia, fiue philofophia prima, minus recte habetur pro Lexico philofophico.

Ontologia reliquis fcientiis omnibus antecellit, eorundemque caput merito dici poteft.

Sine ontologia cognitio noftra ueritatum nec certa, nec folida effe poteft.

Philofophia prima, fiue ontologia, maximi quoque ufus, eft in ueritate inuenienda.

Ontologiae ufus per omnes omnino difciplinas philofophicas usque adeo fe diffundit, ut fine ontologia nec cosmologia, nec pfychologia nec theologia naturalis, nec practicae denique fententiae intelligi riteque explicari poffint.

Principium contradictionis conftituit haec propofitio: Impoffibile eft, idem fimul effe et non effe.

Principium contradictionis eft principium abfolute primum, quo prius nec datur, nec dari poteft.

Principium contradictionis eft indemonftrabile.

Principium contradictionis eft uniuerfale.

Principium contradictionis eft abfolute neceffarium.

Principium contradictionis eft immutabile.

Principium contradictionit eft fons omnis certitudinis

Nihil eft fine ratione fufficiente, feu quicquid

eſt, debet habere rationem ſufficientem, ex qua intelligi poteſt, cur potius ſit, quam non ſit, cur hoc modo ſit, nec alio.

Id, quod ratione ſufficiente deſtituitur, nec eſt, nec eſſe poteſt

Omne, quod ratione ſufficiente gaudet, aut eam in ſemetipſo habet, aut in alio ente extra ſe.

Principium rationis ſufficientis ex principio contradictionis demonſtratur.

Principium rationis ſufficientis non eſt abſolute primum principium.

Principium rationis ſufficientis eſt abſolute neceſſarium, ſed non eius applicatio.

Principium rationis ſufficientis eſt uniuerſale.

Quicquid eſt, eſt in ſe conceptibile.

Id, quod abſolute et in ſua natura eſt impoſſibile, id non fieri poteſt poſſibile.

Quod hypothetice eſt impoſſibile, poteſt eſſe in ſe et ſua natura poſſibile.

Poſſibilitas externa nunquam poteſt eſſe ſine poſſibilitate interna, interna uero poſſibilitas poteſt eſſe ſine externa.

Exiſtentia recte explicatur per complementum poſſibilitatis.

Quicquid exiſtit, debet quoque eſſe poſſibile, ſiue ab eſſe ad poſſe V. C.

Quod poſſibile eſt, id non ideo exiſtit, ſiue a poſſe ad eſſe non V. C.

Quod impoſſibile eſt, id quoque non poteſt ad exiſtentiam peruenire, ſiue a non poſſe ad non eſſe ualet conſequentia.

Quod non exiſtit, id ideo nondum habendum eſt

est pro impossibili, siue a non esse ad non posse N. V. C.

Fieri non potest, ut non ens fiat ens.

Entis, qua ens est, essentia consistit in possibilitate entis intrinseca.

Quodlibet ens sua gaudet essentia.

Nullum ens potest sua essentia priuari.

Essentia entis potest esse sine entis existentia, quamuis existentia entis non possit esse sine eiusdem essentia.

Essentia entis est absolute necessaria.

Essentia tam entis in genere, quam rerum quarumuis, est immutabilis.

Essentia entis est aeterna.

Essentia entis est incommunicabilis.

Essentia rei cuiusuis nec minui, nec augeri potest.

Posita rei essentia, ponuntur quoque rei attributa.

Attributa entis ab eiusdem essentia separari non possunt.

Attributa entis sunt necessaria, aeterna, immutabilia et incommunicabilia, omnisque augmenti et diminutionis incapacia.

Modi a re, cuius sunt modi, possunt separari.

Possibilitates modorum rationem sui sufficientem in essentia agnoscant, necesse est.

Possibilitates modorum sunt loco attributorum habendae.

Possibilitates modorum sunt necessariae et immutabiles.

Vnitas entis consistit in complexu totaque comprehensione eorum, quae essentiam rei constitu-

unt, cum eaque immediate et neceſſario connexa ſunt.

Omne ens eſt unum.

Qualitates referuntur inter notas rei characteriſticas.

Quantitas non pertinet ad notas rei characteriſticas.

Quae in aliquo tertio conueniunt, illa eadem ſunt, ſiue illa inter ſe conueniunt.

Quaecunque in iisdem rationem ſui ſufficientem agnoſcunt, illa eatenus ſunt eadem.

Vbi adſunt eaedem eſſentiae, ibi eadem ſunt attributa.

Quaecunque habent easdem qualitates, illa ſunt ſimilia. Quae uero diuerſas habent qualitates, ſunt diſſimilia.

Quaecunque habent eſſentiam eandem, eadem item attributa et modos eosdem, illa ſunt ſimilia.

Si duo eidem tertio ſunt ſimilia, ipſa quoque ſibi ſimilia eſſe debent.

Omnia entia, quaecunque tandem exiſtunt, ſunt ita comparata, ut aliqua ex parte ſint ſimilia ſibi.

Similia poſſunt, ſalua ſimilitudine, quantitate differre, adeoque eſſe inaequalia.

Quae aequalia ſunt, poſſunt eſſe diſſimilia.

Omne quantum non poteſt non ſibi ipſum eſſe aequale.

Quae aequalia ſunt eidem tertio, illa aequalia ſunt inter ſe.

Si A et B ſunt aequalia menſuris C et D, et menſurae C et D ſunt ſibi ipſae aequales, intelligitur, ipſa quoque A et B ſibi ipſa eſſe aequalia.

Si

Si ponitur determinans, ponitur ipſum quoque determinatum.

Si eorum, quae per ſe inuicem determinantur, unum adfuerit, alterum quoque adeſſe debet.

Eſſentia rei per aliud non determinatur, ipſa autem determinat attributa, rei conſtanter inexiſtentia.

Ab indeterminato ad determinatum non ualet conſequentia.

Totum eſt idem cum omnibus partibus, ſimul ſumtis, et omnes partes, ſimul ſumtae, ſunt eaedem cum toto.

Poſito toto, ponuntur omnes eius partes, et poſitis omnibus totius partibus, ponitur ipſum totum.

Quod continetur in parte, continetur etiam in toto, ſiue pars partis eſt quoque pars totius.

Omne totum eſt aequale omnibus partibus ſuis, ſimul ſumtis, et omnes partes, quibus totum conſtituitur, ſimul ſumtae, ſunt aequales toti.

Quaelibet pars totius eſt toto minor.

Totum eſt maius qualibet ſua parte.

Dimidia eiusdem totius ſibi debent eſſe aequalia.

Principium indiuiduationis eſt omnimoda determinatio eorum, quae enti actu inſunt.

Quicquid exiſtit, omni modo eſt determinatum.

Quicquid exiſtit, eſt ens ſingulare et indiuiduum.

Vniuerſale, ut uniuerſale, exiſtere non poteſt.

Non dantur duo indiuidua, quae ſibi in omnibus ſint ſimilia, ita, ut in uno non detur, per quod diſcerni poſſit ab altero.

Necessarium est uel absolute, uel hypothetice necessarium.

Existentia entis est absolute necessaria, cuius ratio sufficiens in essentia eiusdem continetur.

Ens necessarium rationem sufficientem, cur existat, in semetipso habet.

Entis contingentis existentia non est eiusdem attributum, sed tantum modus siue accidens.

Omnia contingentia rationem existentiae sufficientis debent habere in ente simpliciter et absolute necessario.

Absoluta necessitas repugnat contingentiae, idque omne, quod est absolute necessarium, non potest esse contingens.

Id, quod hypothetice necessarium est, in se est contingens, ut adeo necessitas hypothetica contingentiam neutiquam tollere censenda sit.

In omni ordine debet quid adesse, in quo uaria coëxistentia, uel sibi inuicem succedentia, sunt sibi similia.

In omni ordine debet adesse regula ordinis.

Potest in rebus, iuxta se inuicem dispositis, alio respectu, adesse ordo, alio uero respectu inordinatio siue confusio.

In iis, quae existunt, reperitur ordo.

Omne ens est uerum.

Quotiescunque ob regularum, simul obseruandarum, pugnam siue collisionem exceptio a regula perfectionis instituenda, toties ita eam instituemus, ut maius bonum praeferamus minori.

Vbi unica tantum adfuerit regula perfectionis, ibi exceptioni non est locus.

In

In perfectione ſimplici exceptio nulla eſſe poteſt, quamuis in perfectione compoſita exceptio locum habere poſſit.

Ex exceptione oritur defectus, non uerus ille quidem, ſed tantum apparens.

Ex exceptione a regula perfectionis oritur imperfectio in parte, ſalua totius perfectione.

Imperfectio partis facere poteſt ad maiorem totius perfectionem.

Omne ens gaudet perfectione eſſentiali.

Eſſentia entis compoſiti conſiſtit in modo compoſitionis talium partium, quibus conſtat ens compoſitum.

Eſſentiam entis compoſiti is demum recte perſpicit, qui cognoſcit, quales ſint in compoſito partes, quoue modo partes illae ſint inter ſe connexae.

Quaecunque compoſita ſunt eiusmodi, ut ſimili gaudeant ſtructura, illa ſunt ſibi ſimilia.

Duo entia compoſita perfecte ſimilia exiſtere nequeunt.

Quodcunque eſt ens compoſitum, illud non exiſtit abſolute et ſimpliciter neceſſario.

Omne ens compoſitum debet eſſe extenſum.

Contigua non ſtatim ſunt continua.

Spatium a rebus, ſimul exiſtentibus, eſt diuerſum.

Omnia compoſita inſunt ſpatiis.

Locus ab ipſa re differt tanquam rei relatio.

Vbi nullum locum habent res ſucceſſiuae, ibi tempus quoque nullum habere locum poteſt.

Is, in quo nullae reperiuntur ſucceſſiones, in tempore uiuere dicendus non eſt.

Quicquid eſt in tempore, id mutationibus eſt obnoxium.

Tempus cum entis intrinſeco nullam habet connexionem, nec quicquam in natura rei intrinſeca mutare poteſt

Tempus a rebus, ſibi ſuccedentibus, harumque exiſtentia, differt.

Motus omnis fit in tempore, et eſt ens ſucceſſiuum.

Locus non obſtat, quo minus poſſit quodlibet ens moueri.

Omne compoſitum eſt diuiſibile.

Partes entis compoſiti ex alio in alium locum poſſunt transponi.

Compoſitum poteſt fieri maius et minus.

Omne ens compoſitum eſt menſurabile.

Quodlibet ens compoſitum debet gaudere figura.

Figura entis compoſiti eſt mutabilis.

Omnis mutatio, quae accidit in ente compoſito, non poteſt non fieri per motum.

Omne ens eſt uel ſimplex, uel compoſitum.

Si dantur entia compoſita, conſequens eſt, ut dentur quoque entia ſimplicia.

Ens ſimplex non eſt extenſum.

Ens ſimplex caret omni magnitudine.

Omne ens ſimplex caret figura.

Ens ſimplex eſt indiuiſibile.

Ens ſimplex, quod abſolute neceſſarium eſt, oriri non poteſt.

Ex compoſito nullum ens ſimplex oriri poteſt.

Ex ente ſimplici non poteſt aliud ens ſimplex oriri.

Si

Si ens ſimplex oriri debet, neceſſe eſt, ut id ex nihilo producatur

Ens ſimplex, cum oritur, debet oriri in inſtanti.

Modum ſpecialiorem ortus entium ſimplicium diſtincte explicare non poſſumus.

Si interit ens ſimplex, debet annihilari.

Ens ſimplex, quod abſolute neceſſarium eſt, non poteſt interire.

Quoties ens unum A ab altero ente B patitur, toties ens alterum B in ens A agere exiſtimatur.

Quemadmodum ex ſola agendi potentia nulla ſequitur actio, ita ex ſola potentia paſſiua nulla ſequitur paſſio.

Poſita ui, ponitur actio, niſi adſit impedimentum.

Entia ſimplicia ui agendi gaudent.

In entibus ſimplicibus debet aliquid eſſe perdurabile.

Omnis ſubſtantia ui agendi gaudet.

Entia ſimplicia ſunt ſubſtantiae.

Omne, quod circumſcriptum eſt limitibus, non omnia ea habet, quae habere poteſt.

Eo, quod limitibus eſt definitum, maius quid concipi poteſt.

Quod eſt limitibus circumſcriptum, ſucceſſiue alios atque alios ſtatus habere poteſt.

Omne, quod poſſidet limites, debet eſſe ens contingens.

Ente finito maius quid concipi poteſt.

Ens infinitum debet omnes realitates, quae tantum in ipſo ſunt poſſibiles, actu poſſidere.

Ens

Ens infinitum omnes perfectiones et realitates possidet sine gradu.

Ens infinitum nullam admittit successionem.

Ens infinitum nullius omnino mutationis est capax.

Ens infinitum debet esse ens absolute necessarium.

Ens infinitum non potest ens compositum, sed debet esse ens simplex.

Duo entia infinita nec dantur, nec dari possunt.

Ens infinitum mensurari non potest.

Inter principium et principatum datur nexus.

Posito principio, ponitur principiatum.

Posito principiato, ponitur principium.

Principium et principiatum sunt simul.

Nihil est caussa sui ipsius, siue nihil semetipsum potest producere.

Qualis caussa uniuoca, talis quoque est effectus.

Caussa caussae est etiam caussa caussati.

Omnis caussa efficiens ui agendi praedita sit, necesse est.

Caussa, absolute eadem, contrarios effectus producere non potest.

Non potest esse plus in effectu, quam fuit in caussa.

Caussa, quatenus est caussa, et effectus sunt simul, nec tempus ullum inter caussam efficientum interiectum est.

Omnis finis supponit ens intelligens, nec probari adeo potest finis existentia, nisi antea probata sit entis intelligentis existentia.

Qui uult finem, etiam uelle debet media.

Finis

Finis eſt primum in intentione, et ultimum in executione.

Forma dat eſſe rei.

EX COSMOLOGIA.

Cosmologia uniuerſalis ſiue transcendentalis recte refertur ad metaphyſicam.

Quaecunque ſunt connexa ratione temporis, illa ſunt connexa per cauſſas efficientes.

Quae connexa ſunt ratione ſpatii, illa ſunt connexa per cauſſas finales.

Datur in hoc mundo adſpectabili nexus per cauſſas efficientes et finales.

In natura nihil fit per ſaltum.

In nullo mundo poteſt quicquam euenire fortuito aut caſu.

Omnes euentus, in uniuerſo contingentes, habent ſuam ueritatem determinatam.

Fatum muhamedamum eſt nexui rerum plane aduerſum.

Fatum ſtoicum cum rerum nexu conſiſtere non poteſt.

Fatum aſtrologicum nexui rerum aduerſatur et principio rationis ſufficientis.

Omnes euentus mundani ſunt contingentes, ipſeque mundus, et nexus omnium euentuum uniuerſalis contingentia gaudet.

Eſſentia mundi conſiſtit in modo, quo res ſimultaneae et ſucceſſiuae ſunt inter ſe connexae.

Quilibet mundus, dum exiſtit, debet eſſe ens unum.

Mundus

Mundus est ens compositum.

Vis inertiae, per experientiam in quouis corpore deprehensa, non a corporis extensione pendet, neque ex extensione sequitur, sed in extenso iam supponitur.

Nullum corpus, quod quiescit, seipsum potest mouere.

Omne corpus, cum quiescit, in suo manet statu, ab altro corpore ex quietis statu ad motus statum perducatur.

Si corpus fuerit reuera in motu constitutum, tum tamdiu motum continuabit, donec impedimentum aliquod ex parte contraria accesserit.

Tantum corpus B reagit in corpus A, quantum agit corpus A in corpus B, siue actiones et reactiones corporum sunt aequales.

Leges motus non sunt absolute necessariae et immutabiles, sed sunt contingentes et mutari possunt.

Elementa corporum prima, ex quibus illa ultimato constant, non possunt esse entia composita, sed debent esse entia simplicia.

Miracula sunt possibilia.

Miraculum, si producitur, produci debet ab ente aliquo, quod a mundo plane est diuersum.

Omne miraculum, cum fit, fit per saltum.

Miraculum, cum ab ente extramundano patratur, debet effectum praestare, qui a naturali euentu plane diuersus est.

Per miraculum ordo naturae turbatur.

Per miraculum in nexum rerum confusio inducitur.

Perse-

Perfectio mundi a posteriori, siue per experientiam, cognosci et determinari non potest.

Quo plura in uniuerso occurrunt, quae cum fine, ob quem uniuersus mundus conditus est, consentiunt, quo exactius item plura ista simultanea et successiua cum fine consentiunt, eo maior est uniuersi perfectio.

EX PSYCHOLOGIA.

Ad notionem spiritus completam formandam non sufficit sola simplicitas, siue immaterialitas, sed intellectus quoque et uoluntas requiritur.

Eo perfectior est unusquisque spiritus, quo perfectiori gaudet intellectu.

Perfectissimus spiritus debet intellectu perfectissimo et uoluntate perfectissima gaudere.

Nos, et nostrum, et rerum extra nos positarum nobis sumus conscii.

Omnis cogitatio et perceptionem et apperceptionem inuoluit.

Dum sentimus, nec solum corpus, nec sola anima sentit, sed alio perfungitur officio corpus, alio anima, eodem tamen tempore.

Altera sensationum est clarior siue fortior, altera debilior et obscurior.

Sensatio fortior supprimit sensationem debiliorem, uti lumen maius obscurat lumen minus.

Quando obiecta externa reuera et actu ipso in organa sensoria agunt, in iisque mutationem producunt, non est in potestate animae, utrum sentire uelit, nec ne.

Non eſt penes animam noſtram, qualem ipſa ſenſationem eſſe uelit.

Nihil nobis imaginari poſſumus, niſi quod antea ſenſibus perceperimus.

Hoc facilius quamque rem nobis imaginamur, quo clarius et diſtinctius eam olim ſenſimus Hoc autem difficilius et aegrius rem aliquam nobis imaginamur, quo eam obſcurius et confuſius antea ſentiebamus.

Quo recentior fuit ſenſatio, et quo crebrius repetita eſt ſenſatio, eo etiam uiuidior et fortior eſt imaginatio.

Imaginatio, cum ſola, quieſcentibus ceteris ſenſibus externis, operatur, maiori claritatis gradu gaudet, quam cum una cum ſenſibus externis operari debet.

Perceptio praeterita integra redit, cuius praeſens perceptio tantummodo partem in ſe continet. Haec propoſitio dicitur lex imaginationis.

Imaginatio eſt continuata ſenſatio.

Imaginatio non ſemper eſt in poteſtate noſtra.

Somniare non poſſumus, niſi de rebus, ſenſu perceptis.

Anima noſtra in ſomniis operatur ſecundum legem imaginationis.

Facile memoriae mandamus ea, quae uel diu, uel ſaepius percipimus, uel frequentius ruminamur et repetimus.

Facilius ea mandamus memoriae, quae diſtincte percepimus, quam quae confuſe.

Felicior eſt memoria, quae res perceptas plures cito arripit, et diu retinet.

Eo

Eo maior eſt attentio, quo diutius quis cogitationes ſuas ita poteſt in obiecto aliquod defigere, ut ſingula, in obiecto occurrentia, acie mentis peruadat.

Attentio eo maior eſt, quo pluribus obiectis ſimul eodem tempore poſſumus attendere.

Attentio maior eſt, ſi quis inter multos ſtrepitus rei alicui poteſt attentione ita inhaerere, ut rerum, ſenſus ferientium, propemodum ſibi non amplius ſit conſcius.

Attentio continuo nec interrupto exercitio et acquiritur et augetur.

Quae attentionem turbant, ea reflexioni quoque obſtant.

Mediante reflexione, a cognitione clara et confuſa ad diſtinctam cognitionem intellectus progredimur.

Eo maior eſt intellectus, quo plura ſibi diſtincte repraeſentare poteſt.

Eo maior eſt intellectus, quo diſtinctius plura obiecta ſibi repraeſentat.

Perfectiſſimus intellectus omnia poſſibilia diſtinctiſſime et adaequatiſſime unico actu et ſimul ſibi debet repraeſentare.

In hac uita nec datur intellectus perfecte purus, nec dari poteſt.

Cognitio ſymbolica uel maxime facit ad ideas diſtinctas acquirendas.

Quo quis plura in re quapiam diſtinguere nouit, hoc maius eſt acumen.

Acumen eſt cum intellectu connexum, et quo

quis maiori gaudet intellectu, eo maius in ipso est acumen.

Ad ingenium opos est attentione et reflexione.

Quo longiorem quis ueritatum nexum potest perspicere, hoc maiori gaudet ratione.

Vbi nulla ueritatum connexio perspicitur, ibi non locum habet ratio.

Ratio se maxime exserit ratiocinando.

Ratio, quatenus est ratio, non in errores nos abducit, neque quisquam errare potest, quamdiu rationem ducem sequitur.

Exspectatio casuum similium sine rationis operatione exserere se potest.

Analogum rationis, quod uocant, constituitur in exspectatione casuum similium.

Quo maior est perfectio, quam quis animo contemplatur, eo maior et insignior est uoluptas.

Hoc maior est uoluptas, quo maiorem perfectionis habemus certitudinem.

Hoc insignior est uoluptas, quo uiuidius perfectiones nobis repraesentamus.

Quamdiu nobis perfectionem rei alicuius repraesentamus, tamdiu durat uoluptas. Cessante uero perfectionis repraesentatione, cessat et euanescit uoluptas.

Si perfectio est uera, i. e. talis, ut nunquam in maiorem degeneret imperfectionem, tum uoluptas quoque est uera.

Si perfectio fuerit uera, eandemque quis ita sibi repraesentat, ut, eam non imperfectionem, sed perfectionem esse, certo sciat, tum uoluptas, ex certa uerae perfectionis cognitione oriunda, est durabilis.

Volu-

Voluptas apparens est cito transitura, minusque durabilis, et degenerat in maius taedium.

Hoc maius est taedium, quo plures imperfectiones nobis repraesentamus, item: quo uiuidius certiusque illas imperfectiones cognoscimus.

Cum omni appetitu est uoluptas coniuncta, et cum omni auersatione taedium.

Quo plura bona, et quo uiuidius illa plura tibi repraesentaueris, hoc fortior est appetitus.

Nihil appetere possumus, nisi id nobis, tanquam bonum aliquod, repraesentauerimus, et nihil auersari possumus, nisi id, tanquam malum, nobis repraesentauerimus. Haec propositio uocatur lex appetitus.

Nihil sine motiuis uolendi appetere, et nihil sine motiuis nolendi auersari possumus.

Qui appetitum sensitiuum in agendo sequuntur, id demum appetunt, quod sensus suauius afficit, auersanturque id, quod iisdem molestiam et taedium creat.

Hoc uehementior est appetitus, quo plus uoluptatis sensus demulcet.

Appetitus sensitiuus in id quoque uehementius fertur, quod crebrius cum uoluptate aliqua iam sensimus.

Affectus nullum locum habere potest, qui neque in taedio, neque in uoluptate consistat.

Nullum gaudium potest in nobis exoriri, nisi uel plura bona simul, uel magnum aliquod et insigne bonum confuse nobis repraesentemus.

Amor erga alium tum demum oritur, si in ipso

quicquam, quod bonum nobis uidetur, quodque nobis placet, animaduertimus.

Hoc quisque uehementius amat alterum, quo magis alterius felicitate delectatur.

Quo plura quis bona in altero obseruat, eo maiora capit incrementa amor.

Qui alterum amat, non potest non taedio affici, cum alteri aegre fieri uidet

Qui alterum amat, id omne appetit, quod ad alterius felicitatem promouendam pertinet, idque omne impedire nititur, quod ad alterius infelicitatem taediumque procreandum facit.

Qui alterum odit, alterius infelicitatem, tanquam boni quid, considerat, quia ex ea capit uoluptatem.

Qui alterum odit, non potest non taedio affici, cum alterum, quem odit, feliciter res suas agere, uidet.

Qui alterum odit, eius personae, quam odit, felicitatem uult destructam.

Qui alterum amat, non potest non eiusdem quoque, quem amat, uices miserari.

Commiseratio est amoris filia.

Inuidia est filia odii.

Omnis inuidus alterius, cui inuidet, felicitatem, tanquam mali quid, sibi repraesentet.

Inuidus eius, cui inuidet, felicitatem auersatur, eandemque destruere summa ope nititur.

Quo quis maiori gloriae studio ducitur, hoc pronior est ad pudorem.

Nullius rei nos pudet, nisi eius, quam famae et existimationi nostrae officere opinamur.

Peruer-

Peruerſus de honore conceptus peruerſum et praepoſterum gignit pudorem.

Hoc eminentior ſpes eſt, quo plura bona obtinenda quis ſibi repraeſentat.

Hoc maior ſpes eſt, quo certius iſta futura bona obtinebuntur.

Hoc maior eſt metus, quo plura mala inſtant.

Quo certius mala aduentura opinamur, hoc triſtior eſt metus.

Intenditur ira, cum iniuria, quae infertur, magna fuerit et atrociſſima, aut certe, ut talis, menti repraeſentatur.

Ira augetur, cum plures iniuriae concurrunt, magnaque copia inferuntur.

Cum per praeſentem iniuriam, ope memoriae et imaginationis, priſtinae iniuriae reuiuiſcunt quaſi, et uiuide denuo menti ſiſtuntur, tum ira intenditur.

Appetitus rationalis oritur ex diſtinctis repraeſentationibus boni.

Fit perſaepe, ut, quod intellectus et ratio, tanquam malum, nobis repraeſentant, id nobis ſenſus et imaginatio ſiſtant, tanquam bonum, et contra.

Anima neque interna, neque externa, ui cogi poteſt, ut uel uelit, uel nolit.

Anima in appetendo et auerſando ſponte agit.

Ad libertatem haec tria requiruntur, α) intelligentia, β) ſpontaneitas, γ) actionis contingentia.

Vbi non locum habet intellectus et ratio, ibi nulla libertas.

Quicquid non tollit contingentiam actionis et ſpontaneitatem, id non tollit libertatem.

Necessitas hypothetica cum libertate potest consistere.

Motiua uolendi non tollunt libertatem, sed cum ea optime possunt simul stare.

Indifferentia perfecti aequilibrii neutiquam libertatis notionem constituit, sed pertinet ad non entia et commenta.

Anima cum corpore arctissimo commercio est connexa.

Quicqud est ens compositum, illud non potest cogitare.

Ne per potentiam quidem diuinam corpori ac materiae facultas cogitandi tribui potest.

Anima est ens simplex.

Anima gaudet ui cogitandi siue ui repraesentatiua, a qua, tanquam a principio et fonte suo, omnes eius repraesentationes ortum trahunt.

Anima est ens finitum, et limitibus circumscripta est.

Vis animae repraesentatiua est certo modo limitata, scilicet per situm corporis organici, et constitutionem organorum sensoriorum.

Repraesentationes sensuum in anima exactam habent cum iis rebus, quae repraesentantur, conuenientiam et similitudinem.

Eodem ordine, eademque successione, eodem item tempore, quo res externae organa sensoria afficiunt, pulsant, feriunt, anima sibi easdem repraesentat.

Cum sensationibus omnibus certi motus fluidi neruei in cerebro simul existunt.

Imaginatio ex ui repraesentatiua resultat.

Atten-

Attentio, reflexio, abstractio, resultant etiam ex ui repraesentatiua animae.

Per uim repraesentandi formantur etiam notiones uniuersales.

Iudicia nostrae animae ex ui repraesentatiua deduci possunt.

Ratiocinia oriuntur ex ui repraesentatiua.

Ex ui repraesentatiua etiam in anima oritur appetitus et auersatio, atque adeo uoluntas et noluntas.

In ui repraesentatiua animae continetur et eiusdem essentia.

Vis repraesentatiua constituit naturam animae.

Vis animae tantum unica est.

Systema influxus physici per experientiam probari non potest.

Systema influxus physici naturae legibus aduersatur.

Systema causarum occasionalium ruit, quia in ipso miracula infinities multiplicantur.

Secundum systema Harmoniae prestabilitae anima ui, sibi diuinitus indita, omnes suas sensationes, siue perceptiones, producit.

Secundum systema Harmoniae praestabilitate anima omnes perceptiones, siue sensationes, continua serie producit.

Secundum systema Harmoniae praestabilitae corpus, ui structurae suae, omnes motus producit.

Omnes motus sequuntur in corpore, continua serie, et successione continua ex motibus antecedentibus, ex sententia defensorum Harmoniae praestabilitae.

In ſyſtemate Harmoniae praeſtabilitae, ex mente Leibnitii, ideae animae motusque corporis uia maxime naturali explicantur.

In ſyſtemate Harmoniae praeſtabilitae ſapientia diuina maxime extollitur.

In ſyſtemate Harmoniae praeſtabilitae maiores uirtutes et perfectiones tribuuntur animae.

Harmonia praeſtabilita immaterialitatem et immortalitatem animae uel maxime aſſerit.

Anima cum corpore interire nequit, ſed in exiſtentia, poſt mortem corporis, perſeuerat.

Anima, poſt mortem corporis, perceptiones ſuas continuat.

Anima poſt mortem in ſtatu perceptionum diſtinctarum perſeuerat.

Anima, poſt mortem corporis, ſui adhuc ſibi conſcia eſt, ſeque eandem adhuc eſſe, agnoſcit, quae antehac fuerit in uita mortali, ſtatus item praeteriti memoriam ſeruat.

Anima eſt immortalis.

Bruta ſunt animabus praedita, quae, ab ipſorum corpore prorſus diſtinctae, obiecta, in organa ſenſoria agentia, ſibi repraeſentant.

Bruta cogitant.

Bruta non modo habent ſenſationes, ſed imaginatione quoque et memoria gaudent.

Bruta carent ideis rerum diſtinctis, et hinc etiam intellectu.

Bruta nec abſtractione, nec facultate, notiones uniuerſales ſibi formandi, gaudent.

Bruta non poſſunt iudicia uniuerſalia formare.

Bruta

Bruta nexum ueritatum uniuerſalium diſtincte perſpicere non poſſunt.

Bruta carent ratione.

Brutis analogum rationis adſcribi poteſt.

In aliis brutis maior eſt docilitas, minor in aliis.

Brutis competit in agendo ſpontaneitas, non uero libertas.

Brutorum animae ſunt entia ſimplicia, ſed non ſunt ſpiritus.

Animae brutorum ſunt ex ſua natura indeſtructibiles.

Inter hominis brutique animam tanta eſt differentia, quanta maxima eſſe poteſt.

EX THEOLOGIA NATVRALI.

Datur ens, abſolute neceſſario exiſtens, ab hoc mundo diuerſum, et a quo hic mundus, tanquam a cauſſa ſua, dependet.

Datur DEVS.

Deus non opus habet ui entis alicuius extra ſe exiſtendum.

Deus ui propria exiſtit, ſibique ſufficit ipſe ad exiſtendum.

Deus eſt ens a ſe.

Deus eſt ens independens.

Deus eſt ens immutabile.

Ens, quod abſolute neceſſario exiſtit, debet eſſe aeternum.

Deus eſt aeternus.

Duratio Dei eſt immenſurabilis.

Deus est ens primum et ultimum.

Deus non potest esse ens compositum.

Deus est ens simplex.

Deus non potest habere limites.

Deus est ens infinitum.

Deus habet omnes perfectiones actu, quae in ipso sunt, possibiles.

Deus non modo omnes habet perfectiones compossibiles, sed easdem quoque possidet absolute, et sine gradibus.

Deo nihil potest concipi maius.

Deus est, qua perfectiones suas, immensus.

Est tantum unicus Deus, nec possunt esse plures Dii, quam unus.

Omnia, quae Deo possunt inesse, insunt ipsi sine temporis progressu et successione.

Deus gaudet intellectu

Deus gaudet intellectu absolute perfectissimo.

Dei intellectus non est facultas, sed est actus.

Deus non ea modo, quae actu sunt, et reuera fiunt, sed omnia quoque possibilia sibi repraesentat.

Deus omnia possibilia distinctissime et adaequatissime nouit.

Deus nouit omnia possibilia, non successiue, sed unico actu et simul.

Intellectus Dei est purissimus.

Deus nec sentit, nec imaginatur.

Deus nec abstrahit, nec ratiocinatur.

Deus est omiscius.

Deus gaudet ratione summa et purissima.

Intellectus diuinus est fons essentiarum.

Deus gaudet uoluntate.

Deus

Deus habet uoluntatem perfectiſſimam.

Deus uult omnia, quae bona ſunt.

Deus uult omne bonum, pro exacta bonitatis menſura.

Deus non uult quicquam ſine diſtinctiſſima boni repraeſentatione, ſiue motiuo.

Deus ex iis ſubiectis, quae perfectione et boniтste inaequalia ſunt, non poteſt id, quod imperfectius eſt, finibusque ſuis non adeo eſt conueniens, praeferre ei, quod perfectius eſt, finibusque ſuis eſt conuenientius.

Ex iis obiectis, quae bonitate uel perfectione ſunt aequalia, Deus uel neutrum eligit, uel utrumque.

Deus ex omnibus poſſibilibus rerum connexionibus mundum optimum ſiue rerum nexum, finibus ſuis conuenientiſſimum, elegit et produxit.

Voluntas Dei eſt immutabilis.

Voluntas Dei eſt liberrima.

Voluntas Dei eſt principium omnium exiſtentiarum rerum contingentium.

Quicquid Deus non uult, illud non poteſt ad exiſtentiam peruenire.

Reuelatio diuina, pro actu reuelandi ſumta, eſt miraculum.

Reuelatio debet continere ueritates ſupra rationem.

Reuelatio in ſe continere debet myſteria.

Veritates, in reuelatione contentae, non ſunt contra rationem.

Veritates in reuelatione contentae, non poſſunt ſibi inuicem contradicere.

In

In reuelatione diuina nihil occurre debet, quod perfectionibus diuinis ſit indignum.

In reuelatione ſi ſcripto fiat, et uerba certos ſignificatus, et phraſes certum determinatumque habeant ſenſum.

Reuelatio debet in ſe continere media, ad ſalutem ſufficientia.

Deus gaudet ſapientia ſumma.

Deus ad quemlibet finem omnia media poſſibilia nouit, fineſque ampliſſimos mediis ſimpliciſſimis ſcit obtinere.

Deus habet ſummam bonitatem.

Deus eſt ſumme iuſtus ſiue iuſtiſſimus.

Deus eſt omnipotens, ſiue Deus gaudet ſumma potentia.

Impoſſibilibus omnipotentia Dei non poteſt largiri exiſtentiam.

Deus poteſt facere, quicquid uult.

Non uult Deus omnia perducere ad exiſtentiam, quae poteſt ad illam perducere.

Deus eſt ſanctiſſimus.

Deus non habet affectus.

Deus eſt ſpiritus perfectiſſimus.

Decreta Dei ſunt immutabilia.

Nihil poteſt euenire, niſi quod Deus decreuit.

Decreta Dei ſunt liberrima.

Decreta Dei certo executioni dantur.

Decreta Dei ſunt aeterna.

Nihil Deus abſolute decernit, ſed ob rationem, in obiecto deprehenſam, hoc illudue ab aeterno decreuit.

Deus liberrime mundum creauit.

Finis,

Finis, cur Deus hunc mundum creauit, est perfectionum suarum manifestatio.

Si creaturae existentiam suam continuare debent, necesse est, ut Deus uoluntatem suam de creaturarum existentia continuet.

Deus conseruat omnia, quae creata sunt.

Deus concurrit ad actiones creaturarum, quatenus sunt actiones, non uero concurrit ad actionum limitationes, a quibus prouenit, ut actio aliqua praecise sit haec actio, nec alia.

Deus omnia gubernat

Deus prouidet omnibus creaturis.

Deo omnia sunt praesentia.

Deus est omnibus rebus praesens.

Deus est ens actuosissimum.

Deo competit summa maiestas, siue gloria.

Deus est beatissimus, sibique sufficientissimus.

Deus est dominus omnium rerum.

POSITIONES EX PHILOSOPHIA PRACTICA.

Actiones hominum sunt uel necessariae, quae per essentiam et naturam mentis determinantur, uel sunt liberae, quarum determinatio in nostra potestate est.

Actiones liberae sunt uel bonae, uel malae.

Actiones bonae, quae nos, statumque nostrum perficiunt, sunt in se et in sua intrinseca natura bonae,

bonae, nec fiunt demum per uoluntatem Dei tales, ficut contra actiones malae itidem funt in fe et fua natura malae. In quo confiftit intrinfeca actionum moralitas.

Actiones, per fe bonae, funt appetibiles, per fe malae, funt auerfabiles.

Si actiones liberae debent ad perfectionem hominis tendere, debent inter fe et cum actionibus naturalibus ita confentire, ut finis ultimus hominum obtineatur.

In ipfa hominum rerumque natura continentur rationes, ob quas actiones, per fe honeftae, fint appetibiles, actiones autem, per fe turpes, fint auerfabiles.

In ipfa hominum rerumque natura deprehenduntur motiua, ob quae bonum agamus, et malum euitemus.

Qui alterum, uel ad aliquid agendum, uel ad aliquid omittendum, obligare uult, ille debet motiua, uel cum actione fufcipienda, uel cum eadem omittenda, connectere.

Ipfa hominis rerumque natura conftituta eft aliqua obligatio, et per ipfam rerum naturam obligamur ad actiones, per fe honeftas, committendas, et ad actiones per fe turpes et malas, omittendas.

Regula ifta, qua iubemur actiones, nos noftrumque ftatum perficientes, committere, eas contra actiones, quae noftram felicitatem deftruunt, omittere, eft ipfa rerum natura conftituta et lex naturalis appellatur.

Lex naturae obligat nos ad actiones, per fe honeftas,

neſtas, committendas, et ad actiones, per ſe turpes, omittendas.

Lex naturae eſt immutabilis.

Lex naturae eſt aeterna.

Lex naturae eſt adaequata, quatenus per eam omnes actiones liberae determinari poſſunt.

Nemo poteſt actiones ſuas ad ſui perfectionem dirigere, niſi una gloria Dei illuſtretur, et aliorum hominum perfectio perinde, ac noſtra, promoueatur.

Lex naturae per rationem innoteſcit.

Actionum humanarum cum natura hominis conuenientia conſtituit legis naturalis principium.

Deus eſt auctor obligationis naturalis.

Deus eſt auctor legis naturalis.

Obligatio ergo naturalis eſt obligatio diuina.

Lex naturalis eſt lex diuina.

Vult Deus, ut homo actiones ſuas ad legem naturae componat.

Qui ſecundum legem naturae uiuit, uiuit rationi ſuae conuenienter.

Qui legi naturali conuenienter uiuit, is uiuit naturae ſuae conuenienter.

Qui legi naturali conuenienter uiuit, is uoluntati diuinae conformiter uiuit.

Obligat Deus, praeter naturalem obligationem, adhuc hominem ad bonum committendum, et malum omittendum, per fata, uel proſpera, uel aduerſa, quae, ex directione ſapientiſſima Numinis diuini, actiones uel bonas, uel malas, inſequi ſolent.

Deus eſt ſummus legislator.

Poena-

Poenarum et praemiorum constitutione introducitur obligatio.

Necessarii actionum nostrarum effectus in poenarum et praemiorum numero recte habentur.

Fata hominum, uel prospera, uel aduersa itidem recte in praemiorum et poenarum numero habentur.

Singulae actiones per se turpes suas habent poenas naturales.

Singulae actiones per se honestae sua habent praemia naturalia.

Virtute praeditus actiones suas ad perfectionem sui dirigit.

Virtute praeditus id agit, ut inter omnes actiones liberas detur consensus.

Virtutes amans actiones, legi naturali conformes, committit ob earundem bonitatem, et eidem difformes omittit, ob earundem turpitudinem intrinsecam.

Virtuti deditus libere et lubenter agit, quod legi conforme est.

Homo, uirtute praeditus, cum gaudio peragit, quod est legi naturali conforme.

Homo, uirtutis studiosus, non opus habet poenis, ut ad actiones, legi conformes, adducatur.

Non is uirtute praeditus est, qui edit actionem, legi naturali extrinsece conformem, metu poenae, uel spe etiam praemii.

Homo uitiosus actiones suas dirigit ad imperfectionem sui.

Homo uitiosus non curat consensum inter

omnes

omnes actiones liberas, multo minus consensum inter actiones naturales et liberas.

Homo uitiosus, sensuum stans iudicio, ex actione mala uoluptatem maiorem, quam ex bona, taedium prorsus percipit.

Homo uitiosus, uel metu poenae, uel spe praemii, adducendus est ad actiones, legi conformes, et ab actionibus malis abducendus.

Homo uitiosus parum lubens et quasi coacte agit id, quod bonum est.

Infirmitati naturali tribuendum, quod homines legi naturali subinde contraria agant, dum summo studio in id incumbunt, ut agant ei conformia.

Finis actionum nostrarum liberarum esse debet perfectio status nostri.

Hominis est, continuo progredi ad maiores in dies perfectiones, in quo summum hominis bonum in hac uita consistit.

Summum bonum legis naturalis custodia obtinetur.

Summum bonum legis naturalis uiolatione amittitur.

Summum malum legis naturalis neglectum sequitur.

Summum hominis bonum, ad quod in hac uita ipsi peruenire datur, cum constante uoluptate coniungitur.

Summum bonum felicitatem parit.

Felicitas custodia legis naturalis obtinetur, et est uirtutis praemium certissimum.

Differt gaudium durabile a gaudio minus durabili in eo, quod istud nunquam in taedium aut

dolorem degeneret, hoc uero taedium uel dolorem pariat.

Status gaudii minus durabilis speciem felicitatis prae se fert.

Summum hominis malum est cum taedio durabili connexum, et infelicitatem parit.

Dei bonitati acceptum ferendum est, quod nos ad legem naturalem obseruandam obliget.

Deus legislator personam parentis tuetur, non nisi salutaria praecipientis, et mala prohibentis.

Quatenus homo gaudet facultate de actionibus suis iudicandi, bonaene sint, an malae, eatenus homini tribuitur conscientia.

Fieri potest, ut contra conscientiam cum theoreticam, tum theoretice imo practicepracticam, sed incompletam, agamus.

Fieri non potest, ut homo contra conscientiam completam agat, si recta, certa, atque libera fuerit.

Conscientiae excusationi locus est, si antecedens conscientia fuerit recta.

Accusatio conscientiae metuenda est, si antecedens conscientia fuerit erronea, uel etiam dubia atque probabilis.

Accusatio conscientiae parit taedium et est mater poenitentiae, pudoris, imo metus et desperationis.

Excusatio conscientiae uoluptate nos perfundit, et est mater acquiescentiae in se ipso, gloriae, imo spei et fiduciae.

Morsus conscientiae, cum quibus taedium, animi aegritudines, et alii affectus molestissimi coniunguntur, sunt minime postrema pars infelicitatis.

Somnus conscientiae sensuum et imaginationis

uitio

uitio contrahitur, dum bonum reputatur, quod sensuum iudicio uoluptatem parit, malum uero, quód taedium creat.

Conscientia nos obligat ad actiones, per se honestas, committendas, et ad actiones, per se malas, fugiendas.

Lex naturae est etiam lex conscientiae.

Qui uult felicitate potiri, omnes omnium actionum fines fini ultimo ita subordinet, ut sit instar medii, ad finem ultimum ducentis.

Qui uult felicitatem obtinere, sapientem et ordinatam uitam instituat.

Actionum directio est insipiens, est inordinata, si non omnes fines ad finem ultimum conspirent.

Vt fine ultimo potiamur, distinguendi sunt omnes casus, in executione actionis possibiles.

Ad finem ultimum consequendum opus est, ut pro singulis casibus media inuestigemus.

Vt felicitatem impetremus, opus est, ut detegamus impedimenta, cuicuique fini contraria.

Inquirendum est in remedia, siue modum, quo impedimenta tolluntur, si finem ex uoto uoluerimus adipisci.

Ad ardorem, in animis ad boni executionem excitandum, plus ualent exempla, quam demonstrationes.

Vt semper agas, quod fini tuo ultimo est conforme, firmiter tibi proponas, agere id, quod felicitati tuae accommodatum est.

Hinc opus est, ut propositi tui bene uiuendi semper memineris, et nihil fere agas, nisi ubi de nexu actionum tuarum cum fine ultimo cogites.

Bona apparentia nil conferunt ad hominis felicitatem.

Vt conſcientia recta atque certa ſit, enitendum nobis eſt ad hoc animi acumen, quod ad bonum, a malo diſcernendum, ſufficit.

Demonſtratio conſcientiam certam reddit.

Demonſtratio eſt medium ſcrupulorum conſcientae tollendorum.

Vbi adfuerit demonſtratio, fieri poteſt, ut conſcientia nos accuſet.

Conſcientia dubia nihil eſt agendum.

Morſibus conſcientiae locus eſt, ubi conſcientia conſequens ab antecedente diſſentit.

Ratio ignorat medium, quo conſcientiae morſus tolli poſſint.

Ne conſcientia obdormiat, ardor uitae honeſtae eſt excitandus.

Homini principia quaedam generalia ſunt, iuxta quae iudicat, hoc uel illud eſſe bonum, uel malum.

Ex affectibus hominum elucet, quas ipſi habeant notiones boni, uel mali.

Affectus ex mutatione uultus, uocis et geſtuum innoteſcunt.

Fieri poteſt, ut homo, ob rationes ſingulares, agat, cuius contrarium, iſtis deficientibus, adpetit, uel etiam omittat, cuius alias contrarium auerſatur.

In coniectandis aliorum hominum moribus opera danda eſt, ut ſimulatio detegatur.

Simulatio in affectu non tam facile abſconditur, quam in actionibus.

Alius debet eſſe uultus, alia uox, alii geſtus, ſi actio externa fuerit ſincera, quam ſi ſimulata fuerit.

Cuius

Cuius intereſt, ne actio ſimulata detegatur, is caueat, ne ex praecipitantia per actionem ſinceram aut affectum prodat motiuum, cui ſimulatio contrariatur.

Cuius intereſt, ne actio ſua ſimulata detegatur, is attendat ad actiones ſuas, et nimiam familiaritatem cum aliis uitet, etiam libera de aliis iudicia.

Non ratione deſtituitur ars iudicandi de animo alterius ex indiciis corporis in conformitate partium, lineamentis praeſentim faciei obuiis.

Homo poteſt duplici modo conſiderari, uel in ſtatu naturali, in quo actiones arbitratu ſuo determinat, nullo ſuperiore his in terris libertatem eius limitante, uel in ſtatu ciuili, in quo actiones ſuas ex alterius arbitratu dirigere denetur, qui libertatem eius limitat.

Officia erga Deum gloriae diuinae illuſtratione continentur.

Homo obligatus eſt ad gloriam Dei illuſtrandam, atque ad agnitionem ſummi Numinis ſibi acquirendam.

Homo Deo uiuere tenetur.

Homo ad Deum amandum obligatur.

Homo Deum ſuper omnia diligat neceſſe eſt.

Homo Deum timere debet metu filiali ſuper omnia.

Tum demum metui ſeruili locus eſt, ubi et quando filialis deficit.

Homo debet Deum ſuper omnia reuereri.

Homo in Deo fiduciam ſuam collocare tenetur.

Homo in uoluntate Numinis acquieſcere debet.

Deus eſt inuocandus deſiderio animi interno.

Ad orationem externam fundendam sumus quoque obligati.

Deo debemus gratias agere, eidemque animum gratum exhibere.

Homo est obligatus ad id, ut seipsum cognoscat.

Habitus acquiritur crebrioribus actibus.

Quilibet ad intellectum, ad maiorem perfectionis gradum euehendum, obligatur,

Intellectus omni cognitione, quantum datur, imbuendus est, omnisque opera adhibenda, ut distincta cognitio in potestatem nostram magis magisque redigatur.

Ea cognitio omni reliquae praeferenda est, qua in uitae nostrae genere, et bono maloque discernendo, opus habemus.

Vitanda est omni studio ignorantia, praesertim eius rei, quae bona est atque mala.

Ignorantia neminem excusat, si eam excutiendi fuerit in potestate, siue si ea fuerit uincibilis.

Excusat uero ignorantia, si eam excutiendi non fuerit in potestate nostra, siue si ea fuerit inuincibilis.

Intendenda est attentio.

Obligamur ad acumen augendum cum profunditate.

Conciliianda est intellectui facilitas abstrahendi.

Intendendum est ingenium, ratioque excolenda.

Voluntati ea perfectio est concilianda, ne unquam appetamus, nisi bona uera, nec auersemur, nisi mala uera.

Curandum est, ut appetitus sensitiuus et affectus semper cum appetitu rationali consentiant.

Homo-

Homo debet corpus suum conseruare.

Homo uitare periculum debet, quantum in potestate ipsius positum est.

Homo non debet sibi uiolentas manus inferre, aduersitatum finiendarum gratia.

Danda est opera, ut dispositiones naturales corporis humani, quibus ad munia sua subeunda aptum est, in habitus adolescant.

Homo sanitatis conseruandae curam gerat.

Caueat homo, ne in morbos incidat, et operam det, ut sanitas amissa restituatur.

Homo ad integritatis corporis conseruandae curam adstringatur.

Neque cibum neque potum appetere licet, nisi qui ad sanitatem conseruandam conducunt.

Neque in potu, neque in cibo excedere modum debemus cum detrimento sanitatis.

Cibus boni saporis praeferendus est alteri, qui minus sapit, ubi uterque fuerit in potestate, et ad sanitatem aeque conducat.

In capiendo cibo et potu ratio habenda est opum et dignitatis ciuilis.

Cuique hominum uidandus est nimius labor et nimiae uigiliae.

Homo corpus uestimentis aduersus iniurias tempestatis muniat.

Vestimentis ad declinandam libidinem partes obscoenae corporis uelandae sunt.

In uestitu habenda est ratio opum et dignitatis ciuilis

In domicilio eligendo, et suppellectile instruenda, habenda est ratio opum et dignitatis ciuilis.

Homo ſit in ſitu ac motu corporis circumſpectus.

Quicquid oculorum aciem obtundit, id cum cura fugiendum eſt.

Homo quoque de acquirendis opibus ſollicitus eſſe debet.

In opibus acquirendis neceſſitatis primum habenda eſt ratio, deinde decoris, denique iucunditatis.

In opibus acquirendis non modo ratio habenda neceſſitatis praeſentis, ſed etiam futurae.

Opes partae, praeter neceſſitatem, ne dilapidentur, ſed quaedam, futurae neceſſitatis gratia conſeruentur.

Nulla praetermittenda eſt occaſio, qua, ſaluis officiis erga nos, alios, et erga Deum, opes parare datur.

Opes non ſunt per ſe appetendae, ſed quatenus uſibus noſtris et aliorum inſeruiunt.

Omni homini eſt laborandum, nemini otiandum.

Labor conuenire debet dignitati noſtrae et opum quantitati.

Non modo laborandum eſt, neceſſitatis ſubleuandae gratia, ſed danda quoque eſt opera, ut, quod perficimus, opus ſua non careat perfectione, noſtrae perfectionis indice.

Incumbit omni homini, ut honore ſe dignum praeſtet.

Nemo ſanus honores appetit inſolenter, quamuis per ſpecimina honore ſe dignum gerat.

Honor non eſt in poteſtate noſtra.

Nemo alterum poteſt honorare, niſi qui de actionibus alterius uerum ferre ualet iudicium.

Abſo-

Abſonum eſt, ſi quis honorem exigit aut exſpectat a non intelligentibus.

Actus externi honoris, interno honore et mentis iudicio abſente, non niſi umbram honoris referunt.

Famam ſuam ut tueatur homo, par eſt.

Fortuna ſecunda non nimis efferri, aduerſa autem neutiquam confundi licet.

Debemus felicitatem alterius promouere.

Alteri debes, quod tibimet ipſe debes.

Homo alterum amare tenetur, tanquam ſeipſum.

Omnibus debemus eſſe amici, nemini inimici.

Danda eſt opera, ne alios nobis reddamus inimicos.

Homo ſeſe ſuper alterum extollere non debet.

Vnus alterum honore proſequi debet.

Nequaquam, quae alterius famae nocent, uel alio modo noxia ſunt, a nobis propalanda, quin potius, ab aliis prolata, in meliorem partem uertenda.

Neminem laedere debemus.

Nemini damnum eſt inferendum.

Ad damnum, quod noſtra culpa aliis illatum eſt, reſarciendum obligamur.

Si damnum euitare non fuerit in noſtra poteſtate, nec ad eius reparationem tenemur.

Si, reſtitutionem damni urgentes, peccaremus in officia, alteri debita, reſtitutio damni urgenda non eſt.

Damnum auertere licet.

Curandum eſt, ut hoſtem, nobis damnum illaturum,

turum, compescamus, donec de non dando simus securi.

Benefactores sunt amandi.

Gratos erga benefactores nos exhibere debemus.

Amicus ex nostra felicitate et ex nostra uoluptate uoluptatem capit.

Fieri non potest, ut amicus sciens ac uolens agat, unde taedium nobis suboriatur, et quod iure displiceat.

Si amicus ex inaduertentia admiserit, quod nobis aduersatur, id quidem aegre ferendum non est.

Id omne in actionibus nostris uitandum est, quod inimico taedium creare potest.

Non debemus inimicum odio prosequi.

Omnibus hominibus, ipsis etiam inimicis ignoscere tenemur, si qua in re nos laeserint.

Ipsi inimici amandi sunt, ac si non essent inimici.

Inimicorum felicitatem promouere conuenit.

Damnum, quod nobis inimicus illaturus est, quouis modo arcendum est.

Ergo mediis, licet nonnunquam durioribus, aduersus damnum, ab inimico inferendum, uti.

Si aggressor uiolentus mortem nobis intendit, nec depelli aliter possit, quam si e medio tollatur, tum licitum est, uiolentum aggressorem ui repellere, et etiam e medio tollere. In quo consistit moderamen inculpatae tutelae.

Si fuga consulere nobis possumus, uel aggressorem in ipso actu poeniteat facti, ut nullum amplius uitae immineat periculum, iuri inculpatae tutelae locus non est.

Neutiquam mentiri licet.

Homo

Homo abſtineat a falſioquio, quoties in ſui ipſius damnum cedit.

Si falſiloquium neque in loquentis, neque alterius damnum uergit, nec aliud medium ſuppetit, damnum auertendi, falſiloquium committere licet.

Non omne falſiloquium eſt mendacium.

Conteſtationibus non licet uti ſine ratione ſufficientiſſima.

Iuramentum deferri nequit, niſi illi, qui credit, dari Deum, ſcelerum undicem.

Quando ueritas, quam manifeſtari reipublicae intereſt, non poteſt alia ratione in apricum produci, iuramento locus eſt.

In rebus leuioris momenti nec iuramentum deferre facile, nec praeſtare debemus.

Nemini maledicere debemus.

Nihil promitti alteri debet, niſi quod legi naturali fuerit conforme.

Homo promiſſum, legi naturali conforme, tenere obligatur.

Si quis quid promiſit, quod legi aduerſatur, promiſſis ſtare non tenetur.

Si utraque uel alterutra paciſcentium pars promittat, quae iuri naturali aduerſantur, pacta ſeruanda non ſunt.

Si alterutra paciſcentiam pars promiſit legi conformia, pacta ſeruanda ſunt.

Ad impoſſibilia nemo obligatur.

Promiſſum, quod adimpletu impoſſibile eſt, nemo ſeruare tenetur.

Pacta

Pacta inualida habentur, si alterutra pars promittit impossibilia.

Pacta perficiuntur mutuo consensu.

Si pars alterutra ad pacifcendum metu inducitur, pactum non est ualidum.

Istiusmodi pactorum, ubi alterutra pars pacifcentium dolo ad pacifcendum inducitur, nulla est ualiditas.

Pactum non obligat, si utraque pars pacifcentium de iure suo remiserit.

Si pactum fuerit interpretandum, uerba sunt eo significatu accipienda, quem ipsis usus loquendi tribuit.

Fieri haud potest, ut omnia, ad uitae necessitatem et commoditatem necessaria, sint communia.

Dominium rerum introduci debuit.

Nemo, inuito ac inscio domino, rem alterius auferre, uel quomodocunque in rem suam conuertere debet.

Nemini licet alterum impedire, quo minus re sua utatur ad arbitrium, etsi re sua abutentem amice monere queat, ne abutatur.

Vnicuique incumbit, rem suam familiarem pro uirili augere, nemini tamen id licet cum detrimento alterius.

Quae nullius sunt, cedunt occupanti.

Quorum dominus ignoratur, ea pro rebus nullius habentur.

Quae ex dominio proueniunt emolumenta, eadem ad dominum pertinent.

Arbitrium domini absolutum non est, sed per officia erga nosmetipsos atque alios limitatum.

Domi-

Dominia rerum ex uno in alterum transferri possunt, imo debent.

Nemo gratis dominium alicuius rei, qua ipse habet opus, in alterum transferre obligatur, quin alter uicissim suae rei cuiusdam dominium in ipsum transferat.

Nonnunquam res permutandae sunt.

Vt permutatio fieri queat, rebus statuendum est aliquod pretium, hoc est, fingenda aliqua quantitas, iuxta quam earum ad se inuicem ratio determinanda.

Ita sunt rerum pretia definienda, ut unusquisque labore fungens, lucrari possit, quae ad uitae necessitatem, decus atque iucunditatem, requiruntur.

Qui rebus alterius indiget, operas suas collocare tenetur illi, qui iisdem habet opus.

Merces operarum extemplo soluenda est, praesertim ubi alter eadem indigeat ad uitae necessitatem tolerandam.

In permutatione pretii rerum permutandarum seruanda aequalitas.

Pecunia conflanda est ex materia durabili, cuius non multus in uita usus.

Certum cuique monetae pondus assignari, certumque signum imprimi debet.

Vsurae aequitati minime repugnant, a debitore, saluis uitae, quas inde tolerat, necessitatibus, exactae.

Vitam solitariam in eremo agere haudquaquam licet.

Plures, coniunctis uiribus, promouere inter se bonum commune consentiant, necesse est.

Salus

Salus ſocietatis eſt eiusdem finis.

A ſocietate diſcedere licet ei, qui uel metu, uel dolo ad eam ineundam fuit inductus.

Societas ipſo iure nulla eſt, cuius finis legi naturali eſt aduerſus.

A ſocietate cum ceterorum damno diſcedere non licet.

Ferendum non eſt, ſi quis ſociorum bonum commune uel negligat, uel eidem contraria perpetret.

Sociorum eſt, id agere, ut ſocius degener uel ad frugem redeat, uel, ſi id fieri non poſſit, ad eum ſtatum redigatur, quo ſaluti ſociorum officere amplius neſcit.

Suprema ſocietatis lex eſt: Fac ea, quae ſalutem ſocietatis promouent, omitte, quae eam impediunt.

Salus ſocietatis uniuerſae eſt praeferenda ſaluti ſociorum ſingulorum.

Nemo ſociorum cum neglectu ſocii extraneo ſuccurrere tenetur.

Damnantur iure naturali omnes coitus libidinoſi, qui non ſobolis procreandae gratia fiunt.

Ii, qui ſobolem procrearunt, eandem quoque debent educare.

Societas nuptialis cum ſobolis procreandae, tum educandae gratia eſt ineunda.

Ad matrimonium ſunt inhabiles, cum ii, qui liberos procreare, tum ii quoque, qui eosdem educare non poſſunt.

Qui extra matrimonium procreat prolem, ad eam educandam tenetur.

Femina non plures ducere debet maritos.

Non

Non plures, quam unam, uxores ducere conuenit.

Inhabilitas ad matrimonium idem dissoluit.

Adulterium soluit matrimonium.

Vxorem adulteram non repudians, de nouo matrimonium contraxisse dicendus est.

Matrimonium mutuo mariti et uxoris consensu perficitur.

Celebratis sponsalibus, matrimonium est consummandum.

Matrimonium non necessario consummari debet, ubi sponsalia ita sunt celebrata, ut pars alterutra uel dolo, uel metu, uel aliis conditionibus illicitis et non adimplendis ad consensum sit allecta.

Mutuum adiutorium est finis secundarius matrimonii.

Vtriusque coniugis est, augere pro uirili rem familiarem.

Mariti esse debet imperium, uxoris uero est, parere.

Consilium uxoris audire patienter debet maritus.

Parentum est, non modo uictum et amictum suppeditare liberis, uerum etiam illorum dirigere actiones.

Parentum est, praecipere liberis, quid ab iisdem fieri, quid omitti, debeat.

Liberi parentibus debent obedire.

Liberi a parentibus ad certum uitae genus sunt destinandi, et ad idem praeparandi.

Liberi patriae potestati subsunt, quamdiu ipsimet sibi de uitae necessitatibus prospicere, actiones-

nesque, legi naturali conuenientes, dirigere nesciunt. In casu opposito cessat patria potestas.

Liberi, quamdiu sunt in patria potestate, non possunt quicquam suscipere sine parentum consensu.

Liberi grato erga parentes sint animo.

Liberi parentes amare debent.

Liberi parentes timeant et reuereantur.

Quodsi parentes, nondum finita patria potestate, moriantur, eadem in alios post mortem est transferenda.

Tutorum est, bona, a parentibus relicta, administrare, et pupillorum dirigere actiones.

Tutores pupillis imperare, atque poenis et praemiis eosdem ad obediendum obligare possunt.

Tutoribus aeque ac parentibus obedire debent pupilli.

Pupilli tamdiu tutelae subsunt, donec bona sua ipsimet administrare, actionesque suas dirigere, valeant.

Pupilli contractum sine tutorum consensu inire nequeunt.

A pupillis tutores sunt amandi.

Iuri naturali conuenit pactum, quod quis cum altero ea conditione init, ut is uictum et amictum praestet, suasque operas ad licitos adhibeat usus.

Seruus non obligatur hero, nisi ex pacto.

Seruorum est, ut promte exequantur, quae ab hero legi et pacto congrua imperantur.

Herus uictum, et quae, amictus gratia, promisit, seruare debet.

Seruo

Seruo a societate herili non licet ante diem, inuito domino, discedere.

Herus seruum inuitum ante diem dimittere non potest.

Hero competit potestas, seruum obligandi ad iussa exequenda.

Seruus heri commoda quauis data occasione et herus serui salutem promouere debet.

Herum seruus timere et revereri debet.

Damnum, a seruo illatum hero sua culpa, a seruo resarciendum est.

Patrifamilias imperium competit in domum uniuersam.

Materfamilias in domo imperium quoddam tenet ex consensu patrisfamilias.

Patrisfamilias est, curare, ut consensus actionum omnium domesticarum ad commune totius domus bonum obtineatur.

Si salus totius domus cum salute singulorum domesticorum collidatur, illa huic praeferenda.

Salus domesticorum praeferenda est saluti extraneorum.

Vt homines uitam suauiter et iucunde degant, plures in unam societatem coalescere debent.

Plures quoque in unam societatem coalescant necesse est, ut ab hostilibus aliorum insultibus tuti sint.

Respublica necessario debuit constitui.

Finis reipublicae est salus communis et securitas siue tranquillitas.

Lex suprema reipublicae haec est: Fac ea, quae salutem et tranquillitatem reipublicae promouent, omitte, quae utrique contrariantur.

In republica actiones non sunt aestumandae, intuitu singulorum, uerum etiam totius communitatis.

In republica iniustum esse potest, quod in statu naturali erat licitum.

Ferendum in republica non est, quod saluti et tranquillitati publicae repugnat.

Si quis in republica quid agat, quod saluti reipublicae officit, tum is aut ad frugem est reducendus, aut ad eum statum redigendus, quo saluti et tranquillitati publicae officere amplius non potest.

Si bonum singulorum priuatum cum publico colliditur, bonum publicum praeferendum est priuato.

Si salus ciuium seu membrorum reipublicae cum salute exterorum collidatur, ciues exteris sunt praeferendi.

Plures respublicae singulas personas in statu naturali degentes, repraesentant.

In republica administranda et constituenda operam adhibeamus, necesse est, ut, qui ad satisfaciendum obligationi naturali proni sunt, iuuentur,

tur, nec ab aliis impediantur, immorigeri autem ui adigantur, ut minimum externorum actuum cum lege naturali sit conformitas.

In republica adsint, necesse est, imperantes, adsint quoque parentes siue subditi.

Pactum intercedit inter imperantes et parentes, quo illi promittunt, se communi saluti consulturos, hi uero spondent, se facturos ea, quae ipsis commoda uidebuntur.

Imperantes omnia ad salutem et tranquillitatem publicam dirigere tenentur.

Parentes siue subditi facere tenentur, quae ab imperantibus praecipiuntur.

Diuersae sunt rerum publicarum formae.

Imperantium est, efficere, ut legum naturalium custodia uigeat in republica.

Imperantes summum subditorum bonum intendant.

Imperantes omnia dirigant ad felicitatem subditorum.

Imperantes se habent ad subditos, ut parentes ad liberos.

Imperantes se habent ad subditos, ut paterfamilias ad domesticos.

In republica obligatio ciuilis introducenda, ubi naturalis non sufficit ad coërcendos actus, saluti et tranquillitati publicae aduersos.

Curandum est, ne numerus subditorum mi-

nor ſit, quam qui bono communi promouendo, et defenſioni aduerſus hoſtiles inſultus ſufficit.

Non eſt in republica ferendum, ut quisquam cum damno reipublicae ex eadem diſcedat.

In republica curandum eſt, ne deficiant bona naturalia, ad uictum, amictum atque aedes neceſſaria, et ut ſubditi prouentum bonorum naturalium, induſtria et labore, promoueant.

Curandum in republica, ne deſit labor laborem quaerentibus, pretiumque labori ſtatuendum, quod uitae, uictui et amictui congruo parando ſufficit.

In republica minime ferendum eſt, ut otio diffluant, quibus uires ad laborandum ſuppetunt.

Curandum eſt in republica, ut incolae de Deo ipſiusque cultu inſtituantur, animique eorum omni reliqua notitia imbuantur, ad quam obligantur.

In republica eminentia ingenia quoque iuuanda ſunt, ut ſcientiis et artibus perficiendis cum fructu uacare queant.

In republica curandum eſt, ut liberi, absque ſumtu, parentibus oneroſo, inſtituantur, atque ad futurum uitae genus praeparentur.

Neque illi in inſtitutione negligendi ſunt, quorum educationi parentes ſumtus neceſſarios ſuppeditare nequeunt.

Non poſtrema cura ſit in republica, ut liberi a uitiorum tramite deducantur, et ad uirtutis culturam perducantur.

Curan-

Curandum est in republica, ne quis alterum facile laedat, et ubi quis damnum dederit, ad eius restitutionem adigatur.

In republica opera danda est, ut contractus legitimi celebrentur, et illegitimi publica auctoritate rescindantur.

Curandum est in republica, ne quis in uitae pericula incurrat, sanitatisque et membrorum iacturam faciat, et ut praesto sint media morbos auertendi, et curandi eos, quos auertere minime licet.

Nec autochiria, nec homicidia in republica sunt toleranda.

Nec iniuriae sunt ferendae in republica.

Ferendum in republica minime est, ut quis contra officia opes suas dilapidet, nec futurae olim necessitati consulat.

In republica non sunt tolerandi mendici, otii dulcedine ad mendicandum allecti.

Non ferendum est in republica, ut petantur eleemosynae ampliores, quam quae uitae necessitatibus sufficiant.

Eleemosynae in republica non esse debent perpetuae, ubi extraordinariae casui extraordinario sufficiunt.

Ebrietas in republica impune ferri non debet.

Curandum est in republica, ut aedificia exstruantur firma, utilia, et pulchra.

Impediendum tamen est in republica, quo minus nimii sumtus in aedificando profundantur.

Qui reipublicae salutem curant, de sensuum oblectamentis innocuis creandis solliciti sint.

In republica excogitandi sunt honorum tituli, et praerogatiuorum iure sunt iis concedenda, qui honoribus digni aestumantur et sunt.

Insidiae, quae alterius famae struuntur, in republica ferendae non sunt.

In republica uindicta priuata minime est concedenda.

Cauere debent imperantes in republica, ne ii, qui animaduersionem publicam experti sunt, ad uindictam priuatam redeant.

In republica transgressoribus poenae, cultoribus uirtutum praemia decernantur.

Lex naturae transit in ciuilem, quatenus obligatione ciuili munitur.

Iudex in foro litigaturos mouere nitatur, ut aequitati locum relinquant, antequam lis decernatur.

Leges in republica ferre nequit, nisi is, penes quem summum est imperium.

Leges a personis, rerum, de quibus ferendae sunt, satis gnaris sunt concipiendae.

Vt autem leges uim legum acquirant, a summo imperante sunt confirmandae.

Statuta quoque Collegiorum et artificum ab artis peritis condenda et a summo imperante sunt confirmanda.

Leges sunt in republica promulgandae nec ante publicationem quempiam obligare ualent.

Summi

Summi imperantes summam in republica tenent potestatem.

Potestas summorum imperantium ipso iure naturali limitatur, atque ipsis, contraria imperantibus, minime obedientia debetur.

Summi imperantis potestas etiam per reipublicae formam limitatur.

Ne summus imperans abutatur sua potestate, ad custodiam legum fundamentalium est obligandus.

Summus imperans habet potestatem, constituendi poenas in legum transgressores.

Poenae capitales nonnunquam possunt transgressoribus dictari.

Summis imperantibus competit ius uitae et necis in subditos.

Iure uitae et necis summis imperantibus uti non integrum est, nisi quantum salus et tranquillitas publica poenas capitales in legum transgressores statui iubet.

Potestas summa comprehendit quoque facultatem imponendi ciuibus onera, siue ab ipsis exigendi sumtus, ad executionem operis cuiuscunque necessarios.

Summo imperanti competit ius conuocandi eos, quorum consensu de salute et tranquillitate publica dispositurus habet opus.

Imperanti summo competit potestas, conuocatos ad comparendum obligandi.

Vana summi imperantis foret potestas, nisi potentia accederet.

Ad potentiam summi imperantis refertur, ut possit pecunias constituere, item milites comparare, ut habeat ius constituendi et remouendi magistratus et iudices in oppidis, pagis atque prouinciis, item conferendi munera publica et dignitates ciuiles.

Maiestatem laedit is, qui contra principis potestatem atque potentiam quicquam molitur.

Maximus criminis laesae maiestatis gradus est, qui summum imperantem potestate atque potentia prorsus priuare conatur.

Summus imperans non modō leges ferre debet, sicubi animaduertit, uitia inualescere, sed emendare quoque et meliorare leges tenetur, si quando naeui earundem se produnt.

Si delictum aliquod ita inualescit, ut in consuetudinem fere abeat, tum princeps siue summus imperans intendere debet poenas, leuioribus in grauiores mutatis.

Summi imperantes iudices constituere debent, qui delinquentibus poenas statutas infligant.

Iudicibus tribuenda est potestas, sententiam ferendi de controuersiis ciuilibus, ut unicuique tribuatur, quod suum est.

Iudices merito habeant potentiam, de controuersiis

uerſiis ciuilibus ſententiam ferendi et poenas, delinquentibus ſtatutas, exequendi.

Iudices debent eſſe legum periti.

In iudice omnis perſonarum reſpectus, omne lucrum priuatum, omnis ratio alia abeſſe debet, quae uoluntatem ad ſententiam, legi aduerſam, flectit.

Iudex ſententiam ferre nequit, niſi cauſa cognita, adeoque non modo facilis ſit acceſſu, ſed et aurem praebeat unicuique patulam.

Iudex delictum odio proſequatur, perſonam delinquentis amet.

Iudex ab omni uitiorum inquinamento procul ſit remotus.

Iudicibus obediendum eſt, ſi quid, officii ratione, fieri iubent.

Iudicibus, quem merentur, honor debetur.

Munera publica non ſunt, niſi dignis, conferenda, hoc eſt, iis, qui norunt, quomodo ſint obeunda.

Summi imperantis eſt, cauere, ne pecunia ex ſuis regionibus in exteras deferatur.

In republica curandum eſt, ut exterorum nummi in patriam importentur, hinc uidendum, ut ſcholae et academiae capiant incrementum, ut item artifices et operarii liberalius ſuſtententur.

Impe-

Imperanti summo id agendum est, ut pecunia, conueniente ratione, inter incolas distribuatur, ne unus abundet opibus cum ceterorum damno.

Summus imperans subditos defendat aduersus inimicorum iniurias, et aduersus hostium impetus.

Vna respublica damni, ab altera dati, restitutionem urgere, damnumque, quod intentat, auertere potest.

Si reparatio damni obtineri non possit, nisi ui, tum uis ui repellenda est.

Bellum in hoc casu licitum est; cum uis ui repellenda est.

Bellum defensiuum est licitum, si offensiuum fuerit bellum, est illicitum.

A iusto etiam bello astinendum est, si damnum, ex bello in rempublicam redundaturum, maius sit, quam quod reparandum uel auertendum.

Quos in bello sumtus pars laedens caussata est, ad hos refundendos tenetur.

Vnus imperans alteri suppetias ferre tenetur, si quis ipsum iniusto bello aggreditur, contra quem se satis defendere non potest.

INDEX I
DEFINITIONVM.

Cogno-

D.

E. Eadem

E.

F.

N.

O.

uaga

T.

INDEX II THEOREMATVM

O.

P.

Q.

R.

S.

VITEMBERGAE
LITERIS TZSCHIDRICHIANIS